LUND UNIVERSITY

Att stå på egna ben.

Friman, Bo

2008

Link to publication

Citation for published version (APA):
Friman, B. (2008). *Att stå på egna ben.* [Doktorsavhandling (monografi), Arkeologi]. Malmö Kulturmiljö.

Total number of authors:
1

General rights
Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:
Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.
• Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
• You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
• You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: https://creativecommons.org/licenses/

Take down policy
If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Att stå på egna ben

Friman_text.indd 2 2008-04-11 10:44:13

Att stå på egna ben

CENTRALA FUNKTIONER OCH LOKAL UTVECKLING UNDER YNGRE BRONSÅLDER OCH ÄLDRE JÄRNÅLDER I MELLANBYN, SKÅNE

Friman_text.indd 3 2008-04-11 10:44:13

Malmö Kulturmiljö
Box 406
201 24 Malmö
Tel: 040-34 44 75
Besöksadress: Malmöhusvägen 3
www.malmo.se/kulturmiljo

Att stå på egna ben
Centrala funktioner och lokal utveckling under yngre bronsålder och äldre järnålder i Mellanbyn, Skåne
Malmöfynd nr 18

Författare: Bo Friman
Grafisk form: Anders Gutehall
Omslagsbild: Kor på vinterbete vid Fogdaröd
Omslagsfoto: Anna Friman
Tryck: Elanders Sverige AB

ISSN: 0580-521X
ISBN: 91-85341-25-8
© Malmö Kulturmiljö 2008

Innehåll

Förord **9**

Inledning **11**
Valet av avhandlingsämne *14*
Centralplatsbegreppet *15*
Syftet med avhandlingen *16*
Avhandlingens disposition *17*

Kultur och förändring **19**
Inledning 19
Sociala begrepp 20
Struktur *20*
Kontext *20*
Individ–kollektiv, egalitärt–elitärt *20*
Idéer och föreställningsvärld 23
Ideologi *23*
Tro och föreställningar *23*
Handlingar 24
Ekonomi *24*
Ritual *25*
Förändringar 26
Avslutning 27

Mellanbyn **29**
Inledning 29
Topografi 31
Närområdet *32*
Hyllie mosse *32*
Östra och södra våtmarken *32*
Höjden *33*
Mellanbyns bosättningspotential *33*

Grävningshistorik och fältmetodik 34
Hyllieområdet *34*
Mellanbyn *37*
Kronologi *43*

Organiseringen av Mellanbyn **45**
Inledning 45
Område 1 50
Hus och hägnader *51*
Gropar *51*
Gropsystem *51*
Brunnar *52*
Härdar *52*
Område 2 (MHM 12524) 52
Hägnader *53*
Gropar *53*
Gropsystem *53*
Härdar *54*
Område 3 (MHM 12524) 54
Hus och hägnader *55*
Gropar *55*
Gropsystem *56*
Härd, kokgrop *61*
Område 4 (MHM 12645 (12524)) 62
Hus *62*
Gropar *62*
Gropsystem *62*
Brunnar *63*
Härdar *63*
Färgning *64*
Område 5 (MHM 12524) 64
Hus och hägnader *64*
Gropar *65*
Gropsystem *65*
Brunnar *70*
Härdar och kokgropar *70*
Område 6 (MHM 12645) 71
Hus och hägnader *71*
Gropar *71*
Gropsystem *72*
Brunnar *76*
Övrigt *76*
Område 7 (MHM 12524 & 12645) 76
Hus *76*
Gropar *77*
Gropsystem *77*
Brunnar *77*
Härdar och kokgropar *77*
Område 8 (MHM 12645) 77
Gropsystem *78*
Brunn *78*
Område 9 (MHM 12524) 78
Hus och hägnader *79*
Gropar *79*
Gropsystem *79*
Brunnar *79*
Härd och kokgrop *80*

Område 10 (MHM 12645) 80
Hus *80*
Gropar *80*
Gropsystem *81*
Område 11 (MHM 12644 & 12645) 82
Hus och hägnader *82*
Gropar *83*
Övrigt *83*
Område 12 (MHM 12644) 83
Gropar *83*
Område 13 (MHM 12644) 83
Hus och hägnader *84*
Gropar *84*
Brunn *85*
Härdar *86*
Stensträngar 86
Sydöstra stensträngen *86*
Nordöstra stensträngen *86*
Västra stensträngen *87*

Mellanbyns uppgång och fall – en analys 89
Huskonstruktioner 91
Inledning *91*
Ca 800 f.Kr.–ca 100 f.Kr. (fas 1–2) *92*
Ca 200 f.Kr.–ca 350 e.Kr. (fas 3–7) *101*
Slutsats *102*
Gårdsstrukturer 103
Fas 1. Ca 800–ca 400 f.Kr. *106*
Fas 2. Gård V, VIa & IXa (Ca 350 f.Kr.–ca 100 f.Kr.) *106*
Fas 3. Gård I, VIb, VIIa, VIII & XIa (Ca 200 f.Kr.–ca Kr.f.) *107*
Fas 4. Gård VIIb, IXb, Xa, XIb (Ca 100 f.Kr.–ca 50 e.Kr.) *108*
Fas 5. Gård IIIa, IXc & XII (Ca Kr.f.–ca 150 e.Kr.) *109*
Fas 6. Gård IIIb, IV, Xb & XIc (Ca 125–ca 250 e.Kr.) *109*
Fas 7. Gård II (Ca 200–ca 350 e.Kr.) *111*
Sammanfattning *111*
Gårdar och deras resursområden 112
Fas 1. Ca 800 f.Kr.–ca 400 f.Kr. *113*
Fas 2. Ca 350 f.Kr.–ca 100 f.Kr. *113*
Fas 3 och 4. Ca 200 f.Kr.–ca 50 e.Kr.f. *114*
Fas 5–7. Ca Kr.f.–ca 350 e.Kr. *114*
Sammanfattning *115*
Fyndanalys 117
Inledning *117*
Metall *120*
Övrigt artefaktmaterial *123*
Benmaterial *124*
Makrofossil *128*
Mellanbyns uppgång och fall – en syntes 130
Fas 1. Ca 800 f.Kr.–ca 400 f.Kr. *131*
Fas 2. Ca 350 f.Kr.–ca 100 f.Kr. *131*
Fas 3–4. Ca 200 f.Kr.–ca 50 e.Kr. *132*
Fas 5–6. Ca Kr.f.–ca 250 e.Kr. *136*
Fas 7. Ca 200–ca 350 e.Kr. *141*
Avslutning *141*

Kulturförändring i södra delen av Malmö **143**
Inledning 143
Material och förutsättningar 145
Presentation av undersökningarna 145
Analysmaterialet 147
Kustzonen (A) *149*
Hyllieområdet (B) *151*
Svågertorpsområdet (C) *156*
Lockarp-Fosieområdet (D) *160*
Mellanbyn och dess roll i sitt omland 164
Yngre Bronsålder (fas 1) *164*
Äldre förromersk järnålder (fas 2) *167*
Yngre förromersk järnålder (fas 3–4) *171*
Äldre romersk järnålder (fas 4–6) *173*
Yngre romersk järnålder (fas 7) *178*
Sammanfattande slutsatser *178*

Mellanbyn i ett Sydskandinaviskt perspektiv **191**

Summary **201**

Referenser **213**

Appendix I **223**
Husdateringar område A–D 223
Område A (Kustzonen) *224*
Område B (Hyllieområdet) *225*
Område C (svågertorpsområdet) *229*
Område D (lockarp-fosieområdet) *232*

Appendix II **237**
^{14}C-dateringar av anläggningar och hus på Mellanbyn 237

Förord

Det var en gång ett litet stolphål. Ja, så började faktiskt denna upptäcktsresa på åkrarna runt Malmö. Jag hade tidigare tänkt skriva något stort och fint om exotiska föremål från mesolitikum, men något så upphetsande (och nördigt) som stolphål i olika formationer fick mig att ändra inriktning. Ur stolphålsformationerna växte fram hus som bildade gårdar och som i sin tur växte till byar. När jag upptäckte att dessa byar var befolkade med personer som hade ett stort behov av att manifestera sin identitet, sin tillhörighet och sina ambitioner i en tid med stora och globala samhällsförändringar blev det spännande på allvar. Jag kände helt enkelt ett stort behov av att skriva denna bok. Många vänner och kolleger har under arbetets gång varit till stor hjälp och inspiration i mitt arbete. I slutfasen av mitt avhandlingsarbete har även mycket kunniga personer gjort det möjligt att färdigställa boken ni har i era händer.

Sedan 1996 har jag varit anställd på Malmö Kulturmiljö och har varit involverad i ett stort antal arkeologiska undersökningar och projekt. Jag vill därför tacka alla kolleger på Malmö Kulturmiljö som delat med sig av sin kunskap och som på ett tidigt stadium låtit mig ta del i undersökningsresultat och få tillgång till rapportmanus. Flera av dessa personer har vid flera tillfällen konsulterats angående dokumentationsmaterial och tolkningar av det omfattande och rika arkeologiska material som framkommit inom södra delen av Malmö. Flera av mina kolleger är även mina vänner och utöver min familj, så är det dessa personer som jag har haft mest kontakt med under mina år med avhandlingsarbetet. De har haft både en indirekt och direkt påverkat på avhandlingsprocessen samt mitt tänkande och min syn på arkeologi. Jag vill även tacka alla som har varit med vid de arkeologiska undersökningarna på Mellanbyn.

Min arbetsgivare Malmö Kulturmiljö tackas för förtroendet för detta projekt och för att ha tillåtit mig arbeta med och slutföra mitt manus hemifrån.

Anne Carlie, Bo Strömberg och Peter Skoglund har jag ett nära samarbete med inom projektet Gyllins Trädgård. De har gett mig nya spännande vinklingar på landskapsarkeologi, bebyggelsearkeologi, metallhantverk och olika aspekter på sociala handlingar. Tack för gott samarbete och många spännande diskussioner.

Friman_text.indd 9 2008-04-11 10:44:14

Mina doktorandkollegor tackas för de otaliga diskussionerna om arkeologi och livet i stort samt även institutionen för arkeologi och antikens historia för helt fantastiska doktorandexkursioner till Nordnorge, Baltikum, Frankrike och Turkiet.

Flera personer har läst och kommenterat mitt manus. Tack Anna Gröhn som har gett mig viktiga synpunkter på mitt första utkast till teoriavsnittet. Vid två tillfällen har Nils Björhem läst mitt manus. Hans breda kunskaper om bebyggelsearkeologi och inte minst hans kunskaper om järnåldersmaterialet i Malmö har varit till stor vikt. Tack för synpunkter och litteraturtips. Professor Birgitta Hårdh har fungerat som biträdande handledare under senare delen av mitt avhandlingsarbete. Hennes breda kunskaper om järnåldern i stort har varit till stor nytta. Speciellt vill jag tacka för synpunkter och diskussioner kring begreppen elit och centralplatser, men även för tips om viktiga fyndplatser och viktig litteratur. I slutfasen av arbetet har även professor Lars Larsson läst manuset. Tack för synpunkter som har förtydligat och nyanserat begrepp i texten.

Främst vill jag dock tacka min handledare professor Debbie Olausson. Hon har följt min arkeologiska bana under ca 15 år. Hon har läst det mesta jag har skrivit och har alltid uppmuntrat mig men samtidigt gett mig rättmätig kritik när det logiska resonemanget har haltat. Hon har läst min avhandlingstext oräkneliga gånger och har inte gett sig förrän jag har kunnat argumentera för alla mina teser. Hon har stor del i att jag kan uttrycka mig hyggligt i skrift.

Mitt manus hade inte kunnat bli en bok utan språkgranskning av Karin Hector-Stahre, översättning av sammanfattningen till engelska av Alan Crozier men inte minst det tunga arbetet med att layouta text och figurer av Anders Gutehall.

Malmö Förskönings- och Planteringsförening tackas för de generösa bidragen som har möjliggjort tillkomsten av denna bok. Tack Anders Reisnert för hjälpen med att söka medel.

Min livskamrat Lena ledde undersökningarna av Vintrieleden och har hjälpt mig att sammanställa ett rikt och spännande arkeologiskt material. Hon har även uppmärksammat dynamiken med en äldre och en yngre depositionsfas på Mellanbyn vilket vi har skrivit om i en gemensam artikel. Tack för all hjälp, engagemang och för att du har lyckats få mig att äntligen sätta punkt. Mina barn Anna, William och Johannes har på ett konkret sätt gett mig andra perspektiv på livet. Anna ska även tackas för bilden på korna som pryder omslaget.

Friman_text.indd 10 2008-04-11 10:44:14

Inledning

> ”Tiden efter den nu skildrade, d.v.s. århundradena ca 400–100 f Kr, är ännu fattigare än övergångsskedet mellan brons- och järnålder, nästan fyndlös och därför också den dunklaste, den mest svåråtkomliga i Sveriges förhistoria. Vad kan anledningen vara till detta? Tolkningsförslagen har varit många… – den allvarliga klimatsvängningen med dess förmodade reducering, på sina håll avfolkning av bygderna med åtföljande utvandring samt kelternas expansion. Inte bara importen till Skandinavien av färdigprodukter utan också av råbrons skulle genom den sistnämnda ha upphört eller försvårats. De kvarvarande skandinaviska stammarna skulle ha råkat in i ett slags träålder med ringa tillgång till brons. Järnet var känt, men sättet att framställa det ur egna sjö- och myrmalmer var man ännu inte förtrogen med. Tiden skulle inte varit mogen för en inhemsk järnålder.”[1]

Stenbergers beskrivning har genomsyrat synen på perioden förromersk järnålder som till viss del har hängt med in i 1990-talet då de stora undersökningarna inför Öresundsförbindelsen och Västkustbanan började ta fart. Bilden som har förmedlats är den om en tragisk, sinande grupp människor som har befolkat Skandinavien och att hela deras tillvaro är en kamp för överlevnad. Att den skandinaviska befolkningen dessutom är i det närmaste kulturlös och helt i händerna på Centraleuropas välvilja har inte förbättrat deras eftermäle. Det är trist när arkeologin tolkar bristen på manifestationer av tydligt ledarskap som tecken på fattigdom och stagnation. När sedan välstånd och kulturell blomstring ensidigt mäts i frekvensen metallfynd kan man undra hur dessa värderingar avspeglar forskarens syn på sin egen samtid. Även beteckningen ”förromersk järnålder” skapar problem. Begreppet ger klang av passivitet och avsaknad av identitet hos människorna under äldre järnåldern. Har man passivt suttit och väntat på en ny frälsning från romerska imperiet? Tidigare har ju Hallstattfurstarna och därefter kelterna gett skandinaverna en kulturidentitet, eller? Problemet är att en stor del av forskningen kring äldre järnålder har inriktat sig på aristokratins manifestation av sin samhällsstatus genom handel med lyxvaror från kontinenten. Ur ett aristokratiskt perspektiv är naturligtvis importföremålen oerhört viktiga. Det visar

1 Stenberger, Mårten 1964:330.

Friman_text.indd 11 2008-04-11 10:44:14

inte minst de överdådiga gravarna från romersk järnålder som t.ex. Hoby på Lolland,[2] Juellinge[3] och Himlingøje på Stevns, Själland.[4] Gravarna är kända för sina storslagna fyndmaterial bestående av importerat glas, brons- och silverkärl. Vad gravarna berättar är naturligtvis att samhället är skiktat och att det finns behov av att manifestera sin ställning. Men mot vilka är man aristokratisk? Rika gravar och offerfynd har länge utgjort isolerade öar eftersom det har varit svårt att sätta in dessa i en kulturell kontext. Ulla Lund Hansens arbete om romersk import är det mest omfattande med inriktning på romersk import i gravar.[5] Skånska gravar har även belysts i verk av bl.a. Berta Stjernquists undersökningar av gravfältet vid Simris.[6] Påvel Nicklasson behandlar alla kända vapengravar från bl.a. Skåne[7] och Tony Björk har mer övergripande analyserat skånska gravar från äldre järnålder.[8] Lotte Hedeager har behandlat alla depåfynden i Danmark från perioden förromersk järnålder t.o.m. germansk järnålder[9] medan Bertil Helgessons arbete omfattar alla tecken på rikedomsmiljöer i Skåne.[10] De stora offerfynden har även varit föremål för flera verk, såsom Hjortspring[11] och Illerup Ådal[12] på Jylland och från Skåne kan nämnas Röekillorna.[13] De enskilda verken ovan är viktiga men tillsammans ger de en obalanserad bild av det dåtida samhället. Basekonomin för äldre järnålderssamhället (jordbruk och boskapsskötsel) samt bebyggelsen har tills nyligen bara behandlats mer ingående i ett fåtal verk. Steen Hvass och Per Ole Rindel bör här framhållas genom sina analyser av bebyggelserna på de jylländska byarna Hodde, Vorbasse och Grøntoft.[14] Även dessa undersökningar får karaktären av öar eftersom det inte har funnits möjlighet att undersöka dess omland. På Själland har gravar och offerfynd i det närmaste utgjort fyndmaterial och lämningar under lång tid. Här börjar vi dock få en mer komplex bild av äldre järnålderssamhället dels genom den omfattande bebyggelsen som framkom vid Høje Taastrup (analysen är ej publicerad) men även genom de stora verkstadsplatserna Lundeborg på Fyn[15] och Hørup på Själland.[16]

I Skåne fick bebyggelsearkeologin sitt genombrott 1993 genom att Sten Tesch utkom med sin avhandling av bebyggelseförändringarna vid Lilla och Stora Köpinge.[17] Samma år publicerades Nils Björhems och Ulf Säfvestads avhandling om bebyggelseutvecklingen på Fosie IV under brons- och järnålder.[18] I båda verken uppställer författarna förslag till skånska hustypologier. Det unika med Björkhems och Säfvestads arbete är att hela boplatsmaterial i form av hus, anläggningar och fynd tas med i analysen. Från denna tid ska även nämnas Lennart Carlies publikation av den komplexa bebyggelsen på Brogård i södra Halland från brons- och järnålder.[19]

---

2 Friis Johansen, K. 1923.
3 Müller, Sophus 1911.
4 Lund Hansen, Ulla 1995.
5 Lund Hansen, Ulla 1987.
6 Stjernquist, Berta 1955.
7 Nicklasson, Påvel 1997.
8 Björk, Tony 2005.
9 Hedeager, Lotte 1992.
10 Helgesson, Bertil 2002.
11 Randsborg, Klavs 1995.
12 Ilkjær, Jørgen 1990, 1995.
13 Stjernquist, Berta 1997.
14 Hvass, Steen 1978, 1985, 1988; Rindel, Per Ole 1999, 2001.
15 Thomsen, Per O. 1991.
16 Sørensen, Søren A. 2000.
17 Tesch, Sten 1993.
18 Björhem, Nils & Säfvestad, Ulf 1993.
19 Carlie, Lennart 1992.

Friman_text.indd 12 2008-04-11 10:44:14

Vi är nu (2008) inne i en oerhört spännande fas av brons- och järnåldersforskningen genom att de stora undersökningarna inom Projektet Öresundsförbindelsen, Citytunnelprojektet, Västkustbaneprojektet, och Samhällsstrukturen i Sydsverige[20] har avslutats. Resultaten från de två förstnämnda är centrala för denna avhandling och kommer att analyseras ingående längre fram. Alla fyra projekten innefattar övergripande synteser varav fyra hittills har utgivits i serien ”Öresundsförbindelsen och arkeologin”, åtta har utgivits i serien ”Skånska spår – arkeologi längs Västkustbanan” medan tio har utgivits i serien ”Uppåkrastudier”. Slutligen ska två verk nämnas med inriktning på jordbrukets utveckling; ”Det Sønderjyske Landbrugs Historie”[21] och ”Jordbrukets första femtusen år. 4000 f.Kr.–1000 e.Kr.”.[22]

Mellanbyn utgör ett höjdstråk mellan byarna Hyllie och Bunkeflo ca 3 km in från Öresundskusten i södra delen av Malmö. Här har påträffats omfattande lämningar efter två bebyggelse- och aktivitetsytor med kontinuitet från åtminstone 300-talet f.Kr. till 300-talet e.Kr., d.v.s. obrutna bebyggelsefaser under ca 600–700 år.[23] Bebyggelsespår fanns redan från slutet av yngre bronsålder men eventuell koppling till den äldre järnåldersbebyggelsen är dock osäker. Platsen har haft sin storhetstid från tiden kring Kristi födelse och fram till mitten av 200-talet och kan under denna period betecknas som en plats med centrala funktioner enligt min mening. Den sociala, ekonomiska, ideologiska makten samt ritualer knutna till tro- och föreställningsvärlden fanns knutna till platsen. Relationen till Uppåkra, som bara ligger ca 20 km norr om Mellanbyn, är av stort intresse eftersom denna verkar etableras ungefär samtidigt som Mellanbyn d.v.s. under förromersk järnålder.[24] En fråga som man ställer sig och som kommer att diskuteras, är om det finns ett samband mellan Mellanbyns övergivande och Uppåkras ökande dominans i sydvästra delen av Skåne. Intressant i sammanhanget är att bosättningarna öster om Mellanbyn och dess omland (Svågertorpsområdet och Lockarp-Fosieområdet) har en kontinuerlig bebyggelse långt fram i yngre järnålder och efter Mellanbyns övergivande. Detta är en viktig aspekt vid en diskussion om Uppåkras roll i regionen som förs i slutkapitlet.

Det arkeologiska materialet i södra delen av Malmö och här i synnerhet Mellanbyn, visar på dynamiska samhällsförändringar under perioden yngre bronsålder och äldre järnålder. Händelseförloppet visar tydligt på en självständig utveckling grundad på starka lokala traditioner. Styrkan och lockelsen i materialet i Mellanbyn är att platsen är väl avgränsad och väl undersökt. Artefaktmaterialet är rikt och strukturerna är tydliga. Jag kommer att argumentera för att man på platsen kan följa utvecklingen av en framväxande elit under äldre romersk järnålder och jämföra denna miljö med icke elitära miljöer i ett väl undersökt omland. Dessa förutsättningar skulle jag vilja beteckna som unika. Man har här möjligheten att besvara frågorna om *hur* och *varför* en elit har växt fram på Mellanbyn. Det går även att fastställa *när* etablerandet och avvecklandet har ägt rum samt till viss del spåra *omfattningen* av platsens påverkan på närområdet. Extra intressant är att man kan följa denna händelseutveckling trots avsaknad av importerade lyxvaror från kontinenten.

Det är och har varit exploateringssituationen i Malmöområdet som har gett möjlighet till omfattande arkeologiska undersökningar. Stora avbanade ytor har frilagts, vilket har medfört omfattande lämningar som är föremål för diskussion i avhandlingen. Materialet som omfattar yngre bronsålder och äldre järnålder ger

20 Även om projektet är avslutat så fortgår undersökningarna av Uppåkra inom Uppåkraprojektet.

21 Ethelberg, Per m.fl. 2003.

22 Welinder, Stig m.fl. 1998

23 Se appendix, ^{14}C-dateringar i slutet av boken.

24 Helgesson, Bertil 2002:47.

Friman_text.indd 13 2008-04-11 10:44:14

Figur 1. Mellanbyns läge i södra delen av Malmö.

främst en bild av de ickeelitära miljöerna. Materialet är dock mycket rikt, d.v.s. innehåller stor information om äldre järnålderssamhället ur ett ekonomiskt, rituellt, ideologiskt och socialt perspektiv. Det dynamiska med materialet är de förändringsprocesser som går att följa ur ett längre tidsperspektiv. Förutom områden med intensiva aktiviteter, så har det även framkommit platser som periodvis inte har gett några avtryck i form av bebyggelse eller nedgrävningar, vilket också är viktigt att studera.

VALET AV AVHANDLINGSÄMNE

Valet springer delvis ur egen medverkan i undersökningarna under perioden 1996–2000 i södra delen av Malmö och därigenom förståelsen för det äldre järnåldersmaterialets potential. Tack vare att jag är anställd på Malmö Kulturmiljö har materialen från undersökningarna varit mer lättillgängliga för mig än för en utomstående. Den avgörande faktorn har dock varit undersökningarna på Mellanbyn (se figur 1), d.v.s. åkern och betsmarken mellan byarna Hyllie och Bunkeflo. Namnet finns på 1701 års lantmäterikarta och har i avhandlingen även blivit samlingsnamnet för de fyra arkeologiska exploateringsundersökningarna benämnda Vintrieleden, Hyllie idrottsplats (IP), Ekostråket och Citytunnelprojektet delområde 2 (Bunkeflo) (se figur 4 och 5). De arkeologiska undersökningarna på Hyllie IP och Ekostråket har jag själv lett, medan jag har tagit över det arkeologiska materialet efter slutförandet av undersökningarna av Vintrieleden. Resultaten från dessa tre undersökningar finns samlade i en rapport.[25] Resultaten på Mellanbyn visade på ett tidigt stadium ett fyndmaterial som tidigare till

25 Friman, Bo 2007.

Friman_text.indd 14 2008-04-11 10:44:14

största del har förknippats med kontexter som gravar eller som offer i våtmarker, men som nu påträffas i en boplatskontext. Lockelsen att göra en syntes över perioden yngre bronsålder–äldre järnålder utifrån boplatsmaterial har alltså varit stor. Möjligheterna har inte funnits innan de arkeologiska slutundersökningarna inför byggandet av Öresundsförbindelsen startade 1996.

CENTRALPLATSBEGREPPET

Diskussionen om framväxandet av platser där viktiga samhällsfunktioner har knutits är viktig i avhandlingen. Det arkeologiska materialet i södra delen av Malmö visar spår av omfattande bebyggelse och ett rikt fyndmaterial från yngre bronsålder och äldre järnålder. Utgångspunkten för en centralplatsdiskussion är främst spåren av ett mer effektiviserat jordbruk, större bebyggelseomläggning samt förändrade deponeringsmönster av föremål under perioden. Det finns potential att studera ett centrum–periferiförhållande ur ett längre tidsperspektiv p.g.a. att stora arealer är välundersökta med en likartad fältmetodik. Centralplatsbegreppet har varit i fokus sedan 1990-talet och Charlotte Fabech menar att behovet av ett begrepp uppkom efter att nya typer av metallrika bosättningar hade framkommit i samband med metalldetektering.[26] En stor del av begreppsdiskussionen har sin grund i hennes och Jytte Ringtveds pyramidmodell (se figur 2), där fyndmaterial från järnåldern indelas i tre nivåer från de yppersta prestigeföremålen ner till lokal produktion av dagligvaror. Utifrån föremålens placering i pyramiden ges kriterier för centralplatser på överregional, regional nivå och boplatser på lokal nivå.[27]

Flera forskare är överens om att en centralplats inte utgör en enskild enhet eller att bara en av de ledande samhällsfunktioner som t.ex. rör ekonomin, politiken, förställningsvärlden, kommunikation etc. är knuten till platsen eller området.[28] Bertil Helgesson är kritisk till idén att centralplatser utgörs av geografiskt bestämda platser och vill i stället hävda att flera platser med ett rikt och särartat material, tillsammans kan uppfattas som centrala.[29] Ett annat kriterium för en centralplats som tas upp är dess exponering och strategiska läge med bl.a. möjlig-

26 Fabech, Charlotte 1999:456

27 Fabech, Charlotte & Ringtved, Jytte 1995.

28 Brink, Stefan 1999:425; Fabech, Charlotte 1999:457; Helgesson, Bertil 1998:39, 2000:14; Lundqvist, Lars 1998:192; Näsman, Ulf 1998:1, 23.

29 Helgesson, Bertil 2000:15.

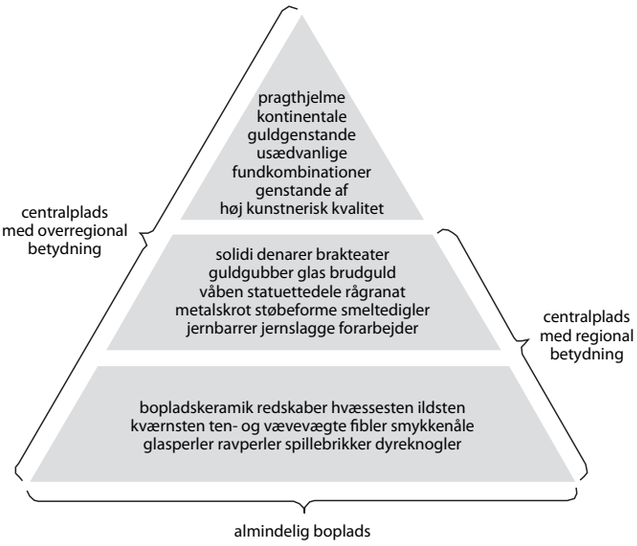

Figur 2. Charlotte Fabech och Jytte Ringtveds pyramidmodell (Fabech, Charlotte & Ringtved, Jytte 1995:14 (figur 2)). Omritad av Bo Friman.

Friman_text.indd 15 2008-04-11 10:44:15

heter till goda kommunikationer.[30] Den kraftigaste kritiken som framförts gäller fokuseringen på praktföremål och lyxkonsumtion på bekostnad av samhällskontexten eller centralplatsens relation till omlandet.[31] Vad som saknas i diskussionen är enligt min mening vikten av permanenta strukturer för de samhälleliga funktionerna. Centra har kontinuerlig funktion och man skulle lättare undvika att tolka enskilda händelser eller objekt, exempelvis ett offrat praktföremål eller en grav, som centralplatsindikerande. Det senaste och viktiga tillägget till diskussionen har Anne Carlie bidragit med. Hon tar även med parametrar som bebyggelseförtätning, komplexa gårdsstrukturer, gårdsareal, utmärkande byggnadstradition, hägnader samt storleken på långhusen.[32] Vad som är extra spännande med materialet från äldre järnålder i södra delen av Malmö, är möjligheten att geografiskt dels avgränsa ett område där olika samhällsfunktioner är knutna, men även att lokalisera enskilda gårdar varifrån makten har utövats. Eftersom stora ytor i mitt undersökningsområde är väl undersökta finns här även stora möjligheter att studera relationen mellan storgårdar och den ordinära gårdsbebyggelsen eller eliten och den vanliga bondebefolkningen. En diskussion om Mellanbyns funktioner kommer att sammanfattas i avsnittet *Mellanbyn och dess roll i omlandet*. En fråga är om flera ledande funktioner kan knytas till en och samma plats under äldre järnålder. Centralplatsbegreppet har idag blivit urvattnat och det är svårt att enas om en definition. Frågan är vilken eller vilka funktioner som ska knytas till ett geografiskt avgränsat område eller plats och hur omfattande eller hur stor påverkan på omlandet denna plats eller område har haft för att kallas för centralplats. Jag har undvikit att i avhandlingen använda mig av begreppet *centralplats* och kommer i stället att diskutera *platser med central eller centrala funktioner* och försöka precisera om funktionerna är av lokal eller regional art.

SYFTET MED AVHANDLINGEN

Syftet kan därför sammanfattas som att studera samhällsutvecklingen utifrån ett individuellt–kollektivt och egalitärt–elitärt perspektiv under yngre bronsålder och äldre järnålder. Inspirationen till att skriva avhandlingen är just dynamiken som finns i förekomsten där det framgår att flera ledande funktioner är samlade på en plats och där följaktligen en handling kan ha flera syften. Samtliga som har berörts av de centrala funktionerna har med största sannolikhet även varit delaktiga i dessa. Viktigt för diskussionen är uppkomsten av en plats dit sociala, ekonomiska, ideologiska och rituella funktioner finns knutna. Utgångspunkten för studien är bosättningarna på Mellanbyn och dess omland i södra delen av Malmö. Syftet är även att sätta Mellanbyn i ett större perspektiv genom att diskutera jämförande material från Skåne och till viss del från Danmark.

Sedan de arkeologiska undersökningarna på Mellanbyn avslutades har de preliminära resultaten publicerats i en separat artikel.[33] Platsen har väckt stort intresse inom Malmö Kulturmiljö, vilket har föranlett att materialet från Mellanbyn har varit föremål för diskussion i syntesen *Långhuslandskapet. En studie av bebyggelse och samhälle från stenålder till järnålder* inom projektet Öresundsförbindelsen samt i temarapporten *Bebyggelseutvecklingen inom Bunkeflo- och Hyllieområdet under yngre bronsålder–yngre järnålder* inom Citytunnelprojektet.[34] Både syntesen och temarapporten har likheter med denna avhandling så till vida att de behandlar perioden yngre bronsålder och äldre järnålder samt lämningar från

30 Fabech, Charlotte 1999:457; Lindeblad, Karin & Nielsen, Ann-Lili 1997:102; Thomasson, Joakim 1998:81

31 Helgesson, Bertil 2002:16; Widgren, Mats 1998:283.

32 Carlie, Anne 2005a:415 ff.

33 Friman, Bo & Hector, Lena 2003.

34 Björhem, Nils & Magnusson Staaf 2006; Winkler, Mia. Manus.

Friman_text.indd 16 2008-04-11 10:44:15

perioden i södra delen av Malmö. Dock är skillnaderna stora vad gäller studiernas inriktning och innehåll. I båda fallen ligger fokus på mönster och förändring av bebyggelse. Ett viktigt syfte med syntesen är till stor del att finna samhälleliga orsaker till de mönster som uppkommer under olika tidsperioder.[35] Mitt arbete är omvänt inriktat på att försöka förstå förändringar av idévärld, handlingsmönster och social organisation med utgångspunkt från bebyggelseförändringar, nyttjandet av landskapet samt deponeringsmönster av föremål. Temarapporten är snävare i sitt syfte att försöka typologisera och studera förändringar och variationer i huskonstruktioner.[36] Nära beröringspunkter mellan mitt arbete, syntesen och temarapporten kommer längre fram att diskuteras mer ingående.

Arbetet omfattar även totalt 100 undersökningar i södra delen av Malmö. Avhandlingsarbetet kan indelas i två delar där den första utgör en mer ingående analys av tre undersökningar som omfattar Mellanbyn. I den andra delen kommer en mer övergripande samhällsutveckling att studeras där Mellanbyn kommer att relateras till omlandet men slutligen även till regionen i stort. Materialbearbetningen från de 100 undersökningarna är i olika faser och omfattar allt ifrån helt orapporterade och närmast obearbetade undersökningar till enkla arkivrapporter men även flera helt färdiga rapporter innehållande djupare analyser av materialen. De sistnämnda är huvudsakligen rapporter utgivna inom projektet Öresundsförbindelsen och Citytunnelprojektet. Undersökningar som ännu inte är avrapporterade har jag fått god inblick i genom information från råmanus, muntliga uppgifter, digitala planer samt analysresultat. Genom mina studier av Arkeologiskt Topografiskt Arkiv på Malmö Kulturmiljö har även ljus kunnat kastas över äldre och orapporterade undersökningar. Ungefär hälften av undersökningarna är gjorda under perioden 1996–2003 och dessa är relativt jämnt spridda inom undersökningsområdet. Det samlade materialet har därför kunnat ge en bra bild av samhällsförändringen under perioden trots den varierande tillgången på information. Samtidigt med mitt arbete har även en katalog över järnåldersundersökningarna i Malmö framställts.[37]

Slutligen så är min ambition att försöka få en förståelse av den kultursfär och de förändringsmekanismer som har styrt handlingar och idévärlden under yngre bronsålder och äldre järnålder. För att kunna se och förstå helhetsperspektivet under en dryg tusenårsperiod har jag känt mig tvungen att plocka ner min teoretiska utgångspunkt i mindre beståndsdelar för att prova mig fram till ett samlat kulturbegrepp. Liknande förfaringssätt har använts med artefaktmaterialet och de spår av handlingar som är synliga i det arkeologiska källmaterialet för att mot slutet få en så sammansatt bild som möjligt av ett dåtida samhälle i ständig förändring. Vid varje detaljanalys av en idésfär, geografiskt område eller beståndsdel i den materiella kulturen har jag endast haft vaga idéer om resultatet initialt. Samma ”aha-upplevelser” har uppkommit när arbetsmaterialen har satts i en kontext. Jag har alltså medvetet undvikit att gå händelser i förväg som ett test på idéernas hållbarhet. Avhandlingen är därför skriven i den ordning som boken följer, endast denna inledning är ett undantag.

AVHANDLINGENS DISPOSITION

Ordningen i avhandlingen är, efter den inledande diskussionen ovan, att i kapitlet *Kultur och förändring* ge de teoretiska ramarna för mitt resonemang kring kulturförändring i södra delen av Malmö under perioden yngre bronsålder och äldre järnålder. Jag har delat in människans kulturella sfär i tre grundläggande delar; människans socialisering och de strukturer som uppkommer, människans idé-

35 Björhem, Nils & Magnusson Staaf 2006:20.

36 Winkler, Mia. Manus.

37 Tegnér, Mimmi 2005.

Friman_text.indd 17 2008-04-11 10:44:15

och föreställningsvärld samt de mänskliga handlingar som de två förstnämnda genererar. I kapitlet kommer även de fyra mest centrala begreppen i avhandlingen att få en fördjupad diskussion nämligen individualism, kollektivism, elitism och egalitet.

I kapitlet *Mellanbyn* redovisas de undersökningar som har gjorts på Mellanbyn och det närmaste omlandet som jag sammantaget kallar för Hyllieområdet och undersökningarna väster om i kustzonen. Tyngdpunkten i kapitlet har lagts på den fältmetodik som har använts på de olika arkeologiska undersökningarna inom området Mellanbyn. Viktigt här är diskussionen om de metodförändringar och förändrade prioriteringar som gjordes i takt med den ökande förståelsen för platsens potential.

I kapitlet *Organiseringen av Mellanbyn* har jag delat in Mellanbyn i 13 aktivitetsområden utifrån spridningen av naturresurser, bebyggelse och artefaktmaterial. Områdesvis redovisas det arkeologiska materialet från perioden yngre bronsålder och äldre järnålder.

Analysen av det arkeologiska materialet på Mellanbyn görs i kapitlet *Mellanbyns uppgång och fall – en analys*. Den kulturhistoriska analysen börjar med det enskilda långhuset. I nästa steg definieras och diskuteras de enskilda gårdarna i bästa fall bestående av flera byggnadskonstruktioner och hägnader. Analysen utökas därefter med att relatera gårdarna med deras resursområde, d.v.s. aktiviteter som kan knytas till gården genom att analysera förekomsten av brunnar, härdar gropar och gropsystem. Syftet är även att försöka identifiera odlings- och betesmark i anslutning till gårdarna. Till sist befolkas Mellanbyn genom att fyndmaterialet införlivas i boplatskontexten. I och med att det arkeologiska materialet får en kulturell kontext kommer den fortsatta diskussionen att utgå från gårdsenheterna och ej längre utifrån de tidigare aktivitetsområdena. Kapitlet avslutas med en syntes där bebyggelse, ägogränser, resursområden och fyndmaterial kulturhistoriskt vävs samman i kronologisk ordning.

Mellanbyns relation till omlandet analyseras i kapitlet *Kulturförändring i södra delen av Malmö*. Utifrån exploateringsmässiga skäl omfattar området ett ca 14 km^2 stort område i södra delen av Malmö. Jag har valt att dela in södra delen av Malmö i de fyra delområdena: Kustzonen (A), Hyllieområdet (B), Svågertorpsområdet (C) och Lockarp-Fosieområdet (D). Indelningen tar främst hänsyn till topografiska skillnader samt förekomsten av koncentrerade bebyggelselämningar och aktivitetsområden. Varje delområde diskuteras separat i syfte att spåra lokal särart och lokal kulturförändring. I andra halvan av kapitlet görs en syntes av delområdesstudierna. I kronologisk ordning diskuteras här de kulturhistoriska förändringar som kan spåras i det arkeologiska materialet under perioden yngre bronsålder–äldre järnålder och Mellanbyns roll i sitt omland central för diskussionen. I slutet av kapitlet sammanfattas diskussionen genom att mina resultat sätts in i ett individuellt–kollektivt respektive ett egalitärt–elitärt perspektiv.

I slutkapitlet *Mellanbyn i ett Sydskandinaviskt perspektiv* görs försöket att förstå Mellanbyns roll i ett större regionalt perspektiv och därigenom försöka diskutera orsaken till dess uppgång och fall.

Friman_text.indd 18 2008-04-11 10:44:15

Kultur och förändring

Inledning

Mitt arbete omfattar ett stort arkeologiskt material som har en hög upplösning, d.v.s. är rik på detaljerad information. Arbetsmaterialet omfattar även en lång tidsperiod på drygt 1000 år. Eftersom jag vill studera de övergripande kulturella förändringarna i Mellanbyn med omnejd under yngre bronsålder–äldre järnålder, är det viktigt att studera sociala mönster hos individer och grupper. Det är de mänskliga relationerna som ger upphov till de handlingar som kan spåras i t.ex. ritualer och ekonomiska transaktioner. Viktigt att reda ut är även hur föreställningar och ideal styr och styrs av handlingarna. Därför känns det nödvändigt att försöka förstå hur en kultur eller ett samhälle är sammansatt rent generellt för att sedan kunna förstå social organisation, idéer och handlingar utifrån mitt studiematerial. Jag kommer därför att diskutera begrepp som jag anser centrala för min avhandling och som jag anser nödvändiga för min tolkning av förändringsprocesser under yngre bronsåldern och äldre järnåldern i södra delen av Malmö men även Sydskandinavien.

Människans kulturella livsrum kan som jag ser det, delas in i tre grundläggande beståndsdelar. I ett kulturellt perspektiv är människan det centrala och de grundläggande beståndsdelarna är därför människan som social varelse, hennes idéer och hennes handlingar. Jag vill också visa att och hur de grundläggande beståndsdelarna är integrerade i varandra och att de inte kan studeras isolerat om man vill studera människans kulturella förändring i ett långtidsperspektiv. Detta innebär att en handling kan ha flera motiv. Med andra ord innefattar en kultur våra materiella och icke-materiella behov, våra ideal samt våra relationer till varandra. En viktig utgångspunkt vid studiet av den äldre järnåldersboplatsen på Mellanbyn är att i materialet urskilja de olika delar som utgör ett komplext samhälle. Mer konkret är en målsättning att försöka visa att syftena med en och samma handling dels kan t. ex vara att knyta sociala band, men även hedra sina anfäder, visa sin status och manifestera sin makt samt kräva tribut för ekonomisk vinning.

Friman_text.indd 19 2008-04-11 10:44:15

Sociala begrepp

STRUKTUR

Den sociala strukturen är grundläggande i en kultur eftersom människan är en social varelse genom sitt förhållningssätt till andra individer eller grupper av människor. Anthony Giddens definierar social struktur som ett organiserat och regelmässigt samspelsmönster mellan individer och grupper.[38] Den innefattar alla indirekta eller direkta kontakter mellan individer eller grupper. Paul Wason påpekar att social organisation är en abstraktion som vi inte kan dra slutsatser om utan observationen av mänskliga handlingar.[39] Det är därför utifrån spåren av handlingar på Mellanbyn, som jag vidare kommer att diskutera de sociala strukturer som jag tolkar är synliga i materialet. Interaktioner mellan individer och grupper men även med materiell kultur ger upphov till idéer och i förlängningen till handlingar. Även individer eller grupper som undviker varandra har en typ av relation, eftersom deras rörelser i rummet påverkas av vetskapen om varandra. Arkeologiskt krävs ett varierat material för att ha möjlighet att förstå den sociala kontexten, helst hela boplatsmaterial och gravfältsmaterial som med fördel studeras i ett långtidsperspektiv. Det är nämligen förändringar i sociala mönster och social organisation som vi oftast utgår ifrån i våra rekonstruktioner av förhistoriska samhällen. Det är rörelsen i tid och rum, den sociala skiktningen eller familje-/grupptillhörighet som vi kan studera utifrån markeringar i den materiella kulturen. På Mellanbyn har vi möjlighet att studera samspelet mellan individ och grupp och hur detta förändras över tidsperioden. Det är främst gårdarnas lägen, gränsmarkeringar i form av hägnader och fägator samt placeringen av gropar, gropsystem och brunnar i området som här tydligast visar på den sociala organisationen.

KONTEXT

Inom arkeologin beskriver vi kollektiva beteenden och handlingar eftersom individuella handlingar oftast är synliga enbart i ett mikroperspektiv. Vi kan spåra den individuella hantverkaren på t.ex. en flintslagningsplats eller lokal keramikdekor med en specifik teknik som kan knytas till en individ. Mer sällan kan vi knyta dessa individer till en social kontext ur detta mikroperspektiv. Hodder pekar på det senare när han beskriver detaljrikedomen hos ”bog bodies” och säger samtidigt att man vet mycket lite om den sociala kontexten som individerna levde i.[40] Ur ett arkeologiskt makroperspektiv blir däremot den sociala kontexten oftare visualiserad, men individens handlande får däremot oftast ett kollektivt uttryck. Hodder menar att subjektets handlande inte alltid kan knytas till en individ.[41] I materialet från Mellanbyn finns det dock möjlighet att delvis studera individuella handlingar både ur ett mikro- och makroperspektiv. Individer eller hushåll har i Mellanbyn manifesterat samhällsposition och idéer genom enskilda handlingar i form av specifika föremålsdepositioner. Dessa handlingar utgör viktiga delar av den lokala samhällsstrukturen i södra delen av Malmö. Eftersom vi har förhållandevis tydliga strukturer och ett rikt fyndmaterial, finns möjligheten att spåra den enskilda handlingen i undersökningsmaterialet i ett socialt sammanhang.

INDIVID–KOLLEKTIV, EGALITÄRT–ELITÄRT

Begreppsparen individ–kollektiv, egalitärt–elitärt är centrala i avhandlingen. De är giltiga vid beskrivningen av de handlingsmönster och de bosättningsstruktu-

38 Giddens, Anthony 1998:649.

39 Wason, Paul K. 1994:6.

40 Hodder, Ian 2000:26.

41 Hodder, Ian 2000:25.

Friman_text.indd 20 2008-04-11 10:44:15

rer som undersökningsmaterialet uppvisar. Jag har inte för avsikt att hävda att de enskilda begreppen var för sig beskriver den sociala struktur som var rådande vid ett specifikt tillfälle under perioden yngre bronsålder–romersk järnålder. Samspelet mellan individer och grupper av människor äger rum i alla samhällen även om vi definierar dessa som mer eller mindre individuella eller kollektiva till sin uppbyggnad. Man kan därför se i det arkeologiska materialet, att graden av individualitet och kollektivism har varierat under tidsperioden. Det samma gäller manifesteringen av egalitet och elitism som har varierat beroende på vilket tidsavsnitt man studerar. Utifrån mitt undersökningsmaterial kommer vi att märka att de fyra begreppen är sammanflätade med varandra. Som man kan förvänta sig så utgör eliten ett fåtal individer, vilken allmänheten är beroende och styrs av. Samtidigt manifesterar eliten sin hävd och tillhörighet till kollektivet. Den kollektiva och egalitära strukturen hos allmänheten innehåller även individuella drag, vilket kan spåras i gårdars organisation och genom deponeringsmönster. Eliten kan även utgöra ett kollektiv genom att man genom samverkan bygger upp ett välstånd. Som vi ska se längre fram så är den kollektiva eliten i mitt material inte lika tydligt manifesterad som den individuella och kan därför ge ett egalitärt intryck.

När jag använder mig av begreppet individ åsyftas inte bara en individ utan även en familj eller hushåll som en enhet. Detta arbete utgår från Jörgen Streifferts definition av hushåll vilket inkluderar familjen, eventuellt tjänstefolk, djur, byggnader samt tillhörande markområden.[42] I artefaktmaterialet från Mellanbyn kan man se spåren efter individuellt handlande och ägande. Det är dock främst spåren av långhus och gårdar som har tvingat ett utvidgande av individbegreppet att även omfatta gården eller långhusets hushåll. Det är främst hur gården är organiserad och hur resurser knyts till gården som här är viktigt. Var täkter, vatten, betes- och åkermark eller speciella hantverks- eller verkstadsfunktioner knutna till enskilda gårdar eller till en bygemenskap? Begreppet kollektiv åsyftar här mer än ett hushåll med gemensamma beröringspunkter. När jag har intolkat egalitära eller elitära drag i det arkeologiska materialet har jag tagit hänsyn till storleken på långhusen och gårdsytan samt antalet byggnader inom en gård, ägogränser, eventuell överskottsproduktion samt prestigeföremål.

I ett arkeologiskt material från äldre järnåldern kan individualiteten i egalitära strukturer tolkas i termer av variationsrikedom och vi kan se spåren av privata ritualer, medan samtidigt kollektivismen ger uttryck för samverkan och utgör den egalitära strukturens maktfaktor. Per Nordqvist anser att den kollektiva makten kan ses som en ”anti-makt” till eliten. Den har till uppgift att återskapa egalitära sociala relationer.[43] När jag använder mig av termen egalitär menar jag inte, att det rådande lokalsamhället är helt jämlikt. I alla samhällen finns bristande jämlikhet.[44] Skillnaden enligt Paul Wason är att ett egalitärt samhälle tillåter ledarskap som vilar på auktoritet men som skiftas mellan olika individer.[45] I elitära strukturer däremot avviker individen mot det kollektiva genom att utföra manifesta handlingar. Rent allmänt kan makten i elitära strukturer skiftas mellan olika individer men under äldre järnålder i Sydskandinavien är makten kopplad till person eller släkt och går oftast i arv. Kollektivet som utgör majoriteten av samhällsmedlemmarna, är underordnat elitens maktstyrning. Detta ger bl.a. spår av uniformitet i det arkeologiska materialet vilket märks främst i gravskicket men även i offerritualen. Med stöd av Paul Wason har jag valt att skilja mellan egalitära och elitära strukturer med avseende på kontrollen över basresurserna. Om ett fåtal har kontrollen över åkermark, fiskevatten,

42 Streiffert, Jörgen 2001:13.

43 Nordqvist, Per 2001:41.

44 Giddens, Anthony 1998:649.

45 Wason, Paul K. 1994:42.

Friman_text.indd 21 2008-04-11 10:44:16

kommunikationsleder och/eller handelsplatser, så har jag valt att beteckna detta som elitär makt eftersom majoriteten står i beroendeställning till ett fåtal individer.[46] I det arkeologiska materialet visar sig denna kontroll genom att en större bebyggelseomläggning ägde rum under yngre förromersk järnålder, troligen av jordbrukstekniska skäl. En eller flera gårdars strategiska läge i förhållande till kommunikationsleder och resurser, manifesteringen av släkttillhörighet i gravarna och gravarnas placering i landskapet, markering av områden med hägnader och ägogränser samt ackumulering av välstånd till enskilda gårdar är avgörande faktorer för att identifiera vem som har haft kontrollen över basresurserna. Detta ställer höga krav på det arkeologiska materialet samt att eliten har haft för avsikt att manifestera sina anspråk. Mina definitioner av begreppen ska inte uppfattas som generella, utan har för avsikt att vara gällande för Sydskandinavien under yngre bronsålder och äldre järnålder. Det är även viktigt att de lokala samhällena under perioden innehåller drag av både egalitärt och elitärt.

Paul Wason pekar också på att exklusiva föremål utgör statusobjekt för personer med hög ranking i icke-stratifierade samhällen medan vardagliga föremål med hög kvalitet kan utgöra personers förmögenhet. I stratifierade samhällen förekommer däremot stora variationer i kvantiteten av föremål mellan individer, vilket omöjliggör att ett exklusivt föremål enbart kan tolkas som statusobjekt.[47] Denna särskiljning är viktig vid diskussionen om egalitära eller elitära strukturer. Den arkeologiska kontexten är viktig, så att vi inte automatiskt intolkar elitära strukturer under äldre järnålder endast utifrån förekomsten av enstaka exklusiva föremål. Jag anser att studier av bebyggelse med gränsmarkeringar och resursområden är bättre lämpade att studera ur ett egalitärt eller elitärt perspektiv än ett gravmaterial. Manifesta gravhögar innehållande exklusiva föremål kan men behöver nödvändigtvis inte betyda en stark elit med omfattande makt. Den gravlagde kan ha innehaft en hög rang men kan samtidigt ha saknat reell makt. Ritualer kring gravläggningen kan mer ha haft en samlande symbolisk och identitetsskapande betydelse, medan den gravlagde kan ha utgjort en kvarleva av en tidigare existerande maktstruktur. Denna dubbla tolkning undviks om det arkeologiska materialet består av en storgård med spår av överproduktion.

Under loppet av järnåldern för bybildningen med sig en starkare kontroll av individen än vad en glesare gårdsstruktur gör. En stark social kontroll innebär även att banden mellan kulturens olika delar blir starkare och mer integrerade. Detta understryks om eliten har samma platsanknytning som övriga samhällsmedlemmar. Trots att de har starkt inflytande är även de en del av den gemensamma traditionen. Det bör tilläggas att även om eliten i detta fall är en del av en lokal tradition, så kan den samtidigt ha ett vidsträckt kontaktnät, som stärker och legitimerar deras position. Enligt Michael Mann är förutsättningen för en stark elitär kontroll att makten är institutionaliserad i lagar och normer inom den sociala grupp som innefattar de styrande och de styrda. Allmänheten menar han vidare saknar i detta fall en kollektiv organisation att motsätta sig makten.[48] Trots att elitens kontroll var stark kan de politiska bildningarna ha varit instabila eftersom makten grundades på personliga relationer, enligt Martin Hanssons studie av medeltida, elitära strukturer i Småland från yngre järnålder och framåt.[49] Som vi närmast ska se i slutet av kapitlet *Mellanbyns uppgång och fall – en analys*, så tyder ett ökande stratifierat gravskick samt stora skillnader i gårdars storlek på att makten troligen har varit knuten till enskilda personer även under äldre järnålder.

---

46 Wason, Paul K. 1994:57.

47 Wason, Paul K. 1994:125.

48 Mann, Michael 1986:7.

49 Hansson, Martin 2001:26.

Friman_text.indd 22 2008-04-11 10:44:16

Idéer och föreställningsvärld

IDEOLOGI

Idéer som berör dels föreställningsvärlden men även politiska samhällsideal blir starkt tongivande vid studiet av ett större arkeologiskt material med lång kontinuitet. Egentligen är det spåren av handlingarna vi ser men det är idealen bakom handlingarna som det finns möjlighet att tydliggöra. Ett flertal forskare menar att ideologin skyddar och legitimerar den dominerande gruppens eller klassens intressen, samtidigt som den beslöjar verkligheten med rituell mystifikation.[50] Den dominerande gruppens ideal kan ha vunnit acceptans i samhället i stort. Genom acceptansen av idéer kan individerna inom gruppen tro att de har medverkat vid formulerandet av tankarna. Catherine Bell nämner också att det finns en neutral definition av ideologibegreppet där grundläggande idéer, värderingar och föreställningar anses gemensamma för alla medlemmar av ett samhälle.[51] Det finns kritiska röster som även hävdar att ideologin har fri tillgänglighet för alla och att den endast har en liten effekt som maktinstrument eftersom mycket lätt kan kopieras.[52] Skillnaden i synsätten på ideologi i ett maktperspektiv är om den utgör doktriner iscensatta av en dominant grupp eller om eliten kontrollerar den ideologi som är generellt rådande i samhället.[53] Som vi ska se längre fram så stämmer det sistnämnda synsättet väl in på undersökningsmaterialet. Utifrån deponeringsmönster och valet av deponerade föremål kan man se att eliten under äldre romersk järnålder i södra delen av Malmö till dels har manifesterat militära ideal och ideal associerande till jordbruket men även rådande föreställningsvärld. Samtida gårdar i de lägre skikten i Malmöområdet saknar däremot en synlig depositionsstrategi, d.v.s. är mer privat till sin karaktär och saknar manifesta drag. Under förromersk järnålder var de samverkande och kollektiva idealen mer synliga i materialet och mer spridda.

Normer och värderingar är svåra att komma åt i det arkeologiska materialet. Utifrån spåren efter handlingar kan dock en del av den dåtida ideologin spåras. Samhällsstrukturen är dock både ett resultat av och orsak till dessa ideal. Inom arkeologin kan t.ex. gravkontexter ge information om förhållandet individ–kollektiv, elitär–egalitär maktfördelning men även om t.ex. militära eller religiösa ideal. Manifestationer är tydliga budskap som har till uppgift att synas. En del spår av dessa manifestationer finns bevarade arkeologiskt, såsom gränsmarkeringar som i äldre järnålder ges uttryck i befästa byar eller inhägnade gårdar, speciella hus- eller gårdskonstruktioner som visar på ett skiktat samhälle eller artefakter som signalerar tillhörighet, status, makt eller specialistkompetens.

TRO OCH FÖRESTÄLLNINGAR

Religion under förhistorien är svårdefinierad. Lotte Hedeager ser problem med trosbegreppet i förhistorien och menar att individerna själva inte kan välja om man är troende eller inte och att trosbegreppet inte existerar eftersom det ideologiska universumet har olika karaktär och funktion i olika sociala system.[54] Kristina Jennbert är också mycket tveksam till möjligheten att beskriva förkristen religion i form av teologisk trosbekännelse, utan menar istället att den materiella kulturen är viktig vid studiet av rituella handlingar under förhistorien.[55] ”Tro”

50 Larrain, Jorge 1979:13 ff, 164; *Dictionary of Sociology*, uppslagsord:Ideology; Hedeager, Lotte 1992:40.

51 Bell, Catherine 1992:187.

52 De Marrais, Elisabeth m.fl. 1996:17.

53 Se Bell, Chaterine 1992:188 & De Marrais, Elisabeth m.fl. 1996:31.

54 Hedeager, Lotte 1992:40.

55 Jennbert, Kristina 2002:108.

Friman_text.indd 23 2008-04-11 10:44:16

är en modern konstruktion och är användbar i samhällen där det finns grupper som ”inte tror”. Under äldre järnålder bör de religiösa föreställningarna ha varit allmänt accepterade i det lokala samhället, eftersom föreställningsvärlden var så integrerad i samhället och bl.a. var viktig för den sociala kontrollen om vi studerar rituella depositioner inom boplatsmiljöer. Begreppet kan därför inte finnas i en situation då det saknas en motpol. Rent generellt så är ”tron” grunden till en religions existens och kan inte existera utan hängivna utövare.

Mitt undersökningsmaterial vittnar om att stora mängder föremål knutna till vardagen har deponerats under yngre bronsålder och äldre järnålder. Som vi ska analysera längre fram så tyder detta på en föreställningsvärld som är starkt knuten till det vardagliga livet. Anthony Giddens hävdar att praktiskt taget alla religioner, oavsett gudstro eller inte, innehåller föremål, skeenden och väsen som ger upphov till vördnad, fruktan eller förundran.[56] Just vördnaden för livet och människans omgivning verkar utifrån sammansättningen av de deponerade materialen ha varit stark under perioden.

En viktig föreställning att förfäderna har varit betydelsefulla för det samtida samhället, åtminstone i området kring Hyllie, kommer att diskuteras mer ingående längre fram. Spåren efter anfäderskult är här påtagliga. Mary Helms menar att aristokratin ansågs av allmänheten vara nära knuten till förfäderna och därmed som grundare och skapare av social ordning. Dess anknytning till och uppfyllandet av förfädernas egenskaper legitimerar dess position.[57]

Även om gudsexistensen eller det andliga är en självklarhet för många människor är själva föreställningsvärlden och det rituella utövandet en mänsklig konstruktion och samtidigt en avspegling av den värld som människan lever i. Den har en stark knytning till de politiska idéerna och kan därför inte analyseras som två separata inriktningar inom idévärlden. Detta blir speciellt tydligt vid t.ex. studier av gravritualer eller offertradition. Det är av stor vikt att föreställningsvärlden inte är så förändringsbenägen, utan att den utgör en fast punkt för individens existens och ger därmed en mening åt livet.

Handlingar

Medvetna handlingar är omsatta idéer och det är utifrån dessa handlingar vi har möjlighet att spåra människans bakomliggande motiv och syften. Handlingsteori enligt Thomas Nygaard är ett försök att komma fram till en förståelse varför aktörer handlar som de gör och vad som har påverkat handlingarna.[58] Viktigt för detta arbete är bl.a. att studera motiven bakom spåren av handlingar under yngre bronsålder och äldre järnålder utifrån materialdepositioner. De handlingar som gett arkeologiska spår är dels av ekonomisk art och utmynnar oftast i materialiserade utbyten eller transaktioner. Rent sociala handlingar däremot avsätter materiella spår i mindre omfattning eftersom samtal mellan individer är dominerande. Det är främst inom offerritualen som samhällets grundläggande beståndsdelar finns representerade genom att manifestation av ideologiska och religiösa värden, sociala band samt ekonomiska motiv kan vid vissa tillfällen utläsas i en och samma handling.

EKONOMI

Även om ekonomin är ideologisk genom att den innefattar idéer om t. ex. tillväxt och fördelning av resurser, så är ekonomin även ett begrepp som förknippas med

56 Giddens, Anthony 1998:464.

57 Helms, Mary W. 1998:6.

58 Nygaard, Thomas 1996:149.

Friman_text.indd 24 2008-04-11 10:44:16

handling. Maurice Godelier definierar ekonomi som produktionen, fördelningen och konsumtionen av varor och tjänster. Han menar vidare att ekonomin till sin funktion för med sig användningen och utbytet av materiella medel, som samtidigt är en aspekt av alla mänskliga aktiviteter som inte direkt hör till detta område.[59] Handlingen bör samtidigt vara målinriktad, kunna värderas och riktas till en mottagare för att vara ekonomisk. Utifrån den definitionen kan t.ex. en måltid vara helt utan ekonomiskt syfte om man bara vill mätta sin mage, men även ekonomisk om maten är utvald i syfte att knyta sociala band. I det arkeologiska materialet visualiseras handlingar av ekonomisk art tydligast genom överskottsproduktion. Godelier menar att produktionen av ett överskott är viktig för att de sociala strukturerna skall fungera genom ett stort antal bytesformer.[60] Bytesformerna sträcker sig utanför familjens eller släktens ekonomiska organisation som enligt Marshall Sahlins är underproducerande.[61] Som vi ska se längre fram i detta arbete så har överskottsproduktionen av jordbruksprodukter en viktig roll vid framväxandet av en elit under äldre järnålder i mitt undersökningsområde. För att en elit ska inneha en faktisk ekonomisk maktbas så krävs även en kontroll över produktionen och försörjningsenheter enligt Paul Wason.[62] Dessa investeringar i boskap och odlingsmark ger en hög lagringspotential av mat som i sin tur utgör en hög maktresurs enligt Sven Isaksson.[63] De utgör ett viktigt kapital för byte av varor och tjänster och genom gåvor och fester kan nyttjas för att knyta allianser. Bl.a. stora mängder jordbruksprodukter har påträffats i ett flertal nedgrävningar i undersökningsområdet, vilket senare skall diskuteras ur både ett makt- och religionsperspektiv.

Ekonomi är grundläggande för mänskliga interaktioner. Den lever inget eget liv utan uppstår vid mötet mellan minst två individer. Deras utbyte av varor och tjänster utgör en handling och utförs efter ett värdesystem. Överskottsproduktion av varor kan även ha varit avsedd för deponering. Själva ritualen kring nedläggandet av jordbruksprodukter och föremål har då utgjort den sociala delen av ekonomin. Ritualen kan ses som en ekonomisk investering där det förväntas gentjänster från gudar eller anfäder. Den materiella investeringen i ritualen är även social där målen kan vara att knyta allianser, uppnå en högre status eller manifestera sin position. Vad som är mindre tydligt i materialet är det ekonomiska utbytet utanför den sociala sfären, eftersom de främmande stilelementen är inkorporerade i den lokala, kulturella kontexten.

RITUAL

Ritualbegreppet förknippas oftast med den agerande delen inom föreställningsvärlden. Den är även en avgörande beståndsdel i de olika processer som utgör ett samhälle eller en kultur. Begreppet kan i princip inkludera allt mänskligt beteende och all mänsklig kommunikation. Grundläggande för ritualen är att den är formaliserad, regelbunden och utförs av en grupp människor som utöver ritualen även har andra relationer eller intressen gemensamma.[64] En viktig fråga är om man kan spåra rituella handlingar av både privat karaktär och mer manifesta rituella handlingar som har samlat en större grupp människor utifrån mitt undersökningsmaterial.

59 Godelier, Maurice 1971:36 f.
60 Godelier, Maurice 1971:179.
61 Sahlins, Marshall 1972:41.
62 Wason, Paul K. 1994:53.
63 Isaksson, Sven 2000:21.
64 Giddens, Anthony 1998:647; Bell, Catherine 1992:222.

Friman_text.indd 25 2008-04-11 10:44:16

Enligt Catherine Bell är ritualiseringen främst en strategi för att konstruera maktrelationer som är verksamma inom särskilda sociala organisationer.[65] Kristina Jennbert ser ett dubbelt motiv i ritualen och menar att den dels kan ha en religiös orsak men samtidigt kan användas politiskt i propagandistiskt syfte.[66] Syftet med ritualen och andra medvetna handlingar är egentligen i grunden dels att förändra men även det motsatta att hindra förändring.[67] Man kan konstatera att ritualen är en handling som både kan ha religiösa, ideologiska, sociala och ekonomiska motiv vilket vi ska studera mer konkret längre fram.

Bell menar att tro, symboler och myter är mentala till formen och inspirerar och gynnar aktivitet, men är i sig själva inaktiva. Den aktiva delen inom religionen är ritualen som uttrycker dessa mentala attribut. Ritualen är repeterande och formell men utövas däremot inte rutinmässigt av tradition utan har en bakomliggande kulturell strategi. [68] Hon beskriver vidare ritualiseringen som en strategisk produktion av planer och scheman som strukturerar omgivningen på så sätt att omgivningen framträder som källan till planerna och deras värden.[69] Jag tolkar det som om man genom ritualen vill ge en illusion till sig själv och andra om, att ens värld har en strategi för att upprätthålla den befintliga ordningen och därmed också ge individen eller gruppen en känsla av kontroll.

Förändringar

Ett samhälle är ständigt i en förändringsprocess p.g.a. inre och yttre påverkan. Det är därför intressant att diskutera hur förändringsmekanismer påverkar. Dynamiken mellan traditionen och den mentala trögheten å den ena sidan och innovationen å den andra ger upphov till regionala skillnader, kultursplittring eller till ett kulturskifte på längre sikt. Anthony Giddens ser fysisk miljö, politisk organisation och kulturella faktorer som viktiga för påverkan av social förändring i ett modernt samhälle.[70] Jag har för avsikt att studera vilka faktorer som föranlett samhällsförändringarna under yngre bronsålder och äldre järnålder i södra delen av Malmö.

En vanligt överdriven åsikt är att traditionsbundna samhällen helt stagnerar och dör ut. Giddens säger att samhällen som bygger på traditioner ej nödvändigtvis är oföränderliga, men förändringarna har inte del av det generella förhållandet för social reproduktion.[71] Som jag ser det förändras alla typer av samhällen, men dessa förändringar är inte alltid mätbara i ett korttidsperspektiv. En innovation är en förnyelse av idéer och materiella förändringar inom en kultursfär som når en individs eller grupps sociala kontext. Även inom en till synes lagbunden tradition sker förändringar, först inom traditionens ram för att sedan utåt ge en mer synlig förändring. Alla delar av ett samhälle är dock inte traditionella, utan det finns alltid individer, grupper eller institutioner som är mer innovationsbenägna. Traditionen enligt min mening, manifesteras genom ritualisering och ceremoniell aktivitet. Den mentala trögheten stärker motivationen att hålla fast vid traditionen samtidigt som den fördröjer större förändringar. Dynamiken uppstår när innovation möter tradition. Syftet för mottagaren är då att ge innovationen en kontext genom att inlemma den i traditionen. Enligt Nils Björhem och Björn Magnusson Staaf krävs en acceptans d.v.s. ett socialt gillande för att en innova-

65 Bell, Catherine 1992:197.

66 Jennbert, Kristina 2002:126.

67 Berglind, Hans 1995:19; Svanberg, Fredrik 2003:16.

68 Bell, Catherine 1992:19, 92.

69 Bell, Catherine 1992:140.

70 Giddens, Anthony 1998:558.

71 Giddens, Anthony 1987:222.

Friman_text.indd 26 2008-04-11 10:44:17

tion skall antas.[72] Max Weber hävdar att traditionen bryts sönder i en omgivning som skiljer sig från den man är van vid.[73] Jag vill dock påpeka att traditioner i en ny kontext till vissa delar kan förstärkas eftersom en grupps identitet kan kännas hotad.

Mentalitetsförändringen är en trög process eftersom värderingarna till stor del är omedvetna och omfattar det större kollektivet. Varje individ har sin egen läggning och kynne, men vid förändringar av dessa är individen starkt påverkad av den kollektiva mentaliteten. Både religiösa och ideologiska värderingar blir med tiden omedvetna, d.v.s. en del av ens mentalitet och omfattar då en större grupp människor. Ann-Sofi Gräslund exemplifierar med att den kristna etiken både omfattar kristna och ateister.[74] Det kan även uttryckas med att man medvetet tar till sig uttryck från en annan kultur, men när ens egen kultur förändras är förändringen omedveten. Det är först i efterhand man medvetet uppfattar att förändringen har skett.

Det är svårt att veta i vilken förändringsfas en kultur eller delar av en kultur befinner sig eller mäta graden av påverkan, oavsett om vi studerar nutiden eller förhistorien. Det är också svårt att utläsa förändringens art. Det underlättas inte av att de olika delarna av en kultur aldrig är i samma fas. Innovationer i den materiella kulturen återspeglar inte när kontakter har knutits eller när intresset för nyheten har fötts. Lotte Hedeager påpekar att romersk järnålder inte uppstod i romersk järnålder utan är till stor del resultatet av förändringar i perioden före.[75] Problemet med förändringar är att vi kan spåra dessa först efter att de har skett. Om en artefakt importeras till en ny kontext ger den upphov till nya idéer, men nya idéer kan även ge upphov till en ny artefakt. Jag har därför valt att studera Mellanbyn och dess omland i ett längre tidsperspektiv, i syfte att kunna studera samspelet mellan idéer och de materiella spåren och deras förändringar. Förståelsen för uppkomsten av Mellanbyns centrala funktioner grundar sig därför på analysen av händelseutvecklingen under yngre bronsålder och förromersk järnålder i undersökningsområdet.

Nya moden upptas lätt av olika grupper, men de kan förkastas lika lätt. I förhistorien har detta i flera fall varit fallet med prestigeföremål som har importerats eller kopierats av de mer välbärgade och inflytelserika samhällsskikten inte minst under romersk järnålder. Det är oftast i periferin detta förekommer, d.v.s. långt ifrån innovationens ursprungskälla. Förutsättningen är dock att man tar till sig idéerna bakom varorna eller tjänsterna för att kulturförändringen ska ske. Dock får innovationerna inte samma betydelse i den nya kultursfären eftersom kontexter byts och därmed också olika kulturella traditioner. Visst kan man manipulera med de grundläggande strukturerna, men inte utan stora konfrontationer och inte utan en starkt påtvingad kontrollapparat som ska upprätthålla ett nytt slags ordning som de mentala strukturerna inte är förberedda för.

Avslutning

Kulturella förändringar är resultatet av ett flertal innovationer av både idéer och materiell kultur. Dynamiken mellan dessa båda är här viktig, eftersom idéer skapar materiell kultur samtidigt som materiell kultur skapar idéer. För att utläsa de kulturella förändringarna är det viktigt att studera både den sociala och den materiella kontexten. Innovationer är både ett resultat av möten mellan individer och mellan individer och ting och dessa sker dagligen. Det är svårt att studera

72 Björhem, Nils & Magnusson Staaf, Björn 2006:41.

73 Weber, Max 1934:92.

74 Gräslund, Ann-Sofi 2001:12.

75 Hedeager, Lotte 1992:15.

Friman_text.indd 27 2008-04-11 10:44:17

detta på individnivå i arkeologiska material. I de få fall där det är möjligt är den sociala kontexten oftast osynlig för betraktaren. Mestadels får vi studera hur nyheter tas emot av ett kollektiv och oftast kan vi inte komma närmre än till studier av interregionala kontakter. På en lägre nivå ser vi inte dynamiken mellan individer och grupper utan vi får den felaktiga bilden av homogenitet. Problemet uppstår när vi tolkar samhällen som homogena och ibland även stagnerade utifrån ett magert källmaterial, för att återigen anknyta till Stenbergers citat i inledningskapitlet.

Om vi vill förstå samhällsförändringar och motiven bakom, måste vi studera helheten i ett långtidsperspektiv. Vi kan därför inte bara studera lösryckta delar, eftersom samhällets olika delar utvecklas i nära samband med varandra.[76] Ekonomi, sociala mönster, föreställningsvärld och ideologi måste studeras tillsammans. Att man vid flera tillfällen inom arkeologin har t.ex. likställt ekonomin med näringsintag eller religionen med den utövande institutionen ser jag som ett resultat av att man har ryckt loss den kulturella beståndsdelen ur sin kontext och detta i sin tur har lett till bristande analyser.

Tack vare ett omfattande arkeologiskt material inom ett större undersökt område samt med kontinuitet under en längre period, finns det möjligheter att förstå de processer som lett fram till ett elitärt samhälle med de viktigare samhällsfunktionerna samlade till en plats med centrala funktioner. Det är viktigt att ta med sig de teoretiska funderingarna ovan för att få en mer sammansatt bild av samhällsförändringar än vad som skulle vara möjligt annars. Vad som kan spåras i det arkeologiska materialet är en rad handlingar av individuell eller kollektiv art t.ex. i syfte att manifestera idéer eller föreställningar inom en medveten och pågående förändringsprocess. I arkeologiska material kan ibland även handlingar spåras som har haft som syfte att medvetet upprätthålla traditioner utan synbara manifestationer. Förståelsen för de mekanismer som styr förändringar och att handlingar kan ha flera olika motiv, ser jag som förutsättningen för att förstå samhällsförändringar under perioden yngre bronsålder–äldre järnålder. Avhandlingens syfte att studera samhällsutvecklingen utifrån ett individuellt–kollektivt och egalitärt–elitärt perspektiv och studiet av de förändringsmekanismer som har styrt handlingar och idéer inom perioden yngre bronsålder och äldre järnålder, ser jag som centralt för att förstå de samhälleliga processerna och uppkomsten av äldre järnålderssamhället i södra delen av Malmö.

76 Giddens, Anthony 1998:602.

Friman_text.indd 28 2008-04-11 10:44:17

Mellanbyn

Inledning

Utifrån mina generella, teoretiska utgångspunkter om kulturförändring har jag valt att skriva en avhandling om denna process under yngre bronsålder och äldre järnålder. Anledningen till valet är resultaten av de arkeologiska undersökningarna på platsen ”Mellanbyn” som gjordes mellan 1998–2002. Utifrån det arkeologiska materialet menar jag att vi här har möjligheten att följa framväxandet, etablerandet och försvinnandet av en elit under äldre järnålder i Malmöregionen. Genom upptäckten av successivt mer komplexa gårdsstrukturer samt ett rikt artefaktmaterial i gropar och gropsystem med bl.a. en del prestigefynd, öppnades ögonen för platsens potential. Resultaten från kringliggande undersökningar har i stor utsträckning också underlättat mitt val av studieobjekt och kommer att behandlas närmare i kapitlet ”Kulturförändring i södra delen av Malmö”. Den arkeologiska potentialen i området är stor i synnerhet vid studiet av äldre järnålder. Här ges ett tillfälle att studera olika avgränsade bosättningar i området och följa hur bebyggelsemönster förändras i ett längre perspektiv. Tillsammans med förändrade depositionsmönster och artefaktinventarier kan vi därför få en bild av den dåtida kulturella sfären och kan följa dess förändringsmönster.

Närområdet, som jag kommer att beteckna som ”Hyllieområdet”, har en koncentrerad bebyggelse från äldre järnålder. Området ligger i södra delen av Malmö stad och avgränsar en yta som sträcker sig ca 1,5 km öster, söder och väster om Mellanbyn (se figur 4). Ca 2 km öster om Mellanbyn fanns en koncentrerad bebyggelse vid Svågertorp och ytterliggare 2 km längre österut fanns en ännu mer omfattande bebyggelse från äldre järnålder kring Lockarp/Fosie. Materialen kommer att jämföras med dem som påträffades i Hyllieområdet men även aspekter på Mellanbyns kustnära läge kommer primärt att diskuteras. Området som jag i fortsättningen kommer att beteckna som ”södra delen av Malmö” omfattas i denna studie av kusten i väster ner mot Bunkeflostrand och österut genom socknarna Hyllie, Bunkeflo och längst i öster Lockarp och Fosie (se figur 48). Den norra avgränsningen utgörs av nuvarande bebyggda Malmö Stad. Detta utgör

Friman_text.indd 29 2008-04-11 10:44:17

Figur 3. De schaktade ytorna i Mellanbyn lagda på lantmäterikartan över Hyllie socken från 1702. Södra delen av Hyllie by syns i norr. Bunkeflo by som ligger i Bunkeflo socken är beläget strax söder om, men utanför kartans begränsning.

mitt kärnområde i de vidare diskussionerna och kommer slutligen att diskuteras i ett regionalt och överregionalt perspektiv.

Mellanbyn som är beläget i det ovan nämnda området, utgör en 12 ha stor yta belägen strax söder om stadsdelen Hyllie i Hyllie socken. Benämningen Mellanbyn finns på 1701 års lantmäterikarta och avser åkermarken mellan de två byarna Hyllie i norr och Bunkeflo i söder (se figur 3). Platsen avgränsas av de två byarna samt forna våtmarker väster och öster om. De specifika topografiska förhållanden som utmärker valet för de båda äldre järnåldersbosättningarna, kommer närmare att beskrivas i topografiavsnittet längre fram.

Området Mellanbyn visar spår efter två förhistoriska bosättningar. De är belägna på två höjdkrön, där den södra boplatsen har varit bebodd från övergången yngre bronsålder/äldre förromersk järnålder till yngre förromersk järnålder

Friman_text.indd 30 2008-04-11 10:44:28

medan den yngre norra boplatsen har varit bebodd från yngre förromersk järnålder till yngre romersk järnålder (se figur 6). Husdateringarna visar på en tidsmässig överlappning av de båda boplatserna. Platsen har även spår efter arkeologiska aktiviteter i form av anläggningar och artefakter från andra perioder. I mindre mängder finns artefakter och anläggningar från övergången tidigneolitikum/mellanneolitikum och en mer etablerad bebyggelse under senneolitikum, men den huvudsakliga bebyggelsen har legat här under äldre järnålder. Under yngre romersk järnålder upphör alla arkeologiska spår under en period av minst 500 år. En återetablering sker fr. o m vendel-/vikingatid på platserna som motsvarar utkanterna av de medeltida bytomterna. Den yngre järnåldersbebyggelsen anlades utan hänsyn till den äldre genom att bebyggelse och hägnader skär äldre strukturer. Frågan är om kunskapen om den äldre bebyggelsen hade gått förlorad. Byarna Hyllie och Bunkeflo har sedan en kontinuerlig bebyggelse till dags datum. Periodvis under förhistorien samt i historisk tid har Mellanbyn utgjort åker- och betesmark. Avhandlingen behandlar dock endast perioden yngre bronsålder–yngre romersk järnålder.

Ända sedan 1970-talet har södra delen av Malmö vid olika tidpunkter blivit föremål för intensiva arkeologiska undersökningar.[77] Det är dock främst sedan första spadtaget togs inför byggandet av Öresundsförbindelsen 1995 som området har utsatts för och fortfarande är föremål för stora exploateringar. Byggandet av en förbindelse över Öresund samt planerna på en Citytunnel genom staden med anslutning av ytspår till Öresundsförbindelsen, har dragit till sig intressenter att bygga nya bostadsområden, två nya idrottsplatser och en större arena för både sport och annan underhållning. Slutligen kommer även ett större rekreationsområde att sträcka sig genom området. Alla dessa planer och färdigställande av byggnationer har föranlett arkeologiska undersökningar av gigantiska mått i området. Undersökningsytorna har hittills grovt beräknat totalt uppgått till mer än 250 ha i området.[78]

Topografi

Redan under utredningsstadiet av de arkeologiska undersökningarna inför byggandet av Öresundsförbindelsen 1993, inventerades tänkbara strategiska boplatslägen utifrån de topografiska förhållandena. Ett av områdena som utpekades var ett nord-sydligt stråk av isälvsavlagringar som sträcker sig från området öster om Hyllie mosse och ca 3 km söderut.[79] Den nordliga delen av detta stråk utgörs av Mellanbyn. Nils Björhem motiverar platsernas attraktiva lägen med att höjderna är omgivna av våtmarker på flera sidor, att de är exponerade mot havet och de lägre kustnära partierna. Han menar även att våtmarkerna österut skulle ha en skyddande effekt på boplatserna.[80] I Mellanbyn stämmer denna beskrivning bra. Höjden har under äldre järnålder varit omgiven av våtmarker i tre väderstreck; Hyllie mosse i väster, i söder samt öster om höjden.

77 Under denna period (ca 1970–1995) är det främst resultaten från undersökningarna av den mer allmänt kända boplatsen Fosie IV som är av extra stort intresse för min studie.

78 Beräkningarna är gjorda utifrån Malmö Kulturmiljös undersökningskarta där bl.a. de schaktade ytorna finns utlagda. Undersökningskartan är framtagen och uppdateras kontinuerligt av Joakim Frejd.

79 Björhem, Nils 1993:2 f.

80 Björhem, Nils 1993:3.

Friman_text.indd 31 2008-04-11 10:44:28

NÄROMRÅDET

Mellanbyn ligger ca 3 km från kusten på den första markanta höjdryggen inåt landet. Kustområdet är annars ett relativt flackt landskap som svagt stiger åt öster.[81] Området runt Mellanbyn är rikt på våtmarker. Landskapet öster om stiger långsamt och består av mindre förhöjningar och mer vidsträckta platåer och mindre våtmarkssänkor men även några större våtmarker. Jordarna i detta område är generellt tyngre och består av grov moränlera.[82] Vid Lockarp har marken stigit kontinuerligt från kusten och ligger här ca 40 m ö.h. Öster om Lockarp och Fosie börjar det starkt kuperade backlandskapet.[83] [84]

HYLLIE MOSSE

Hyllie mosse har med stor sannolikhet haft öppen vattenspegel under äldre järnålder, eftersom ett svämlager som löpte parallellt med höjden och mossen var bevarat och innehöll fynd från perioden. Under undersökningarna inför anläggandet av Hyllie IP och Ekostråket påträffades i svämlagret även arkeologiska spår från neolitikum och perioden vikingatid–medeltid. En profil schaktades fram i öst-västlig riktning genom sluttningen och ut i forna Hyllie mosse. I profilen kunde vi observera kolluviala bildningar som tolkades utgöra rester av den äldre kulturpåverkade markhorisonten. Vi noterade även att kolluvierna överlagrade ett mörkt torvaktigt svämlager. Kulturlager och äldre matjordslager fanns dock inte bevarade ovanför gropsystemen och de enskilda groparna på själva höjdryggen, utan påträffades endast i sluttningen ner till mossen. Utifrån inmätningar med totalstationen kunde vi konstatera att det dåliga bevaringsförhållandet för svämlagret till stor del beror på att marken här stiger relativt kraftigt från 12,5 m ö.h. vid mosskanten till 17,5 m ö. h. på höjdkrönet. De tjocka matjordslagren har i denna svacka vid mosskanten skyddat svämlagret mot moderna jordbruksaktiviteter. På den södra boplatsen har man i stort sett utnyttjat hela markytan på höjden och i dess sluttningar. Gropar, gropsystem samt huskonstruktioner slutar nämligen endast några få meter innan svämlagret. Endast en brunn påträffades ute i lagret. Strandkanten har alltså gått här under förromersk järnålder. Ute i mossen är alla eventuella spår efter aktiviteter från bebyggelsefaserna numera försvunna. Här har jordbruksaktiviteter under långa perioder samt utdikningar raderat dessa spår. Direkt under den moderna matjorden påträffades sjösanden innehållande dräneringsdiken när vi drog sökschakt ut i mossen.[85]

ÖSTRA OCH SÖDRA VÅTMARKEN

Höjdryggen sluttar söderut mot Bunkeflo by. Här finns spår efter en tidigare våtmark med bl.a. dräneringsdiken. Hela östra sidan av Mellanbyn gränsar i öster till en större våtmark som under båda bebyggelsefaserna har haft vattenspegel. Förutom att vi fann naturliga svackor med torvaktig fyllning innehållande mollusker öster om höjdryggen, var även fyllningarna i anläggningar på boplatsen torviga. I speciellt en av brunnarna vid våtmarkskanten upptäcktes molluskrika lager, vilket tyder på att torvtäkt har ägt rum i våtmarken och att molluskerna

81 Området motsvarar topografisk zon I inom projektet Öresundsförbindelsen. Björhem, Nils 1993:2 f.

82 Området motsvarar topografisk zon II inom projektet Öresundsförbindelsen. Björhem, Nils 1993:2 f.

83 2002. *Citytunnelprojektet. Rapport över arkeologiska förundersökningar.*

84 Området motsvarar topografisk zon III inom projektet Öresundsförbindelsen. Björhem, Nils 1993:3 f.

85 Friman, Bo 2007:10.

Friman_text.indd 32 2008-04-11 10:44:28

har följt med torvtransporten till höjden. Molluskerna påträffades även i stolphålsfyllningarna efter järnåldersbebyggelsen. Kanten av våtmarken ligger 15 m ö. h., vilket är 3 m högre än kanten till Hyllie mosse i väster. Samtidigt flackar höjdryggen ut mot öster, vilket fick till följd att endast mindre höjningar i vattennivån kunde orsaka mindre översvämningar.

HÖJDEN

Förutom att höjden (vars högsta punkt är 17,5 m ö.h.) har utgjort ett attraktivt boplatsläge, så har även jordsammansättningen varit idealisk för täktverksamhet av främst lera men även lite grövre material som silt och sand. Stora delar av främst den södra boplatsen är täckt av spår från täktverksamhet i form av enskilda gropar och stora gropsystem. Jordarten på höjdstråket består främst av en lättare sandig eller siltig lera med inslag av rent sandiga eller siltiga partier. På höjdryggen och längs västra foten av höjden löper stråk av isälvsavlagringar i form av grovgrus och mindre sten, d.v.s. i kanterna till våtmarkerna i öster och väster. Egentligen består höjdryggen av två kullar med de två bosättningarna. I området mellan kullarna bildas en sänka som endast har sparsamma spår av aktiviteter från yngre bronsålder och äldre järnålder i form av anläggningar.

MELLANBYNS BOSÄTTNINGSPOTENTIAL

Undersökningsområdet i södra delen av Malmö är rikt på lämningar från främst äldre järnålder. Nästan på varje förhöjning eller platå finns arkeologiska spår efter aktiviteter från perioden, d.v.s. man har nyttjat i stort sett alla torra markytor i ett område rikt på våtmarker. Mellanbyn har relativt få spår efter dräneringsdiken på höjden vilket understryker platsens lämplighet som boplats. Våtmarker bör bl.a. ha bidragit till ett bra bete och naturlig gödsling efter återkommande vattennivåhöjningar. En hög grundvattennivå underlättar också tillgången på färskvatten och därmed också anläggandet av brunnar. Samtidigt har området även haft ett rikt fågelliv, vilket de osteologiska resultaten vittnar om.[86] Man får heller inte glömma att de kalkrika lerjordarna i denna del av Skåne är oerhört näringsrika och ger hög avkastning. Det kustnära läget har naturligtvis också inverkat på valet för bosättningarna, med rika naturresurser och goda kommunikationsmöjligheter.

För Mellanbyn har även sociala faktorer sannolikt spelat in vid val av lokalisering. Platsens läge har gjort att invånarna har varit väl exponerade för andra samtidigt som man själv har haft god överblick över omlandet. Valet av boplatsläge på höjdkrönet (främst på norra boplatsen) har underlättat manifestationen av deras samhällsposition. Mellanbyn ligger även strategiskt genom att den har varit skyddad på tre sidor av våtmarker. Man har alltså lättast kunnat ta sig in mest torrskodd från norr, samtidigt som invånarna haft god kontroll över vilka som har kunnat närma sig platsen. Utifrån okulära iakttagelser kunde det konstateras att lerors sammansättning (främst på södra boplatsen) varit väl lämpad till att dels klina väggar men även till att tillverka fin sandmagrad kvalitetskeramik. Det rika keramikmaterialet samt en tät bosättning i form av huskonstruktioner, vittnar om detta.

86 Nilsson, Lena 2003.

Friman_text.indd 33 2008-04-11 10:44:28

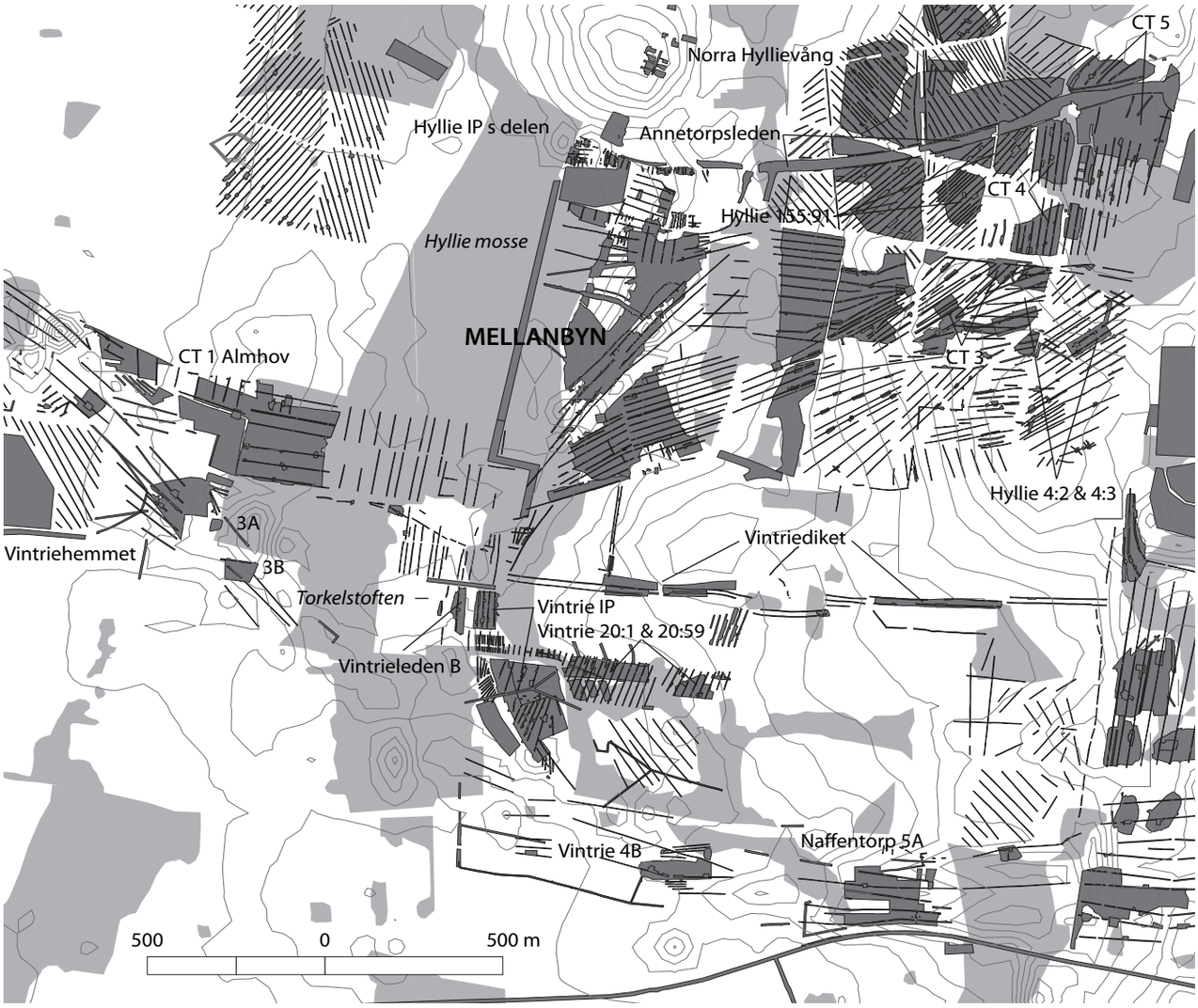

Figur 4. Schaktöversikt över Mellanbyn och närområdet. Ljusgrått anger våtmark eller ängsmark, mörkgrått anger schaktad yta.

Grävningshistorik och fältmetodik

HYLLIEOMRÅDET

Runt Mellanbyn har flera undersökningar gjorts, som visar spår av aktiviteter som kan dateras till perioden yngre bronsålder–äldre järnålder. Jag kommer redan här att kort presentera de undersökningar som gjorts i närområdet, eftersom flera utgrävningar hade genomförts tidigare eller ägde rum samtidigt med Mellanbyn inom Hyllieområdet. Resultat från de andra undersökningarna påverkade även den grävningsmetodik och prioriteringsordning som ägde rum på Mellanbyn. Ett mer detaljerat grävhistoriskt förlopp och de fältmetoder som användes specifikt vid undersökningarna av Mellanbyn kommer därefter att redovisas.

Om man studerar bebyggelseutvecklingen från slutet av yngre bronsålder till yngre romersk järnålder går det avgränsa ett område med koncentrerad bebyggelse som sträcker sig ca 1,5 km öster, söder och väster om Mellanbyn. Området norr om detta består i modern tid av Malmös stadsbebyggelse, som är anlagd innan vi arkeologer hade riktade frågeställningar kring dolda fornlämningar. Studiet av 1702 års lantmäterikarta samt Skånska rekogniseringskartan visar att det har funnits förhöjningar omgivna av våtmarker som med stor sannolikhet har utgjort attraktiva boplatser under äldre järnålder. Endast resultat från perioden yngre bronsålder–äldre järnålder kommer här att presenteras.

Friman_text.indd 34 2008-04-11 10:44:30

Väster om Hyllie mosse gjordes slutundersökningar vid Almhov (MHM 12875) 2001–2002, vilket motsvarar delområde 1 inom Citytunnelprojektet. Här påträffades spåren av 18 stolpbyggda hus, varav 15 långhus. Merparten (12 hus) var belägna i ett nord-sydligt stråk utmed mosskanten samt upp mot krönet av boplatskullen. I anslutning till bebyggelsen framkom även gropar, brunnar och gropsystem. Fyndmaterialet var dock mycket ringa. Däremot kunde husen dateras med resultatet av en bebyggelsekoncentration till förromersk järnålder.[87] Strax söder om Almhov hade redan 1996–1997 gjorts slutundersökningar inför anläggandet av Öresundsförbindelsen. På området Vintriehemmet 3A (MHM 8535) framkom delar av en boplats från äldre förromersk järnålder innehållande rester av ett långhus, en fyrstolpsbod, sju brunnar och två större förrådsgropar som var rika på keramik. Ett större förrådskärl har ”krenelerad” mynning vilket daterar kärlet till äldre delen av förromersk järnålder. På Vintriehemmet 3B (MHM 8536) som var beläget strax sydost om 3A påträffades även ett långhus, en fyrstolpbod, gropar, gropsystem samt en brunn från förromersk järnålder.[88]

Vid undersökningarna inför Vintrieleden drogs även schakt på Torkelstoften. Den har i äldre kartmaterial framställts som en ö i Hyllie mosse SV om Mellanbyn. Här påträffades ett långhus samt en grop med keramik. Båda konstruktionerna dateras till förromersk järnålder. Vid Bunkeflo och Vintrie gjordes en undersökning inför dragningen av en VA-ledning vilken benämndes Vintriediket (MHM 12525). Omedelbart söder om Bunkeflo by undersöktes ett långhus, en möjlig fyrstolpskonstruktion samt ett 20-tal gropar. De flesta anläggningarna kunde dateras till äldre järnålder. Undersökningen fortsatte norr om Vintrie by och här påträffades fyra långhus, även här en möjlig fyrstolpskonstruktion, en brunn, en härd och ett 40-tal gropar. Groparna är anlagda under flera tidsperioder. Det mest anmärkningsvärda fyndet är en La Tène fibula (per IIIa) i brunnnen.[89] Ca 800 m söder om Vintriediket gjordes undersökningar inför byggandet av Öresundsförbindelsen. På Vintrie 4B (MHM 8537) påträffades två långhus, ett mindre grophus (med keramik från förromersk järnålder), gropsystem och brunnar som dateras till förromersk järnålder. På botten av en grop som dateras till förromersk järnålder, deponerades en hundskalle samt en underkäke på några stenar.[90] Inom Citytunnelprojektet har även slutundersökningar gjorts 2003–2004 inom Vintrie IP och Vintrie 20:1 & 20:59. Här framkom rikligt med huslämningar från främst äldre förromersk järnålder, bestående av 30 långhus.[91]

Området öster om Mellanbyn är i det närmaste helt undersökt. Strax öster om östra våtmarken gjordes 2000–2001 inom Citytunnelprojektet en slutundersökning av Hotelltomten (MHM 12751). Här fanns lämningar från yngre bronsålder–yngre romersk järnålder. I nordost påträffades en fyrstolpbod och längre västerut gropar, gropsystem och brunnar samt en brandgrav i västra våtmarken från yngre bronsålder. Ett långhus samt gropar med fragment av lerblock är de enda säkra lämningar från förromersk järnålder. Flertalet anläggningar kunde i stället dateras till perioden Kr.f.–omkring 300 e.Kr., bestående av 22 hus, fyra hägnader, gropar, gropsystem, härdar och brunnar. Strax söder och sydost om Hotelltomten gjordes inom samma projekt slutundersökningen av delområde 3 och Hyllievägen (MHM 12877 och MK 65) 2001–2002. Här fortsatte äldre järnåldersbebyggelsen med nio treskeppiga långhus med tillhörande boplatsanläggningar. De dateras till äldre järnålder. Här fanns även ett tvåskeppigt hus som dateras till äldre romersk järnålder. Nordost om boplatsen fanns också ett flertal gravar från olika tidsperioder, varav två skelettgravar inom en cirkulär

87 Gidlöf, Kristina m fl. 2006:176 ff.

88 Öijeberg, Jan 2004:63 ff.

89 Sandén, Ulf. Manus.

90 Persson, Lars-Erik & Frejd, Joakim 2002.

91 Hammarstrand Dehman, Karina m.fl. 2007:63.

Friman_text.indd 35 2008-04-11 10:44:30

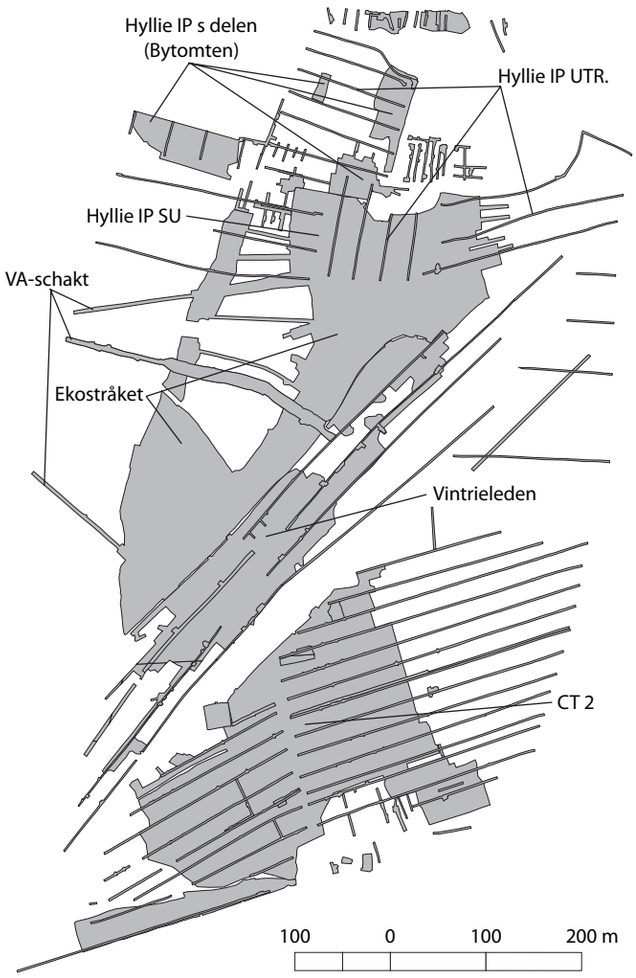

Figur 5. Undersökningarna på Mellanbyn 1998–2002. Grå färg anger slutundersöknings schakt.

ränna från äldre järnålder.[92] Längs våtmarken i V löpte även en stensträng där 50 m var bevarad. Delområde 4 vid Hyllie vattentorn slutundersöktes 2002. Här framkom ett långhus från förromersk, ett mindre järnåldershus järnålder samt sju gropar. Ytterligare anläggningar påträffades men de är ej daterade. I nordostligaste delen slutundersöktes delområde 5 och delar av Hyllie 155:91 (MHM 12879 och MK 77) 2001–2002. Området är mest uppmärksammat för palissadanläggningen från MN B, men här fanns även 11 långhus, fyra mindre hus, gropar, gropsystem och brunnar företrädesvis från äldre romersk järnålder. Fyra till fem gårdar kunde urskiljas.[93] Det längsta huset var beläget norr om Annetorpsleden och mätte ca 40 m.[94]

Med anledning av att ett industriområde skulle anläggas slutundersöktes resten av Hyllie 155:91 (MK 72) 2002–2003. I västra delen bestod lämningarna av hus, gropar, gropsystem och brunnar från äldre järnålder. Bebyggelsen var huvudsakligen fördelade på tre till fyra gårdar bestående av ett till två långhus med tillhörande mindre hus. I östra delen påträffades två hus från yngre bronsålder, ett grophus från äldre järnålder samt gropar, gropsystem och brunnar. Sammanlagt påträffades 18 långhus samt åtta mindre hus.[95] Genom Hyllie 155:91 löper Annetorpsleden. Här utfördes en arkeologisk undersökning mellan

92 Hadevik, Claes m.fl. 2006.

93 Brink, Kristian & Hydén, Susan 2006.

94 Brink, Kristian & Hydén, Susan 2006:90.

95 Sandén, Ulf & Andréasson, Anna. Manus.

Friman_text.indd 36 2008-04-11 10:44:31

stadsdelen Hyllie och Pildammsvägen (MHM 7176) 1988–1989. Rikligt med järnålderslämningar påträffades jämnt fördelade över schakten. De bestod av 14 långhus, sju mindre hus, ett stort antal lertäktsgropar, härdar etc.[96] Merparten av materialet kan dateras till romersk järnålder. Strax norr om gjordes 2005 undersökningar inför byggandet av Nya Annetorpsvägen (MK 258). Här påträffades ytterliggare koncentrerad bebyggelse från äldre järnålder i form av 14 långhus och sex mindre byggnader.[97] Genom slutundersökningen hösten 2006 av Norra Hyllievång påträffades bebyggelse från äldre järnålder endast i södra delen.[98] I den östra delen påträffades spridd bebyggelse från yngre bronsålder och äldre förromersk järnålder vid undersökningen av Hyllie 4:2 & 4:3.[99] Vad som också bör nämnas är offerfyndet av sex spjutspetsar som påträffades 1848 i Hyllie mosse. De är funna i den norra delen i dåvarande Hyllie by och dateras till yngre bronsålder.[100] Platserna ovan finns angivna på figur 4.

MELLANBYN

Ett flertal undersökningar har gjorts på Mellanbyn (se figur 5). Den första ägde rum före senhösten 1998. Då gjordes de första undersökningarna på platsen i form av en arkeologisk utredning, en förundersökning samt en slutundersökning (MHM 12524) under ledning av Lena Hector. Undersökningarna gjordes med anledning av att en väganslutning, ”Vintrieleden”, skulle ansluta till Yttre Ringvägen. Den skulle byggas genom östra delen av Mellanbyn och förväntningar fanns att hitta boplatslämningar från perioden bronsåldern– järnåldern. Syftet med utredningen av Vintrieleden var därför att fastställa fornlämningssituationen i området. 17 sökschakt lades i nordost-sydostlig riktning. Riktningen ansågs lämplig för att fånga upp eventuella huslämningar. Vid ett par tillfällen vidgades schakten för att konstatera om det rörde sig om stolphålskoncentrationer. I sökschakten framkom stolphålskoncentrationer samt kulturlager och gropar med förhistorisk keramik och ben. Dessutom framkom ett lösfynd av en spetsnackig yxa inom exploateringsområdet. Resultatet av undersökningen bekräftade föraningarna om att höjden har utgjort ett attraktivt boplatsläge.[101]

Undersökningsresultatet föranledde att en arkeologisk förundersökning gjordes i övergången vår – sommar 1999. Efter konstaterandet av boplatslämningar under utredningen, inriktades det på att få klarhet i dess omfattning och karaktär under förundersökningen. Kompletterande sökschakt drogs till de tidigare schakten. På höjdryggen framkom fler stolphålskoncentrationer, kokgropar, gropar och gropsystem. Bland fynden fanns äldre järnålderskeramik. I södra delen av Mellanbyn framkom även sockengränsen mellan Hyllie och Bunkeflo i form av diken. Anläggningskoncentrationen var störst på höjdens krön samt i sydvästsluttningen i riktning mot Hyllie mosse.[102]

I tre gropsystem (A23, A83 & A341) grävdes provrutor eller delar av anläggningen. Syftet var främst att få ett bra dateringsunderlag inför slutundersökningen. Ett annat syfte med schaktdragningen var att avgränsa den östra våtmarken samt att undersöka om svämlager kunde konstateras i övergången mellan mossmark och fast mark i de båda våtmarkerna. Inga svämlager kunde registreras och Hyllie mosse tolkades som helt utdikad. Med bevarade svämlager skulle man ha möjlighet att studera eventuella förhistoriska aktiviteter i våtmarkerna samt att

96 Almqvist, Ulf & Svensson, Mac 1990.
97 Sandén, Ulf & Andréasson, Anna. Manus.
98 Muntlig uppgift Eva Lindhé & Fredrik Grehn.
99 Carlson, Ilona 2007.
100 Petré, Rolf 1959.
101 Hector, Lena 1998.
102 Hector, Lena & Andréasson, Anna 1999.

Friman_text.indd 37 2008-04-11 10:44:31

även studera hur vattenytan har fluktuerat. Slutsatserna av undersökningarna var att gropsystem, gropar och stolphålskoncentrationer var koncentrerade till höjdkrönen och i sydvästra sluttningen ner mot Hyllie mosse. Anläggningarna kunde nu preliminärt dateras till äldre järnålder.[103] Man visste nu att flera spår av äldre järnålderslämningar fanns koncentrerade till höjdkrönet och att det var här som mer intensifierade undersökningar skulle göras under slutundersökningen.

Under sensommaren och hela hösten 1999 gjordes en slutundersökning av området. Ca 50 procent av det 55 000 m^2 stora området som exploateringsytan inom Mellanbyn utgjorde, avbanades utifrån förundersökningsresultaten d.v.s. höjdstråket prioriterades, medan våtmarkerna endast undersöktes i anslutning till sockengränsen längst ner i sydost (se figur 6). En av frågeställningarna efter förundersökningen var hur bebyggelsen var strukturerad.[104] Stolphålskoncentrationer undersöktes för att finna huslämningar. Husen finrensades sedan och grävdes. Detta resulterade i att spår efter totalt 16 hus påträffades. Utifrån typologiska jämförelser kunde man konstatera att de flesta husen var i stort sett från samma period, d.v.s. från förromersk järnålder och man kunde spåra husgrupperingar som troligen utgjort olika gårdsbebyggelser. Spår av hägnader hjälpte till att avgränsa gårdarna.

På ett tidigt stadium undersöktes ett första gropsystem (A570). Gropsystem utgörs av en koncentration av nedgrävningar som skär varandra. Groparnas fyllning överlagras oftast av ett kulturpåverkat äldre matjordslager. Det betecknas sättningslager eftersom det fyller ut uppkomna sättningar i gropfyllningarna. Den översta fyllningen maskinsållades och rikligt med keramik upptäcktes. Skiktvis lades ett snitt med maskin genom anläggningen och under lagret som innehöll keramiken. Det upptäcktes då att gropsystemet hade ett yngre fyndförande sättningslager högst upp och en äldre fas därunder bestående av mindre nedgrävningar samt en brunn. Ena halvan av anläggningen grävdes och det stod klart att man fortsättningsvis måste skilja det övre lagret från de underliggande nedgrävningarna. Likaså skildes de sekundära fyllningarna åt i de olika nedgrävningarna. Samtidigt undersöktes ytorna på övriga gropsystem med metalldetektor i samtliga gropsystem. Utfallet av detektorundersökningen var bl.a. flera extraordinära järnföremål (dock ej i A570). Fortsättningsvis fick gropsystemen hög prioritering och samtliga gropsystem banades av i tunna skikt efter undersökningarna och undersöktes med metalldetektor. Åtta av 16 gropsystem undersöktes mer noggrant efter utfallet av metalldetekteringen. Rutor eller schakt grävdes i anslutning till fynden lagervis. Övriga ytor schaktades med maskin. P.g.a. tidsbrist maskinsnittades de resterande åtta gropsystem som gav mindre intressanta eller inga utslag med metalldetektor. Rikligt med makrofossilprover togs samt även prover i underlaget för att spåra täktverksamhet. Man anade nu att materialet som nedlagts i det övre lagret var yngre än bebyggelsen på södra boplatsen, medan materialet i gropfyllningarna troligen var samtida med boplatsen, vilket är resultatet av att man på ett tidigt stadium skilde lager och gropfyllningar åt vid undersökningen. Sättningslagret i gropsystemen var relativt lätta att skilja från gropfyllningarna genom att det var mörkare orsakat av högre humushalt och ofta inslag av sot. På utgrävningen framfördes en teori att fynden i det yngre lagret kunde representera bebyggelsen på den norra höjden, där det framkom bebyggelse som daterades till romersk järnålder.

Längst i sydväst framträdde delar av en stensträng i gränsområdet till Hyllie mosse. Riktade insatser gjordes också att försöka förstå sambandet mellan diken, sockengränsen mellan Hyllie och Bunkeflo (som påträffades under förundersökningen) och stensträngen mot Hyllie mosse som skär varandra i undersökningsområdets sydvästra del. Man kunde konstatera att stensträngen var äldre än sock-

103 Hector, Lena & Andreasson, Anna 1999.

104 1999 *Undersökningsplaner för Vintrieleden*.

Friman_text.indd 38 2008-04-11 10:44:31

engränsen. Ytterligare en välbevarad stensträng framkom strax N om höjdryggen i S. Den senare löpte i nord-sydlig riktning. Nordost om stensträngen låg ett brunnsområde i gränsområdet till det östra våtmarksområdet. Schakt drogs även i området mellan de båda höjderna vilket resulterade i relativt få lämningar.

Man kan alltså konstatera att man effektivt kunde lokalisera de äldre järnåldersbebyggelserna på höjderna utifrån resultaten från förundersökningen. Viktigt är att man även kunde utkristallisera två bebyggelsefaser; en äldre i södra delen och en yngre i norra delen. Viktigt för de fortsatta undersökningarna var också att det övre sättningslagret i gropsystemen på den södra boplatsen innehöll yngre material än själva bebyggelsen men att materialet i gropfyllningarna var samtida med bebyggelsen. Den fortsatta frågan var om man kunde knyta fynden i sättningslagret i form av bl.a. metallföremål, med bosättningen i norr. Tidspressen under slutundersökningen medföljde dock att gropfyllningarna inte kunde undersökas lika noggrant som sättningslagret. Undersökningen av gropfyllningarna kom att få en högre prioritering vid de fortsatta undersökningarna på Mellanbyn (se nedan).

Samtidigt som slutundersökningen av Vintrieleden ägde rum gjordes senhösten 1999 en arkeologisk utredning med anledning av byggandet av en idrottsplats, ”Hyllie IP” (MHM 12588) i den nordligaste delen av Mellanbyn samt en bit norrut in i Hyllie by under ledning av Patric Ifverson. Sökschakten visade på bebyggelselämningar längst i norr från vikingatid/tidig medeltid och framåt. I Mellanbyn framkom en äldre järnåldersbebyggelse med delar av huslämningar och tomthägnader samt gropar.[105] Syftet var att fastställa fornlämningsbilden i undersökningsområdet, vilket fick till följd att vi fick en mer omfattande äldre järnåldersbebyggelse i norra delen än vad slutundersökningen av Vintrieleden kunde visa. Samtidigt visade utredningsschakten att spåren av aktiviteter från tidsperioden avtog ju närmre Hyllie mosse man kom västerut.

Under senhösten–vintern 1999/2000 gjordes en förundersökning genom schaktövervakning under ledning av författaren (MHM 12591). Anledningen var dragning av VA-ledningar för vattenavrinning från väganslutningen Vintrieleden. Tre bredare schakt (5–20 m) drogs från höjdstråket i öster och ner i Hyllie mosse i väster. Schakten gav oss en bra översikt över fornlämningsbilden på området norr och väster om Vintrieleden. Det norra schaktet drogs genom den norra boplatsen, det mellersta mellan höjderna samt det södra genom den västra delen av södra boplatsen. Detta skulle visa sig vara till stor hjälp, eftersom vi kunde pricka in de intensiva aktivitetsområdena inför den efterföljande slutundersökningen. En frågeställning inför undersökningen var att få ett grepp om bosättningarnas västra begränsning, eftersom den östra var väldokumenterad.

Undersökningen utgjordes av en antikvarisk kontroll. I norr framschaktades delvis spåren av sju hus samt stolprader efter troliga hägnader. Husen stärkte tolkningen om en bebyggelsekoncentration i norr. I södra schaktet framkom bl. a. ett äldre järnåldershus samt ett antal samtida gropar i omedelbar anslutning till stensträngen och Hyllie mosse. Vi kunde då konstatera att södra boplatsen upptog både höjdryggen samt sluttningen ner till Hyllie mosse. Mellersta schaktet var relativt fyndtomt, endast ett mindre antal gropar framkom, medan bebyggelsen var koncentrerad till själva höjden i norr. Schaktet drogs genom en sänka mellan de två höjderna. I alla tre schakten framkom den västra stensträngen i kanten till Hyllie mosse, vilket är samma stensträng som påträffades på Vintrieledens undersökningar i sydvästra delen av Mellanbyn.

Den antikvariska kontrollen (MHM 12591) kom att fungera som förundersökning till två ärenden, byggandet av Hyllie IP (MHM 12644) i nordligaste delen av Mellanbyn och där söder om samt väster om Vintrieleden anläggandet av ett ”ekostråk” (MHM 12645) (se figur 5). Slutundersökningen av dessa starta-

105 Ifverson, Patric 1999.

Friman_text.indd 39 2008-04-11 10:44:31

de senvåren 2000 och varade året ut. På grund av resultatet av undersökningarna från Vintrieleden bestämde vi att lämningar från järnåldern skulle prioriteras. Utifrån resultaten från förundersökningen ovan bestämde vi att på norra höjden schakta hela norra höjdryggen samt ca 50 m ner för sluttningen västerut. Mellan boplatsområdena bestämdes att endast ett ca 50 m brett schakt skulle dras medan hela boplatsområdet i söder schaktades fram ända ut till Hyllie mosse. Samtidigt frilades hela västra stensträngen, som visade sig löpa genom hela Mellanbyn. Fem smala sökschakt drogs också västerut för att vi skulle förvissa oss om att anläggningarna upphörde strax väster om höjden i norra och mellersta delen av området. Metoden utföll väl och det visade sig att vi fick begränsningen av hela norra boplatsen och de delar av södra boplatsen som exploateringen berörde. De områden som vi inte schaktade har med största trolighet varit i det närmaste tomma på anläggningar.

Under slutundersökningen undersöktes det norra boplatsområdet först. En av anledningarna var att en cykelbana skulle anläggas i nordöstra delen av Mellanbyn vilken berörde undersökningsområdet. En annan anledning var att norra boplatsen, som den planerade cykelbanan berörde, fick en något högre prioritering. Eftersom den södra boplatsen redan var väl undersökt med bl.a. finrensning av området för att finna hus- och hägnadskonstruktioner, var det viktigt att utifrån likartade undersökningsmetoder få ett jämförelsematerial vid analysen av de båda boplatserna. Därför finrensades stolphålsområden i norr för att få ett grepp om hägnadssystem och bebyggelse.[106] Likaså undersöktes ett stort antal gropar, varav några fyllningar även vattensållades. Delar av matjorden på boplatsområdet samt ytan på framschaktade gropar undersöktes med metalldetektor under ledning av Mats Blohmé från Kalmar länsmuseum. Resultatet efter undersökningen på norra boplatsen var att vi nu hade tillgång till två olika bebyggelsestrukturer och två olikartade fyndmaterial, men med beröringspunkter genom en tidsmässig kontinuerlig förändring mellan den äldre södra boplatsen och en efterföljande yngre boplats i norr.

I södra området fick hus och hägnader lägre prioritet. Detta innebar att vi inte aktivt finrensade stolphålsområden efter bebyggelselämningar, eftersom det till stor del redan hade gjorts genom undersökningarna av Vintrieleden. En stor del av arbetet lades på gropar och gropsystem på södra boplatsen. Först gjordes en undersökning med metalldetektor i ytan på samtliga gropsystem och större gropar. Av tidsbrist prioriterades därefter fyra gropsystem. De ansågs mest fyndrika och innehöll ett daterbart material i ytan. Här lades en m^2-ruta, vars fyllning vattensållades i 2 mm såll från den schaktade ytan ner till botten. Syftet var här liksom på norra boplatsen att dels fånga upp fröer och fiskben men även att reda ut lagerföljd och skiften innan större ytor togs upp. Dessutom var det naturligtvis viktigt att undersöka gropfyllningarna lika noggrant som sättningslagret vid en jämförande analys av materialen. Därefter lades fler rutor som handgrävdes där lager och underliggande gropfyllningar skildes åt. Slutligen maskinsnittades resten av gropsystemet i tunna skikt som vi gick växelvis över med metalldetektor. Ett större antal gropar handgrävdes också.

Hög prioritet hade även stensträngarnas sträckning och förhållande till de båda bebyggelsefaserna. Ytterligare resterna av en stensträng upptäcktes nämligen öster om norra boplatsen som löpte i nord-sydlig riktning längs kanten till våtmarken. Om det gick att knyta någon av boplatserna till stensträngarna skulle detta ge Mellanbyn en extra hög dignitet under äldre järnålder. Det skulle i sådant fall vara intressant att diskutera platsen i termer av försvarsanläggning eller maktmanifestation, helig plats med bl.a. rituella nedläggelser av metallföremål i gropsystemen. Utifrån undersökningsplanen diskuterades om platsen kunde utgöra ett ”Viereckschanzen”, dock konstaterades det att den rektangulära

106 2000. *Undersökningsplan Hyllie 156:8*.

Friman_text.indd 40 2008-04-11 10:44:31

formen verkade saknas p.g.a. att stensträngarna var kopplade till platsens topografi samt att denna typ av anläggning inte var förenlig med en agrar bebyggelse. Om de rituella nedläggelserna i gropsystemen och stensträngarna var samtida, kunde dock idéerna från La Tène kulturens Viereckschanzen ha omformats vid byggandet av stensträngarna på Mellanbyn. Relationen stensträngar och gropsystem var alltså viktig att utröna. [107] Detta lät sig dock inte göras innan fyndmaterialet var bearbetat.

Både den östra och västra stensträngen schaktades fram i sin hela sträckning. Dessutom gjordes fyra humusdateringar, vilket dock endast gav till resultat en återspegling av aktiviteter från de olika tidsperioder som finns representerade på Mellanbyn. Det drogs även en 22 m lång profil genom den västra stensträngen i öst-västlig riktning. Syftet var att få kunskap dels om äldre markhorisonter i form av erosionsmassor som lagt sig i sluttningen ner mot stensträngen men även hur historiska jordbruksaktiviteter kan ha påverkat fyndspridningen av keramik och metallföremål på södra boplatsen. Vi ville få svar på om det var möjligt att registrera djupare jordlager som inte har varit påverkade av moderna plöjningsmetoder och jämföra dessa med innehållet i ploglagret. Detta kombinerades med metalldetektorsökning. Vi kunde konstatera att stensträngen gick fri från ploglagret, vilket förklarar dess goda bevaring. Djupare jordlager registrerades endast i sluttningen och det kunde konstateras att de var fyndfattiga på förhistoriskt material. På höjden gick ploglagret däremot ner till underlaget och har därmed stört spår av aktiviteter utanför nedgrävningarna.

Flera metoder prövades med metalldetektorsökning för att utreda om metallföremålen var nedlagda i gropsystemen enbart eller om de har haft en jämnare spridning över boplatsytan vid nedläggningstillfället. Den nutida markytan undersöktes med metalldetektor strax väster om det fyndrika gropsystemet A1516 på Vintrieleden. Resultatet blev utslag av en stor mängd recenta spik. Vi beslöt då att avbana grässvålen på ett stort område på södra boplatsytan. Delar av området gick vi själva över med detektor som både var inställd på program för järn och ädelmetall. Vid schaktningen av området gjordes provschakt på matjordsnivån ca 20 cm över underlaget och detekterades. När kanten på gropsystemen framträdde sparades 20 cm av matjorden på gropsystemen för detektering. Även stensträngen i väster detekterades och även delar av svämlagret. Problemet med undersökningen var att mer recent material i form av spik och kapsyler störde metalldetekteringen, speciellt i den övre delen av matjordslagret. Dock anser jag att man kan dra vissa slutsatser om utfallet i de kolluviala lagren och kan göra en tolkning av deponeringsmönstret, trots det magra resultatet från detektorundersökningen utanför anläggningarna. Detta kommer att diskuteras mer ingående senare. Vad som är viktigt att kommentera är att samtliga metallföremål påträffades med hjälp av metalldetektor.

Vi tog makrofossilprover i stolphålsfyllningarna från de framkomna huslämningarna, dels för att få underlag till ^{14}C-analys men även för miljöarkeologiska analyser. P.g.a. deras låga egenålder och goda bevaringsegenskaper har underlaget för de ^{14}C-daterade husen utgjort förkolnade sädeskorn från stolpfärgningarna i stolphålen efter takbärande stolpar. Det är viktigt att prover tagna i väggstolphål inte ^{14}C-dateras eftersom förkolnade sädeskorn här kan representera en bränning av stubbåkern efter skörd. Dateringar av sädeskorn i väggstolphål kan representera faserna innan huset uppfördes till dess att huset övergavs eller brändes ner. P.g.a. bristande kommunikation vid inlämnandet av prover för ^{14}C, daterades hus 4 (område 10), hus 6 och hus 9 (båda i område 11) på norra boplatsen utifrån prover tagna i stolphålen efter väggstolpar. Husen kan typologiskt dateras till äldre romersk järnålder men ^{14}C-daterades till senneolitikum och äldre förromersk järnålder. Övriga hus är typologiskt daterade utifrån metriska variabler

107 2000. *Undersökningsplan Hyllie 156:8.*

Friman_text.indd 41 2008-04-11 10:44:32

och avser husens egentliga uppförande. Gropar, gropsystem, brunnar, kokgropar och härdar är daterade utifrån ledartefakter som påträffades företrädesvis i anläggningarnas fyllningar. Prover för miljöarkeologiska analyser togs även i de olika fyllningarna i utvalda gropar, gropsystem och brunnar. ^{14}C-analyserna är gjorda av Göran Possnert på Ångströmlaboratoriet i Uppsala och de miljöarkeologiska analyserna är utförda av Stefan Gustafsson i Umeå. Benmaterialet har analyserats av osteologen Lena Nilsson på Malmö Kulturmiljö. Det övriga artefaktmaterialet har bearbetats, analyserats och daterats av Lena Hector (Vintrieleden) och författaren (Hyllie IP och Ekostråket). Med den typologiska dateringen av metallföremålen från Vintrieleden har Påvel Nicklasson varit behjälplig. Nils Björhem på Malmö Kulturmiljö har tittat på och rådfrågats vid analys av keramikmaterialet. Slutligen har alla järnföremål konserverats av personalen på Konserveringen, Malmö Museer.

Samtidigt med slutundersökningen av den förhistoriska delen av Hyllie IP, inledde Jan Kockum slutundersökningen av den norra delen av Hyllie IP, d.v.s. den del som fortsatte norrut in i Hyllie by (MHM 12650). Här framkom flera medeltida gårdar, men även stolpbyggda hus som ^{14}C-dateras till perioden Kristi födelse–äldre romersk järnålder. De ska troligen kopplas till järnåldersbebyggelsen på Mellanbyn.[108] De bidrar till diskussionen om hur långt norrut bebyggelsen har sträckt sig och dess avgränsning. Se vidare diskussionen i kapitlet Kulturförändring i södra delen av Malmö.

Under sommaren och hösten 2000 gjordes en förundersökning inom Citytunnelprojektet utifrån Eva Lindhés utredning under ledning av Karin Lövgren och Johan Ingwald. Delområde 2 (MHM 12748 & MHM 12874) omfattade sydöstra delen av Mellanbyn samt norra delen av Bunkeflo bytomt (se figur 5). Förundersökningen hade alltså delvis till syfte att avgränsa den södra boplatsen åt sydost och mer specifikt klargöra förekomsten av hus samt undersöka om och hur stensträngarna norrifrån sträcker sig in i området. Ansträngning gjordes också med att studera förhållandet mellan spåren av aktiviteterna på höjden jämfört med våtmarkerna. Man kunde konstatera att lämningar som skulle kunna knytas till äldre järnålder var koncentrerade till höjdryggen i form av gropsystem, gropar, stolphål samt att spår av de båda stensträngarna fanns. Förhållandet mellan aktiviteterna på höjden jämfört med våtmarkerna kunde dock inte helt klargöras under förundersökningen.[109]

Under våren–hösten 2002 gjordes slutundersökning (MHM 12876) av delområde 2, där undersökningen av den förhistoriska delen leddes av Helene Koch. Bilden från förundersökningen förstärktes genom en koncentration av äldre järnåldersbebyggelse på höjdryggen. Ut med kanten av ryggen framkom även ett stort antal härdar och i de mer låglänta delarna brunnar. Även ett större kulturpåverkat våtmarkslager framkom och rutgrävdes. Gropar och gropsystem undersöktes i ytan med metalldetektor. En av frågeställningarna var att undersöka om fyndspridningen av metallföremål fortsatte in på området. Ett mycket litet antal metallfynd besvarade frågan och man kunde konstatera att den största fyndmängden av metallföremål var koncentrerad till de centrala delarna av södra boplatsen. Detta föranledde att gropsystemen fick lägre prioritet och maskinsnittades, medan mer tid lades på att undersöka det stora antalet härdar. Stensträngarna hade fortsatt hög prioritet och den östra schaktades fram i sin fulla längd. Det var dock svårare att fastställa stensträngens fortsättning söderut vid Hyllie mosse p.g.a. att ett 50–75 m brett område mellan Vintrieledens exploateringsyta och området som berör citytunneln, inte skulle exploateras. Det fanns eventuella spår av stensträngen i undersökningsområdets sydvästra del. Det gick dock inte att datera stensträngarna, vilket var ett av syftena. Förhållandet mellan aktivi-

108 Persson, Jenny. Manus.

109 Lövgren, Karin & Ingwald, Johan 2002.

Friman_text.indd 42 2008-04-11 10:44:32

teter på höjden och främst östra våtmarken var något lättare, eftersom en större koncentration av brunnar var förlagda vid våtmarkskanten. Grundvattennivån har varit hög i brunnsområdet och dessutom visar förekomsten av sötvattensmollusker på att våtmarken, som tidigare nämnts, har nyttjats som torvtäkt.

KRONOLOGI

Det arkeologiska materialet i Malmöområdet är mycket rikt på lämningar efter bebyggelse från neolitikum och fram till modern tid. Sedan undersökningarna av Fosie IV i slutet av 1970-talet har den förhistoriska arkeologin till stor del varit inriktad på bebyggelsearkeologi. Det finns en stor erfarenhet och kunskap om den lokala bebyggelseförändringen och inte minst goda kunskaper om förändringar i byggnadskonstruktioner och förändringar i husens morfologi. Viktiga parametrar vid typologisk datering av husen från perioden yngre bronsålder och äldre järnålder är husens längd och bredd, förekomst eller avsaknad av väggar och väggrännor, väggarnas form (konvexa eller raka väggar, rundade eller raka gavlar), husens form (jämnbreda eller trapetsoida), balanseringen mellan inre- och yttre konstruktion, bockbredd och avstånd mellan bockparen hos treskeppiga hus, placeringen av ingångar och rumsindelning. Viktigt vid datering av hus är även funktionsindelningen utifrån artefaktfynd och makrofossilanalys. I gynnsamma fall kan hus även dateras utifrån topografiskt läge eller i de fall hägnader finns utifrån gårdarnas organisation. Vad gäller huskonstruktioner från äldre järnålder är det som vi ska se i kapitlet *Mellanbyns uppgång och fall – en analys* med stor osäkerhet som det går att kronologiskt datera husen från perioden i mer än två kronologiska faser utifrån typologiska grunder. De viktigaste parametrarna för fasindelningen av husen i södra delen av Malmö är bockbredd, avståndet mellan bockparen samt förekomst av vägglinjer. Mia Winkler anger också bockbredd och avståndet mellan bockparen som viktiga kronologiska parametrar, men anser även att skillnader mellan rak och konvex inre konstruktion är kronologiskt viktiga. Hon argumenterar för att den inre takbärande konstruktionen tenderar att bli mer konvex än tidigare i romersk järnålder.[110] I det senare fallet är jag tveksam eftersom långhus från äldre romersk järnålder i de flesta fall har en rak vägglinje. Om den inre konstruktionen i några fall är något konvex i en eller båda takbärande raderna kan därför inte ses som kronologiskt relevant. Långhus med tydligt konvexa vägglinjer börjar däremot bli vanligt förekommande under yngre romersk järnålder och folkvandringstid.

Makrofossil och i mindre omfattning kol från husens inre konstruktion har använts för att ^{14}C-datera husen. Parallellt har även husen daterats utifrån typologiska grunder. Det är dock viktigt att hålla isär de båda dateringsmetoderna eftersom ^{14}C resultaten visar husens övergivande och den typologiska dateringen husens uppförande. Den radiometriska dateringen har varit en förutsättning för att skapa typologiska dateringar och periodindelningar av husen. En tidsperiod som är svår att arbeta med utifrån ^{14}C-dateringar är övergången yngre bronsålder–äldre förromersk järnålder eftersom standardavvikelserna blir så stora. Vi kommer att återkomma till detta problem längre fram. I gynnsamma fall kan man i nuläget identifiera ^{14}C-dateringar som inte har daterat själva huslämningen och vid goda bevaringsförhållanden kan man i stället förlita sig på den typologiska dateringen. ^{14}C-dateringar är nästan i samtliga fall korrekta, d.v.s. man får en korrekt datering av makrofossilet eller kolbiten. Frågan är om provet kan kopplas till huskonstruktionen eller samtida aktiviteter. Själva hanteringen vid provtagningen är inte alltid optimal och det är vid sådana fall svårt att avgöra om det är huskonstruktionen som daterats eller aktiviteter från andra tidsperioder. Den allmänt goda kunskapen av typologisk husdatering i Malmöområdet har

110 Winkler, Mia. Manus.

Friman_text.indd 43 2008-04-11 10:44:32

föranlett att jag har valt att förlita mig på den typologiska dateringen i de fall det har uppstått en klar konflikt mellan radiometrisk och typologisk datering (se Appendix I och II längst bak). Över 300 ^{14}C-daterade hus i undersökningsområdet har en tydlig eller i det närmaste tydlig samstämmighet med den typologiska dateringen. Period- och fasindelningen i detta arbete utgår främst ifrån datering av bebyggelse men till viss del även av artefaktmaterialet. Samtliga ^{14}C-dateringar är kalibrerade i OxCal version 3.10.

Friman_text.indd 44 2008-04-11 10:44:32

Organiseringen av Mellanbyn

Inledning

Utifrån analysen av det arkeologiska materialets spridning under perioden yngre bronsålder till äldre järnålder, kan vi avgränsa olika områden med skiftande betydelse på Mellanbyn. Det finns en tydlig dynamik mellan områdenas nyttjande och ickenyttjande beroende på vilket periodavsnitt vi studerar. Spåren av ekonomiska, rituella och sociala gränser har gett upphov till mer eller mindre manifesta områden. Syftet med områdesindelningen jag gör i detta kapitel är att skapa ett underlag för att analysera den organisatoriska uppdelningen av Mellanbyn i gårdar, resursområden, aktivitetsområden samt tomma områden och deras förändringar i tid genom jämförande områdesanalys. Det kan även uttryckas i ett större perspektiv; att studera framväxandet av en elit under romersk järnålder på Mellanbyn samt uppkomsten av de centrala funktioner som kan kopplas till platsen. Jag vill komma åt den idé- och föreställningsvärld som gett upphov till de olika handlingar som kan spåras i de olika kontexterna.

I Malmöområdet är anläggningskategorin *gropsystem* vanligt förekommande. Som vi kommer att märka längre fram är anläggningstypen rikligt förekommande på Mellanbyn. Handlingar och ideal i samband med bildandet och igenfyllandet av gropsystemen är centrala för denna avhandling. Gropsystemet utgör ett system av gropar som skär varandra. Groparna har bildats genom upprepad täktverksamhet av främst lera till klining av husväggar. Organiskt och oorganiskt material har därefter deponerats i groparna men även naturlig igenfyllnad har ägt rum. Genom att materialet på naturlig väg har packats har sättningar i groparna skett. Ovanpå gropsättningarna har ett lager bildats och fyllt ut sättningarna. På främst Mellanbyn men även vid Lockarp har detta övre *sättningslager* primärt bildats genom en yngre och mer intensiv deponeringsfas av organiskt material, sot och artefakter. Gropsystemen bildades främst under yngre bronsålder och förromersk järnålder medan sättningslagret även kan ha tillkommit under äldre romersk järnålder.

Friman_text.indd 45 2008-04-11 10:44:32

Figur 6. Indelning av Mellanbyn i delområden (1–13).

Friman_text.indd 46 2008-04-16 08:00:59

Utifrån lokaliseringen av bebyggelsen, nyttjade resurser samt deponerat artefaktmaterial har jag valt att dela in Mellanbyn i 13 områden (se figur 6). Mellanbyn kan indelas i två större aktivitetsområden bestående av spår efter långhus, hägnader och nedgrävningar och är koncentrerade och avgränsade till Mellanbyns två förhöjningar. De benämns norra respektive södra boplatsområdet utifrån deras geografiska läge. Södra boplatsområdet är uppdelat i områdena 1–6 medan norra boplatsområdet utgör områdena 8–13. Område 7 är beläget i svackan mellan de båda tättbebyggda höjderna. Områdesindelningen bygger på olika intensitet och karaktär av aktiviteter inom Mellanbyn och som kan dateras till perioden yngre bronsålder–äldre järnålder. Detta har resulterat i tre typer av områden:

- Avgränsade bosättningsområden med gårdsytor och gårdsnära aktiviteter.
- Aktivitetsområden där nyttjandet av resurser ägt rum men där gårdsbebyggelse saknas. Dessa områden kan innehålla rikligt med gropar, gropsystem eller brunnar ofta i anslutning till våtmarker. Det senare indikerar goda möjligheter till bete.
- Områden utanför bosättnings- eller aktivitetsområden med endast färre spår av aktiviteter i form av nedgrävningar. Kan ha utgjort åkermark.

Syftet med områdesindelningen är att registrera individuella, kollektiva, elitära och egalitära drag utifrån organiseringen av bosättningarna och genom handlingar, samt att studera hur detta förändras i tid. Redovisningen av materialet kommer att ske områdesvis. Undantaget är de tre stensträngarna som tangerar eller skär genom de flesta områdena. De kommer samlat att behandlas sist i materialredovisningen. I slutanalysen av Mellanbyn kommer dock områdesgränserna att upplösas i ett sydligt och ett nordligt boplatsområde och diskussionen kommer då att fokuseras på dynamiken mellan dessa. Alla ^{14}C-dateringar i texten är kalibrerade (OxCal version 3.10) och anges med 1σ. Dateringarna omfattar främst husen och några nedgrävningar men inga hägnader. Nedan följer en kort presentation av områdena.

Område 1

Området motsvarar Citytunnelprojektet delområde 2 (Bunkeflo) och är beläget i den sydligaste delen av Mellanbyn. Gränserna är här dragna utifrån den del av undersökningsytan som omfattar de lämningarna från perioden yngre bronsålder–äldre järnålder.[111] Området utgör sydöstra halvan av södra boplatsen i Mellanbyn. Centralt på området sträcker sig den södra utlöparen av höjdryggen som flackar ut mot Bunkeflo by i söder. Området har gränsat till våtmarker i öster, söder och väster. Nordväst om området löper det 30–40 meter breda oschaktade området. En stensträng skär genom området i nord-sydlig riktning. En stor del av södra boplatsens äldre järnåldersbebyggelse är belägen här. Längst ner i söder breder den yngre järnåldersbebyggelsen ut sig. Minst tio hus från perioden yngre bronsålder- äldre järnålder påträffades. I norra delen finns flera gropsystem, brunnar samt ett hundratal härdar.

Område 2

Området har utgjort ett resursområde med gott bete och täktverksamhet i sydvästra delen av södra boplatsen. Området är låglänt och sluttar ner mot Hyllie Mosse. Området får betecknas som generellt ganska fyndfattigt, trots ett par större gropsystem och ett mindre antal gropar. Ingen bebyggelse har påträffats.

111 Lövgren, Karin m.fl. 2007:55 (figur 38).

Friman_text.indd 47 2008-04-11 10:44:48

Område 3

Området ligger på höjdryggen och är centralt beläget på den södra boplatsen. Det innehåller två av de största och fyndmässigt rikaste gropsystemen med bl.a. ett flertal järnföremål i det övre sättningslagret. Även de enskilda groparna är relativt fyndrika. Fem hus från äldre järnålder med spår av hägnader finns i området, varav en större enhet med tre bebyggelsefaser.

Område 4

Området utgör en markant sluttning med spår av aktiviteter ner till västra stensträngen och Hyllie Mosse. Området har troligen bara innehållit ett långhus. Till huset kan knytas en brunn, ett gropsystem och mindre gropar. Ett smalare schakt ut i mossen visade att eventuella aktiviteter numera är helt bortplöjda.

Område 5

Området ligger på höjdkrönet i den södra boplatsen strax norr om område 3. Genom området löper stensträngen som fortsätter söderut genom område 1. Öster om stensträngen ligger den östra våtmarken som endast har haft öppen vattenspegel periodvis. Den har bl.a. utgjort ett resursområde i form av flertalet anlagda brunnar men har även haft bra bete. Bland anläggningarna här finns en större brunn och ett gropsystem mycket rikt på keramik. Väster om stensträngen finns rikligt med spår efter aktiviteter. Flera gropsystem finns i området. Ett av dessa innehåller flera metallfynd i det översta sättningslagret. Området innehåller också ett större antal gropar, varav några är fyndrika. Sex hus från äldre järnålder bildar tre enheter med spår efter hägnader. Området är rikt på stolphål som kan ha tillhört främst hägnader men eventuellt även fler huskonstruktioner.

Område 6

Området gränsar i väster till Hyllie Mosse och västra stensträngen. Området är rikt på gropar och gropsystem. En del metallföremål påträffades men inte i samma omfattning som i område 3 och 5. Hägnader påträffades men inga hus. Flera stolphålskoncentrationer i området tyder dock på att flera huskonstruktioner och hägnader har funnits här.

Område 7

Området ligger mellan norra och södra boplatsområdet och utgör därför också svackan mellan höjdryggarna. Området är glest på spår efter förhistoriska aktiviteter och fick därför lägre arkeologisk prioritet. Anläggningarna avtar helt i sluttningen ner mot Hyllie Mosse. I området finns dock två mindre långhus och i östra delen mot våtmarken finns ett område med brunnar.

Område 8

Området utgör ett relativt fyndfattigt område på norra boplatsområdet med bl.a. en brunn och ett gropsystem. Ingen bebyggelse registrerades. Det kan dock ha utgjort betesmark till gårdarna på boplatsen, där en fägata leder mot området. Även här saknas anläggningar ner mot Hyllie Mosse.

Område 9

Området ligger i södra delen av norra boplatsen och innefattar en större enhet utgörande två bebyggelsefaser. Enheten ligger i kanten till östra våtmarken. Tre hus är registrerade. Två brunnar kan troligen knytas till enheten, som troligen har varit helt inhägnad, men det är främst i norra och västra delen som det finns spår av hägnad med öppning mot norr.

Friman_text.indd 48 2008-04-11 10:44:48

Område 10

Området ligger mellan område 9 och 13 och avgränsas av hägnader i norr, väster och söder samt den öster om belägna stensträngen. Det ligger på höjden men saknar gårdsbebyggelse. Ett ensamt uthus/verkstadshus ligger dock på området. Utmärkande är förekomsten av ett större antal fyndrika gropar, men även spår av hägnader som kan härröra från olika tidsperioder. Det kan ha utgjort ett aktivitetsområde och betesmark till omliggande bebyggelse.

Figur 7. Område 1. Ljusgult = gropsystem, ljusrött = gropar, grönt = brunnar, svart = härdar, grått = hus från Y. BRÅ–Y. RJÅ.

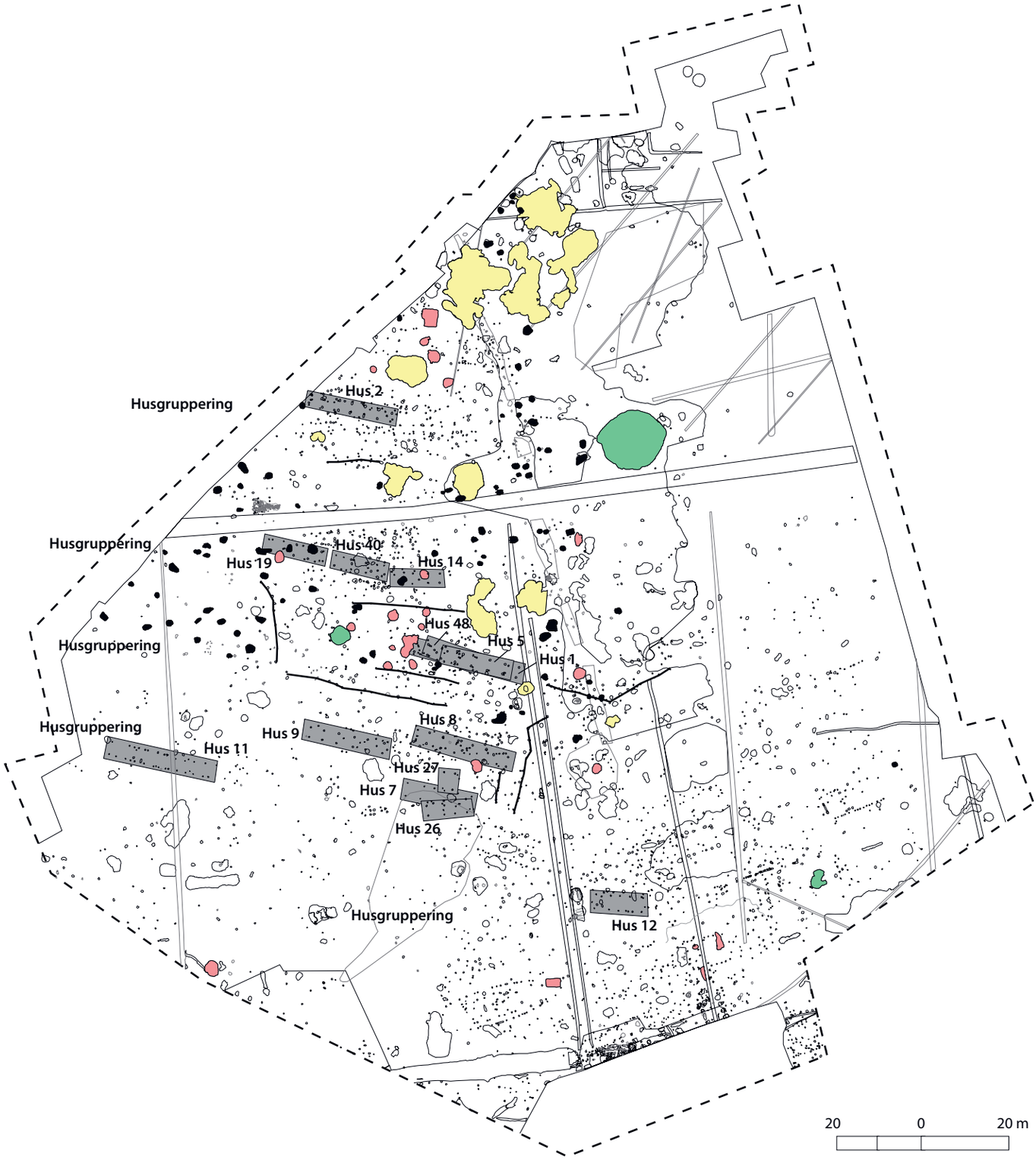

Friman_text.indd 49 2008-04-11 10:44:50

Område 11

Omfattar en större enhet med ett långhus och två mindre hus belägna på höjden. Husen var helt inhägnade med en fägata i södra hägnaden. Inom området fanns även två hus från yngre järnålder som skär den äldre bebyggelsen. Området var relativt fyndfattigt på artefakter.

Område 12

I västra delen av norra boplatsen ligger området i sluttningen ner mot Hyllie Mosse. Området har färre spår av aktiviteter men spänner över ett större tidsspann. Från äldre järnålder påträffades gropar.

Område 13

Området är beläget i Mellanbyns nordostligaste del. Här finns spår av aktiviteter från flera perioder. Två bebyggelseenheter från äldre järnålder har påträffats, varav den södra har en öst-västlig hägnad med en fägata mot söder. Området har delar av flera hägnader, som troligen representerar olika tidsperioder.

Härnäst följer en mer detaljerad redovisning av konstruktioner, nedgrävningar samt artefaktmaterial i de 13 analysområdena samt avslutningsvis stensträngarna. Analysen av det arkeologiska materialet behandlas däremot i nästföljande kapitel *Mellanbyns uppgång och fall*.

Område 1

Området som utgör delområde 2 inom Citytunnelprojektet, är mycket rikt på förhistoriska aktiviteter. Beskrivningen av område 1 bygger på slutundersökningsrapporten[112] samt mina tolkningar av hus och hägnadskonstruktioner (se figur 7). Förutom ett omfattande material från äldre järnålder är området rikt på lämningar från senneolitikum samt vikingatid. Utan klar kontext framkom med hjälp av metalldetektor en senlatène fibula (se figur 8). Den har formen av en säkerhetsnål med lätt böjd rygg och rektangulär nålhållare. Nålen och fjädern sitter ihop och är vriden i ett stycke. Den dateras till yngre förromersk järnålder. [113]

112 Lövgren, Karin & Ingwald, Johan 2002.

113 v. Beck, Heinrich m.fl. 2000:69 abb. 96:19.

Tabell 1. Huskonstruktioner på område 1.

Hus	**12**	**11**	**26**	**48**	**7**	**27**	**19**
Konstruktion	sidsula	sidsula	sidsula	sidsula	sidsula	4-stolphus	sidsula
Form	rektangulärt	rektangulärt	rektangulärt	rektangulärt	rektangulärt	rektangulärt	rektangulärt
Längd (m)	>11	>25	>9	>12	>15		>11,5
Bredd (m)							
Bockbredd (m)	3,2–3,4	2,9–3,3	3,0–3,2	3,1–3,2	2,9–3,1	2,25–2,5	2,4–2,5
Paravstånd (m)	2,1–3,4	0,6–2,2	2,3–2,7	3,25–4,4	2,4–3,8	3,75	2,6–3,5
Takstolpar	5 par	>15 par	4 par	4 par	6 par	2 par	5 par
Vägglinjer	inga	inga	inga	inga	inga	inga	inga
Ingångar							
Datering	740–410 BC	Y. BRÅ–Ä. FRJ	390–210 BC	FRJ	360–170 BC	210–50 BC	100 BC–60 AD
Fynd	inga	inga	inga	inga	inga	inga	inga
Övrigt			skärs av hus 7	ligger i hus 1 & 5	skär hus 26. Grop		V om hus 40

Friman_text.indd 50 2008-04-11 10:44:51

HUS OCH HÄGNADER

14 hus är daterade till perioden yngre bronsålder–yngre romersk järnålder. Området är synnerligen rikt på stolphål och fler hus från undersökningsperioden kan dölja sig i stolphålsmyllret. Förutom enstaka stolphål finns inga spår efter bevarade väggar. Framrensning av vägglinjer har dock inte prioriterats vid undersökning av området. Ca fem grupperingar påträffades där ett till tre synliga hus kan urskiljas.[114] De längsta husen har ursprungligen troligen varit mellan 21–27 m långa och dateras till slutet av perioden, medan övriga hus har en uppskattad längd mellan 8–19 m. Samtliga hus är belägna i öst-västlig eller nordväst-sydostlig riktning. Tre av de fyra grupperingarna har överlappande huskonstruktioner, vilket i ena fallet tyder på platskontinuitet. Som mest har sex huskonstruktioner uppförts på samma gruppering under perioden. Flera stolphålskonstruktioner har blivit tolkade som hus efter undersökningens slut och dessa kan endast dateras typologiskt. Område 1 har även spår efter flera hägnadslinjer bland husbebyggelsen.

Figur 8. Fibula från område 1. L. 5,8 cm. B. 1,9 cm. Foto: Karin Lövgren.

GROPAR

Ca 25 gropar på höjden undersöktes och flera kan troligen knytas till äldre järnåldersbebyggelsen, varav några innehöll delar av lerblock. Delar av ett förrådskärl samt en rullad bronstråd från perioden framkom i en av groparna. Ben, keramik och flinta är annars vanligast förekommande i fyllningarna. Den inmätta planen över området vittnar om förekomst av en stor mängd gropar.

GROPSYSTEM

Ca tio gropsystem har maskinsnittats efter att sättningslagret hade genomsökts med metalldetektor. Flertalet låg i norra delen av området i anslutning till höjdryggen. De innehöll flera grunda nedgrävningar som tolkades som lertäkter, härdar samt brunnar. Ett fåtal detektorutslag registrerades och bland ett fåtal metallföremål framkom en bevarad fiskekrok av järn. I ytan på en anläggning framkom ett lårben från människa. Även hundkranier har påträffats. Övrigt fyndmaterial i gropsystemen tolkas som ordinärt boplatsmaterial.

114 Grupperingarna utgår från placeringen av långhus men avser även hägnader och tillhörande anläggningar.

5	8	9	2	1	14	40	Hus
sidsula	sidsula	sidsula	sidsula	sidsula	sidsula	sidsula	**Konstruktion**
rektangulärt	rektangulärt	rektangulärt	rektangulärt	rektangulärt	rektangulärt	rektangulärt	**Form**
>14	>21,5	>17,5	>19	>24	>10	>11	**Längd (m)**
		ca 5,6					**Bredd (m)**
2,0–2,5	2,2–2,9	2,1–2,3	1,9–2,3	2,1–2,55	2,0–2,3	2,2–2,5	**Bockbredd (m)**
2,8–3,6	2,2–3,5	3,1–3,9	2,7–3,7	2,8–4,0	2,6–4,2	3,5–4,1	**Paravstånd (m)**
5 par	8 par	6 par	7 par	8 par	12 par	4 par	**Takstolpar**
Ö gaveln?	inga	inga	inga	enstaka	inga	inga	**Vägglinjer**
	inga	2 centralt motställda			inga	inga	**Ingångar**
90 BC–60 AD	50 BC–60 AD	30–140 AD	80–230 AD	130–225 AD	Ä. RJÅ	Ä. JÄÅ	**Datering**
inga	inga	lite ben	inga	bränd lera, lite keramik	lite keramik		**Fynd**
skärs av hus 1			2 faser med identisk planlösning	skär hus 5 & 48		Ö om hus 19	**Övrigt**

Friman_text.indd 51 2008-04-11 10:44:51

BRUNNAR

Ett fåtal brunnar har undersökts. Den till ytan största brunnen var belägen i anslutning till östra våtmarken, men brunnar låg även på höjden i anslutning till husbebyggelsen. I brunnar belägna i gropsystem har hittats hundkranier, vilket vi senare ska se, har varit vanligt förekommande på Mellanbyn. I en av brunnarna framkom även större klumpar av sintrad lera som enligt analys har varit starkt upphettad och tolkas som resultat efter järnbearbetning.[115] Det ska nämnas att ett sintrat lerfragment hade formen av en del från ett blästermunstycke.

HÄRDAR

105 härdar och koncentrationer med skörbränd sten är registrerade, samtliga i områdets nordvästra kvadrant. Endast ett fåtal av dessa är belägna inne i något av de registrerade husen. Härdområdet bildar en skarp avgränsning mot omlandet i öster och söder. I öster följer de höjdkrönet och stensträngen i nord-sydlig riktning. Här ligger härdarna också i ett större kulturpåverkat våtmarkslager, d.v.s. i kanten till östra våtmarken. Den öst-västliga avgränsningen mot söder har ingen topografisk anpassning. Här ligger de i sluttningen ner mot Hyllie Mosse och på olika nivåer i något som tolkas som en äldre markhorisont. 103 härdar är belägna i ytan av eller skär gropsystemen. Det är tydligt att de är anlagda efter att gropsystemen har fyllts igen och är alltså yngre än dessa. Härdområdet utgör inte heller en avgränsning av äldre järnåldersbebyggelsen, utan gränsen för härdarnas utbredning söderut går mellan olika husgrupperingar. Fyndmaterialet i anläggningarna är förhållandevis rikt, där keramik från äldre järnålder har hittats i flera av härdarna.

Område 2 (MHM 12524)

Området sluttar ner mot Hyllie mosse och ligger strax söder om bebyggelsen. Det domineras av gropsystem samt ett mindre antal enskilda gropar i dess anslutning och verkar primärt ha utgjort ett resursområde för främst täktverksamhet (se figur 9). Ingen säker bebyggelse kan spåras i området. Även det höga grundvattnet har utgjort en resurs, vilket visar sig i att de undre fyllningarna i gropsystemen var vattenavsatta och av förekomsten av en brunn i ett av gropsystemen.

115 Muntlig uppgift Ole Stilborg.

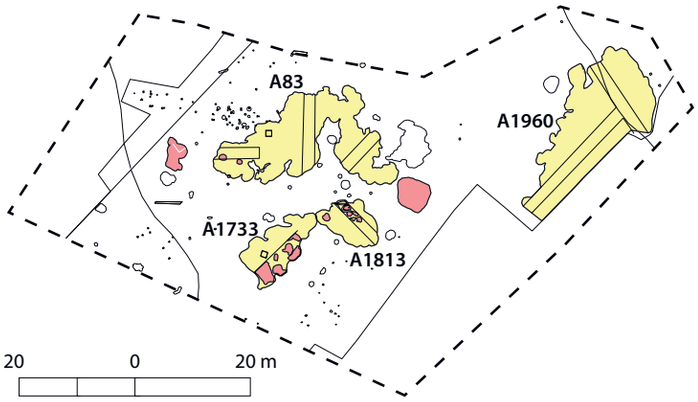

Figur 9. Område 2. Ljusgult = gropsystem, ljusrött = gropar.

Friman_text.indd 52 2008-04-11 10:44:52

HÄGNADER

Två ca 20 m långa, parallella hägnadsliknande konstruktioner löper i väst-östlig riktning strax väster om gropsystem A83. Dessa förtätas österut och möjligen finns här spåren av ett hus. Stolpfärgningarna är dock för oregelbundna för att slå fast en hustolkning.

GROPAR

Fem gropar i anslutning till gropsystemen är undersökta. Bland fynden märks en rundad slipsten med slipspår. I övrigt bestod fynden av mindre mängder keramik och ben. Ytterligare en grop med keramik i ytan registrerades. Bland fynden fanns en mynningsskärva med raka, jämntjocka väggar och flat rand. Formen är vanlig under förromersk järnålder.

GROPSYSTEM

I området finns fyra gropsystem. De består av en tät ansamling av relativt grunda gropar och en brunn. De överlagras av ett mörkare och mera humöst, kulturpåverkat lager som successivt har bildats genom sättningar i de sekundära gropfyllningarna. Detta sättningslager är också det mest fyndförande. De kännetecknas också av oregelbunden form både i yta och i profil.

A83

Tre m^2-rutor grävdes och därefter drogs tre schakt med maskin. Hela ytan undersöktes dock med metalldetektor. Anläggningen var ca 30x15 m och 0,8 m som djupast i den schaktade delen. Endast ett mindre antal gropar påträffades. I övrigt gick sättningslagret ner till underlaget.

Keramik

I södra delen av anläggningen påträffades en keramikkoncentration under förundersökningen. Keramiken låg ytligt i sättningslagret och skärvorna verkar härröra från minst tre kärl. Godstjockleken var genomgående ca 1 cm och merparten hade svartpolerad yta. Mynningsbitarna har rak hals och har utsvängd kant med rundad rand. Ytterligare en mynningsskärva är värd att nämna. Den är välbränd med svartpolerad yta och har 0,6 cm godstjocklek. Mynningen är kraftigt utsvängd med facetterad och förtjockad kant. Den dateras till perioden kring Kristi födelse. I gropfyllningarna registrerades endast några få keramikfragment.

Metall

Åtta fynd påträffades med metalldetektor i sättningslagret. Två av fynden utgör järnslagg, dessutom en smidd järnten. De två intressantaste fynden är delar till hästmundering. Den ena är ett hänge med två triangulära bleck på en ring (figur 10), det dateras till per. IIIB (ca 50 BC–Kr.f.).[116] samt ett rembeslag med en dubbelnit i var ände (figur 11).

Figur 10. Hänge med triangulära bleck från A83. L. 3,6 cm. B. 1,4 cm. Foto: Malmö Museer.

Ben

En bensyl med tillspetsad ände som blev funnen nära ytan i gropsystemet utgör den enda benartefakten i området. Det obearbetade benmaterialet var relativt ringa. Endast fyra benfragment kunde artbestämmas till häst, nöt och får/get.[117] Samtliga fynd kom i sättningslagret.

Figur 11. Rembeslag med nitar från A83. L. 4,2 cm B. 2,1 cm. Foto: Malmö Museer.

116 Muntlig uppgift Påvel Nicklasson.

117 Nilsson, Lena 2003.

Friman_text.indd 53 2008-04-11 10:44:52

A1733 & A1813

En m²-ruta grävdes i A1733 innan anläggningen snittades med maskin. Anläggningen var ca 14x8 m och bara 0,4 m djup. Gropsystemet var ganska fyndfattigt. Mindre mängder keramik, ben, bränd lera, en löpare och en knacksten tillvaratogs. Fyndfördelningen var ganska jämn mellan sättningslagret och underliggande gropar. A1813 var ca 10x6 m och 1,1 m som djupast. Anläggningen snittades med maskin. Flera gropar framkom under sättningslagret. Endast små mängder ben framkom.

Bergart

Två delar av malstenar framkom dels i sättningslagret, dels i en av de undre groparna i A1733.

A1960

Gropsystemet schaktades med maskin. Anläggningen var 30x15 m och ca 1,1 m som djupast. Under sättningslagret framkom flera gropar samt en brunn. Grundvattnet steg upp i brunnen vid schaktningen.

Keramik

Strax över 2 kg keramik registrerades. Av den keramik som kan knytas till fyllning eller lager, påträffades en övervägande del i gropfyllningarna. Keramiken är generellt ganska rakväggig med flat eller lätt rundad mynningskant. Endast en skärva med polerad yta framkom och den låg ytligt i anläggningen. I en av groparna fanns två skärvor från ett silkärl, vilket tyder på en datering av gropmaterialet till övergången yngre bronsålder–äldre järnålder. Två mynningsskärvor utan säker kontext hade runda intryck under mynningskanten.

Metall

Endast en mindre bit järnslagg framkom sättningslagret i norra delen vid detektorsökning.

Ben

Strax över 600g ben tillvaratogs. I sättningslagret kom fyra fragment från nöt och hund. I gropfyllningarna kunde en del ben artbestämmas till nöt och får/get. Utan klar kontext finns även 16 kranie- och underkäksfragment från hund.[118]

Bergart

Nära ytan i sättningslagret kom en bit av en malsten.

HÄRDAR

I nordvästra kanten av gropsystemet A1813 framkom ytligt en sotig fläck med skörbränd sten i ytan.

Område 3 (MHM 12524)

Området ligger på höjdryggen och är centralt beläget på den södra boplatsen. Det kännetecknas av stora gropsystem som är mycket fyndrika. Stora mängder keramik och ben påträffades men även flera nedläggningar av järnföremål i gropsystemens sättningslager. Minst fem långhus från förromersk järnålder med spår av hägnader finns i området, varav en större enhet med tre bebyggelsefaser.

118 Nilsson, Lena 2003.

Friman_text.indd 54 2008-04-11 10:44:52

Hus	19	14	17	8	11
Konstruktion	3 stolprader	sidsula	sidsula	sidsula	sidsula
Form	rektangulärt	rektangulärt	rektangulärt	rektangulärt	rektangulärt
Längd (m)	>13	>8	>19	>13	>17,5
Bredd (m)	ca 7	ca 5,5		ca 4,6	
Bockbredd (m)		2,7–2,8	2,1–2,2	2,1–2,4	2,2–2,4
Paravstånd (m)	3,1–3,8 m	3,0–3,2	3,1–3,3	2,8–3,6	3,0–4,0
Takstolpar	5 st. parallella	3 par	5 par + 3	5 par	4 par + 2
Vägglinjer	stolprader	något rundade	enstaka	SV-delen	enstaka
Datering	370–170 BC	350 BC–40 BC	210 BC–30 BC	sen FRJ	150 BC–60 AD
Fynd	inga	järnslagg	inga	tand får/get	enstaka ben & keramik
Övrigt	fortsätter in i schaktet	skärs av hus 11 & grop	skärs av grop		skär hus 14, skärs av grop

Tabell 2. Huskonstruktioner i område 3.

Bebyggelsen ligger helt i anslutning till gropsystemen och bör därför knytas till dessa (se figur 12). Nästan alla aktiviteter i området kan dateras till förromersk järnålder.

HUS OCH HÄGNADER

På och i anslutning till höjdkrönet undersöktes fem långhus. De dateras till förromersk järnålder. Fyra av järnåldershusen är ^{14}C-daterade medan det femte har daterats typologiskt. Inom samma husgruppering har fyra hus legat. Tre av husen utgör två bebyggelsefaser under förromersk järnålder. Hus 14 och 17 har samma datering och ligger i öst-västlig riktning. Hus 14 skärs i sin tur av det något yngre hus 11. Hus 8 är beläget omedelbart nordost om gropsystem A1903. Norr om huset löper en lätt utbuktande hägnad troligen med öppning mot norr. Även spår av hägnader norr om hus 14, 17, och 11 fanns delvis bevarade. Med fortsättning in i östra schaktkanten påträffades även hus med tre parallellt stående väggstolpar (hus 19). Huset kan liknas med en större stacklada och har troligen haft ett upphöjt golv. Utifrån grundplanen tolkas det som en ekonomibyggnad eller lada. Mia Winkler har i sin temarapport tolkat huset som ett mittsulahus men parallelliteten i stolpsättningen motsäger detta (se figur 41)[119]

GROPAR

14 gropar är undersökta och i ytterligare två gropar har ytfynd registrerats. Hälften av groparna hade ojämn och gropig botten och underlagen var i några mycket sandiga medan lerhalten var hög i de övriga. Deras tillblivelse tolkas därför som resultat av ler- och sandtäkt. Övriga gropar har jämnare skålad eller flat botten och innehåller blandat material. A1485 kan utifrån formen, karaktären och placeringen av innehållet tolkas som en offergrop. Benmaterialet domineras i groparna av 85 fragment som artbestämdes till får/get följt av nöt där 19 fragment artbestämdes. Även mindre mängder svin samt ett fragment från häst påträffades. I fyra av groparna påträffades tunnväggig, polerad keramik, men även ordinär förrådskeramik. Inga skärvor motsäger en förromersk datering. Metallföremål påträffades i ytan på en icke grävd grop (A779). Förutom ett odefinierbart fragment samt del av en spik, förekom även en del av ett knivblad (figur 13). Även i ytan på en annan ickegrävd grop påträffades en järnten.

119 Winkler, Mia. Manus.

Friman_text.indd 55 2008-04-11 10:44:52

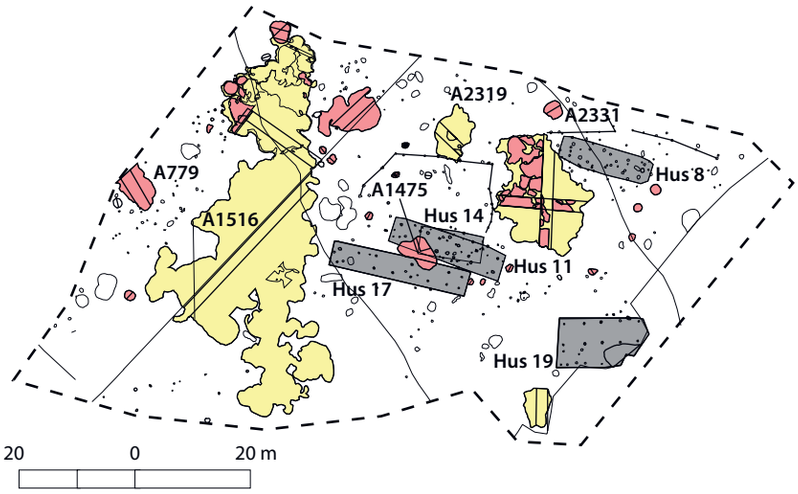

Figur 12. Område 3. Ljusgult = gropsystem, ljusrött = gropar, svart = härdar, grått = hus från FRJ.

A1475

Grop som skär hus 11, 14 och 17. En kvadrant grävdes. Ganska rikligt med keramik påträffades men den var till största del fragmenterad med många spjälkade skärvor. En polerad mynningsskärva har förtjockad, facetterad mynning och dateras därför till äldre romersk järnålder. I fyllningen fanns även rikligt med ben, där 75 fragment artbestämdes till får/get. Anläggningen har grävts efter husens försvinnande.

A1485

Gropen var rund i ytan men även skålad i profil och var belägen strax väster om hus 11 och 14. Halva anläggningen undersöktes. Nära botten påträffades stora delar av ett kärl med en liten utstansad botten, mycket välvd buk och konvex skuldra. Hals och mynning saknas från där halsen börjar svänga utåt, men halsen har förmodligen varit konkav. Längs hela skuldran syns en längsgående dekorlinje, denna finns även ställvis på insidan. Förmodligen har avtrycket på insidan tillkommit när den utvändiga dekoren gjorts. Diametern på det bredaste stället kan uppskattas till ca 16 cm och höjden uppskattas till 15 cm. Godset är 0,7 cm tunt, välbränt och har blankpolerad yta. Kärlet dateras till yngre delen av förromersk järnålder (figur 14).

Ett litet skifferbryne samt några benfragment av får/get och svin tillhör också fyndmaterialet. Anläggningen kan tolkas som offergrop dels p.g.a. gropens jämna och runda form samt placeringen av ett finpolerat keramikkärl mot botten samt förekomsten av ett bryne vid botten av gropen. Båda artefakterna har associationer till metallhantverk. Se vidare analysen i nästa kapitel.

A2331

Anläggningen tolkas som en lertäktsgrop med ojämn botten och innehållande en mindre mängd fynd i fyllningen. Bland keramiken utmärks en skärva från mynning och halspartiet. Godset är mycket tätt och välbränt och ger en sintrad känsla. Mynningskanten är mjukt rundad med rak hals. Det tunna godset är 0,6 cm tjockt. Bland benmaterialet fanns fragment från nöt och får/get. Lertäktsgropen har sekundärt material deponerats. Keramiken daterar gropen till förromersk järnålder.

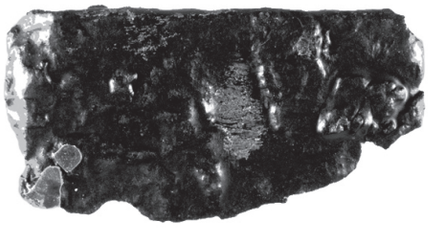

Figur 13. Del av ett knivblad från A779. L. 2,9 cm B. 1,9 cm. Foto: Malmö Museer.

GROPSYSTEM

De tre gropsystem som fanns i området undersöktes. Stora delar av fyndmaterialet fanns i det övre sättningslagret, medan de undre gropfyllningarna hade jäm-

Friman_text.indd 56 2008-04-11 10:44:53

Figur 14. Del av Keramikkärl från A1485. Ytterdiametern på det bredaste stället kan uppskattas till ca 16 cm och höjden uppskattas till 15 cm. Foto: Petter Linde.

förelsevis mindre mängder fynd. Detta kan dels förklaras med att sättningslagret stundtals gick ner till underlaget samt att lagret undersöktes mer noggrant. Dock är den generella bilden på södra boplatsen att fyndmängden var avsevärt större i sättningslagret oavsett undersökningsmetodik. Gropsystemen upptar en stor yta och omfattar ca 1900 m². Förutom två brunnar och en möjlig härd tolkas samtliga underliggande anläggningar primärt som täktgropar och sekundärt har material deponerats här. Täktverksamheten har alltså varit intensiv i området. Sättningslagret är som nyss nämnts rikt på fynd, där den tunnväggiga, svartpolerade keramiken samt flera järnföremål sticker ut bland fynden. Områden med lera, sand samt blandningen av båda i underlaget och mot groparnas väggar, tyder på att just lera och sand har utgjort täktverksamheten.

A1516

Det till omfånget största gropsystemet på boplatsen hade en längd på 68 m och en bredd på som mest 23 m. Det var mycket oregelbundet till formen på ytan och man får känslan av att den har ”flutit” ut. Fyra smalare schakt drogs och fyllningen undersöktes, men hela gropsystemet undersöktes med metalldetektor. Ett flertal täktgropar framkom men även två brunnar (figur 15). Brunnarna är inte anlagda samtidigt utan den nordligare belägna brunnen skär den södra och är alltså yngre. Brunnarna liksom groparna överlagras av det yngre sättningslagret.

Figur 15. A1516, profil 2 mot öster.

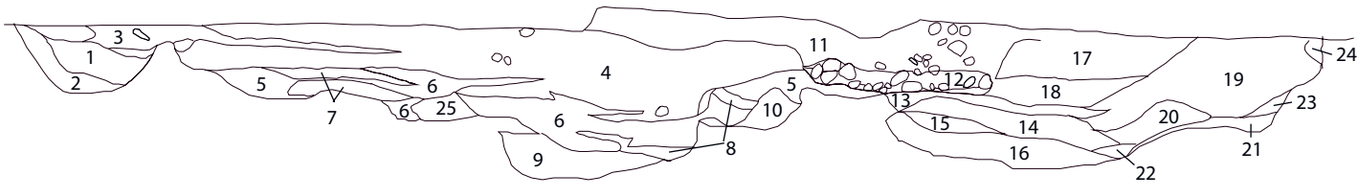

11. Sättningslager. Sotig, humös, sandig silt med enstaka skörbrända stenar
3, 4, 6, 17, 18, 19. Något humös, siltig sand
12, 13. Mycket sotig och kolblandad sandig silt med stora mängder skörbränd sten
2, 5. Ljus, sandig silt
1, 7, 10. Mörk, sandig silt
9. Mörk, sandig ler
8, 20, 21, 22, 23, 24. Ljus, sandig ler
14, 15. Lerig, sandig silt med inslag av sten
16, 25. Lerig sand

1 0 1 2 m

Friman_text.indd 57 2008-04-11 10:44:54

Delar av anläggningen är grund och sättningslagret går här ner till underlaget. Utifrån underlaget och gropfyllningarna är groparna resultat av lertäktsverksamhet, där leran har haft stora inslag av sand och silt. Fyndmängden var ganska riklig i sättningslagret med strax under 2 kg keramik och drygt 5 kg ben och det mest anmärkningsvärda 31 metallföremål. I några av groparna registrerades endast mindre mängder keramik och ben.

Keramik

Ca 1/5 av den registrerade keramiken hade polerad yta. Bland dessa fanns ett mindre antal keramikskärvor med facetterade och förtjockade mynningar i sättningslagret. I lagret förekom även skärvor som var ornerade med ett horisontellt och tunt streck. En stor del av keramiken var tunnväggig, där de tunnaste skärvorna är endast 0,4 cm tjocka. Keramiken kan dateras till övergången förromersk–äldre romersk järnålder. I en av gropfyllningarna fanns ett par skärvor med polerad yta, varav en mynningsskärva med hank. Godset är jämntjockt och halsen konkav, vilket ger en allmän förromersk datering.

Metall

29 av de 31 föremålen är av järn. Endast sju av föremålen kan betecknas som obestämbara. Samtliga påträffades i sättningslagret. Ett av de mer utmärkande fynden är ett eneggat svärd. Det är 42,5 cm långt och bladet är som bredast 4,9 cm. Svärdet är så välbevarat att tre genomgående bronsnitar sitter kvar på tången och början av bladet. Endast tre eneggade svärd är tidigare funna i Skåne; två gravfynd i Simris och ett lösfynd i Segeå, Stora Mölleberga sn.[120] Utifrån svärdets korta längd samt att det endast har tre nitar vid handtaget daterar det till äldre romersk järnålder.[121] Ett ben i fyllningen (L12) under svärdet har ^{14}C-daterats till strax före Kristi födelse. Bland fynden fanns även fyra knivar; en med bevarad tånge, en med böjt knivblad och hål efter skaftnitar, en del av ett knivblad med triangulärt tvärsnitt samt en S-formad krumkniv med vridet skaft och en ögla i änden. Kniven kan dateras till äldre romersk järnålder.[122] Till vapenfynden ska också tillfogas ett svärdshäng. I fyndmaterialet finns en förmodad överdel av en T-formad fibula med falsk spiral som förekommer under senare halvan av förromersk järnålder och fibulan är ovanlig i Sydskandinavien utanför Öland och Gotland.[123] Dessutom påträffades tre beslag varav två är rembeslag, en sölja, fem nitar, varav en med rombiskt huvud och en dubbelnit, två nålar, en sporre, ett bleck, tre järntenar samt en bronsknapp (figur 16). Även en liten bit järnslagg påträffades.

Ben

Ett ganska rikligt benmaterial tillvaratogs. Ca 5,5 kg ben registrerades, varav ca 4,6 kg kunde artbestämmas. I sättningslagret dominerar ben från nöt, följt av får/get. Endast mindre mängder av häst och svin artbestämdes. I gropfyllningarna framkom knappt 0,5 kg ben. Får/get dominerar följt av nöt. Därutöver fanns ett par fragment av häst, samt kraniefragment av hund i den södra av de två brunnarna.

Bergart

Två slipstenar, ett bryne, två malstenar, en löpare, en knacksten samt ett fragment av ett bearbetat föremål utgör materialet i sättningslagret.

---

120 Nicklasson, Påvel 1997:248 ff.

121 Nicklasson, Påvel 1997:42.

122 Beskow Sjöberg, Margareta 1987b:319, 350.

123 Rasch, Monika 1997:52.

Friman_text.indd 58 2008-04-11 10:44:54

Figur 16. Metallföremål från A1516; a) eneggat svärd L. 42,5 cm. B. 4,8 cm. Tj. 0,2 cm, b) kniv med tånge L. 9,8 cm B. 1,9 cm, c) del av knivblad L. 6,7 cm B. 1,0 cm, d) långsmal böjd kniv L. 16,1 cm B. 1,2 cm, e) s-formad krumkniv L. 11,5 cm B. 1,3 cm, f) svärdshäng L. 4,8 cm B. 0,9 cm, g) del av T-formad fibula L. 4,2 cm Tj. 0,4 cm, h) beslag L. 7,9 cm B. 3,4 cm, i) rembeslag L. 3,4 cm B. 1,4 cm, j) remändesbeslag L. 3,5 cm B. 1,6 cm, k) sölja L. 4,3 cm B. 4,4 cm, l) nit L. 1,1 cm B. 0,9 cm, m) nit L. 2,7 cm B. 0,9 cm, n) nit fäst på ten L. 1,3 cm B. 1,6 cm, o) dubbelnit L. 1,0 cm B. 1,5 cm, p) rombisk nit L. 1,6 cm B. 1,7 cm, q) sporre L. 2,8 cm B. 1,5 cm. Foto: Malmö Museer.

Friman_text.indd 59 2008-04-11 10:44:57

Figur 17. Metallföremål från A1903; a) kniv med tånge L. 13,2 cm B. 1,9 cm, b) del av fibula L. 4,0 cm B. 2,0 cm, c) nål till spänne L. 2,2 cm B. 0,7 cm, d) hänge med 2 bleck L. 2,6 cm B. 1,4 cm, e) beslag L. 3,4 cm B. 0,8 cm, f) synål L. 8,2 cm Tj. 0,2 cm. Foto: Malmö Museer.

A1903

Gropsystemet mätte 20x15 m och var oregelbundet i ytan. Det täcktes av ett sättningslager som överlagrade ett stort antal gropar. Underlaget var lerig eller lerig med inslag av sand. Groparna tolkas som lertäktsgropar med ett sekundärt material i fyllningen. I sättningslagret grävdes nio rutor och hela lagret undersöktes med metalldetektor. Två schakt bildande ett kryss lades sedan genom anläggningen. Slutligen undersöktes sättningslagret i nordvästra kvadranten av anläggningen, underliggande gropfyllningar banades skiktvis ner till underlaget. Drygt 2 kg keramik och drygt 4 kg ben ger en relativt riklig fyndmängd. 20 järnföremål påträffades i sättningslagret, varav sju obestämbara och två av mycket yngre datum.

Keramik

Keramikmaterialet representerar flera olika kärl, med en stor variation på mynningsskärvorna. I sättningslagret förekommer inga kraftigt förtjockade mynningar med flera facetter som är utmärkande för övergångsperioden förromersk järnålder–äldre romersk järnålder och in i romersk järnålder. Det förekommer dock lätt förtjockade mynningar med breda facetter samt mynningsskärva med trekantigt tvärsnitt. Mynningsskärvorna samt ett lerblock daterar keramikmaterialet i sättningslagret till Kristi födelse–äldre romersk järnålder. En mindre mängd keramik togs tillvara i två av groparna. I en av dessa fann man två mynningsskärvor med polerad yta som var kraftigt förtjockade med flera facetter. Det är osäkert var i fyllningen de kom, men det innebär att dateringen skulle bli samtida eller yngre än keramiken i sättningslagret, vilket är anmärkningsvärt.

Metall

I sättningslagret registrerades fragment av tre nålar, två tenar, en nit, en smidd spik, ett beslag, en kniv eller skära med brett blad, en järnring med två hängande bleck, som troligen utgjort utsmyckning till hästmundering. Bland fynden fanns även en fibula av Kostrzewskis typ M. Den saknar nål samt nålfäste. Den dateras till övergången förromersk järnålder–äldre romersk järnålder.[124] I en av groparna framkom en ca 8 cm lång synål som endast är 1,5 mm tjock i nästan intakt skick (figur 17). Detta visar på de fantastiska bevaringsförhållandena i gropsystemen.

Ben

De två dominerande arterna är nöt följt av får/get. Endast mindre mängder ben artbestämdes till svin och häst. Bilden är likartad hos den mindre mängd ben som kunde artbestämmas i groparna. Den enda skillnaden är att en högre andel svinben påträffades där.

124 v. Beck, Heinrich m.fl. 2000:69 abb. 96:15.

Friman_text.indd 60 2008-04-11 10:44:58

A2319

Gropsystemet var endast 9x6 m stort. Tre m²-rutor grävdes i det ca 0,2 m tjocka sättningslagret. Därefter snittades anläggningen med maskin. Endast tre nedgrävningar registrerades. Underlaget samt de undre fyllningarna i anläggningen var sandig med inslag av silt. Troligen har man bedrivit sandtäkt på platsen. Fyndmaterialet är förhållandevis litet och ingen keramik registrerades i någon av gropfyllningarna.

Keramik

Keramiken som framkom i sättningslagret kan dateras till övergången förromersk järnålder–äldre romersk järnålder hos de skärvor som har förtjockade och facetterade mynningar. Ett par skärvor har en tunt ristad dekorlinje som löper horisontellt på buken. Knappt hälften av skärvorna har polerad yta. Skärvorna är genomgående välbrända med en godstjocklek ner till 0,4 cm.

Metall

Två föremål påträffades i sättningslagret, varav en helt komplett triangulär fibula. En i det närmaste identisk fibula har påträffats i en grav (anläggning 6) vid Ryd, Glömminge socken på Öland. Båda fibulorna har kam på bygeln och är båda 8,2 cm långa. Fibulan dateras till övergången förromersk järnålder–äldre romersk järnålder.[125] Det andra fyndet är en ring som kan har utgjort en del av ett bältesgarnityr (figur 18).

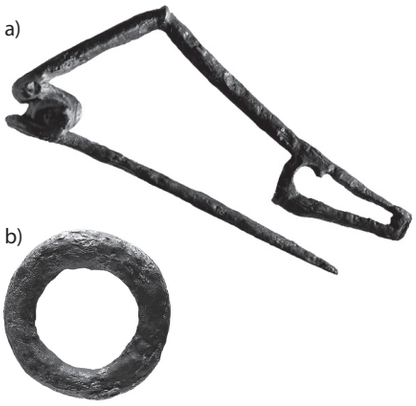

Figur 18. Metallföremål från A2319; a) triangulär fibula L. 8,3 cm B. 3,0 cm, b) ring 2,25 cm i diameter. Foto: Malmö Museer.

Ben

Benmaterialet i sättningslagret domineras av nöt följt av får/get. Endast en mindre mängder svin, häst och hund artbestämdes. En liten mängd ben registrerades i en av gropfyllningarna, men kunde däremot inte artbestämmas.

HÄRD, KOKGROP

I området tolkades endast en anläggning som en härdrest som var fyndtom. Två kokgropar påträffades också. Den ena kunde utifrån keramiken dateras till förromersk järnålder. I den andra kokgropen påträffades en underliggare.

125 Rasch, Monika 1991:55, 87.

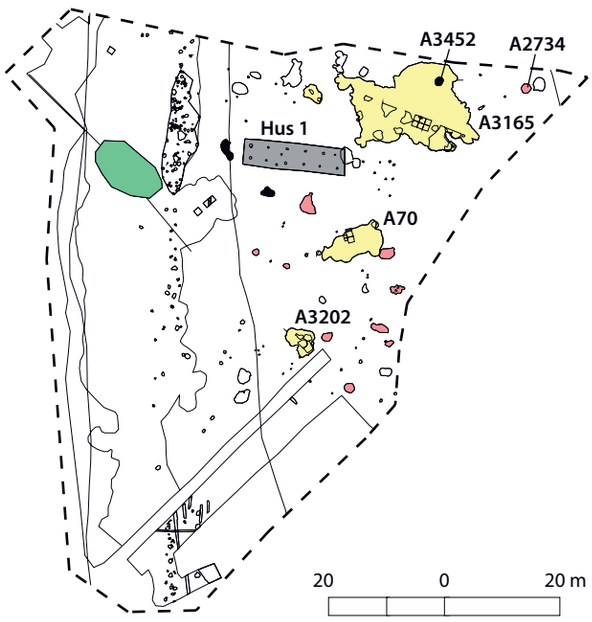

Figur 19. Område 4. Ljusgult = gropsystem, ljusrött = gropar, grönt = brunnar, svart = härdar, grått = hus från Ä. FRJ.

Friman_text.indd 61 2008-04-11 10:44:59

Område 4 (MHM 12645 (12524))

Området ligger i en markant sluttning ner mot Hyllie mosse i väster. I kanten till mossen löper den västra stensträngen i nord-sydlig riktning. Stora delar av området totalundersöktes under förundersökningen (MHM 12591). Området avgränsar en bosättning bestående av ett långhus, två härdar en brunn, ett mindre antal gropar samt ett gropsystem. Bosättningen har sträckt sig ner till mosskanten och västra stensträngen (se figur 19).

HUS

Området finrensades i jakt på bl.a. stolphål under förundersökningen. Få stolphålsfärgningar påträffades, och det fanns därför inga tecken på att fler än ett hus skulle ha legat i området. Det fanns heller inga spår efter hägnader.

GROPAR

Tio gropar undersöktes. Fyra av groparna är troligen ett resultat av täktverksamhet, främst av lera men även en av sand. De övriga groparna har jämn och skålad form, vilket försvårar tolkningen av deras primära användning. Samtliga har material i fyllningarna. Keramiken i groparna är allmänt förromersk med raka eller utsvängda mynningar som kan vara något förtjockade och facetterade. Flera skärvor har svartpolerad yta, med godstjocklekar mellan 0,4–0,9 cm. Bland benmaterialet dominerar nöt och får/get. Endast några få fragment av svin, häst och hund har artbestämts.

A2734

Anläggningen utgör en liten grop strax öster om gropsystem A3165. I ytan påträffades ben från bl.a. häst, vilket föranledde att fyllningen vattensållades i 2 mm maskstorlek. Det var dock ben från får/get som dominerade. Förutom lite nöt och svin, framkom även fragment av hund och sillben. Bland keramiken märktes en skärva med kraftigt utsvängd buk och kraftigt förtjockad och utsvängd mynning. Intressant är också en tunn, liten ornerad bukskärva med V-format streck och flera parallella streck som utgår från detta. Båda skärvorna hade polerad yta. Keramiken dateras till övergången förromersk järnålder–äldre romersk järnålder.

GROPSYSTEM

Fyra gropsystem fanns i området. Två av dessa var jämförelsevis små, d.v.s. 10 m² (A3177) respektive 25 m² (A3202) i storlek. Gropsystemen är relativt grunda och sättningslagret möter underlaget på flera ställen. Det är tydligt att lertäktsverksamhet har bedrivits i området. Både fyllningar och underlaget har hög lerhalt i tre av anläggningarna och lerlinser var synliga i botten av de underliggande groparna i två av gropsystemen. I A70 hade däremot alla fyllningar samt underlaget hög sandhalt. Endast ett fåtal fynd påträffades i de två mindre gropsystemen, varav ett benfragment kunde artbestämmas till häst i A3202. En viktig orsak är att de två gropsystemen maskinsnittades efter undersökning med metalldetektor.

A3165

Gropsystemet är ca 360 m² stort med oregelbunden form i ytan och det är beläget strax nordost om hus 1. Sammanlagt grävdes tio m²-rutor varav tre rutor vattensållades. Sättningslagret dominerar den generellt grunda anläggningen, vilket innebär att nästan all fyndmängd är registrerad från detta lager. 2 kg ben och 0,5 kg keramik påträffades.

Hus	1
Konstruktion	sidsula
Form	rektangulärt
Längd (m)	>15
Bockbredd (m)	2,2–2,5
Paravstånd (m)	2,9–3,3
Takstolpar	5 par + 1
Vägglinjer	inga
Datering	360–110 BC
Fynd	enstaka ben & keramik
Övrigt	störs av grop

Tabell 3. Huskonstruktion i område 4.

Friman_text.indd 62 2008-04-11 10:44:59

Keramik

En mindre mängd skärvor har polerad yta. Mynningarna är raka till lätt utböjda med flat eller rundad rand. Inga mynningar är förtjockade eller facetterade. Keramiken dateras då preliminärt till förromersk järnålder, men tidigare än övergången förromersk järnålder–äldre romersk järnålder.

Metall

De sex funna metallföremålen är fragmentariska. Två av föremålen är oidentifierbara och de övriga är en del av ett knivblad, smidd spik, spets samt en tunn bronsbricka. Dessutom framkom små bitar järnslagg.

Ben

1,7 kg kunde artbestämmas. Får/get och nöt dominerar med liten övervikt för får/get. Dessutom fanns benfragment från hund, svin, häst, sill och tamgås.

A70

Gropsystemet är ett resultat av sandtäkt, där både fyllningen och underlaget har hög sandhalt. Det är 136 m² stort med något oregelbunden form. Anläggningen är grund och endast 0,4 m som djupast. Totalt grävdes fyra m²-rutor, som lades över en i ytan registrerad keramikkoncentration. 0,5 kg keramik påträffades, men endast 0,5 kg ben och inga metallfynd. I gropfyllningarna eller fyllningarna under sättningslagret var fyndmängden ringa. Endast några benfragment kunde identifieras.

Keramik

Materialet som uteslutande framkom i sättningslagret domineras av skärvor från ett större kärl. Av 8,1 kg kan 7,2 kg keramik kopplas till kärlet. Det har kraftigt utsvängd mynning med flat rand. På randen löper en rad med nagelintryck (ca 1,3 cm tjocklek). Halsen är konkav och skuldran–buken är konvext välvd. Nedre delen av buken är nästan rak och övergången till den flata bottnen är skarp (ca 70 gr vinkel). Godset är välbränt och det relativt jämntjocka kärlet har en godstjocklek på ca 1,0 cm, medan botten har en tjocklek på 1,4 cm. Mynningens ytterdiameter ca 31 cm, medan ytterdiametern vid botten är ca 32 cm. Den övriga keramiken består av skärvor från mindre kärl med välvd buk och lätt utsvängda mynningar, där de enkla mynningarna har lätt rundad eller flat rand. Endast några få skärvor har polerad yta. Dateringen av keramiken pekar mot äldre förromersk järnålder.

Ben

Får/get följt av nöt är de dominerande arterna. I övrigt fanns endast ett fragment av svin och ett av häst i sättningslagret. I de underliggande fyllningarna identifierades några fragment till får/get.

BRUNNAR

En brunn framkom när ett schakt drogs genom stensträngen. Den var belägen omedelbart utanför västra stensträngen. Brunnen var djup och hade ett tydligt kar, men den kunde dock inte dokumenteras p.g.a. att väggen rasade in.

HÄRDAR

Fyra härdar registrerades och undersöktes i området. Samtliga hade mycket sotig fyllning och skörbränd sten. Djupen översteg inte 0,2 m. Två av härdarna låg i anslutning till hus 1. I ett av dessa fanns en mynningsskärva som inte kan dateras närmare än till förromersk järnålder. En härd låg nära västra kanten av A70.

Friman_text.indd 63 2008-04-11 10:44:59

A3452

Härden är anlagd i norra delen av gropsystemet A3165. Fyllningen vattensållades vilket gav ganska rikligt med sädeskorn, som har artbestämts till skalkorn. I härden låg även en mindre mängd ben, där sex fragment kunde artbestämmas till får/get, svin, groda och igelkott. En mindre mängd keramik förekom också, däribland tunnväggiga bukskärvor med polerad yta samt en mynningsskärva med facettering. Härden kan alltså dateras till förromersk järnålder.

FÄRGNING

I östra delen av området fanns en färgning utan synliga nedgrävningskanter, med en ansamling av större stenar i fyllningen. I fyllningen framkom en krukskärva från ett silkärl. Denna keramiktyp dateras allmänt till perioden yngre bronsålder–förromersk järnålder. Den passar bra in på det övriga materialet i området.

Område 5 (MHM 12524)

Området är beläget på höjdkrönet i den norra delen av södra boplatsen. Det utgör en av boplatsens mest centrala delar med fyndrika gropsystem, rikligt med gropar samt lämningar efter flera huskonstruktioner och hägnader. Den generellt stora förekomsten av stolphål i området vittnar om ytterligare konstruktioner i området. Igenom området och parallellt med höjdryggen löper även en stensträng med fortsättning in i område 1. Stensträngen har utgjort en avgränsning mot den öster om belägna våtmarken (se figur 20).

HUS OCH HÄGNADER

I anslutning till gropsystemen registrerades sex huskonstruktioner. Fem av dessa är långhus som alla ligger inom tidsperioden 400–50 f.Kr. Det sjätte huset är en kraftig fyrstolpskonstruktion som dateras till yngsta delen av bronsåldern. Husen

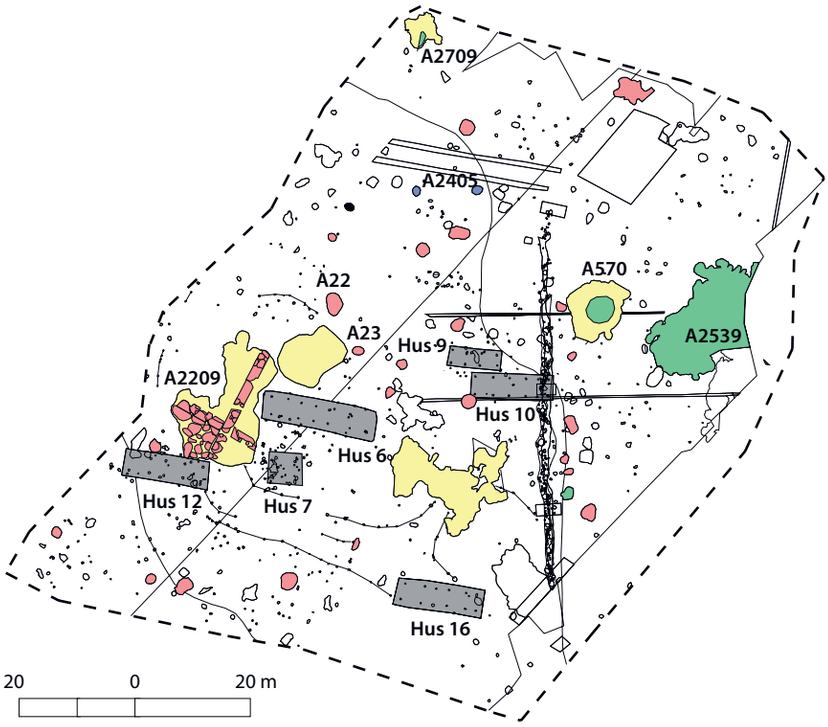

Figur 20. Område 5. Ljusgult = gropsystem, ljusrött = gropar, grönt = brunnar, svart = härdar, gråblått = kokgropar, grått = hus från Y. BRÅ–Y. FRJ.

Friman_text.indd 64 2008-04-11 10:45:00

Hus	7	12	16	9	10	6
Konstruktion	4-stolphus	sidsula	sidsula	sidsula	sidsula	sidsula
Form	kvadratiskt	rektangulärt	rektangulärt	rektangulärt	rektangulärt	rektangulärt
Längd (m)		>12,5	>13	>9	>13	>17
Bredd (m)						ca 5
Bockbredd (m)	3,0–4,0	2,0–2,5	2,7–3,5	1,9–2,0	2,8–3,1	2,1–3,1
Paravstånd (m)	3,0–4,0	2,6–3,5	1,8–3,6	2,3–3,0	1,8–3,0	1,8–3,6
Takstolpar	2 par	4 par + 1	6 par	4 par	6 par	6 par + 1
Vägglinjer	inga	inga	inga	inga	inga	enstaka
Datering	810–540 BC	400–200 BC	370–180 BC	360–110 BC	360–100 BC	200–50 BC
Fynd	inga	enstaka ben	inga	inga	inga	enstaka ben & keramik
Övrigt		skärs av grop	härd i Ö	tangerar hus 10	skärs av stensträng	eldpåverkat, trapetsoid

Tabell 4. Huskonstruktioner område 5.

ligger samlade i en grupp i anslutning till gropsystem och flera spår av hägnader löper i deras anslutning. Tydligast är en ca 30 m lång stolprad belägen mellan hus 12 och 16.

GROPAR

Ett större antal gropar än de 20 som har undersökts förmodas finnas i området. Samtliga undersökta innehåller ordinärt äldre järnåldersmaterial. Primärt har fem av dessa grävts för sand- och lertäkt. Övriga nedgrävningar har jämna nedgrävningskanter med företrädesvis skålad form. Materialet i fyllningarna domineras helt av ben och keramik. Bland benmaterialet dominerar får/get med 88 artbestämda fragment följt av nöt med 55 artbestämda fragment. Betydligt färre artbestämda fragment av svin, häst och hund registrerades. Minst 11 av groparna kan utifrån keramikmaterialet dateras till förromersk järnålder. Keramiken är varierande och representerar hela perioden förromersk järnålder från kärl med rabbad yta och rundade jämntjocka mynningar till mindre tunnväggiga kärl med polerad yta och förtjockade och fasetterade mynningar. Ett par skärvor har horisontell och tunn streckornering på buken. Dateringar till andra perioder var inte synbara i artefaktmaterialet. Ett mindre antal järnfragment samt ett bronsbleck påträffades i groparna. Nämnas bör också ett bryne som påträffades i en mindre grop.

A22

Anläggningen utgör en oval grop (3,9 x 2,7 m) med skålad och något ojämna väggar. Mot botten löper tunna lerlinser, som troligen är rester efter täktverksamhet. 1/4 av anläggningen undersöktes. Drygt 7 kg keramik påträffades i fyllningen. Skärvor från bl.a. två större förrådskärl påträffades varav det ena i ytan. Ett av kärlen har varit ca 34 cm högt och haft 20 cm innerdiameter vid mynningen. Båda har utsvängd buk och flat botten. Bland materialet fanns även polerade skärvor, varav en skärva med konkav hals och fasetterad mynning. I fyllningen fanns även två slipstenar. Drygt 2 kg ben påträffades. De tre dominerande arterna är får/get, nöt och häst. Endast ett par fragment från hund registrerades.

GROPSYSTEM

Sju gropsystem registrerades i området. De två största täcker en yta på ca 250m² respektive ca 350m². De är alla oregelbundna till formen och består av flera nedgrävningar som överlagras av ett sättningslager. Två av nedgrävningarna är brunnar, medan de övriga tolkas som gropar. I båda gropsystemen med brunnar påträffades hundkranium, men det är bara i A570 som det med säkerhet kan knytas till brunnen. Det utmärkande för några av gropsystemen är de rika

Friman_text.indd 65 2008-04-11 10:45:00

fynden på keramik och ben, företrädesvis i sättningslagret. En del metallföremål påträffades också i detta lager. Lertäkt har dominerat den primära verksamheten men även sandtäkt har också förekommit i ett par av gropsystemen. Benmaterialet är i stort sett koncentrerat till två gropsystem (A570 & A2209), där antalet fragment helt domineras av nöt och får/get. Den välbrända och polerade keramiken är däremot helt dominerande i A570. Läget är det motsatta när det gäller metallfynd. Metallfynd förekommer i fyra av gropsystemen, men är till största delen koncentrerade till A2209.

A2209

Gropsystemet är 23x16 m stort med mycket oregelbunden form i ytan. 12 m^2-rutor grävdes och endast fyllningen i sättningslagret undersöktes på hackbord. En kryssprofil maskingrävdes därefter ner till botten och fyllningen undersöktes skiktvis endast med metalldetektor. Under sättningslagret avtecknades sig ca 40 gropar mot bottnen i de schaktade delarna. 11 av dessa var fyndförande (se figur 21). Silt och sand är de dominerande jordarterna både i fyllningen och i underlaget, så dessa material bör ha utgjort täktverksamheten. Det mest anmärkningsvärda är de 26 metallfynden, varav två påträffades i de underliggande groparna.

Keramik

Ca 1,4 kg keramik påträffades, varav endast en mindre del hade polerad yta. En mindre del av mynningsskärvorna har enklare utformning med jämntjockt gods och rundad rand. Flertalet var dock förtjockade eller kraftigt förtjockade med upp till fyra fasetter på randen. I materialet framkom även skärvor från ett mindre välbränt kärl där både botten och mynning har endast 0,5 cm godstjocklek. Till stor del är keramiken annars ganska anonym, vilket till stor del beror på den höga fragmenteringsgraden. Stora delar av keramiken ger en allmänt förromersk datering med inslag av mynningsskärvor som dateras till yngsta delen av perioden. I tre av de underliggande groparna fanns daterbar keramik. Den ger allmänt en äldre datering genom att en mynning har fingerintryck på randen och ett kärl har rabbad yta. Flera mynningsskärvor har flat eller rundad rand och endast en mynning har varit något förtjockad.

Metall

24 av de 26 föremålen kom i sättningslagret där 21 var tillverkade av järn, två av brons samt en blyklump. Sex av de 21 järnföremålen kunde inte bestämmas närmre. Tre av fynden utgör beslag till remmar och eventuellt seldon samt till en svärdslida. Till hästutrustning kan eventuellt kopplas två järnringar men framför allt ett komplett betsel i massivt järn. Dess bredd är ca 10 cm och det har troligen varit ämnat för en mindre häst. Ett komplett betsel av järn från äldre järnålder i Skandinavien får betecknas som unikt. Övriga fynd är en eneggad kniv med tånge, ett möjligt knivblad, en rombisk nit som kan ha suttit på en vagn, en sköldnit, ett spatelliknande föremål med en genomgående nit i ena änden, en syl, en spets från troligen en mejsel, en spik samt tre tenar. Inga föremål kan dateras närmre än till yngre halvan av äldre järnålder. I en av de underliggande groparna påträffades två tunna järnbleck, varav åtminstone ett kan ha utgjort ett beslag på en svärdslida (figur 22).

Ben

Av 3 kg ben kunde 2 kg artbestämmas. I sättningslagret dominerar även här får/get och nöt, följt av svin, häst och hund. Den mindre benmängden i gropmaterialet visar på liknande fördelning. I sättningslagret kom på obestämd plats i fyllningen ett kraniefragment från människa samt även ett ben från torsk i lagret.

Friman_text.indd 66 2008-04-11 10:45:00

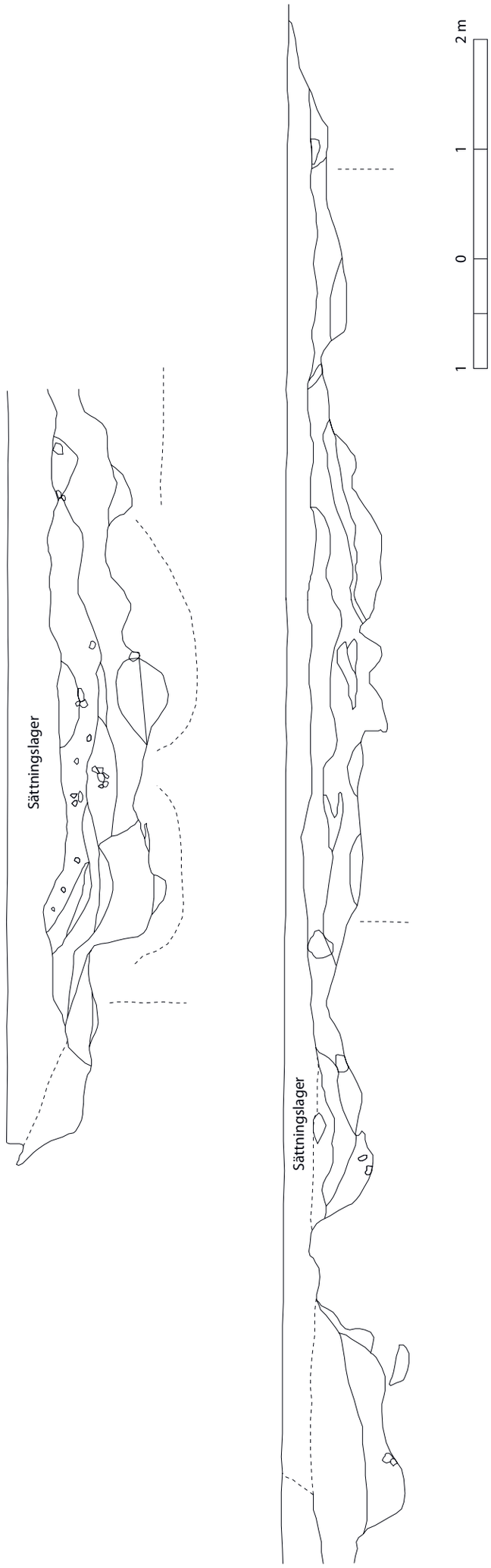

Figur 21. A2209, Profil mot väster visande förhållandet sättningslager och gropar.

Friman_text.indd 67 2008-04-11 10:45:00

Bergart

I sättningslagret hittades två malstenar; en löpare samt en underliggare.

A570

Gropsystemet mäter 11x10 m och det var relativt regelbundet i ytan. Det ligger strax öster om stensträngen, d.v.s. i kanten på våtmarksområdet. Ett två meter brett schakt drogs med maskin. P.g.a. den stora mängden keramik som då framkom undersöktes sättningslagret på en större yta. Anläggningen består av 19 nedgrävningar och en brunn som överlagras av ett sättningslager. I ytan låg en stenpackning eller ansamling av sten samt en ansamling av sten omedelbart väster om A570. Båda tolkas tillhöra gropsystemet. Yngre förromersk keramik påträffades i den förstnämnda stenansamlingen. Brunnen är äldst eftersom den skärs av yngre gropar. Efter att brunnen blivit obrukbar har man bedrivit täkt av den leriga silten och sedan fyllt igen groparna. I framför allt sättningslagret framkom rikligt med fynd såsom 13,4 kg keramik och 11,8 kg ben.

Keramik

5,7 kg av keramiken kan betecknas som finkeramik, med välbränt tunt, gods och blankpolerad yta. Nästan uteslutande all keramik är funnen i sättningslagret och den är till största delen omsorgsfullt tillverkad. Utifrån mynningsskärvorna representerar materialet ett större antal mindre kärl samt ett par kraftigare och större förrådskärl. Med ett undantag är godstjocklekarna mellan 0,3–1,0 cm, där tjockleken ökar i takt med att kärlen blir större. På ett av kärlen är botten endast 0,4 cm tjock. På detta och ytterligare ett kärl syns ett runt intryck på bottnens utsida. Alla bottnar är flata och bukarna har varit olika kraftigt rundade. På övergången mellan skuldran och buken har på några kärl löpt en tunn ristad dekorlinje. Övergången är jämn medan mynningarna generellt är starkt profilerade. Flertalet mynningar är kraftigt förtjockade och har två eller fler fasetter. Det största

Figur 22. Metallföremål från A2209; a) beslag L. 5,1 cm B. 1,1 cm, b) remändesbeslag L. 4,9 cm B. 1,7 cm, c) svärdsslidesbeslag L. 3,3 cm B. 0,3 cm, d) betsel L. 13,8 cm B. 12,7 cm, e) eneggad kniv med tånge L. 12,6 cm B. 2,6 cm, f) del av knivblad L. 2,9 cm B. 0,7 cm, g) spatelliknande föremål med nit L. 3,5 cm B. 1,5 cm, h) rombisk nit L. 3,0 cm B. 2,3 cm, i) sköldnit L. 1,2 cm B. 1,2 cm, j) ring 1,9 x 1,7 cm k) ring 2,3 cm i diameter, l) syl L. 6,7 cm B. 0,9 cm, m) mejselspets L. 1,9 cm B. 1,2 cm Tj. 0,5 cm. Foto: Malmö Museer.

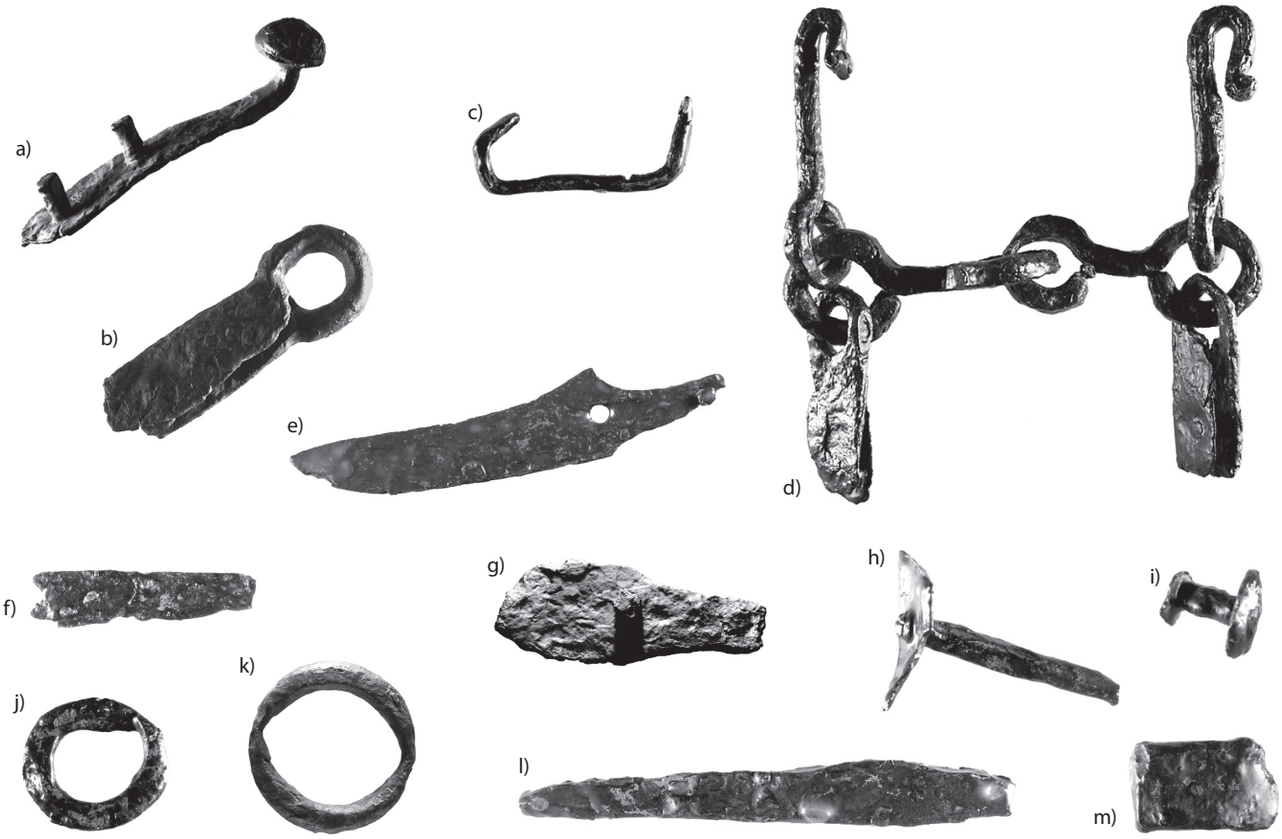

Friman_text.indd 68 2008-04-11 10:45:03

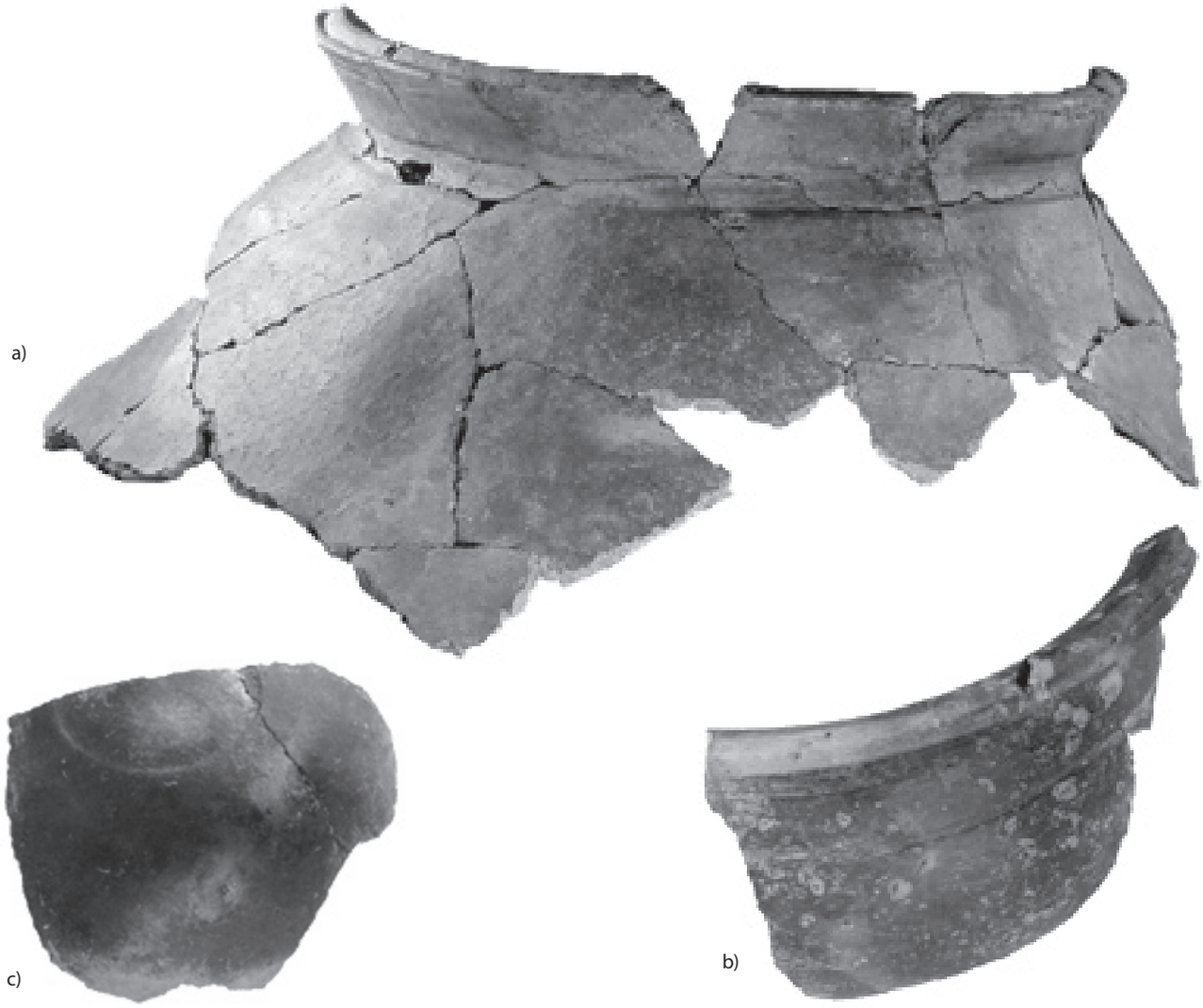

Figur 23. Keramik från A 570; a) del av större förrådskärl med lockhållare. Den yttre mynningsdiametern har varit ca 32 cm i diameter. b) del av kärl med utsvängd, fasetterad mynning, polerad yta och horisontell linjedekor under mynningen. Ytterdiametern har varit 16 cm i diameter. c) undre delen av ett rundbukigt kärl med infasad botten. Infasningens diameter har varit 5 cm. Foto: Petter Linde.

kärlet har den yttre mynningsdiametern 32 cm och en kraftigt välvd buk. Mynningen är kraftigt profilerad med en djup fåra som löper runt randen. Troligen har man lagt på en kant i syfte att fungera som lockhållare. Godstjockleken är endast 1,0 cm med tanke på kärlets storlek (figur 23). Bland den mindre mängden ordinär förrådskeramik finns bukskärvor från ett större förrådskärl med 1,9 cm godstjocklek. Skärvorna är sprödare och sämre brända än övrig keramik.

Metall

Endast en järnten påträffades i sättningslagret.

Ben

I anläggningen tillvaratogs 11,8 kg ben varav 8,2 kg kunde artbestämmas. Förutom ett hundkranium samt ett fragment från nöt i brunnen, påträffades alla ben i sättningslagret. De dominerande arterna var nöt följt av får/get. Mindre mängder svin och häst och endast två fragment hund påträffades också. Dessutom framkom fem fragment från ej artbestämd fågel samt ett fragment från tamgås samt ett fragment från vattensork.

Bergart

Fem löpare registrerades i sättningslagret. Dessutom hittades en slipsten där kontexten är mer osäker.

Friman_text.indd 69 2008-04-11 10:45:03

Figur 24. Lansspets från A23 L. 13,5 cm B. 2,6 cm. Foto: Malmö Museer.

A23

Strax nordost om A2209 är gropsystemet beläget. Anläggningen mäter 11x10 m i diameter och formen är relativt regelbunden i ytan. Den består av ett sättningslager med flera underliggande nedgrävningar. En m^2-ruta grävdes men i övrigt snittades den med maskin efter genomsökning med metalldetektor. Gropsystemet var anlagt i ett sandigt parti med ökande halt av silt djupare ner i anläggningen. Den totala fyndmängden är relativt liten och väger under 1 kg. Den mindre mängden keramik som påträffades, bestod bl.a. av några skärvor med polerad yta och kan inte närmare dateras än till äldre järnålder. Bland benmaterialet framkom några få fragment av nöt, får/get, häst och svin. En mindre mängd metallföremål samt ett bryne tillhör också fyndmaterialet. Med undantag för ett par fyndposter, var alla fynd funna i sättningslagret.

Metall

Det mest uppseendeväckande fyndet är en 13,5 cm lång lansspets av järn. Bladet har ingen ås och kanterna saknar profilering. En trolig datering är därför övergången sen förromersk järnålder eller äldre romersk järnålder (figur 24).[126] Övriga fynd består av ett nålliknande föremål, två spikar samt en del av ett eventuellt knivblad. Samtliga föremål påträffades i sättningslagret.

BRUNNAR

Totalt registrerades fyra brunnar i området, varav två i gropsystem (A570 och A2709, MHM12645). Brunnen i A2709 var belägen i den nordligaste delen av södra boplatsen medan de tre övriga låg öster om stensträngen d.v.s. i det dåtida vattensjuka området. De torviga och molluskrika lagren i A2539 vittnar om att denna del tidvis har varit översvämmad. Fyndmaterialet består nästan uteslutande av ben och framkom vid maskinsnittning av anläggningarna. Intressant är att ben och kraniedelar av hund påträffades i fyllningarna i A570 och A2539. I den sistnämnda fanns även ganska rikligt med nöt. I övrigt framkom mindre mängder av får/get, häst och svin.

HÄRDAR OCH KOKGROPAR

Spritt över området fanns två härdar och tre kokgropar. En av härdarna låg i östra delen av hus 16 och tolkas tillhöra huset. Endast kokgrop A2405 innehöll fynd, varav skärvor från ett keramikkärl med rundad mynning, markerad skuldra och rundad buk, d.v.s. en kärlform som är vanlig under förromersk järnålder. I samma anläggning fanns även lite benfragment från nöt, får/get, häst samt groda.

126 Lansen dateras till B2–C1 utifrån jämförbara svenska fynd. Se katalogdelen i Nicklasson, Påvel 1997.

Friman_text.indd 70 2008-04-11 10:45:04

Figur 25. Område 6. Ljusgult = gropsystem, ljusrött = gropar, grönt = brunnar.

Område 6 (MHM 12645)

Området ligger i sluttningen mellan höjdryggen i öster och Hyllie mosse i väster. De dominerande anläggningarna är gropar och gropsystem. Förekomsten av stolphålskoncentrationer i området tyder på att bebyggelsen troligen har varit mer utbredd än vad som har registrerats. Man kan också ana rester efter hägnader (se figur 25). Eftersom gropar och gropsystem hade högre prioritet, lades inga större resurser ner på att finna hus- eller hägnadskonstruktioner. Deponering av metaller har också ägt rum här, men i mindre omfattning än i område 3 och 5.

HUS OCH HÄGNADER

I området finns inga hus konstaterade, men fyra koncentrationer med stolphål finns i östra och nordöstra delen av området som kan innehålla färgningar efter troligen fler hus. Bebyggelsen i detta område hade dock underordnad prioritet vid slutundersökningen. Spår av hägnadslinjer syns dock löpa i öst-västlig riktning.

GROPAR

I ett ganska groprikt område undersöktes fem gropar. Samtliga innehöll ordinärt material. Det är däremot osäkert om täktverksamhet har ägt rum initialt. Liksom i övriga gropar dominerar ben och keramikmaterialet. Det förekom även metall i fyra gropar, varav tre utgör fragment av föremål som var belägna i ytan på små gropar som inte undersöktes närmare.

A2846

Gropen är ca 4 m i diameter och 1,2 m som djupast. Den har branta nedgrävningskanter och något ojämn botten. Halva anläggningen handgrävdes i rutor, där 40 cm i översta lagret i en ruta vattensållades. Ganska rikligt med skörbränd sten påträffades ca 0,6 m ner. Vattensållningen gav resultatet rikligt med bränt korn. Gropen kan ha utgjort en lertäktsgrop, men fyllningarna tyder på stor inblandning av sand och silt, medan underlaget består av moränlera. Gropen skärs av den yngre gropen A3650. I anläggningen påträffades drygt 1 kg keramik. Huvuddelen kan beskrivas som allmän hushållskeramik utan speciell ytbehand-

Friman_text.indd 71 2008-04-11 10:45:05

Figur 26. Fibula från A2846. L. 2,8 cm B. 2,4 cm. Foto: Jenny Thornell.

ling och enkla flata till rundade mynningar. Två mynningsskärvor från olika kärl hade kraftigt utsvängda mynningar, där den ena var något förtjockade. Ytan var polerad. Keramiken daterar anläggningen till förromersk järnålder. 60 cm ner i gropen påträffades även en bronsfibula som var kraftigt böjd och hade bakåtböjd fot. Fibulan är av senlatène – typ och dateras till övergången IIIA–IIIB (århundradet före Kristi födelse) (figur 26).[127] Ytterligare ett mindre oidentifierbart järnföremål påträffades. Benmaterialet väger strax under 1,5 kg och domineras av får/get, följt av nöt samt mindre mängder häst och svin. Trots fibulan är det allmänna intrycket av materialet i gropen vardagligt.

A3650

Gropen har branta nedgrävningskanter, flat botten och rundade sidor. Centralt i gropen fanns ett sotigt lager med mycket skörbränd sten som nästan bildar en täckande stenpackning. Gropen skär A2846 och är alltså yngre. Fyndmängden är relativt liten men en skärva daterar gropen till övergången förromersk järnålder–äldre romersk järnålder. Skärvan är tunnväggig och välbränd. Ytan är blankpolerad och har utsvängd, kraftigt förtjockad och facetterad mynning. En lätt fasning är gjord i övergången hals–skuldra. Bland benen finns endast några få artbestämda fragment av får/get, svin och häst.

GROPSYSTEM

I området registrerades hela 13 gropsystem, där de flesta var relativt små i jämförelse med angränsande områden. Nio av dessa hade en längd på 3–7 m. Endast tre anläggningar undersöktes närmare (A2860, 2883 & 2900) där delar av fyllningen vattensållades. Detta gav ganska rikligt med skalkorn och fiskben. Resten av gropsystemen maskinsnittades. Samtliga 13 gropsystem har med största sannolikhet tillkommit p.g.a. täktverksamhet. Samtliga är rika på oregelbundna nedgrävningar, där i flera fall linser av lera, sand eller silt avslöjar typen av täktverksamhet som bedrivits. Nio av gropsystemen innehåller lertäktsgropar, medan sand och silt har varit de viktigaste råmaterialen i de fyra övriga. Förutom gropar så registrerades även två brunnar i A2900. Gropsystemen A2860 och A2883 skiljer sig från övriga gropsystem på södra boplatsen i det avseendet att fyndmängden var större i gropfyllningarna än i sättningslagret. Benmaterialet domineras av nöt och får/get. Ett undantag är A2737 där ben från häst dominerar. Bland fynden i området märks också ben från sill, karpfisk och säl. I A3454 tillvaratogs 1,5 kg ben vid maskinsnittning och nöt dominerar med 38 fragment och mindre mängder får/get, svin, häst och hund. Metall förekommer i sju gropsystem men i mycket mindre omfattning jämfört med område 3 och 5. Fyra av dessa maskinsnittades och i dess yta påträffades bladet till en kniv, en ring, en spik samt ett obestämbart järnfragment. Keramiken var koncentrerad till de tre gropsystem som redovisas nedan. Ytterligare två anläggningar i området kan eventuellt tolkas som gropsystem p.g.a. sitt utseende i ytan, men de undersöktes endast med metalldetektor i ytan utan resultat.

A2900

Gropsystemet är det till ytan största i området (17,5 x 11 m). 13 m^2-rutor grävdes, varav fyllningen i en av rutorna vattensållades. Anläggningen bestod av ett större antal täktgropar för sand eller silt samt två brunnar. En längre händelsekedja kan följas stratigrafiskt. I äldsta fasen har täktverksamhet ägt rum i anläggningens västra del. Groparna har sedan fyllts igen upp till ytan. I ett senare skede har täktverksamheten fortsatt längre österut, samtidigt som man har anlagt en brunn (A4032). Brunnen skär verksamheten som bedrivits väster om. Gropar

127 v. Beck, Heinrich m.fl. 2000:51 abb. 90.

Friman_text.indd 72 2008-04-11 10:45:05

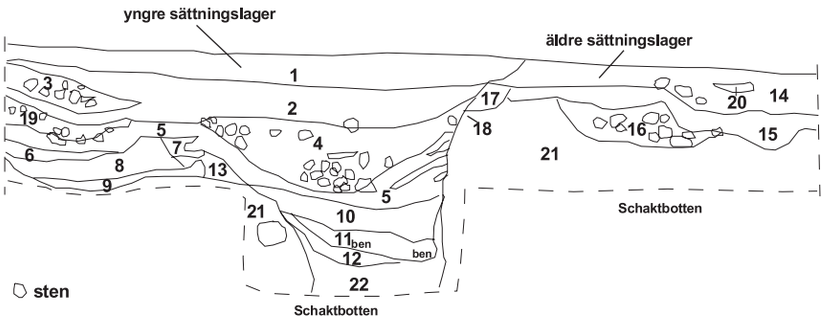

Figur 27. A2900 + A4032, profil mot söder.

1 Humös, svartbrun, sandig silt
2 Humös, brun, sandig silt
3 Humös, brun, sandig silt uppblandad med underlaget. Mycket småsten
4 Humös, gråsvart, starkt sotig, sandig silt med mycket kolbitar och sten varav flera eldpåverkade
5 Humös, mörkgrå, sandig silt
6 Grå, sandig silt
7 Linser av underlaget
8 Flammig, brungrå, sandig silt
9 Brungrå, sandig silt
10 Grå, sandig silt
11 Mörkgrå, sotig, sandig silt innehållande kol och mycket ben. Smetig
12 Ljusgrå, sandig silt. Smetig
13 Mörkgrå, sanfig silt starkt uppblandad med underlaget
14 Humös, brungrå, sandig silt
15 Mycket flammig, sandig silt uppblandad med underlaget
16 Gråflammig, sandig silt. Mycket sten
17 Lätt flammig, mörkgrå, sandig silt
18 Ljusgrå, sandig silt
19 Grå, sandig silt. Mycket sten
20 Linser av humös, brungrå, sandig silt blandad med underlaget
21 Underlag: Sandig, siltig morän
22 Underlag: Lerig, sandig, siltig morän. Smetig

och brunnen har fyllts igen. I nästa fas har en ny brunn anlagts (A4030) som skär A4032. Över gropar och brunnar har ett sättningslager bildats där material har deponerats. Fyndmängden i detta lager jämfört med grop- och brunnsfyllningarna är ungefär likartad (figur 27).

Keramik

Knappt 4 kg keramik tillvaratogs och endast en liten del har polerad yta. Mynningsskärvorna varierar från raka till kraftigt utböjda och kanten är flat, rundad eller förtjockad. Några av skärvorna är kraftigt förtjockade, med flera facetter och polerad yta. Ett av de polerade kärlen har varit försett med öra. Keramiken dateras till yngre delen av förromersk järnålder i sättningslagret. I fyllningarna består fynden av mer anonym, äldre järnålderskeramik.

Metall

14 metallföremål registrerades i sättningslagret. Bland föremålen bör nämnas ett balusterformat remändesbeslag som kan dateras till övergången förromersk järnålder–äldre romersk järnålder (figur 28a).[128] I övrigt bestod föremålen av en nit, fem spikar, en bronsbricka, en ten och ett antal obestämbara fragment. Dessutom påträffades en bit bly efter gjutning samt en bit järnslagg efter järnbearbetning.

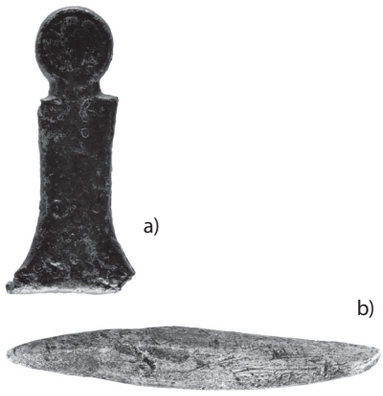

Figur. 28. Föremål från A2900; a) balusterformat remändesbeslag i järn L. 3,9 cm B. 2,7 cm, b) benspets L. 5,0 cm Tj. 0,8 cm. Foto: Jenny Thornell.

Ben

6,7 kg ben påträffades, varav ca 3 kg i sättningslagret. I både gropar och sättningslager dominerar nöt och får/get men även relativt stora mängder svin. Även mindre mängder häst och sill förekom. I sättningslagret påträffades även fragment från kronhjort och säl. I fyllningarna fanns även grönlandssäl och hund representerade. Dessutom framkom ett fragment från tamgås dock utan närmare kontext än gropsystemet.

128 Beskow Sjöberg, Margareta 1987a:241, 275 f.

Friman_text.indd 73 2008-04-11 10:45:07

b)

a)

Figur 29. Föremål från A2883; a) järnkniv med tånge L. 9,1 cm B. 1,9 cm, b) benspets L. 6,0 cm Tj. 0,6 cm. Foto: Jenny Thornell.

Övrigt

I sättningslagret fanns en glättsten för polering av keramik samt två benspetsar (figur 28b).

A2883

Gropsystemet var endast ca 20 m² stort och därför kunde halva anläggningen undersökas och grävas i 12 m²-rutor. Fyllningen i en ruta vattensållades. Flera fördjupningar efter lertäkt påträffades. Fyndmängden är här större i fyllningarna än i sättningslagret.

Keramik

Knappt 3 kg keramik tillvaratogs, varav endast 0,5 kg i sättningslagret. Endast en mindre mängd har polerad yta. I både gropfyllningar och sättningslagret dateras keramiken till förromersk järnålder, dock ej till yngsta fasen. Förtjockade mynningskanter och facetter saknas i materialet och det är svårt att se några kronologiska skillnader.

Metall

Två föremål påträffades i sättningslagret; en järnkniv med tånge (figur 29a) samt ett obestämbart järnfragment.

Ben

Gropsystemet innehöll 3,6 kg med en viss övervikt i gropfyllningarna. I både gropfyllningar och sättningslager dominerar får/get följt av nöt och mindre mängder svin och häst. I sättningslagret påträffades även hund medan övriga arter i gropfyllningarna är säl och ett flertal fragment av släktet karpfiskar.

Övrigt

En benspets påträffades i sättningslagret (figur 29b).

A2860

Gropsystemet var endast ca 12 m² stort och endast 0,6 m djupt. En tydlig gräns mellan sättningslager och gropfyllningen syntes. Halva anläggningen undersöktes uppdelat på åtta m²-rutor, varav en vattensållades. Liksom i A2883 var fyndmängden större i gropfyllningen. Detta kan eventuellt förklaras med att sättningslagret endast var 4–10 cm tjockt. Lertäkt har initialt bedrivits på platsen.

Keramik

Ca 1,2 kg keramik påträffades varav endast 150 g påträffades i sättningslagret. Knappt 200g hade polerad yta. Förutom en hank i sättningslagret fanns den mest finbearbetade keramiken i gropfyllningarna. Här har flera skärvor en godstjocklek på endast 4 mm och en finpolerad yta. En mynningsskärva är dessutom kraftigt förtjockad och facetterad. I övrigt kan keramiken karakteriseras som ordinär vardagskeramik utan speciell ytbehandling eller formgivning. Keramiken i gropsystemet dateras till yngre delen av förromersk järnålder utan större tidsskillnad mellan lager och fyllning.

Figur 30. Bennål från A2860. L.3,9 cm Tj. 0,25 cm. Foto: Jenny Thornell.

Metall

I ytan framkom en järnring samt en spik.

Friman_text.indd 74 2008-04-11 10:45:09

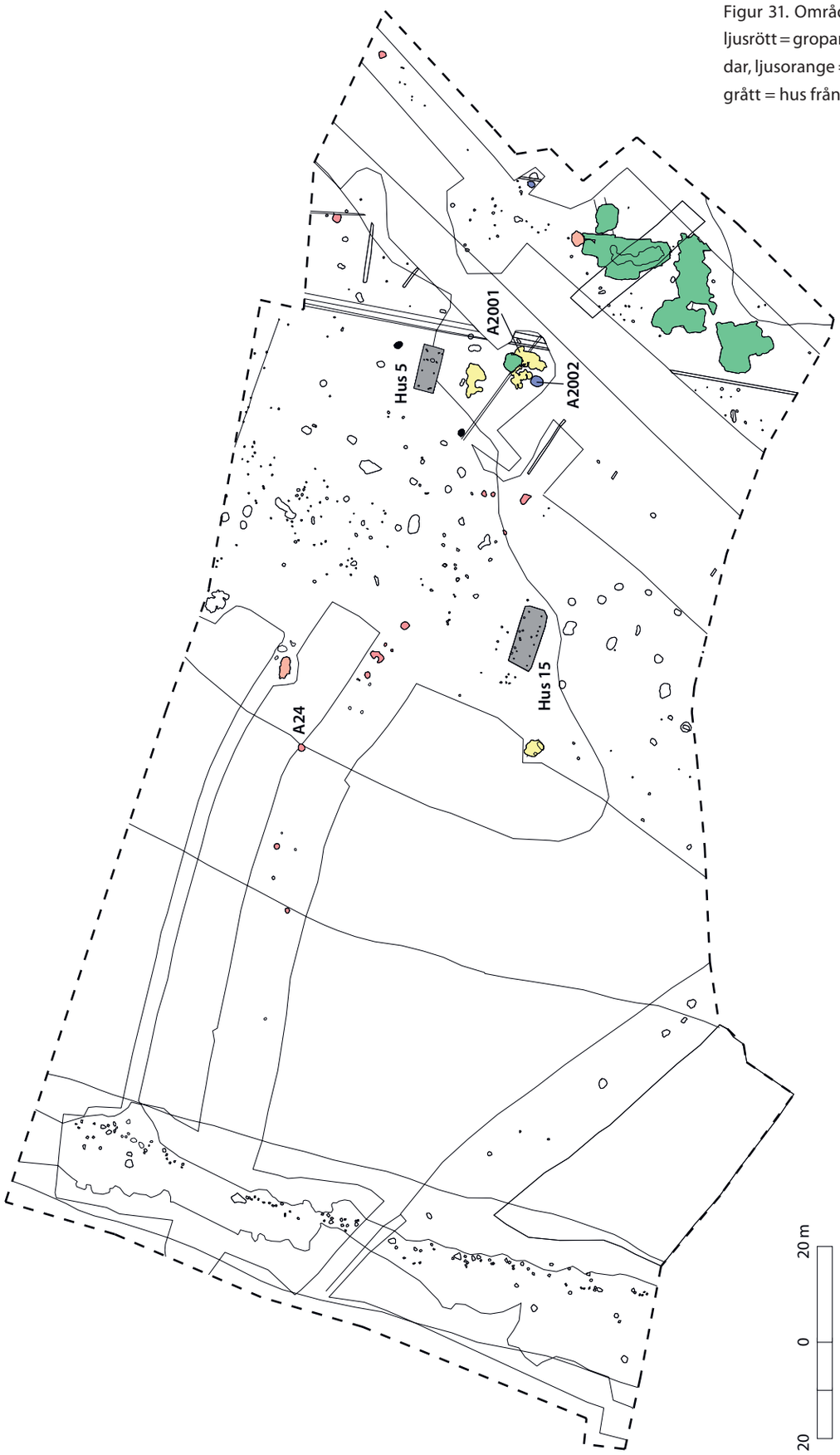

Figur 31. Område 7. Ljusgult = gropsystem, ljusrött = gropar, grönt = brunnar, svart = härdar, ljusorange = lager, gråblått = kokgropar, grått = hus från Y. BRÅ.

Friman_text.indd 75 2008-04-11 10:45:10

Ben

Knappt 1 kg ben påträffades i anläggningen. Endast få fragment av nöt, får/get, svin och sill registrerades i sättningslagret. I gropfyllningen dominerar får/get däremot helt med 30 fragment, medan endast få fragment av nöt, svin, hund och groda finns representerade.

Övrigt

I fyllningen framkom en tunn bennål med öga (figur 30).

BRUNNAR

Två brunnar registrerades i området. Båda låg i gropsystem A2900. A4030 är yngst och skär A4032. I den äldsta brunnen dominerar ben från gris och får/get följt av nöt. Mot botten framkom några kraniefragment av hund. Ben från fyllningen innehållande kraniefragmenten har ^{14}C-daterats till strax före Kristi födelse. I den yngre brunnen dominerar nöt helt. Ett fragment från en grönlandssäl bör också nämnas.

ÖVRIGT

I området maskinsnittades ett kulturlager med något sotig fyllning. Inga nedgrävningskanter kunde observeras. I ytan påträffades en järnspik.

Område 7 (MHM 12524 & 12645)

Området omfattar en mindre svacka mellan höjderna samt den sydligaste delen av norra höjden. Området ligger mellan södra och norra boplatsen och kännetecknas av färre spår av arkeologiska aktiviteter. Anläggningarna är spridda över området och det är endast i sydöstra delen som man ser spåren av mer koncentrerade aktiviteter. I svackan och nära östra våtmarken finns en koncentration av brunnar. Västra delen ner mot Hyllie mosse saknar däremot helt arkeologiska spår (se figur 31). Materialet i området kan dateras till perioden yngre bronsålder–förromersk järnålder.

HUS

Centralt i området ligger två hus. Båda är sidsulahus och saknar spår av väggar. De har varit relativt korta och det ena dateras till yngre bronsålder, medan det andra saknar datering eftersom det inte undersöktes i fält. Det fastställdes som en huskonstruktion efter undersökningarnas slut. Utifrån konstruktionen bör den dock dateras till perioden yngre bronsålder–äldre förromersk järnålder.

Tabell 5. Huskonstruktioner i område 7.

Hus	5 (MHM12524)	15 (MHM12645)
Konstruktion	sidsula	sidsula
Form	rektangulärt	rektangulärt
Längd (m)	>7,5	>10,5
Bockbredd (m)	2,5–2,7	2,7–3,1
Paravstånd (m)	2,2–3,3	1,9–2,5
Takstolpar	4 par	5 par + 1
Vägglinjer	inga	inga
Datering	790–530 BC	Y. BRÅ–Ä. FRJ
Övrigt	grop med keramik	ej grävd

Friman_text.indd 76 2008-04-11 10:45:10

GROPAR

I ca 15 gropar undersöktes hälften av fyllningen. De hade en relativt jämn spridning i området. Endast en av groparna kan preliminärt dateras till förromersk järnålder utifrån keramikmaterialet. Groparna är små och materialet består i stort sett av keramik och ben. I hus 5 låg en grop med 33 keramikskärvor från samma kärl.

A24 (MHM 12645)

Gropen är belägen i början av sluttningen ner mot Hyllie mosse. Flera större stenar fanns i fyllningen. Under dessa påträffades delar av ett lerblock. Det är rektangulärt till formen och på minst två av sidorna finns ett diagonalt korsmönster av lerlister. Även runt kanterna löper en lerlist. Lerblocket är dåligt bränt men har glättad yta (figur 32). De dateras allmänt till förromersk järnålder–äldre romersk järnålder. I fyllningen fanns även några få benfragment av får/get, svin och sill.

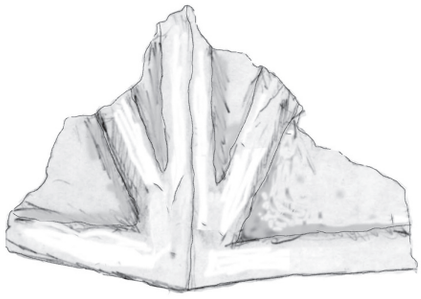

Figur 32. Lerblock från A24. L. 9,5 cm B. 7,5 cm H. 8,5 cm. Skiss: Bo Friman.

GROPSYSTEM

Tre mindre gropsystem påträffades och snittades med maskin. I A2001 fanns förutom gropar även en brunn och i gropsystemet artbestämdes åtta benfragment till nöt och ett till får/get. I de två övriga anläggningarna tillvaratogs endast mindre mängder fynd.

BRUNNAR

I sydöstra delen av området fanns en koncentration av fem brunnar, varav en i ovannämnda gropsystem. Brunnarna utgör en nordlig fortsättning av brunnsområdet öster om stensträngen i område 5. Keramiken är genomgående ganska grov, har rundad buk, utsvängda mynningar med rundad rand och dateras därför till förromersk järnålder. Bland benmaterialet dominerar nöt följt av får/get. I två av brunnarna förekommer hund dock utan närmre kontext.

HÄRDAR OCH KOKGROPAR

Två härdar och tre kokgropar påträffades. Härdarna är fyndtomma men belägna i anslutning till det yngre bronsåldershuset. Det är dock osäkert om de kan knytas till detta. Kokgroparna är däremot belägna i det s.k. brunnsområdet. De har alla rikligt med sten.

A2002 (MHM 12524)

Anläggningen tolkas som en kokgrop. Den har branta nedgrävningskanter och flat botten. Gropen innehöll stora mängder skörbränd sten, varav en del med slipyta. Bland stenarna förekom även en löpare. Bland keramiken fanns en kraftigt utsvängd mynningsskärva som daterar anläggningen till förromersk järnålder. Benmaterialet domineras av nöt och får/get och bara få fragment av svin och häst.

Område 8 (MHM 12645)

Området ligger i sydvästra delen av norra boplatsen och avgränsas i söder, av en i öst-väst löpande hägnad samt i öster och i norr av två inhägnade gårdar. Det är relativt fyndtomt och endast ett fåtal anläggningar undersöktes. Platsen har troligen primärt haft funktionen av en inhägnad betesmark, där en fägata leder

Friman_text.indd 77 2008-04-11 10:45:11

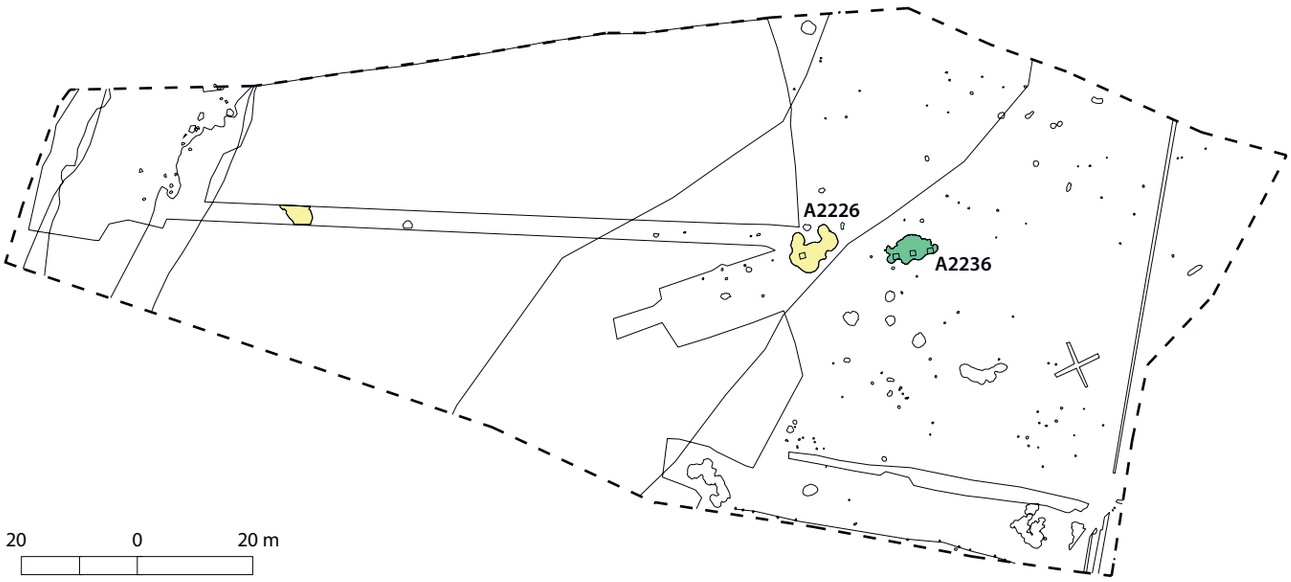

Figur 33. Område 8. Ljusgult = gropsystem, grönt = brunn.

in från området till en norr om liggande gård. Ingen bebyggelse finns registrerad och de två viktigaste anläggningarna är ett gropsystem samt en brunn. I västra delen kan stensträngen mot Hyllie mosse ha utgjort en västlig gräns för området. Ett sökschakt drogs västerut och sluttningen var i princip tom på anläggningar (se figur 33).

GROPSYSTEM

Centralt i området påträffades ett gropsystem (A2226) med oregelbunden form i ytan. Keramik och ben utgjorde fyndmaterialet. Keramiken består av skärvor från minst tre förrådskärl med flat botten med skarp vinkel i övergången till nästan raka väggar. 12 benfragment kunde artbestämmas till nöt.

BRUNN

Brunnen (A2236) har ett centralt beläget kar med en grundare platå runt om. Anläggningen ligger strax öster om gropsystemet. Tre kvadratmeter grävdes och brunnen genomsöktes med metalldetektor vid schaktningen. De två metallfynden som påträffades i ytan är en del av en rundad sölja med två kulformade utbuktningar med var sin inristad X-liknande symbol (figur 34). Även en flat spik påträffades. Keramiken kan dateras till äldre järnålder p.g.a. ett par mynningsskärvor med polerad yta och tunnväggigt, välbränt gods. Av 118 artbestämda benfragment bestämdes 116 till nöt, medan de två övriga till får/get och svin.

Figur 34. Sölja från A2236. L. 2,6 cm B. 2,5 cm. Foto: Jenny Thornell.

Område 9 (MHM 12524)

Området ligger i södra delen av norra boplatsen och innefattar en större gård med två bebyggelsefaser under perioden Kristi födelse–äldre romersk järnålder. Gården ligger i kanten av östra våtmarken som begränsas av resterna av en östlig stensträng. Det största långhuset fortsätter en bit ut i våtmarken men som under perioden bör ha varit torr. I området är tre hus registrerade. Två brunnar kan troligen knytas till gården. Dock är flera gropar och de två gropsystemen äldre än gårdsbebyggelsen. Det tredje huset som dateras till äldre förromersk järnålder är troligen samtida med nämnda anläggningar. Gården har troligen varit helt

Friman_text.indd 78 2008-04-11 10:45:11

inhägnad, men det är främst i norra och västra delen som spåren av hägnad är bäst bevarad med öppning mot norr (se figur 35).

HUS OCH HÄGNADER

Tre hus registrerades innanför en inhägnad. Dessa representerar tre faser; yngre bronsålder/äldre förromersk järnålder, övergången förromersk järnålder/äldre romersk järnålder samt äldre romersk järnålder. Hus 4 skärs av det yngre Hus 3 vars östra gavel tangeras av hägnaden. Hus 3, 4 och 15 däremot skär eller skärs av stensträngen. Endast vissa avsnitt av hägnaden är bevarad, men finns representerad i alla fyra väderstrecken. I öster avgränsas husen av våtmarken. I norr finns två öppningar i hägnaden mot område 10.

GROPAR

Åtta gropar undersöktes i området, vilket utgör ca 75 procent av antalet förekommande gropar. Sex av dessa har daterbart material. Två av groparna skulle kunna vara samtida som hus 15 p.g.a. förekomst av rabbad keramik och silkärl. Tre av groparna kan utifrån keramiken inte dateras närmre än till förromersk järnålder. Även en grop med neolitisk keramik påträffades. Ingen av groparna kan alltså direkt kopplas till Hus 3 och 4. Bland de sistnämnda groparna sticker A1180 ut något genom förekomsten av 35 benfragment av häst, dock gick det inte att bestämma antalet individer. Bland den mindre mängden ben i de övriga groparna dominerar nöt något.

GROPSYSTEM

De båda gropsystemen innehåller rabbad keramik och dessutom skärs A1144 av Hus 3. De kan därför dateras till övergången yngre bronsålder–äldre förromersk järnålder. I övrigt är fyndmaterialet magert. Ett av gropsystemen har primärt anlagts för lertäkt.

BRUNNAR

Två brunnar är belägna sydost om hus 3 och 4 med tydliga kar och ligger endast några decimeter från varandra. Den ena brunnen har troligen ersatt den andra. I fyllningen från den ena anläggningen fanns polerad keramik med rundad mynningskant, vilket troligen knyter brunnarna till hus 3 eller 4.

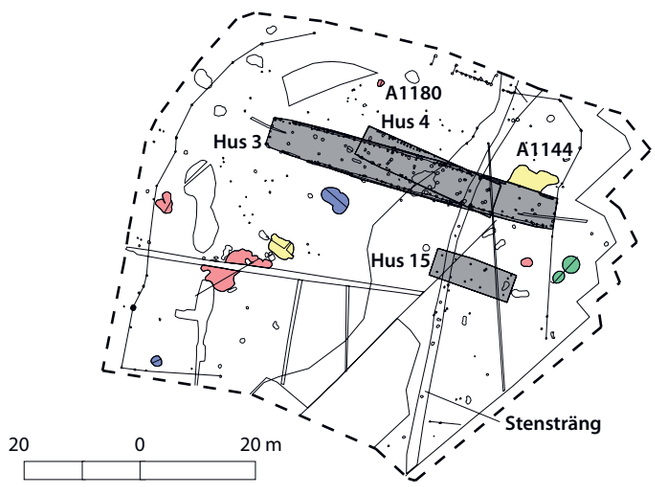

Figur 35. Område 9. Ljusgult = gropsystem, ljusrött = gropar, grönt = brunnar, gråblått = kokgrop, grått = hus från Y. BRÅ–Ä. RJÅ.

Friman_text.indd 79 2008-04-11 10:45:12

Hus	15	4	3
Konstruktion	sidsula	sidsula	sidsula
Form	rektangulärt	rektangulärt	rektangulärt, svagt konvex
Längd (m)	>12	>18	51,3
Bredd (m)		ca 5,4	5,0–6,8
Bockbredd (m)	2,7–3,0	2,0–2,6	1,85–2,8
Paravstånd (m)	2,4–4,2	4,2–5,0	3,3–5,6
Takstolpar	4 par	6 par	11 par, 0,56 m som djupast
Vägglinjer	inga	dubbla vägglinjer i NV delen varav en med rest av rännor	dubbla vägglinjer varav spår av bevarade rännor längs långsidorna
Ingångar		2 motstående längst i NV	2 motstående längst i NV, 1 ingång i södra väggen strax SO om2 i SO med insvängda rännor, möjlig ingång i Ö gaveln
Datering	710–260 BC	50 BC–130 AD	80–250 AD
Fynd	inga	enstaka ben, keramik – mynning Ä. JÄÅ	ben & keramik i NV delen, slipsten vid N ingången i SÖ delen
Övrigt	skärs av stensträng	skärs av hus 3	skärs av stensträng och lager, skär hus 4

Tabell 6. Huskonstruktioner i område 9.

HÄRD OCH KOKGROP

Förutom en liten fyndtom härd påträffades en större anläggning innehållande två gropar som tolkas som kokgropar. De innehöll rikligt med sot, kol och skörbränd sten. En av groparna innehåller en kompakt klump med förslaggat järn. Kokgroparna är troligen från äldre järnålder.

Område 10 (MHM 12645)

Området är omgivet av tre husgrupper och avgränsas av inhägnade i norr (område 13), väster (område 11) och söder (område 9) samt den öster om belägna stensträngen. Trots att området nästan saknar bebyggelse kan det ha utgjort den mest centrala delen på norra boplatsen. Området är nämligen det enda där öppningar mynnar ut från alla tre inhägnaderna. Ett ensamt uthus/verkstadshus ligger dock på området. Utmärkande är förekomsten av större antal fyndrika gropar, men även spår av ytterligare hägnader som kan härröra från olika tidsperioder. Det kan ha utgjort ett aktivitetsområde och betesmark till omliggande bebyggelse (se figur 36).

HUS

Ett mindre verkstads- eller uthus finns inom området. Det ligger utanför den omgivande och inhägnade bebyggelsen. Utifrån likartad konstruktion samt närheten till husen på område 11 är tolkningen att de kan vara samtida.

Hus	4
Konstruktion	sidsula
Form	rektangulärt
Längd (m)	7,3
Bredd (m)	4,6
Bockbredd (m)	2,1
Takstolpar	1 par i NV delen, kraftiga
Vägglinjer	bevarade med rännor utanför i långsidorna
Ingångar	2 motstående i NV delen, kraftiga med skoning
Datering	130–230 AD
Fynd	keramik Ä. JÄÅ
Övrigt	eldpåverkat

Tabell 7. Huskonstruktion i område 10.

GROPAR

15 av ca 20 gropar undersöktes. De var belägna strax norr om bebyggelsen på område 9, strax öster om bebyggelsen på område 11 samt längs östra stensträngen. Två av groparna var belägna öster om stensträngen ute i våtmarken. Endast sju av groparna kan preliminärt dateras till äldre järnålder, varav två kan få en närmare datering till förromersk järnålder. Det är främst keramiken med utsvängda mynningskanter som daterar groparna. Åtminstone två av groparna var lertäktsgropar. Den ena av dessa hade en tunn lins av ljusgrå finlera längs kanterna. Benmaterialet domineras stort av nöt. Får/get, svin, häst och hund är också representerat i materialet. I A1359 påträffades delen av ett bultliknande

Friman_text.indd 80 2008-04-11 10:45:12

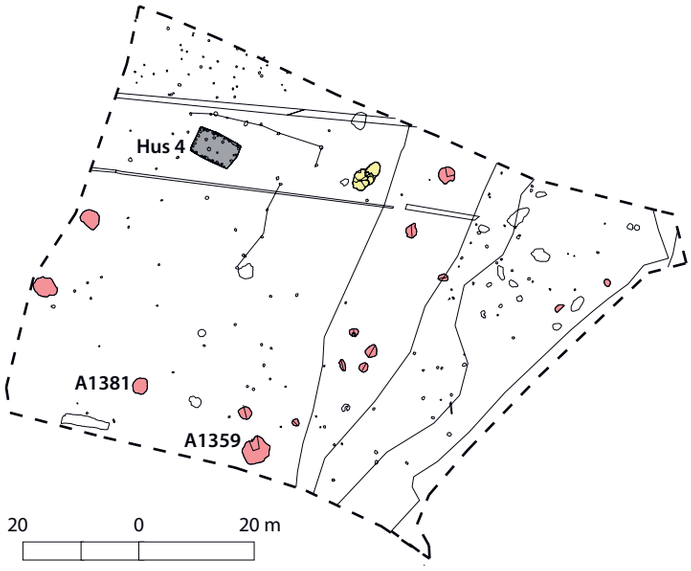

Figur 36. Område 10. Ljusgult = gropsystem, ljusrött = gropar, grått = hus från Ä. RJÅ.

föremål med cylindriskt tvärsnitt och rundat huvud. I nordvästra delen kan en grop dateras till yngsta järnålder utifrån keramiken.

A1381

Gropen är rund i ytan och har skålad form. Den är belägen strax norr om södra hägnaden. Utifrån artefaktmaterialet samt närhet till område 9, skulle den kunna knytas till hus 3 eller 4 där. Innehållet i gropen ger ett sorterat intryck och det utvalda artefaktmaterialet har troligen offrats i gropen.

Keramik

Endast drygt 400 g påträffades. Det intressanta är dock att den till stor del består av svartpolerad kvalitetskeramik av samma typ som man finner på södra boplatsen. En annan intressant detalj är att det är endast i gropen som denna kvalitetskeramik förekommer på norra boplatsen. Skärvorna är tunnväggiga (0,4–0,7 cm) och samtliga mynningar är utsvängda och har rundad rand. På två av skärvorna löper ett horisontellt ristat streck på skuldran vilket troligen har löpt runt hela kärlet. Gropens närhet till husen på område 9 ger keramiken en trolig datering till äldre romersk järnålder. Bland det övriga keramikmaterialet finns även ett litet rektangulärt, tunnväggigt kärl med flat botten.

Metall

En möjligen handsmidd spik utan huvud samt en bit järnslagg utgör fynden.

Ben

Gropen innehöll rikligt med ben. Drygt 6 kg har registrerats. De artbestämda benen domineras totalt av 318 fragment nöt, men även mindre mängder får/get, svin häst, hund och sill förekom.

GROPSYSTEM

Området innehöll ett mindre gropsystem i norra delen, som saknar det övre sättnings-/kulturlagret. Detta beror troligen på att matjordslagret är tunt och därför blivit förstört av jordbruksaktiviteter. Anläggningen består av fem gropar. En av groparna innehåller äldre järnålderskeramik, med bl.a. utsvängda mynningsskärvor. Bland endast ca 200 g ben artbestämdes tre fragment nöt och två häst.

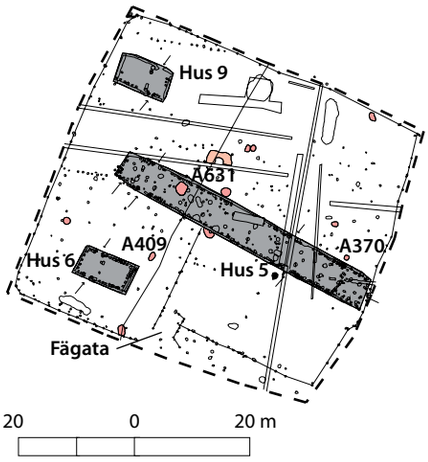

Figur 37. Område 11. Ljusrött = gropar, ljusorange = lager, svart = härd, grått = hus från Ä. RJÅ.

Friman_text.indd 81 2008-04-11 10:45:12

Område 11 (MHM 12644 & 12645)

Området omfattas av en helt inhägnad bebyggelse med ett stort långhus och två verkstads- eller uthus. Det inhägnade området skärs av ett vendeltida samt ett tidigmedeltida hus men även av hägnader som troligen har utgjort yngre ägogränser. Bebyggelsen var belägen på höjdkrönet och hade en fägata i södra hägnaden mot område 8. Området var relativt fyndfattigt på artefakter och förutom huskonstruktioner utgörs de flesta anläggningar av mindre gropar (se figur 37).

HUS OCH HÄGNADER

De tre husen på området är med största sannolikhet samtida. Den likartade konstruktionen med väggrännor samt husens inbördes placering inom den omgivande hägnaden talar för detta. Husen är parallellt placerade och ligger i nordväst-sydostlig riktning. Hägnaden är också anpassad till bebyggelsen, vilket är extra tydligt vid fägatan. Här skyddar en nord-sydlig hägnad hus 6 från boskap och löper parallellt med husets gavel och ansluter till södra långsidan på hus 5. Hägnaden skyddar alltså även resten av gården genom att den styr boskapen att vandra mellan långhusets östra stalldel med öppning och fägata i söder till betesmarken söder om gården. Den motstående ingången i norra väggen av hus 5 är något förskjuten åt nordväst och har troligen utgjort ingång mellan den nordligt belägna delen av det inhägnade området och bostadsdelen. Hägnaden är kvadratisk till formen och inhägnar hus 5, 6 och 9 och har synliga öppningar i söder samt i gaveln på hus 5 som hägnaden tangerar. Hus 6 har ^{14}C-daterats till äldre förromersk järnålder (410–260 BC) och hus 9 har ^{14}C-daterats till senneolitikum (2020–1890 BC). Dateringarna avviker helt från den typologiska dateringen och det är tydligt att dateringarna ska kopplas till tidigare aktiviteter i området. Den typologiska dateringen talar helt för en datering till äldre romersk järnålder. Dateringen bygger på husens placering inom gården samt grundplanens utseende genom bl.a. förekomst av väggrännor (se figur 41 och 61b). Som jämförelse kan nämnas en gård vid Västra Karaby 2:21 som även uppvisar ett system av hägnader, varav en hägnad omsluter en rektangulär yta omedelbart norr om långhuset och tolkas vara ett skydd för odlingar.[129]

129 Carlie, Anne & Artursson, Magnus 2005:185.

Tabell 8. Huskonstruktioner i område 11.

Hus	5	6	9
Konstruktion	sidsula	sidsula	bärande innervägg
Form	rektangulärt	rektangulärt	rektangulärt
Längd (m)	47,5	9,5	9,0
Bredd (m)	5,8	5,2	5,2
Bockbredd (m)	2,3–2,5	1,8	
Paravstånd (m)	3,4–5,2		
Takstolpar	11 par 0,6 m som djupast, mycket kraftiga	1 par	troligen 4 stolpar i innervägg
Vägglinjer	dubbla vägglinjer varav yttre raden i bevarade rännor längs långsidorna. Innervägg i SÖ delen	rännor runt huset, även spår av stolpar i ränna, spår av rännor i inre stolpraderna	glest satta stolpar i S–SV, rännor runt huset + inner vägg
Ingångar	2 motstående i NV delen, samt öppning mellan rum, motstående i SÖ halvan, ingång i SÖ gaveln	motstående i NV halvan med infällda väggrännor	motstående i SÖ halvan samt öppning mellan rum
Datering	130–230 AD	samtida med hus 5	samtida med hus 5
Fynd	koniskt lerblock, keramik Ä. JÄÅ	fåtal keramikskärvor	få ben & keramik fragment
Övrigt	flera omsättningar, eldpåverkat	reparerad SO gavel med dubbla stolprader + rännor	

Friman_text.indd 82 2008-04-11 10:45:12

GROPAR

13 mindre gropar undersöktes. Nästan alla låg i anslutning till hus 5, men endast tre kan tolkas att tillhöra bebyggelsefasen. Mellan hus 5 och hus 6 påträffades en keramikskärva med hank i A409 och dateras till äldre järnålder. Strax norr om östra stalldelen i hus 5 fann vi en slipsten i A 370. Den tredje gropen beskrivs nedan. De övriga groparna går inte att datera. Dock skärs två av hus 5 medan en grop skär hus 5.

A 631

Förrådsgropen var belägen inne i hus 5 och tangerar stolphål efter takbärare i bostadsdelen. Gropen har branta sidor och flat botten samt mäter 2 m i diameter. Det som talar emot att den skulle tillhöra huset är att den i så fall har stått för nära takbäraren och därmed äventyrat stabiliteten på huset. Fynden består av lite oidentifierbar keramik, drygt 500 g ben, där tio fragment artbestämdes till nöt och ett till får/get. Dessutom påträffades en järnklump.

ÖVRIGT

Strax norr om gården låg ett mindre gropsystem innehållande en järnnit. Anläggningen är svårdaterad men låg i anslutning till yngre järnålderslämningar. Inom gården låg även en stenpackning med mycket ojämn botten. Inne i hus 5 fanns tre färgningar som eventuellt kan vara rester av husets golvyta. Strax söder om hus 5 och mitt för stallingången låg en härd med mycket sot och skörbränd sten men inga daterbara fynd.

Område 12 (MHM 12644)

Området är beläget norr och väster om område 11. Den norra delen är rik på lämningar från Y. JÄÅ. och medeltid medan vi fann lämningar från flera olika tidsperioder i V, däribland ett senneolitiskt hus och en brunn med ett remändesbeslag från yngre järnålder. I sluttningen ner mot Hyllie mosse avtar de förhistoriska aktiviteterna. Delar av området längst i norr ligger innanför den medeltida bytomtsgränsen, vilket anläggningar, fynd och framförallt gränsdiken vittnar om. Endast en grop kan med säkerhet dateras till äldre järnålder, vilket tyder på att området till stor del bör ha nyttjats som betes- eller åkermark under romersk järnålder (se figur 38).

GROPAR

13 gropar undersöktes i anslutning till område 11 men endast A445 kan utifrån innehållet i fyllningarna dateras till äldre järnålder. Gropen har branta sidor och flat botten och innehåller ett S-format keramikkärl, d.v.s. det har utsvängd mynning och rundad buk. Randen är något rundad och botten är flat. De fyra artbestämda benfragmenten i gropen kommer från nöt och får/get.

Område 13 (MHM 12644)

Området är beläget i Mellanbyns nordostligaste del och är rikt på förhistoriska aktiviteter från flera perioder. Här har påträffats keramik och flinta från mellanneolitikum, ett gropsystem och ett Trelleborgshus från vikingatid, i övergången till medeltid även gropar med bl.a. Östersjökeramik. Området har delar av flera hägnader, som troligen representerar olika tidsperioder, däribland gränsmar-

Friman_text.indd 83 2008-04-11 10:45:12

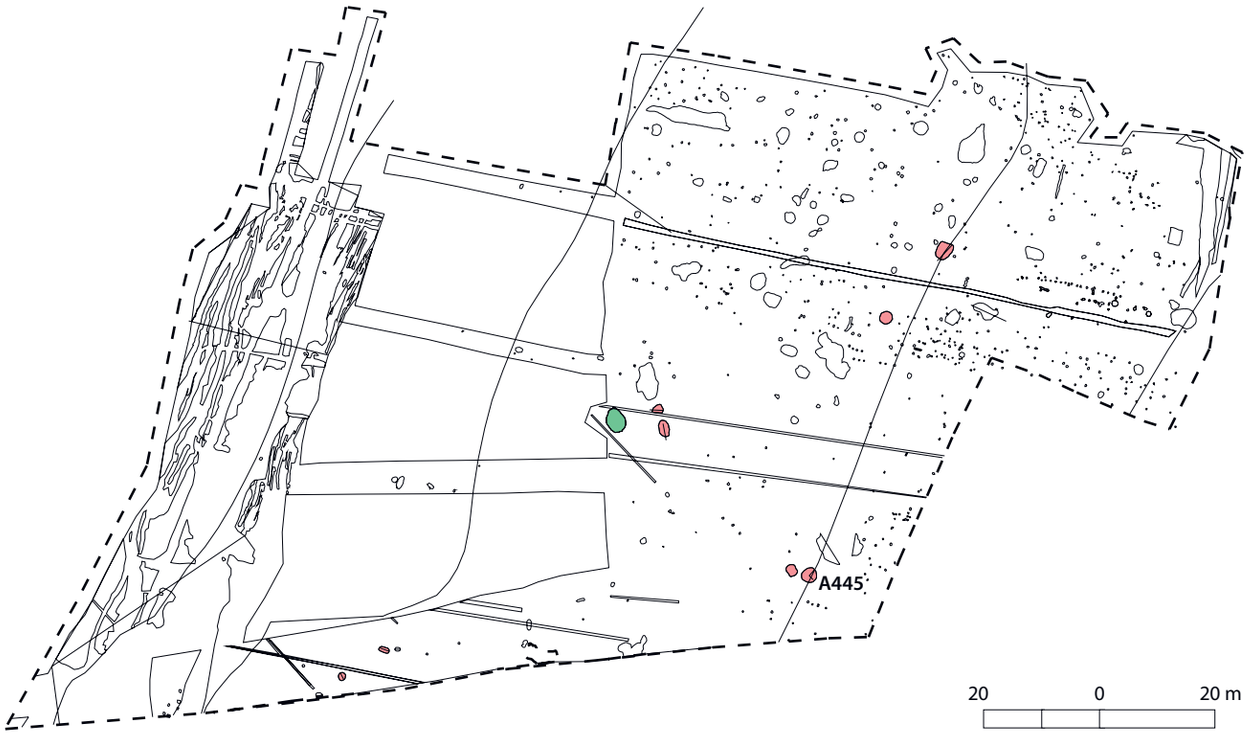

Figur 38. Område 12. Ljusrött = gropar, grönt = brunn.

keringar i form av hägnader och diken som troligen har medeltida ursprung. Äldre järnåldersmaterialet består av två bebyggelsefaser där den sydligast belägna dateras till sen förromersk järnålder och den norr om till yngre romersk järnålder. Den äldre gården har en öst-västlig hägnad med en fägata mot söder. Stensträngen löper i östra delen som en gränsliknande markering av gårdarna. Den blir dock mycket diffus i norra delen och spåren försvinner innan den norra schaktkanten (se figur 39).

HUS OCH HÄGNADER

Husgruppen är den äldsta på norra boplatsen och den dateras till förromersk järnålder. Den består av två parallella långhus (hus 2 och 3), varav det mindre troligen har utgjort ekonomi- eller stalldel. Söder om byggnaderna löper en hägnad i öst-västlig riktning med en fägata mot område 10 söder om. Hus 10 är nordligast beläget på boplatsen och består av ett längre långhus från yngre romersk järnålder. Det är osäkert om hägnaderna i anslutning till huset är samtida. Mellan den norra och södra långhusbebyggelsen ligger ett mindre uthus eller verkstadshus med motställda ingångar i östra delen (hus 11). Det kan typologiskt dateras till äldre romersk järnålder. Två ^{14}C-dateringar har dock gett resultaten förromersk järnålder samt äldre romersk järnålder.

GROPAR

25 gropar undersöktes vilket motsvarar nästan alla troliga gropar i området. Artefaktinnehållet visar på förhistoriska aktiviteter under mellanneolitikum, äldre järnålder samt vikingatid – medeltid. Endast två gropar kan med säkerhet dateras till äldre järnålder. De låg mellan hus 3 och 11. I A1128 påträffades en keramikskärva med rundad mynningsrand som dateras till perioden. Två av groparna har med stor sannolikhet varit föremål för täktverksamhet. I anslutning till hus 10 framkom ett bryne i en mindre grop. De flesta gropar kan dock inte knytas till någon av bebyggelsefaserna eftersom de var fyndtomma.

Friman_text.indd 84 2008-04-11 10:45:13

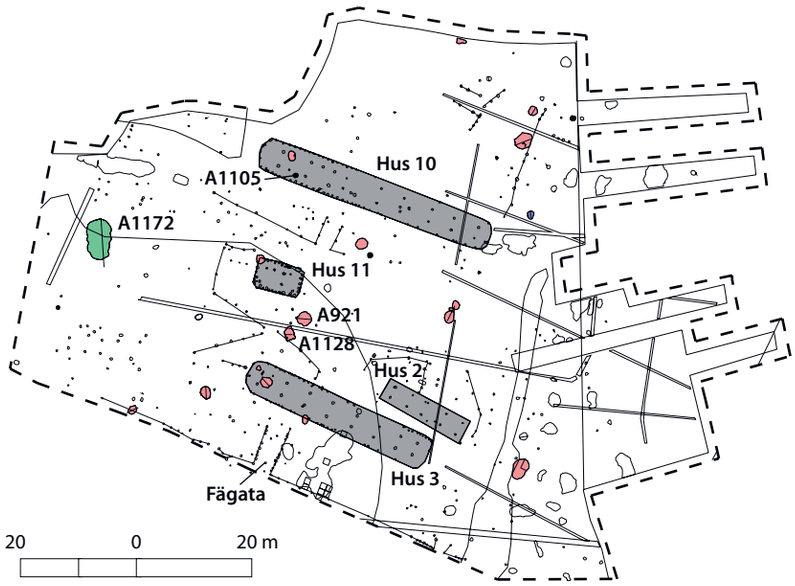

Figur 39. Område 13. Ljusrött = gropar, grönt = brunn, svart = härdar, grått = hus från Y. FRJ–Y. RJÅ.

A921

Anläggningen utgör en ganska grund grop med svagt sluttande sidor och som till ytan är ca 2,4 m i diameter. Både fyllningen och underlaget har hög lerhalt. Den tolkas primärt som lertäktsgrop och innehåller sekundärt material i fyllningen. Gropen tolkas tillhöra något av långhusen i området och keramiken daterar den till äldre järnålder.

Keramik

Ca 1,2 kg keramik registrerades. Materialet består bl.a. av ett lock med fördjupning som har suttit på ett mindre kärl. Dessutom framkom en tunnväggig skärva (0,6 cm) med utsvängd mynning och en rundad buk, d.v.s. S-format gods.

Ben

Endast ca 150 g påträffades, men av dessa kunde hela 20 fragment artbestämmas till 17 får/get och tre nöt.

BRUNN

En brunn (A1172) med tydligt kar och avsats har fått en datering till järnåldern. Anläggningen snittades med maskin och fynden har därför ingen lagerkontext.

Tabell 9. Huskonstruktioner i område 13.

Hus	2	3	11	10
Konstruktion	sidsula	sidsula	sidsula	sidsula
Form	rektangulärt	rektangulärt, rundade gavlar	rektangulärt	rektangulärt, rundade gavlar
Längd (m)	>9,7	34	7,8	42
Bredd (m)		5,5	4,9	4,7–5,6, avsmalnande mot SO
Bockbredd (m)	2,0–2,3	2,1–2,6	1,9	1,9–2,7
Paravstånd (m)	2,9–3,7	3,1–4,7	2,0–6,3	
Takstolpar	5 par	8 par, skoning	1 par	10 par
Väggar	inga	raka	raka, skoning	raka
Ingångar			motstående i SÖ halvan	
Datering	340–50 BC	170 BC–AD	120–240 AD, 350–100 BC	220–380 AD
Fynd	få benfragment	få benfragment	inga	få keramikskärvor
Övrigt		gropar, eldpåverkat	skärs av grop, eldpåverkat	härd, eldpåverkat

Friman_text.indd 85 2008-04-11 10:45:13

Utifrån keramiken kan brunnen inte dateras närmre än till järnålder. Den ligger dock alldeles sydväst om gaveln till Trelleborgshuset, vilket är för nära huset om de skall tolkas som samtida. I brunnen framkom ett hundkranium, vilket är en äldre järnåldersindikation samt sju fragment nöt.

HÄRDAR

Fem härdar samt en härd/kokgrop påträffades, där alla utom en låg i anslutning till hus 10. Samtliga var runda, mycket sotiga och innehöll kol. A1105 påträffades i västra delen av huset och dateras därför till yngre romersk järnålder.

Stensträngar

SYDÖSTRA STENSTRÄNGEN

I område 1 löper en stensträng längs östra kanten av höjdryggen i nord-sydlig riktning. Den utgörs här av en gles rad av större stenar. Underlaget till stensträngen utgörs av ett moränflintstråk som tolkas vara naturligt avsatt. Området öster om stensträngen har utgjort en våtmark som periodvis varit vattenavsatt. Stensträngen ligger alltså på moränflintstråket som en avgränsning mellan höjden och våtmarken. Att den östra våtmarken endast tidvis har varit vattenavsatt under äldre järnålder, bekräftas av att en del av härdområdet, gropsystem samt en större brunn var belägna här. Väster om stensträngen ligger bebyggelsen från äldre järnåldern. Det visade sig vara svårt att stratigrafiskt relatera stensträngen till övriga anläggningar. Dock påträffades större stenar från den i ytan på gropsystem. Det betyder att den bör ha anlagts efter gropsystemens igenfyllande och den tidigaste möjliga dateringen skulle i så fall vara äldre romersk järnålder.

Den fortsätter norrut via den oexploaterade ytan och in i område 5 där den löper i östra delen av området i nord-sydlig riktning. Den är här tät och välbyggd och består av större stenblock. Den har formen av en gärdsgård, där längden inom området är 64 m och bredden är 1,3–2,0 m (se figur 40). Den följer höjdryggen norrut där spåren av den tar abrupt slut. Dess läge utgör en gräns mellan brunnsområdet och våtmarken i öster och boplatsytan i väster. Dateringen av stensträngen är dock osäker, men den skär östra delen av hus 9 och 10. Utifrån dateringarna av de båda husen, är den är uppförd efter perioden 250 f.Kr.–100 f.Kr.

NORDÖSTRA STENSTRÄNGEN

Norra boplatsen avgränsas i öster av våtmark och i den gränsen en stensträng. Den del som har löpt genom område 9 är nästan helt bortodlad. Förutom några enstaka större stenar återstår en sträng bestående av grus och mindre sten. Det anmärkningsvärda är att den löper genom de ostligaste belägna och motstående ingångarna i hus 3 men berör även hus 4 (se figur 35).

I område 10 är stensträngen som bäst bevarad. Den innehåller rikligt med sten och är belägen i ett humöst svämlager. Stensträngen löper vinkelrät mot hägnaderna till bebyggelsen på område 9 och 13 och kan därför ha utgjort en östlig gräns till det inhägnade område 10. I ett försök att datera stensträngen gjordes två humusdateringar under två av de större stenar som tolkades ligga in situ. Dateringarna blev 800-talet AD och 1200-talet AD och avspeglar endast delar av de perioder som finns representerade på norra delen av Mellanbyn. Terrängen sluttar inte så brant ner till våtmarken öster om, vilket har fått till följd att flera större stenar var utplöjda i området eller att delar av stensträngen helt var bortplöjd. I norra delen av område 13 försvinner den helt, men enstaka stenbumlingar nära norra schaktgränsen vittnar om att stensträngen har fortsatt längre norrut.

Friman_text.indd 86 2008-04-11 10:45:13

VÄSTRA STENSTRÄNGEN

Västra stensträngen löper längs kanten mellan Hyllie mosse och Mellanbyn. Drygt 550 m av stensträngen schaktades helt fram och är välbevarad. De största stenblocken var 3x2 m, vilket tyder på en kraftig konstruktion. Den goda bevaringen kan förklaras med att terrängen sluttar relativt brant från höjdkrönet västerut ner mot mossen. Matjordslagret som överlagrar stensträngen är 0,5–0,8 m tjockt och har därför skyddats mot plogen. Detta märks också på att väldigt få stenar är utplöjda. I svackan mellan de båda höjderna, som ligger i vad jag har valt att kalla område 7, påträffades ett område med spridda större stenblock samt flera spår av stenlyft. Detta tyder på att det på området funnits god tillgång till lokalt byggnadsmaterial för stensträngen.

I område 4 finrensades och dokumenterades en ca 20 m lång sträcka. Stensträngen ligger här i ett ca 20 m brett svämlager samt på underlaget. Svämlagret bestod av något humös siltig lera. Stensträngen är här ca 5,5 m bred och stenarnas storlek varierar mellan 0,3 och 1,5 m i diameter. Liksom stensträngsavsnittet på

Figur 40. Sydöstra stensträngen mot S. Foto: Anna Andréasson.

Friman_text.indd 87 2008-04-11 10:45:14

område 1, ligger även här ett moränflintstråk under stensträngen, d.v.s. i övergången mellan höjden och våtmarken. Det går inte att datera stensträngen efter fyndmaterialet, eftersom det i svämlagret bestod av en recent spik samt spjälkade fragment av keramik med allmän förhistorisk karaktär. I delen av stensträngen som löpte genom område 7 gjordes även här två humusprover, vilket resulterade i dateringarna senneolitikum (ca 2200 BC) och bronsålder (ca 800 BC).

I område 2 blir stensträngen mer otydlig vilket kan vara resultatet av den stora mängden diken som grävts här under kanske medeltid. Dock löper dikena vinkelrätt mot stensträngen både väster och öster om strängen, men viker av strax innan stensträngen och löper parallellt med den. De ger därför intrycket av att vara yngre än stensträngen. Den skärs i området av sockengränsen, vilken är markerad på 1701 års lantmäterikarta och är alltså äldre än den. Mot sydost upphör dock spåren av den. Detta kan eventuellt bero på att endast smalare sökschakt har tagits fram. I område 1 är den otydlig. En ansamling av större stenar visar dock att den följer kanten på mossen och löper i sydlig riktning strax väster om Bunkeflo by. Även i område 12 blir stensträngen otydlig. Här löper ett stort antal diken parallellt med stensträngen utan att korsa den, vilket indikerar att den bör ha legat här då dikena grävdes.

Friman_text.indd 88 2008-04-11 10:45:14

Mellanbyns uppgång och fall – en analys

Det arkeologiska materialet har i föregående kapitel redovisats områdesvis för att ge en bild av hur Mellanbyn var organiserad geografiskt utifrån de aktiviteter som ägt rum under yngre bronsålder t.o.m. äldre järnålder. För att förstå syftet med organisationen, d.v.s. förstå motiven bakom strukturering och målen med de olika handlingar som är synbara i analysmaterialet, är det viktigt att studera utvecklingsprocessen över tid. Det spännande med materialet från Mellanbyn är att man kan spåra olika idéer bakom enskilda typer av konstruktioner, anläggningar eller artefaktgrupper. Jag har därför valt att inledningsvis analysera dessa delar var för sig. Jag har också valt att inleda med de enskilda huskonstruktionerna, för att sedan fortsätta med att studera de gårdsenheter de bildar och ingår i för att slutligen även analysera gårdarnas resursområden. I den avslutande kulturhistoriska betraktelsen vävs även artefaktmaterialet in och jag försöker här se hela Mellanbyn som **en** kontext och samtidigt beskriva det dynamiska icke-materiella förlopp som har ägt rum på platsen, d.v.s. koppla det arkeologiska materialet till den idé- och föreställningsvärld som dels producerar men även är produkten av den materiella kulturen. Organisationen av Mellanbyn är produkten av sociala interaktioner där främst ekonomiska och rituella handlingar, ofta i samspel, har format nyttjandet av området. I analysen nedan kan man tydligt spåra hur människans traditioner förändras i mötet med innovationer. Förändringarna ger upphov till en riktad strategi mot formandet av en ny elit med ett lokalt centrum på Mellanbyn under äldre romersk järnålder. Diskussionen i kapitlet kommer att föras kronologiskt inom angivna perioder där den typologiska dateringen representerar husens uppförande medan ^{14}C-dateringar anger husens övergivande.

Det arkeologiska materialet i Sydvästskåne från äldre järnålder domineras av spåren efter stolpbyggda hus, i bästa fall hägnader och ett stort antal nedgrävningar såsom gropar/gropsystem och brunnar. Generellt sett är artefaktmaterialet litet. För att få en förståelse för samhällsorganisationen i ett regionalt perspektiv, är det även viktigt att studera konstruktioner och nedgrävningars spridning och fördelning i landskapet. Viktiga parametrar är att studera och jämföra byggnadskonstruktionen av olika hus i syfte att spåra lokala och regionala drag.

Friman_text.indd 89 2008-04-11 10:45:14

Storleken på hus, gårdstomter, förekomsten eller avsaknaden av uthus och ekonomibyggnader samt ägogränser är av stor vikt vid studiet av social organisation och stratifiering. Spridningen av resurser i form av t.ex. brunnar och täkter inom och utanför gårdstomten tillsammans med gårdarnas placering i landskapet i förhållande till höjder, våtmarker och kommunikationsleder ger en inblick i den ekonomiska och politiska indelningen. För att lyfta fram människan i materialet är naturligtvis artefaktmaterialet till stor hjälp. Deponering av artefakter i olika kontexter utgör spår efter mänskliga handlingar och i gynnsamma fall kan syften och sociala interaktioner spåras i handlingarna. Detta kommer att diskuteras längre fram. Utifrån dessa utgångspunkter har jag valt att analysera tolkade strukturer i Mellanbyn utifrån elitära, egalitära, individuella och kollektiva drag. Det är först när vi har analyserat artefaktmaterialet och spår av handlingar utifrån depositionsmönster samt genomfört en jämförande omlandsstudie som man kan förstå samhällsutvecklingen utifrån de fyra nyckelbegreppen. Mina utgångspunkter utifrån analysen av bebyggelsen och deras resurser i följande avsnitt kan sammanfattas som följer:

Elitära drag – Nyttjandet av nya tekniska kunskaper som möjliggör byggandet av större hus i syfte att manifestera sin position. Vissa gårdar har även större tomter och fler uthus/verkstadshus än omgivningen. Hus 3 (område 9) och hus 5 (område 11) är tydliga exempel på detta. Liknande drag framträder även i Hodde på Jylland, där huvudgården har en större gårdsyta, långhus samt har fler byggnader än övriga gårdar i byn.[130]

Egalitära drag – Likartad storlek på gårdstomter och hus samt samverkan kring resurser. Som vi ska se längre fram i analysen så är dessa drag tydliga på södra boplatsen och i undersökningsområdet utanför Mellanbyn under perioden förromersk järnålder–äldre romersk järnålder. Ett kriterium för att se denna samverkan är att brunnar och gropsystem ligger samlade utanför gårdstomterna och att odlings- och betesmarker ligger utanför tättbebyggda områden och därigenom kan nyttjas kollektivt.

Individuella drag – Enskilda gropar eller mindre gropsystem (under ca 50 m^2) anläggs och brukas av ett hushåll, ensamgårdar, anläggningar/resurser i och i anslutning till enskilda gårdar, ett långhus inom gården. Individen blir viktig då den enskilda gården omfattar ett hushåll och/eller en familj. Fr. o m. slutet av förromersk järnålder består varje enskild gård av ett långhus på Mellanbyn och samtidigt slutar man anlägga de större gropsystemen.

Kollektiva drag – Gruppering av gropsystem eller enskilda större gropsystem (på Mellanbyn ca 250–1000 m^2), grupperingar av härdar och brunnar, gårdar bestående av fler än ett långhus. Under förromersk järnålder på södra boplatsen anlades t.ex. de stora gropsystemen och brunnsområdena samt uppfördes den stora gården med flera långhus på område 5. Bybildningar där samverkan är en förutsättning.

En brasklapp är att en familj eller släkt kan äga flera gårdar som var och en ger ett egalitärt intryck men som samlat utgör stort inflytande och stort välstånd. Det är alltså svårt att påvisa närvaron av en elit om manifesta strukturer saknas. De större manifesta gårdarna med stora långhus har både spår av individuella och kollektiva drag. De kan även ha bebotts av underlydande (tjänstefolk, slavar) vilket kan tolkas som ett kollektivt drag. Det har å andra sidan kunnat påvisas att större långhus under äldre romersk järnålder har varit flerfunktionella (förråd, stall, kök och verkstad) och att därför endast en mindre del av husen har utgjort bostad. Det kan även tänkas att delar av långhusen har haft en halliknande funktion där mer officiella sammankomster och rådslag har hållits.

130 Hvass, Steen 1985:130 ff.

Friman_text.indd 90 2008-04-11 10:45:14

Huskonstruktioner

INLEDNING

Av de 34 funna husen från perioden yngre bronsålder–yngre romersk järnålder har 30 st. ^{14}C-daterats medan fyra hus enbart har typologisk datering. Två av de fyra sistnämnda husen identifierades och urskiljdes under efterbearbetningen av materialet och har därför inte varit föremål för samma medvetna dokumentation som övriga huslämningar (hus 8 område 3, hus 15 område 7). De andra två husen (hus 6 och 9 område 11) har en avvikande ^{14}C-dateringar jämfört med den typologiska och kontextuella. Under perioden yngre bronsålder och förromersk järnålder kan hustypen betecknas som likartade, både vad gäller längd, bredd och grundkonstruktion i undersökningsmaterialet. Liknande slutsatser har även dragits inom Västkustbaneprojektet.[131] Gemensamt för husen från perioden är att samtliga saknar eller nästan saknar spår av vägglinjer. I några enstaka fall kan dock botten av enstaka stolphålsfärgningar till väggstolpar vara synliga.

De enskilda långhusen kan kronologiskt indelas i två faser utifrån konstruktionsförändringar. Vid en analys av sociala, ideologiska och ekonomiska förändringsprocesser förutsätter detta en kontextuell indelning av bebyggelsen. Funktionsindelning av långhusen och eventuella övriga byggnader samt studier av husens och ägogränsernas korologiska förhållande, har jag tolkat till sju gårdsfaser. Dessa gårdsfaser kommer närmare att redovisas och diskuteras längre fram i kapitlet. Eftersom gårdarnas fasindelning är central för att förstå diskussionen om samhälleliga förändringsprocesser framöver, kommer indelningen redan nu att anges inom parantes i följande avsnitt.

Från första århundradet före Kristi födelse börjar vi se förändringar i husens konstruktion, vilket till stora delar utgör förändringar i avstånden mellan bockarna och bockbredden hos sidsulahus. Detta resulterar bl.a. i att husen blir längre omkring Kristi födelse. Frands Herschend har klassificerat hus utifrån hur de är konstruerade att fördela tyngd från taken mellan vägg och inre konstruktion. I balanserade sidsulahus är tyngdpunkten jämnt fördelad mellan väggar och inre konstruktion, d.v.s. bockbredden utgör hälften av husets totala bredd, medan i över- och underbalanserade hus är taktyngden förskjuten till den inre konstruktionen respektive till väggarna.[132] Han menar vidare att det ökade trycket på väggarna i hus från början av äldre romersk järnålder kompenseras av en tvärgående förbindning mellan sula och vägg.[133] Vid analysen av husen på Fosie IV, där flertalet hus saknar radiometrisk datering, används Herschends klassificering samtidigt som avstånden mellan bockparen togs med i analysen.[134] Björhem och Säfvestad kunde se ett samband mellan minskad parbredd och samtidigt ökat paravstånd, d.v.s. en klenare innerkonstruktion under järnålderns lopp.[135] Vid hustypologiska analyser i Malmområdet är analysmetoden numera allmänt använd som komplement till ^{14}C-dateringar som t.ex. på Lockarp 7A.[136]

Utifrån konstruktionsförändringar och ovan nämnda analysmetod kan vi på Mellanbyn kronologiskt dela in husen från yngre bronsålder och äldre järnåldern i två perioder d.v.s. 800 f.Kr.–100 f.Kr. samt 200 f.Kr.–350 e.Kr. (se figur 41). Indelningen bygger på bockparens bredd, avståndet mellan bockparen (spannlängd), förekomst eller avsaknad av vägglinjer och väggrännor samt långhusens längd. Mia Winkler har också gjort en typologisk indelning av delvis samma hus. Hennes analys resulterar i en uppdelning av husen enbart utifrån utseendet av den

131 Artursson, Magnus 2005b:78.

132 Herschend, Frands 1989:83 ff.

133 Herschend, Frands 1989:84.

134 Björhem, Nils & Säfvestad, Ulf 1993:268, 277.

135 Björhem, Nils & Säfvestad, Ulf 1993:278.

136 Rudin, Gun-Britt & Brink, Kristian 2002.

Friman_text.indd 91 2008-04-11 10:45:15

inre konstruktionen utifrån kombinationer av breda, smala, konvexa, raka typer samt icke bestämbara. Hon tar mycket liten notis om väggkonstruktioner trots att det har varit möjligt. Hon konstaterar att hennes typer finns representerade under hela perioden (yngre bronsålder–yngre järnålder). Kronologiskt kan man konstatera att förhållandet liten bockbredd och stort avstånd mellan bockparen jämförelsevis kännetecknar hus från äldre romersk järnålder, vilket är allmänt känt. Winkler tycker sig dock se att innerkonstruktionen tenderar att bli mer konvex under romersk järnålder än tidigare. Hon exemplifierar bl.a. med hus 3 i område 9, hus 5 i område 11 och hus 10 i område 13 på Mellanbyn [137] Jag ställer mig mycket frågande till hennes slutsats och har svårt att se någon betydande konvexitet i husens innerkonstruktion (se figur 41). Jag har även svårt att se relevansen med hennes typologiska indelning eftersom skillnaderna mellan de olika typerna knappt är synbara. Som vi ska diskutera längre fram försöker Winkler koppla olika sociala grupperingar till de olika hustyperna.[138] Som vi ska se längre ner kommer jag att argumentera för att förhållandet mellan bockbredd, spannlängd och avståndet mellan innerkonstruktion och väggar är av stor betydelse för den kronologiska indelningen. Min indelning motstrider även Sten Teschs analys av husen i Köpingeområdet där han hävdar att paravståndet ökar medan bockbredden minskar kontinuerligt under äldre järnålder.[139] I mitt material ser jag i stället **en** tydlig förändring ca 100-talet f.Kr. Viktigt att påpeka är att hustypologierna är lokala och inte oproblematiskt kan användas utanför Sydvästskåne. Exempelvis förekommer inte hus som är avdelade i sektioner under förromersk järnålder eller hus av Ragnesmindetyp under yngre romersk järnålder såsom i Köpenhamnsområdet.[140] På Lockarp 7A är hus som dateras till förromersk och romersk järnålder konstruktionsmässigt jämförbara med hus daterade till yngre romersk järnålder och folkvandringstid på Jylland.[141]

CA 800 F.KR.–CA 100 F.KR. (FAS 1–2)

Det ska nämnas att husen från perioden i de flesta fall helt saknade spår av väggar och deras exakta bredd kunde därför inte uppskattas. En förekommande tolkning är att väggstolparna har placerats på syllstockar i de fall väggarna inte är synliga.[142] Fem av husen från perioden på Mellanbyn har dock vissa spår av väggar och bredden kunde här mätas till 5–6 m. Vid en jämförelse med andra ^{14}C-daterade hus i Malmöregionen, så är bilden den samma; hus äldre än ca 100 f.Kr. saknar bevarade vägglinjer, medan husen därefter i varierande grad har synliga vägglinjer efter avbaning av matjorden.[143] Nils Björhem och Björn Magnusson Staaf kommer fram till liknande slutsatser när de analyserar bebyggelseutvecklingen utifrån huslämningarna från projektet Öresundsförbindelsen. Husen saknar spår efter vägglinjer under första halvan av förromersk järnålder (vilket de betecknar som husfas A) följt av hus med ofta tätt placerade väggstolpar (husfas B).[144] Bevaringsförhållandena för väggar har även varit dåliga för hus framkomna vid undersökningar i Köpenhamnsområdet.[145] Däremot har ett flertal hus fram-

137 Winkler, Mia. Manus.

138 Winkler, Mia. Manus.

139 Tesch, Sten 1993.

140 Boye, Linda & Fonnesbech-Sandberg, Eliza 1999:493 f.

141 Rudin, Gun-Britt & Brink, Kristian 2002:243.

142 Streiffert, Jörgen 2001:138.

143 Äldre järnåldersbebyggelsen från bl. a. Öresundsförbindelsen och Citytunnelprojektet kommer att närmare analyseras i kapitlet "Kulturförändring i södra delen av Malmö".

144 Björhem, Nils 2003:163; Björhem, Nils & Magnusson Staaf, Björn 2006:89 ff.

145 Boye, Linda & Fonnebech-Sandberg, Eliza 1999:493.

Friman_text.indd 92 2008-04-11 10:45:15

komna vid undersökningarna längs Västkustbanan haft god bevaring med spår efter kompletta vägglinjer.[146]

Variationen mellan äldre och yngre perioden är mer märkbar om man jämför bockbredden. På södra boplatsen i Mellanbyn är husen generellt överbalanserade genom att bockbredden är mer än hälften av husets totala bredd med följd att taktyngden övervägande ligger på den inre konstruktionen. I de flesta fall överstiger bockbredden 3 m. Detta kan ha utgjort ett lokalt drag eftersom Magnus Artursson påpekar att bockbredden i hus från Skåne generellt har legat mellan 2–3 m under perioden.[147] Dessa mått stämmer dock väl överens med andra hus i Malmöregionen som har ^{14}C-daterats till perioden. Jag drar därför slutsatsen att långhus som saknar vägglinjer från perioden har haft samma bredd som hus med spår av väggar d.v.s. 5–6 m. Längden på långhusen har på Mellanbyn varit 8–20 m, vilket motsvarar längden för övriga delar av Malmö, även om variationen kan vara stor mellan olika undersökningslokaler.[148] Inom Västkustbaneprojektet var variationen större där husen från yngre bronsålders var 10–35 m[149], medan husen från äldre förromersk järnålder var 11–25 m långa.[150]

Paravståndet mellan bockarna är relativt likartat fram till första århundradet före Kristi födelse på Mellanbyn. Det varierar ca 2–3,5 m. Avståndet stämmer väl överens med andra hus från Skåne daterade till perioden. [151]Tätheten mellan paren har troligen då varit nödvändig för att hålla upp den överbalanserade takkonstruktionen. Problemet med konstruktionen är att aktivitetsytorna i huset reduceras av täta stolppar. Tydligen har den överbalanserade konstruktionen även försvårat byggandet av längre hus. Ett exempel är det längre hus 11 på område 1. Huset har minst varit 25 m långt, vilket har framtvingat ett större resursutnyttjande. Huset har haft minst 15 bockpar med ett avstånd mellan bockparen på endast 0,6–2,2 m. De längsta husen från yngre delen av perioden (hus 11 och 17 i område 3) har varit strax över 20 m men i gengäld endast haft 5–8 bockpar. Under bronsåldern har förekomsten av ännu längre hus krävt rikligt med virke och en stor arbetsinsats. Inom E22-projektet framkom ett mycket långt långhus som dateras till bronsåldern per. II–III. Det framschaktades vid Bruatorp och uppmätte en längd på 54,7 m och den takbärande konstruktionen har bestått av 25 bockpar samt fem takbärande stolpar utan parstolpe.[152] P.g.a. dåligt bevarade spår av väggar i Malmöområdet är det utifrån konstruktionen svårt att tyda eventuell rumsindelning. I Köpenhamnsområdet har det visat sig att den vanligaste planlösningen har varit två rum i vardera gaveln och ett ingångsrum i mitten av huset ofta med parställda ingångar.[153]

Hus 8 i område 3 som har identifierats efter undersökningarnas slut kan utifrån ovan diskuterade kriterier typologiskt dateras till yngsta delen av perioden. Huset är beräknat till ca 16 m och har fem bockpar medan hus 16 och 10 i område 5 med samma längd[154] och innehållande sex bockpar är ^{14}C-daterade till äldre delen av förromersk järnålder. Huset är något underbalanserat och dessutom har hus 8 bevarade väggstolpar i nordvästra delen. Om området kring huset hade finrensats skulle möjligheten att finna fler väggstolpar finnas.

---

146 Artursson, Magnus 2005b:81 ff.

147 Artursson, Magnus 2005b:86.

148 Björhem, Nils & Magnusson Staaf, Björn 2006:88.

149 Artursson, Magnus 2005a:147.

150 Artursson, Magnus 2005b:78.

151 Artursson, Magnus 2005b:86.

152 Leivas, Yvonne Dutra m.fl. 2001:17 ff.

153 Boye, Linda & Fonnebech-Sandberg, Eliza 1999:493. Carlie, Anne & Artursson, Magnus 2005:176.

154 Längden för de 3 husen är ca 15 m mellan 1:a och sista bockparen i den takbärande konstruktionen.

Friman_text.indd 93 2008-04-11 10:45:15

ca 800 f. Kr.–ca 100 f. Kr.

FAS 1

Hus 12, område 1

Hus 7, område 5

Hus 5, område 7

FAS 1 / FAS 2

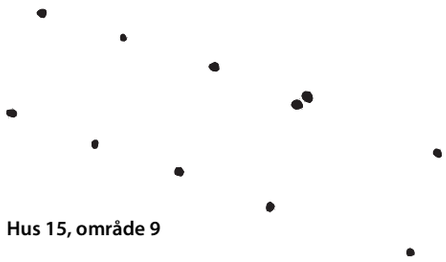

Hus 15, område 9

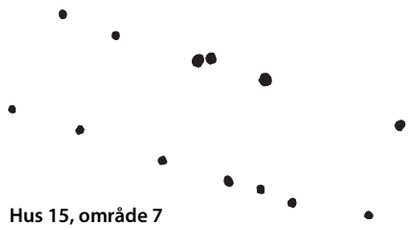

Hus 15, område 7
(typologisk datering)

FAS 2

Hus 7, område 1

Hus 48, område 1
(typologisk datering)

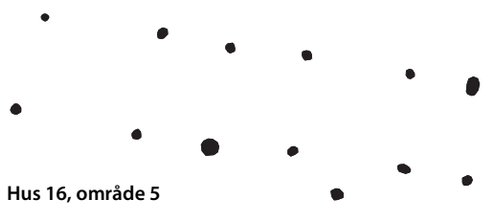

Hus 16, område 5

Hus 11, område 1
(typologisk datering)

Friman_text.indd 94 2008-04-11 10:45:16

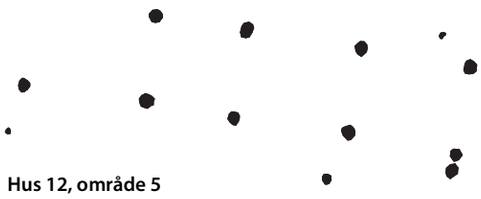

Hus 12, område 5

Hus 26, område 1

Hus 1, område 4

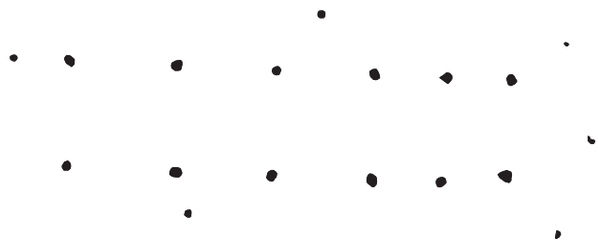

Hus 10, område 5

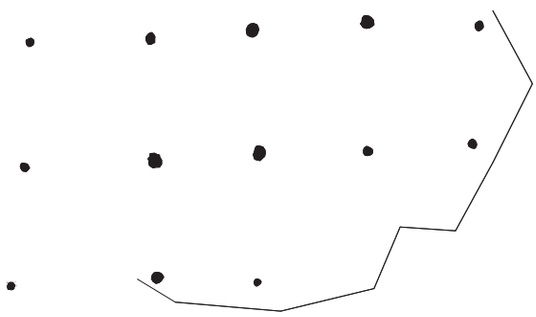

Hus 19, område 3

Hus 9, område 5

ca 100 f. Kr.–ca 350 e. Kr.

FAS 3

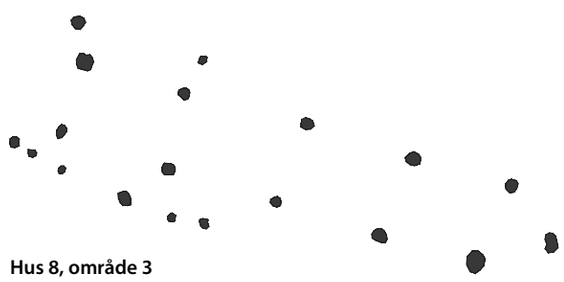

Hus 8, område 3
(typologisk datering)

Hus 6, område 5

Figur 41. Husplaner i kronologisk ordning och utifrån indelningen nedan. Skala 1:200.

Friman_text.indd 95 2008-04-11 10:45:17

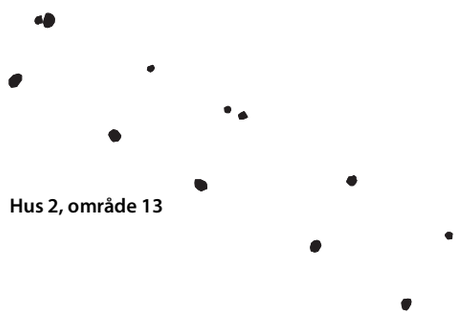

FAS 4

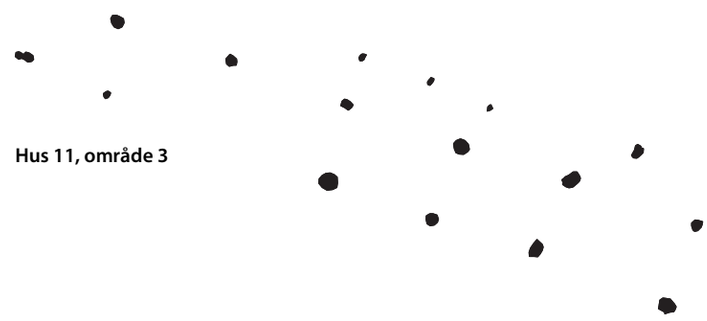

Friman_text.indd 96 2008-04-11 10:45:17

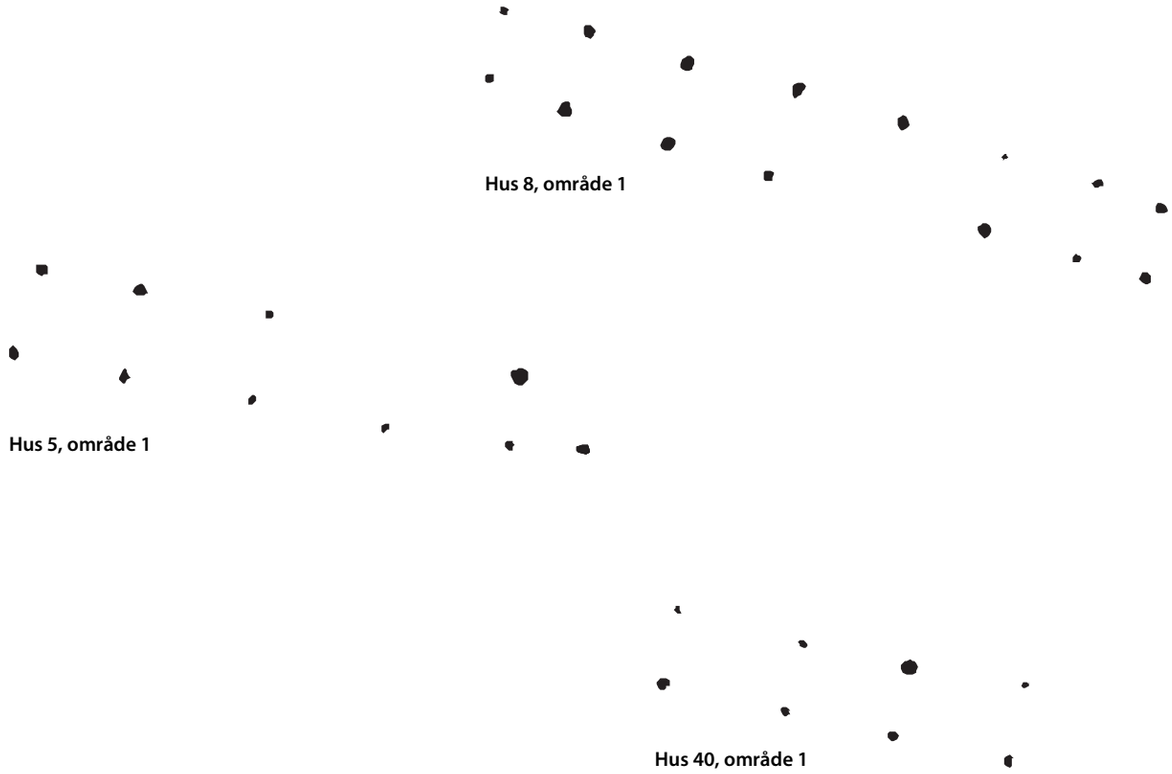

FAS 5

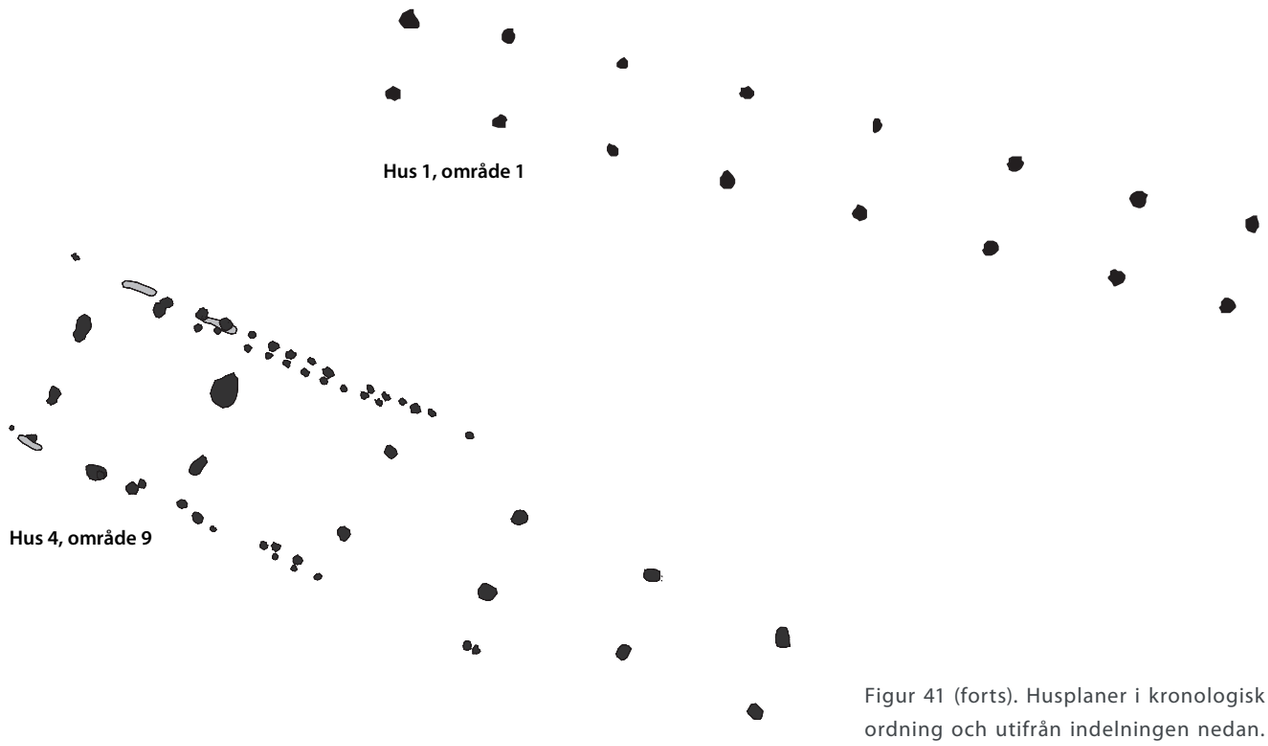

Figur 41 (forts). Husplaner i kronologisk ordning och utifrån indelningen nedan. Skala 1:200.

Friman_text.indd 97 2008-04-21 10:03:06

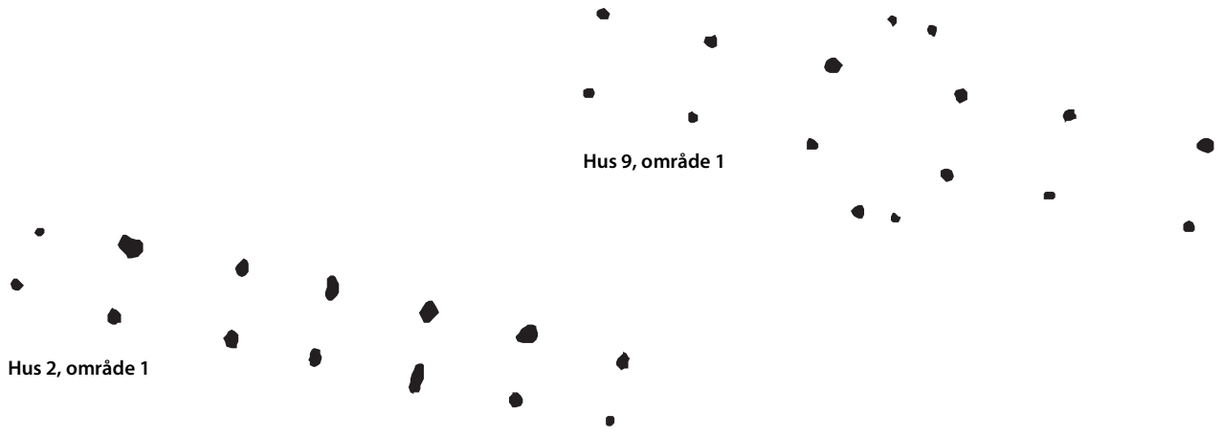

FAS 6

Hus 14, område 1
(typologisk datering)

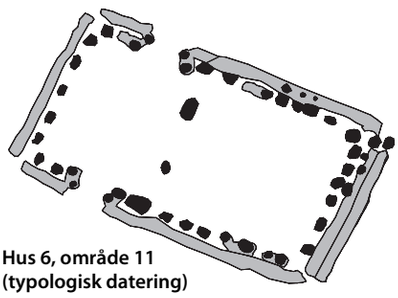

Hus 6, område 11
(typologisk datering)

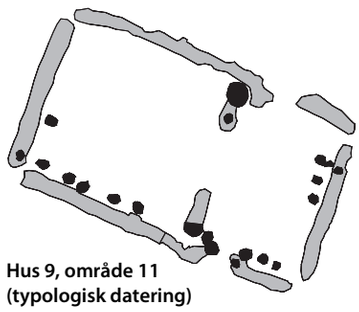

Hus 9, område 11
(typologisk datering)

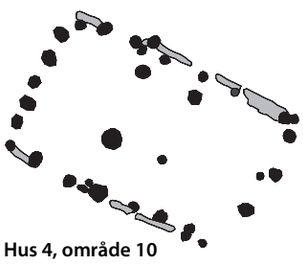

Hus 4, område 10

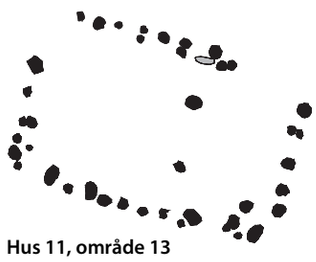

Hus 11, område 13

Friman_text.indd 98 2008-04-21 10:03:36

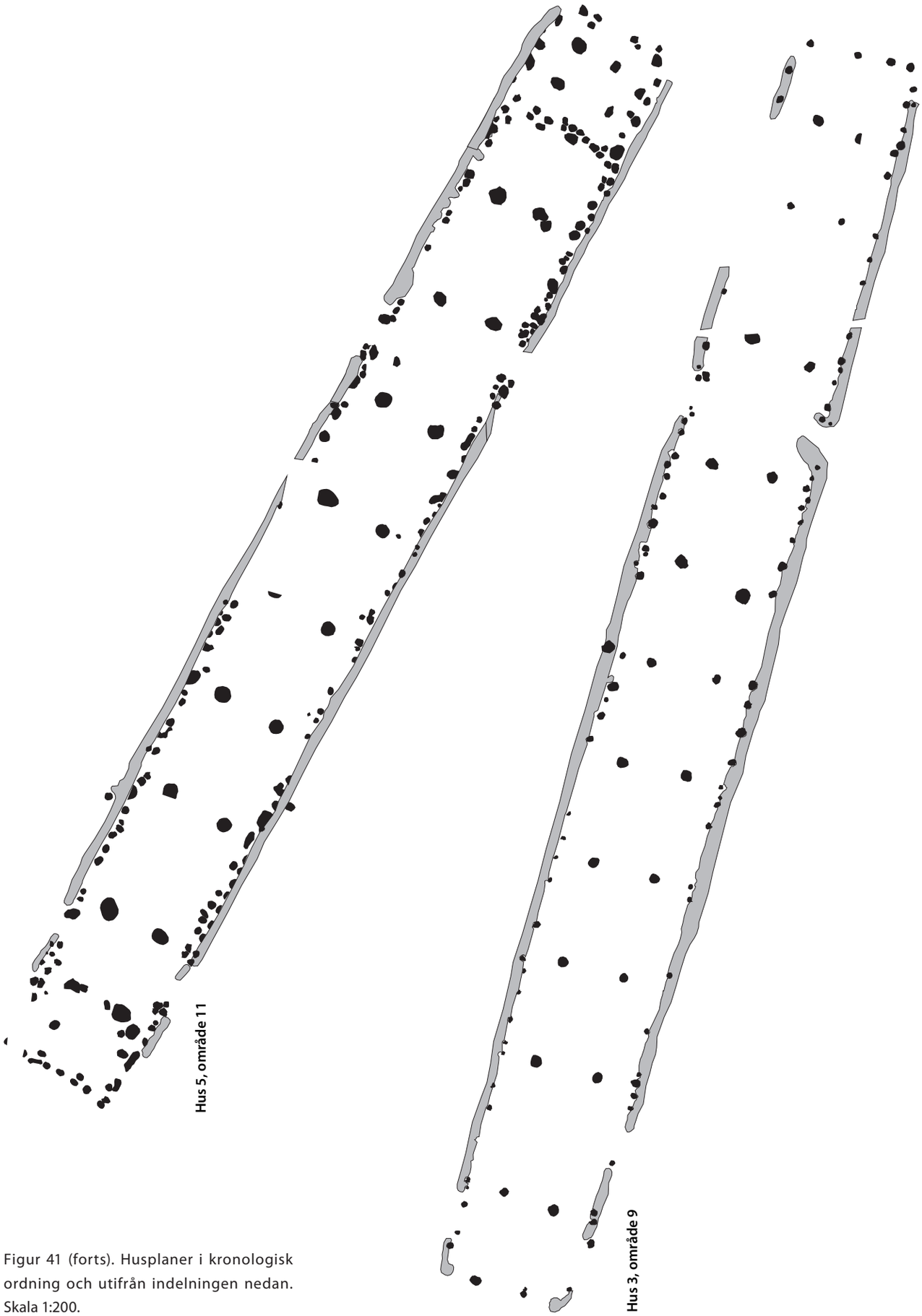

Figur 41 (forts). Husplaner i kronologisk ordning och utifrån indelningen nedan. Skala 1:200.

Friman_text.indd 99 2008-04-11 10:45:18

FAS 7

Figur 41 (forts). Husplaner i kronologisk ordning och utifrån indelningen nedan. Skala 1:200.

Friman_text.indd 100 2008-04-21 10:04:36

CA 200 F.KR.–CA 350 E.KR. (FAS 3–7)

Under den yngre perioden minskar bockbredden. Den överstiger inte 3 m och de flesta husen har nu en bockbredd på ca 2–2,5 m. Man kan alltså konstatera att avståndet mellan takbärare och vägg är större i den yngre perioden på Mellanbyn. Samtidigt som bockbredden minskar så ökar paravståndet och är nu ca 2,5–4 m. och vid Kristi födelse understiger inte paravståndet 2,7 m. Ytterliggare en ökning av avståndet sker under äldre romersk järnålder på norra boplatsen, där bosättningens yngsta byggnad (hus 10) har en variation mellan 2 och 6 m, medan hus 3 (område 13) och hus 5 (område 11) har ett paravstånd av mellan 4 och 6 m. Hus 3 (område 13) som var 34 m långt bestod av åtta bockpar dateras till sen förromersk järnålder medan det drygt 25 m långa hus 11 (område 1) bestod av minst 15 bockpar och dateras till övergången yngre bronsålder–äldre förromersk järnålder visar på förändringen av den inre konstruktionen i långhusen. Det ska nämnas att skillnaden är tydligast vid jämförelse av längre hus (från ca 20 m) medan kortare hus (ca 10 m) inte alltid visar lika tydliga spår av förändringar i den inre konstruktionen.[155] Samtida hus inom Västkustbaneprojektet visar på ett liknande förändringsförlopp med längre hus samtidigt som avståndet mellan bockparen ökar.[156] En tolkning av orsaken till att en klenare inre konstruktion anammas är att virkestillgången hade försämrats.[157] Besparingen av råvaran blir därför större vid byggandet av större huskonstruktioner. En annan tolkning, som inte utesluter den andra, är ett ökat behov av flera rum i långhusen.[158]

I övergången till äldre romersk järnålder syns en markant förändring genom att spåren av vägglinjer börjar synas mer generellt, vilket underlättar en jämförelse mellan bockbredden och husets totala bredd. Bortsett från område 1 har samtliga hus från perioden spår av väggar. Vi får nu hus med en mer underbalanserad konstruktion, där väggarna då tar en större del av tyngden jämfört med förgående period. Vägglinjernas större bevaring under perioden bör därför ses som ett tecken på att de är djupare nergrävda. Syftet har alltså varit att bära upp en större del av takkonstruktionen, än vad som har varit dess syfte tidigare. Anmärkningsvärt är att samtliga hus på område 1 saknar vägglinjer, speciellt som de fyra yngsta ^{14}C-daterade (hus 1, 2, 8 & 9) till perioden Kristi födelse–romersk järnålder. Den troligaste förklaringen är att väggstolparna har grävts ner i kulturlagerbildningen som har varit upp till 0,4 m djup i området. Vägglinjerna som normalt är grundare har då försvunnit vid schaktning ner till underlaget. Att de flesta stolphålen efter takbärare är endast 0,1–0,2 m djupa styrker denna teori. Djupast stolphål har hus 9 med drygt 0,3 m djup. Endast två motstående ingångsstolphål är bevarade, men är endast ca 0,1 m djupa.

En tendens under förromersk järnålder är också att husen generellt blir längre fr.o.m. första århundradet före Kristi födelse. Det längsta huset är hus 3 på område 13 som är 34 m långt. Dock kvarstår sidsulahus ner till 10 m längd under hela förromersk järnålder. Vid en jämförelse med det samtida jylländska materialet, så ökade inte längden på husen under denna period avsevärt, och överstiger sällan 22 m.[159] Däremot har spår av väggrännor påträffats i flera fall, speciellt på Hoddeboplatsen, som dateras till yngre förromersk järnålder.[160] Detta är ovanligt i Malmöområdet före Kristi födelse. Under äldre romersk järnålder byggs de två

155 Så är fallet om man jämför bockbredd och paravstånd i de förromerska husen på Fosie 9A–B (Jönsson, Lars & Lövgren, Karin 2003) med husen från äldre romersk järnålder på Lockarp 7A (Rudin, Gun-Britt & Brink, Kristian 2002).

156 Artursson, Magnus 2005b:93, 99.

157 Björhem, Nils & Säfvestad, Ulf 1993:277.

158 Streiffert, Jörgen 2001:140.

159 Hvass, Steen 1988:55 ff.

160 Hvass, Steen 1988:55 f.

Friman_text.indd 101 2008-04-11 10:45:19

största långhusen på norra boplatsen, där nyss nämnda hus 3 (område 9) är 51 m långt och hus 5 (område 11) är 48 m långt. Generellt är annars husen i de sydvästskånska materialen mellan 20–40 m långa.[161]

Under äldre romersk järnålder när bebyggelsen etableras på norra boplatsen, får sex av de sju husen från perioden ytterligare förstärkta väggar i form av väggrännor. Husen har dubbla rader tätt ställda väggstolpar, där hela den yttersta väggkonstruktionen är nedgrävd i rännan. Två av de mindre husen (hus 6 och hus 9 i område 11) har rännor även i gavlarna, vilket långhusen saknar. Flera av husen från perioden har spår av reparationer i form av omsättningar av takbärare men även reparation av en hel gavel där inre vägglinjen samt yttre vägglinjen i rännan har bytts ut som i hus 6 (område 11). Husen har varit ämnade att vara i bruk under en längre tid. Om man studerar bebyggelseutvecklingen på södra boplatsen, är mer intrycket att man rev eller brände ner istället för att reparera husen.

De två längsta husen från äldre romersk järnålder; hus 5 (område 11) och hus 3 (område 9) har en indelning på fyra respektive tre rum utifrån antalet ingångar och deras placering. Fler indelade rum kan ha funnits eftersom den tolkade bostadsdelen i hus 5 är 24 m lång och 30 m lång i hus 3. Även det lilla hus 9 (område 11) är indelat, i detta fall i två rum.

SLUTSATS

Avsaknaden av vägglinjer under äldre delen av förromersk järnålder i husmaterialet kan vara en följd av att konstruktionen är överbalanserad. Synliga vägglinjer bör i så fall vara en följd av att huset är balanserat eller underbalanserat. På Mellanbyn kan man se ett samband mellan att bockbredden minskar, avståndet mellan bockparen ökar samt att spåren av vägglinjer blir synliga under yngre delen av förromersk järnålder. De djupare nedgrävda väggarna är nu också en del av den bärande konstruktionen. Detta bör inte enbart sättas i samband med ökad bevaringsgrad, utan bör även ses som en konstruktionsförändring av husen. Under större delen av förromersk järnålder bör takstolen nästan ha varit helt bärande, vilket märks genom att de takbärande stolparna är djupare nedgrävda. Väggstolparna har däremot varit klenare och grundare nedgrävda i dåvarande matjord. Inom Västkustbaneprojektet förekommer ett flertal hus med en överbalanserad konstruktion men som samtidigt har spår av vägglinjer.[162] Det framgår dock inte hur djupt väggstolparna har varit nedgrävda.

Ur ett sydskandinaviskt perspektiv blir husen längre och det sker en uppdelning i flera rum under yngre romersk järnålder.[163] På Mellanbyn och västra Skåne i stort sker detta redan under äldre romersk järnålder. Genom att ta till sig kunskapen att bygga underbalanserade hus kan man öka avståndet mellan bockparen och därmed utöka det inre rummet samtidigt som man kan bygga längre och mer monumentala byggnader i och med att väggarna utgör en större del av den bärande konstruktionen. Enskilda inom eliten verkar inte vara först med att ta till sig den nya byggnadstekniken, eftersom förändringen verkar ske över hela Malmöområdet samtidigt. Individer eller grupper med högre välstånd kan dock ha utnyttjat den tekniska innovationen till att manifestera sin nyvunna status i samhället, genom att bygga stora monumentala hus. I de två längsta husen (hus 3 i område 9 och hus 5 i område 11) blir även de takbärande stolparna grövre. Det är osäkert om takstolen i sig har blivit större och tyngre eller om de grövre stolparna har hållit uppe en loftkonstruktion. Oavsett vilket förstärker detta husens monumentalitet. Syftet med att bygga längre hus är inte bara monumentaliteten i sig utan det speglar även de rådande samhällsförändringarna med följd av ett

161 Artursson, Magnus 2005b:93, 99; Björhem, Nils & Magnusson Staaf, Björn 2006:92 f.

162 Artursson, Magnus 2005b:82 ff, figur 1–3.

163 Myhre, Bjørn 1980:467 ff.

Friman_text.indd 102 2008-04-11 10:45:19

förändrat rumsutnyttjande av huset. Utan att sätta bebyggelsen i ett sammanhang, kan vi dock utifrån konstruktionsförändringar konstatera att vi får en ökad skillnad i husens storlek och att de längsta har en kraftigare innerkonstruktion än samtida bebyggelse strax före Kristi födelse. Detta är en antydan till att ett mer elitärt och individbaserat samhälle börjar växa fram. Detta kommer att diskuteras närmre i avsnittet ”Gårdsstrukturer” nedan. I slutkapitlet ”Mellanbyn i ett Sydskandinaviskt perspektiv” kommer det att diskuteras orsaker till varför långhus med en längd över 40 m är koncentrerade till sydvästra delen av Skåne.

Gårdsstrukturer

Den enklaste definitionen av en gård är samtliga byggnader som grupperar sig inom ett inhägnat område, d.v.s. en gårdstomt. Hägnader med fägator, som i gynnsamma fall har efterlämnat spår åtminstone fr.o.m. Kristi födelse, associeras även med ett jordbruksbaserat permanentboende, vilket även brukar ingå i definitionen.[164] Det ska nämnas att hägnaderna inte är ^{14}C-daterade, utan är daterade utifrån sitt förhållande till daterad bebyggelse. Under äldre järnålder har de längre långhusen både en bostadsdel och en stalldel. Ibland fanns inom gården även mindre verkstadshus och/eller uthus. I en del fall har en hägnad löpt runt om gården. Denna rumsliga indelning stämmer väl överens med gängse definitioner av en gård. För att kunna identifiera enskilda gårdar på södra boplatsen, måste andra aspekter på gårdsbegreppet tas med eftersom husbebyggelsen ligger mycket tätare än på norra boplatsen och till viss del saknar hägnader. Placeringen av gropsystem, gropar, brunnar och härdar är här avgörande för att förstå bebyggelsestrukturen. De gårdar på södra boplatsen som saknar hägnader har definierats utifrån långhusens inbördes geografiska läge samt förekomsten av eventuella uthus/verkstadshus. I de fall ett långhus har spår av både en stalldel samt en köksdel har det definierats som gård. Vid undersökningen i Hodde var det hägnaderna som låg till grund för tolkningen vid avgränsningen de enskilda gårdarna. Gårdarna bestod här av dels ett ensamt långhus med bostadsdel och stalldel eller ett långhus med ett eller flera uthus.[165] Underlaget till funktionsindelningen av långhusen utgörs på Mellanbyn av makrofossil som behandlas i avsnittet ”Makrofossil”. Hänsyn har även tagits till långhusens placering i förhållande till brunnar, gropar och gropsystem vid definitionen.

Det är här viktigt att poängtera att det troligen har förekommit fler gårdar på södra boplatsen än vad som är utfallet av tolkningen. Stolphålskoncentrationerna och förekomsten av brunnar, gropsystem och gropar i område 6 talar för att även här har förekommit gårdar. Dessutom kan det oschaktade området mellan område 1 och område 2–3 ha varit bebyggt med upp till 4 gårdar om man jämför storleken på omgivande gårdar. Denna källkritiska aspekt stärker tolkningen att södra boplatsen har varit tättbebyggd. Även inom Västkusbaneprojektet har gårdar definierats utifrån om långhusen har haft både en bostadsfunktion samt en till gården hörande produktionsdel.[166] Långhuset utgör gårdens hjärta och det är utifrån deras dateringar som fasindelningen av gårdarna utgår. Till långhusen har i förekommande fall knutits uthus eller ekonomibyggnader men även hägnader som möjliggjort avgränsningen av de olika gårdsytorna. Indelningen av gårdsfaser (fas 1–7) bygger på ^{14}C-dateringar med 1σ och i några fall typologiska dateringar av hus. Hägnader och husens topografiska lägen har varit avgörande för den rumsliga indelningen av gårdarna. Flera av gårdsfaserna har överlappande dateringar vilket förklaras med att spår efter hus har rumslig överlappning inom

164 Granlund, John 1960:621; Burström, Mats 1995:164.

165 Hvass, Steen 1988:55 f.

166 Carlie, Anne & Artursson, Magnus 2005:164.

Friman_text.indd 103 2008-04-11 10:45:19

a)

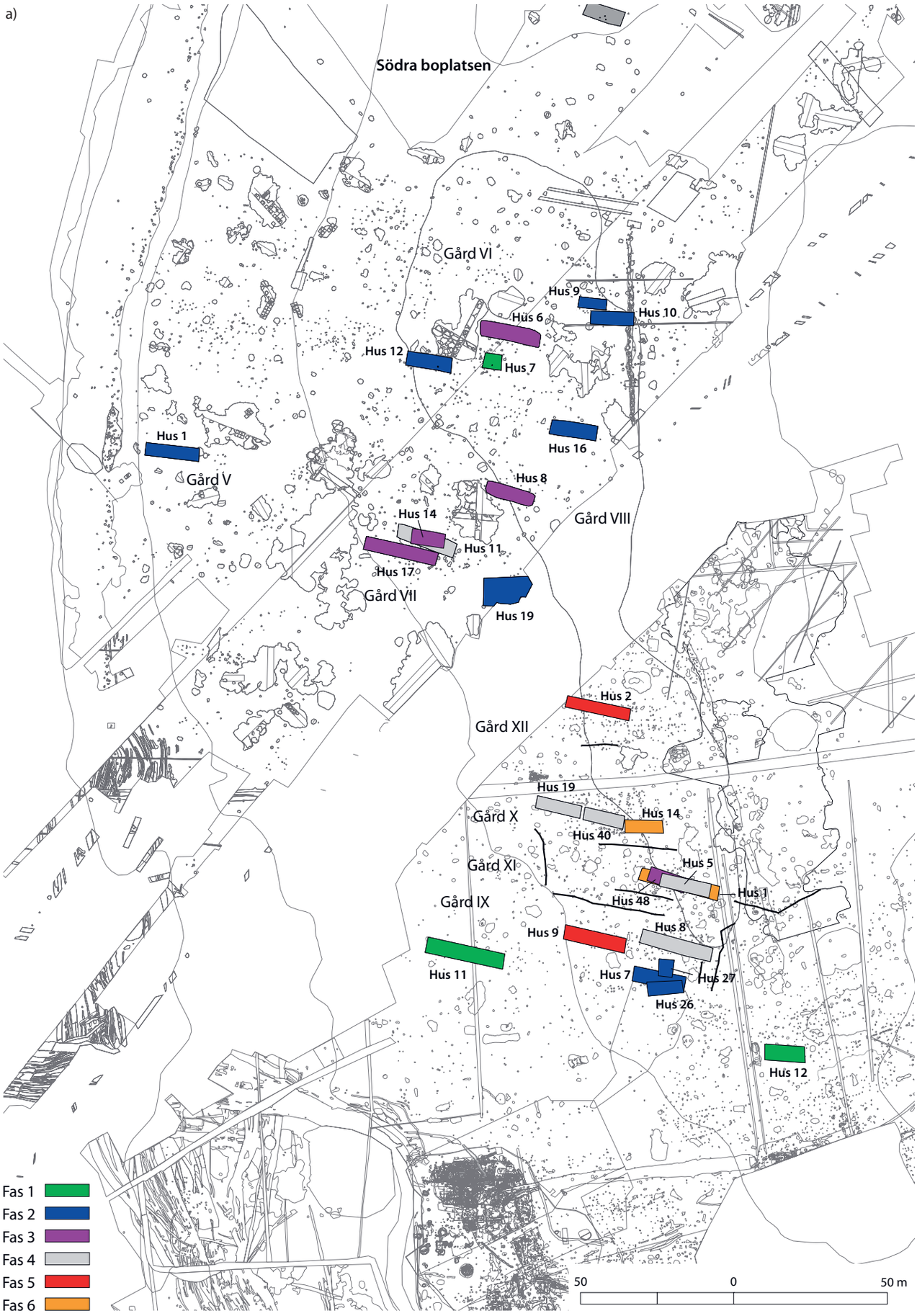

Friman_text.indd 104 2008-04-11 10:45:21

b)

Figur 42. Plan med hus, och förslag på gårdar och områden; a) södra boplatsen, b) norra boplatsen.

Friman_text.indd 105 2008-04-11 10:45:23

samma gård och deras inbördes ^{14}C-dateringar har tidsmässig överlappning. Gårdsfaser och deras rumsliga spridning finns presenterade i figur 42.

FAS 1. CA 800–CA 400 F.KR.

Som tidigare nämnts finns endast av 4–5 mindre hus vilka är 10–15 m långa samt ett långhus som är drygt 25 m långt från yngsta bronsålder/äldsta delen av förromersk järnålder representerade i Mellanbyn. De är spridda över större delen av området och formerar sig inte till höjden utan mer perifert jämfört med efterföljande faser. Husen är belägna på norra boplatsen, i svackan mellan boplatserna samt på södra boplatsen. Avståndet är drygt 400 m mellan det nordligaste och de sydligaste belägna husen. Till synes bildar inte husen några gårdsstrukturer eftersom synliga ägogränser saknas. Ej heller finns någon information om rumsindelning eller information om vilka resurser som har varit knutna till bebyggelsen. De ger intryck av att vara utplacerade som enskilda försörjningsenheter utan en bakomliggande och samordnande organisation. I västra Skåne har man däremot kunnat konstatera ett visst inslag av en mindre ekonomibyggnad till en del av långhusen under senare loppet av yngre bronsålder.[167] De tidigaste tydliga gårdsstrukturerna i Mellanbyn är synliga från ca 350 f.Kr. och de kommer att presenteras i kronologisk ordning.

FAS 2. GÅRD V, VIA[168] & IXA (CA 350 F.KR.–CA 100 F.KR.)

Södra boplatsen

Mellan ca 350 f. Kr och 100 f.Kr. har identifierats tre gårdar bestående av totalt nio långhus. De har alla sin spridning inom södra boplatsen. Hus 1 (gård V) i område 4 ligger avskilt vid Hyllie mosse. Eftersom det har varit minst 15 m långt kan huset ha varit uppdelat i en bostadsdel samt en stalldel och bör därför tolkas som en gård trots att några eventuella hägnader inte finns bevarade. Det andra är hus 19 som verkar fortsätta ut i det oexploaterade området strax nordväst om område 1. Detta hus som har bestått av tre parallella rader av stolpar kan ha utgjort en större ekonomibyggnad till gården i område 5. Huset utgör inget långhus med sidsulakonstruktion utan samtliga stolpar har varit symmetriskt satta och med inbördes samma avstånd. Konstruktionen påminner mer om en stacklada, d.v.s. med upphöjt golv. I detta område finns spår av fyra hus som har tillhört gård VIa. Tre av långhusen på gården kan ha varit samtida och har utgjorts av hus 12, hus 16 samt hus 10 som föregås av eller ersätter hus 9. Det sistnämnda kan ha utgjort en ekonomibyggnad eller ett stall. De tre långhusen beräknas ha varit ca 15 m långa och kan både ha innehållit en bostadsdel samt en stalldel. I anslutning till gården löper flera parallella hägnader, med till synes öppningar mellan långhusen. Hägnaderna som löper parallellt har karaktären av fägator. Dessa kan ha haft ett gemensamt nyttjande mellan långhusen och betesmarken. Samtida med gården är troligen tidigare nämnda hus 1 samt hus 19. I område 1 ligger även två hus avskilt i förhållande till nyss nämnda husgrupp.

I södra delen av området har ytterligare en gård legat (gård IXa) bestående av ett mindre långhus (hus 26) ersatt med ett nästan samtida och längre hus 7. Väster därom ligger det troligen äldre hus 11 strax utanför gårdstomten. Husen ligger i södra kanten av det stolphålsrika området. Till gården hör även ett mindre uthus (hus 27). På norra boplatsen har under denna fas ingen bebyggelse registrerats.

---

167 Artursson, Magnus 1995a:146.

168 Romerska siffror avser gårdsnumret. Följs det av en bokstav avser det en bebyggelsefas inom gården. I detta fall betyder kombinationen första bebyggelsefasen på gård VI.

Friman_text.indd 106 2008-04-11 10:45:23

Under denna period av förromersk järnålder på Mellanbyn får man intrycket av en småskalig och integrerad bebyggelse där både hägnader och huskroppar har utgjort gårdstomtens avgränsning. Man får även intryck av att flera hushåll har delat hägnadsgränser på gård VI. Rester av flera hägnader löper parallellt, ibland verkar de gå ihop eller avvika åt olika riktningar. Detta kan antyda att tomterna inte har haft en fast indelning, utan nya gränser har dragits när en ny generation hus har uppförts. Gård V och IXa saknar tydliga spår efter hägnader vilket även kan vara en indikation på att en fastare och mer permanent indelning av gårdsytan ännu inte har ansetts vara nödvändig. Den privata sfären har sin starkaste, synligt markerade gräns i form av huset, medan samverkande aktiviteter verkar vara kopplade till gårdsytorna.

Bebyggelsen ger fortfarande intryck av ett egalitärt samhälle där kollektiva beslut tas vad gäller gården och den intilliggande marken och utan någon synlig manifesterande maktstruktur eller individinriktat ägande. Anne Carlie vill dock påpeka att storleksvariationen mellan byggnadsarealer inom gårdar i Skåne (65–230m^2) under äldre förromersk järnålder visar på social stratifiering.[169] Vid Høje Taastrup Vest har det mer frekvent förekommit mindre ekonomibyggnader i anslutning till långhusen.[170] Vanligt för gårdsbebyggelsen i västra och sydvästra Skåne har annars varit avsaknaden av hägnader och fler än en bebyggelsefas.[171]

FAS 3. GÅRD I, VIB, VIIA, VIII & XIA (CA 200 F.KR.–CA KR.F.)

Södra boplatsen

Gårdarna dateras till 200 f.Kr.–Kr.f. Långhusen från perioden blir nu generellt längre. Från att tidigare varit ca 10–17 m långa på södra boplatsen, har de nu en längd på ca 16–24 m. Hus 6 uppskattas till 20 m längd och blir det yngsta huset inom gården (gård VIb). Möjligen har den inre hägnaden utgjort gårdens avgränsning. Samtidigt etableras en gårdsbebyggelse i område 3 (gård VIIa) med platskontinuitet. Hus 14 är endast ca 11 m långt och är det äldsta huset på gården. Huset ersätts av det längre hus 17 som beräknas till 24 m längd. Norr om bebyggelsen löper nu en hägnad bildande en gårdsplan. Strax nordost om uppförs även det hus 8 (gård VIII) som är ca 16 m långt. Omedelbart norr om huset löper en hägnad i öst-västlig riktning och rester av en fägata löper i nordlig riktning från hägnaden och nära husets östra del. Gårdens västra gräns delas med gård VII och vi har för första gången tomtgränser mellan enskilda långhus på Mellanbyn. Det mindre hus 48 på gård XIa uppförs troligen också under denna period.

Norra boplatsen

Samtidigt uppförs den första kontinuerliga bebyggelsen på norra boplatsen vid gård I (hus 2). Som övriga hus saknar det spår av vägglinjer men bör ha varit 16–17 m långt.[172] Både måttmässigt och placeringen av den takbärande konstruktionen är snarlik husen på södra boplatsen. En kortare hägnadsrest utgår i nordvästlig riktning från husets östra gavel. Det är dock svårt att följa en fortsatt eventuell inhägnad.

Tecken på en fast tomtindelning blir extra tydligt när bebyggelsen börjar etablera sig på allvar på norra boplatsen. Uppförandet av hus 3 (gård I) samt den östvästligt löpande hägnaden söder om, bestämmer den fortsatta tomtindelningen av norra boplatsen. Som vi redan sett tecken på vid gård VII, börjar mer kvadra-

169 Carlie, Anne 2005b:470.

170 Boye, Linda & Fonnebech-Sandberg, Eliza 1999:493. Carlie, Anne & Artursson, Magnus 2005:176.

171 Carlie, Anne & Artursson, Magnus 2005:177.

172 Huslängden är beräknad utifrån avståndet mellan gavel och första takbärarparet hos hus 3 på samma gård.

Friman_text.indd 107 2008-04-11 10:45:23

tiskt inhägnade gårdsplaner anläggas. Det är också nu som mer kraftigt byggda långhus börjar synas i materialet. Hus 3 är det längsta huset från perioden och mäter 34 m. Hus 2 och 3 kan delvis vara samtida där hus 2 kan ha övergått att fungera som uthus till hus 3. Tillsammans bildar de gård I, och de avgränsas i söder av nyss nämnda hägnad. Från hägnaden löper en kraftigt byggd fägata in mot husets västra del som troligen har utgjort stall. Hägnaden har ytterligare en mindre öppning i dess östra del och hägnaden stoppar tvärt vid stensträngen som löper i 90° vinkel norr och söder om. Möjligen har stensträngen i öster uppförts under denna tidsperiod och kan då ha utgjort gårdens östra gräns. I annat fall har våtmarken strax öster om fungerat som naturlig gräns och hägnaden har då löpt i stensträngens längdriktning. Eventuella hägnader norr och väster om är dock svåra att följa.

Den bild som nu börjar träda fram på södra boplatsen är tre enskilda gårdar (gård VI–VIII) som är koncentrerade till södra höjden och där varje enskild gård är separat inhägnad. Troligen är tomtindelningen i anslutning till gård XIa något yngre eftersom långhusen som dateras till fas 4 verkar ha en rumslig koppling till hägnaderna (s figur 42a). Den mer lösa grupperingen av långhus samt föränderliga gränsmarkeringar upphör på Mellanbyn. Varje enskilt inhägnad gård omfattar nu ett långhus. Det ger dels en signal av ett lantbruk med större inriktning på boskapsskötsel, men även på ett ökat enskilt jordägande. Det skulle kunna tolkas som att den privata sfären med större tydlighet har flyttat utanför bostadshuset och omfattar nu även den inhägnade gårdsplanen. Etablerandet av gård I på norra höjden är också ett tecken på att ett skiktat samhälle börjar växa fram, där enskilt större gårdar har haft större produktionsvolymer av säd och boskap än de mindre. Trots att ägogränser mellan enskilda gårdar är tydligare markerade i denna period, så finns tydliga tecken på en bysamverkan där man nyttjar gemensamma resurser. Detta skall vi studera närmre längre fram i kapitlet.

FAS 4. GÅRD VIIB, IXB, XA, XIB (CA 100 F.KR.–CA 50 E.KR.)

Södra boplatsen

I slutet av förromersk järnålder och början av äldre romersk järnålder finns de sista spåren av bebyggelse i västra delen av södra boplatsen. Hus 11 (gård VIIb) uppförs på samma plats som hus 14. Det ersätter även hus 17 eftersom hörnet på huset tangerar långsidan på hus 11. Även detta yngsta hus som beräknas till ca 20 m långt har endast få spår av väggstolpar bevarade. Samtidigt får bebyggelsen på den sydöstra delen av höjden en starkare etablering (område 1) i form av tre gårdar parallellt belägna på höjdkrönet. Gård Xa är den nordligaste belägna på område 1 och består av hus 19 och troligen också hus 40. Söder om ersätts hus 48 av hus 5 (gård XIb) och under samma period uppförs hus 8 på gård IXb. Spåren tyder på att de separata gårdarna varit inhägnade. Flera hägnadslinjer löper parallellt med och öster om husen bildande rektangulära gårdstomter utifrån ett förutbestämt mönster. På södra boplatsen överlappas äldre hus inom samma gårdstomt av yngre, men inga långhus skär tomtgränserna som vid denna tidpunkt är mer permanenta än tidigare. Samtidigt får även betes- och jordbruksmarken en tydligare avgränsning i förhållande till gårdstofternas i och med att hägnadsmarkeringarna nu blir tydligare och mer permanenta.

Norra boplatsen

Ingen ny bebyggelse etableras på norra boplatsen under denna fas. Gård I är med största sannolikhet fortfarande i bruk, eftersom yngre fasers bebyggelse ”tar hänsyn” till dess läge (se fas 6).

Friman_text.indd 108 2008-04-11 10:45:24

FAS 5. GÅRD IIIA, IXC & XII (CA KR.F.–CA 150 E.KR.)

Södra boplatsen

På gård IX (område 1) ersätts hus 8 med hus 9 (gård IXc) under första halvan av äldre romersk järnålder. Samtida med hus 9 är hus 2 på gård XII i den nordligaste delen av område 1. Den yngsta fasen då husen verkar överges ligger dateringsmässigt i övergången till yngre romersk järnålder och de längsta husen är nu omkring 30 m långa.

Norra boplatsen

Under äldre halvan av äldre romersk järnålder uppkommer gård IIIa. Den äldre fasen av gården representeras av hus 4 (område 9) och vi ser nu de första spåren av väggrännor och dubbla rader väggstolpar. Det är under denna fas som de stora deponeringarna av föremål i gropsystemens sättningslager börjar äga rum på södra boplatsen. Samma typ av ornering på keramiken på båda boplatserna, dateringen av de deponerade föremålen samt gårdarnas manifesta struktur pekar på att deponeringarna är iscensatta av invånarna på norra boplatsen. Bebyggelsen inom deponeringsområdet på södra boplatsen har upphört och får fortsättningsvis stå obebyggt. Detta deponeringsområde innefattar bl.a. lägena för de tidigare gårdarna VI, VII och VIII. Gårdarna på södra boplatsen är mindre och koncentreras till sydöstra delen (område 1) av södra boplatsen.

FAS 6. GÅRD IIIB, IV, XB & XIC (CA 125–CA 250 E.KR.)

Södra boplatsen

Hus 1 är det yngsta ^{14}C-daterade huset från äldre järnålder på gård XIc och skär de äldre hus 48 samt hus 5. Det finns här ett uppehåll på minst 70 år mellan hus 5 och hus 1 utifrån ^{14}C-dateringarna av husen[173] (se även tabell 1). Trots detta får gårdsområdet ligga till synes orört, vilket tyder på att indelningen av tomten är fast även om gården periodvis verkar vara obebyggd. På gård X ersätts hus 40 med hus 14 (gård Xb).

Norra boplatsen

Under perioden ersätts hus 4 på gård IIIb av det uppseendeväckande hus 3 (område 9) som är 51 m långt. Eftersom inga uthus eller verkstadshus har registrerats är ett antagande att gårdens olika aktiviteter finns samlade inom långhuset. Den inre rumsindelningen finns inte bevarad, men två motstående ingångar samt ytterligare en ingång tyder på att huset kan ha varit uppdelat i olika aktivitetsrum. Gården har varit helt inhägnad och spår av hägnader finns i norr, väster och söder. I öster kan våtmarken ha utgjort gårdens avgränsning. Den vid undersökningen dåligt bevarade stensträngen har gått rakt igenom läget för de motstående ingångarna i husets östra del. Detta kan inte tolkas som annat än en fantastisk slump. Min tolkning är att hus 3 är äldre än stensträngen eftersom det finns spår av en hägnad i östra delen som tangerar kanten av gaveln, vilket även föranleder en tolkning av att en ingång har funnits i husets östra del. Gårdstoften har i så fall varit drygt 3800 m^2. Som beskrivs nedan har en liknande hägnad utgjort en avgränsning mot öster av gård IV Troligen har inga spår efter gården

173 70 år är beräknat från yngsta möjlig dateringen av hus 5 (60 AD) och äldsta möjliga dateringen av hus 1 (130 AD). Jämförelsen är gjord på ^{14}C-dateringarna på husen med en avvikelse med ett sigma. Även om hus 1 har stått i 50 år vid övergivandet och hus 5 har bränts ner strax efter uppförandet är ändå differensen 20 år. Det ska också påpekas att inga spår av reparationer eller omsättning av grundkonstruktionen i syfte att förlänga livslängden finns.

Friman_text.indd 109 2008-04-21 10:05:52

funnits då stensträngen uppfördes och de båda konstruktionerna har därför inte haft något samband.

Samtida med gård IIIb har även varit gård IV på område 11. Det finns likheter mellan gårdarna. Hus 3 (område 9) och hus 5 (område 11) verkar ha varit konstruerade av samma ”byggmästare” utifrån ingångarnas likartade placering, likartad inbördes placering och avstånd mellan bockpar samt samma bredd på båda husen. Båda gårdarna har dessutom varit helt inhägnade med hägnaderna tangerande de östra gavlarna på långhusen. Även samtidigheten i ^{14}C-dateringarna av husen talar för denna tolkning. Det mest utmärkande med gård IV är att alla konstruktioner är välbyggda och speciellt i husen finns flera spår efter reparationer. Även hägnaden är välbyggd med tätt ställda stolpar som har haft en diameter mellan 0,1 och 0,2 m. De har även varit väl förankrade och som mest varit nedgrävda 0,5 m räknat från underlaget. Hägnaden omsluter en ca 2760 m² stor gårdsplan. Vad som skiljer gården från tidigare gårdar på Mellanbyn är att bebyggelsen består av dels ett långhus som är 48 m långt (hus 5) med minst fyra rum, men även två mindre hus (hus 6 & hus 9), båda omsorgsfullt byggda med väggrännor. De mindre husen har inte lämnat spår av vilka funktioner eller aktiviteter som här har knutits till gården. I fägatans förlängning löper en hägnad norrut mot södra väggen till långhuset i syfte att stänga ute boskapen från övriga delen av gården. Trots att husen på gård I, III och IV troligen är uppförda under perioden yngre förromersk järnålder–äldre romersk järnålder (ca 300 år), är tomtgränserna och gårdarnas placering anpassade till varandra. Norra hägnaden till gård IV är en förlängning av hägnaden till gård I. Gård IV östra hägnad däremot löper söderut i 90° från gård I:s hägnad. Detta kan vara en antydan om att hägnaden och fägatan till gård I har levat kvar som ägogräns efter att gårdens bebyggelse har upphört.

Den fasta indelning av gårdstomter som börjar etableras på Mellanbyn fr.o.m. Kristi födelse, når sin slutliga struktur under andra hälften av äldre romersk järnålder. Gårdarna på norra boplatsen bildar en byliknande struktur och omsluter en yta (område 10) som skulle ha kunnat fungera som gårdarnas allmänning. I detta område ligger ett mindre uthus eller verkstadshus (hus 4) med kanske en gemensam funktion för gårdarna.

Bäst jämförbart med Mellanbyn är Per Ole Rindels analys av inhägnade boplatser och gårdar på västra Jylland. Här ser han en utveckling med spridd bebyggelse under bronsålder, följt av kollektiva strukturer där en gemensam hägnad omsluter en boplats bestående av ett flertal gårdar under förromersk järnålder. Under äldre romersk järnålder ser han vidare en gradvis förändring mot att enskilda gårdar blir inhägnade.[174] Likheten finns även i formen på hägnaderna där det jylländska materialet består av kollektiva hägnader med rundad form som inte tar lika stor hänsyn till husens form och placering, medan hägnaderna runt enskilda gårdar under romersk järnålder är geometriska och är anpassad till husens form och placering.[175] Skillnaden är att på t.ex. på Grøntoft och Hodde har hela boplatser varit inhägnade samt haft hägnad runt enskilda s.k. hövdingagårdar.[176] Varken södra eller norra boplatsen på Mellanbyn hade några spår av att ha varit omslutna av hägn. Däremot tolkar jag den kollektiva hägnaden runt gård VI från förromersk järnålder, som att flera långhus har utgjort en och samma gård, samtidigt som gårdar med endast ett långhus har förekommit på Mellanbyn.

Gård III och IV kan ses som kulmen på en ökad mångfunktionalisering av gården. I hus 3 på gård III har utifrån makrofossil identifierats en tröskloge, ett kök, en bostad och ett stall.[177] Hus 5 på gård IV har en nästan identisk hus-

174 Rindel, Per Ole 1999:82, 90 f.

175 Rindel, Per Ole 1999:81, 88 f.

176 Rindel, Per Ole 2001:85f; Hvass, Steen 1985:130 ff.

177 Gustafsson, Stefan 2002.

Friman_text.indd 110 2008-04-11 10:45:24

plan vilket kan tyda på en liknande uppdelning. På gård IV fanns dessutom två mindre hus (hus 6 och 9) möjligen för förvaring och beredning av säd.[178] Som vi ska diskutera i kapitlet ”Kulturförändring i södra delen av Malmö”, utstrålar de båda gårdarna III & IV lokal makt och inflytande utanför Mellanbyns gräns och speciellt gård IV ger intrycket av att denna makt var menad att vara bestående, vilket bl.a. manifesteras av den välbyggda gårdskonstruktionen men även av flertalet reparationer av byggnaderna.

Även i Västkustbaneprojektet har man sett spår efter reparationer i de längre långhusen och man har här tolkat brukningstiden till ca 100–200 år.[179] Det är därför inte osannolikt att gård IV har varit i bruk under en längre tid och samtidigt utgjort säte för den lokala makten i området. Troligen har de båda långhusen på gård III och IV utgjort sätet för eliten i samband med rådslag och fester. Dess inflytande kommer närmare att diskuteras längre fram i kapitlet. Man kan ur detta dra slutsatsen att utvecklingen från kollektiva strukturer till enskilda och elitära inte enbart bygger på lokal tradition utan följer likartat utvecklingsförlopp som samtidigt äger rum långt utanför mitt undersökningsområde. Däremot, anser Björhem och Säfvestad, kan uppförandet av längre hus och ökandet av antalet rum bero på det lokala behovet hos den breda befolkningen under ledarskiktet. Demografiska, ekonomiska och sociala förutsättningar anses ha varit avgörande för hur och när dessa hus har uppförts.[180]

FAS 7. GÅRD II (CA 200–CA 350 E.KR.)

Norra boplatsen

Den yngsta gården från perioden har sitt långhus (hus 10) beläget norr om hus 2 och 3 och är daterat till yngre romersk järnålder. Gården kan ha nyttjat den gamla ägogränsen i söder. Den har legat i nordligaste delen av norra boplatsen i område 13 och har mot slutet av perioden troligen legat helt ensam på Mellanbyn. Gården kan även den betraktas som en storgård med ett långhus som var 42 m långt. Den utgör den sista gården från äldre järnålder på Mellanbyn. Omkring 300 e.Kr. upphör alla spår av bebyggelse på Mellanbyn, ett uppehåll som varar ca 500 år.

SAMMANFATTNING

Utifrån ett bebyggelseperspektiv kan vi spåra en dramatisk utveckling på Mellanbyn. Under yngre bronsålder (fas 1) har mindre individ- eller familjebaserade jordbruksenheter varit glest spridda på Mellanbyn. Likartad storlek och avsaknandet av spår efter fast tomtindelning ger ett intryck av en egalitär struktur. Under äldre förromersk järnålder (fas 2) börjar bebyggelsen koncentreras till södra boplatsen och en av gårdarna består nu av flera långhus. Storleken på gårdar och långhus är fortfarande likartad och endast en bebyggelsefas kan registreras på varje enskild gård. Spår av hägnader börjar synas men vi har fortfarande en rörlig bebyggelse av en mer kollektiv och samverkande art än tidigare. Brist på social markering tyder på ett egalitärt lokalsamhälle.

Under yngre förromersk järnålder (fas 3) och i övergången till äldre romersk järnålder (fas 4) börjar en fastare tomtindelning med rektangulära eller kvadratiska gårdsytor bli synliga. Även om en fortsatt kollektiv samverkan äger rum blir markeringen av den enskilda gården tydligare. Samtidigt etablerar sig bebyggelsen på norra boplatsen och ett fåtal gårdar utmärker sig genom att vara större än andra och vi ser början till en framväxande elit. Under första halvan av äldre

178 Gustafsson, Stefan 2002.

179 Artursson, Magnus 2005b:104.

180 Björhem, Nils & Säfvestad, Ulf 1993:316.

Friman_text.indd 111 2008-04-11 10:45:24

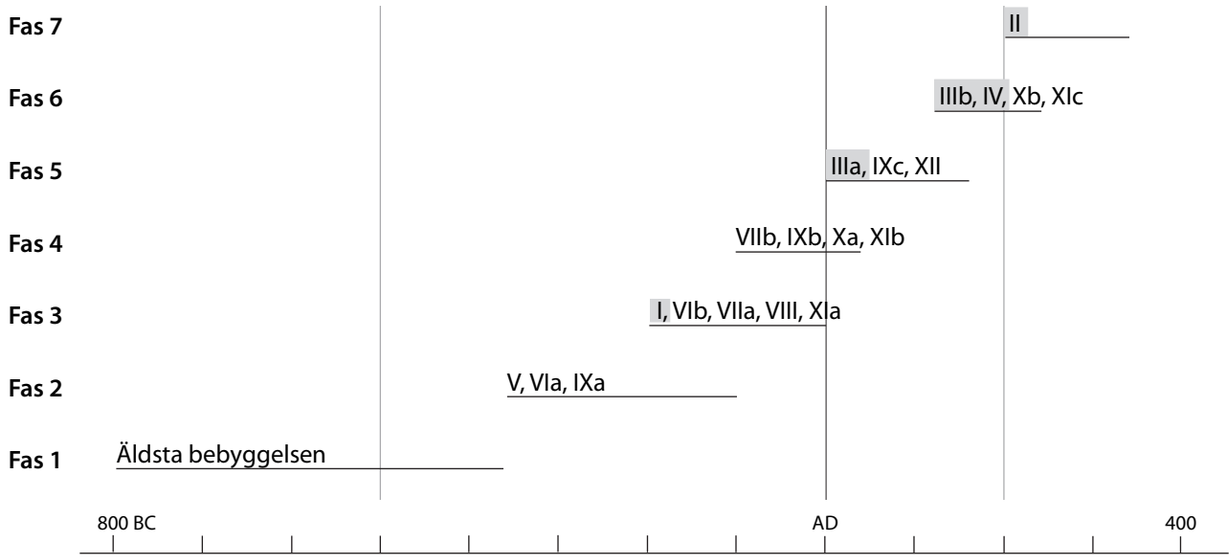

Figur 43. Gårdskronologi och bebyggelsefaser på Mellanbyn. Romerska siffror anger gårdsnummer. Liten bokstav efter gårdsnummer anger kronologisk fas inom gården. Gråmarkering avser gårdar på norra boplatsen medan omarkerade avser gårdar på södra boplatsen.

romersk järnålder (fas 5) ser vi resultaten av en bebyggelseomläggning. På norra boplatsen etableras eliten som är individuell till sin karaktär medan underordnade gårdar har en förskjuten lokalisering till område 1. Även här har gårdarna en fast tomtindelning, vilket tyder på ett individuellt ägande, men samtidigt tyder den byliknande strukturen på en kollektiv samverkan.

Under yngre halvan av äldre romersk järnålder (fas 6) är eliten konsoliderad på norra boplatsen där två gårdar är kraftigt manifesterade. Vid en jämförelse med de kvarvarande gårdarna på södra boplatsen, har nu ett samhälle med stora sociala skillnader växt fram. Under yngre romersk järnålder (fas 7) ser vi de sista spåren av bebyggelse och därmed också eliten närvaro på Mellanbyn. Gårdskronologi, bebyggelsefaser och rumslig utveckling finns beskrivna i figur 43 och 44.

Gårdar och deras resursområden

Till gårdarna har knutits resurser som i flera fall har legat utanför gårdstoften. Resurser som här åsyftas är tillgången till vatten, bete, byggnadsmaterial till hus och hägnader, lämpliga jordarter för keramiktillverkning samt god odlingsmark. De resursområden som är synliga i det arkeologiska materialet spåras i den stora ansamlingen av brunnar som är grävda i kanten till den östra våtmarken. De ligger här samlat i nordöstra delen av område 5 och östra delen av område 7 utanför gårdstomterna och har därför troligen använts kollektivt. De stora gropsystemen som dominerar på södra boplatsen är resultaten av täktverksamhet av främst finare leror men även av sand. Sanden kan till stor del ha utgjort magringsmedel till den tunnväggiga kvalitetskeramiken som i relativt stora mängder har påträffats på Mellanbyn. Den stora mängden lertäkter tyder främst på att husen från förromersk järnålder har haft klinade väggar. Rester av lerlinser bestående av en tät finlera tyder även på att lera har tagits för den lokala keramikproduktionen. Boplatserna ligger mellan två större våtmarker och förutom högt grundvatten (som brunnarnas placering vittnar om) så har de även gett utmärkt bete. Fr.o.m. 800-talet f.Kr. visar pollendiagram för Skåne att stora öppna gräsmarker har hållits öppna på våtmarkerna, vilket tyder på att de kan ha nyttjats för bete och/eller slåtter.[181] På Mellanbyn har endast område 7 och 8 haft gott utrymme för bete

181 Pedersen, Ellen Anne & Widgren, Mats 1998:260.

Friman_text.indd 112 2008-04-11 10:45:24

och odling under de sju bebyggelsefaserna medan de båda boplatsytorna har varit hårdare exploaterade av bebyggelse och nedgrävningar. Detta tyder på att främst dessa öppna ytor har nyttjats gemensamt av gårdarna.

FAS 1. CA 800 F.KR.–CA 400 F.KR.

Under den äldsta bebyggelsefasen har vi endast spår efter långhusen på Mellanbyn. Vi kan naturligtvis spekulera i att de öppna gräsmarkerna, som nämns ovan, och våtmarkerna har varit viktiga för bete och att småskalig brukning av jorden på höjderna har ägt rum. Vi har dock inga spår efter nedgrävningar (brunnar, gropar etc.) som kan knytas till dessa tidiga gårdar.

FAS 2. CA 350 F.KR.–CA 100 F.KR.

För flertalet människor har gården utgjort den ekonomiska basen för hushållets försörjning. När bebyggelsen på allvar etableras på södra boplatsen 300–200 talen f.Kr., består den av åtta hus lokaliserade på tre gårdar. Både inre organisation och dess läge i förhållande till resurser skiljer sig. Gård V utmärks dels av att ligga något avskilt men även av att ha resurser knutna till gården. I anslutning till hus 1 ligger två gropsystem, varav det ena (A3165) tolkas som lertäkt medan det andra (A70) tolkas som sandtäkt. Strax sydväst om huset är en brunn belägen men även gropar samt två härdar skulle kunna knytas till gården. Man får intrycket att gården har varit självförsörjande där anläggningar är knutna endast till gård V.

Troligen samtida är gård IX som är belägen i sydöstra delen av Mellanbyn. Även här verkar lokaliseringen något avskild, eftersom avståndet till områden med gropsystem och brunn ligger minst 50 m från bebyggelsen. På samma avstånd finns även gropar med finrabbad keramik som skulle kunna kopplas till husen, eftersom gård IX har den enda påträffade bebyggelsen från äldre förromersk järnålder på område 1. Lokaliteten har dock ansetts viktig, eftersom två bebyggelsefaser i form av hus 26 och därefter hus 7 har legat på samma plats.

Den tredje lokaliteten skiljer sig, som vi vet, genom en koncentration av hus på gård VI. Det är inte bara hägnadsstrukturen som indikerar kollektiv samfällighet. Öster och nordost om gården finns sju brunnar i det tidigare benämnda brunnsområdet, varav tre omedelbart öster om. Brunnsområdet bör ha utgjort en central plats för samtida bebyggelse på södra boplatsen. Till perioden kan dock inte stensträngen kopplas eftersom den skär hus 10. Att brunnsområdet ligger öster om stensträngen är mer ett resultat av att stensträngen utgör en avgränsning mellan höjden och våtmarken och att grundvattennivån är hög just i kanten till våtmarken. Norra området är vid denna tid inte bebyggt men kan ha nyttjats av invånarna på södra boplatsen både för odling och för bete. De fyra husen och gropsystemen från perioden är också lokaliserade i det närmaste tätt intill varandra. De gemensamma hägnaderna runt gården inhägnar även gropsystemen. Gropar och gropsystem belägna nära gårdsbebyggelsen är mycket vanligt förekommande även utanför Malmöområdet, vilket resultaten från Västkustbaneprojektet visar på.[182] Utifrån ett tiotal gropsystem och ett flertal gropar samt två koncentrationer med stolphål, kan man sluta sig till att ytterligare en gård troligen varit lokaliserad i område 6. Två husliknande strukturer med en relativt vid bockbredd tyder på att bebyggelsen kan ha varit samtida med gårdarna V, VI och IX. Av ekonomiska prioriteringsskäl undersöktes ej dessa ”huslämningar”.

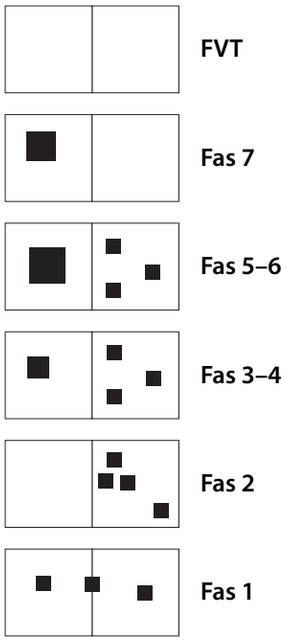

Figur 44. Den rumsliga utvecklingen av bebyggelsen på Mellanbyn. De svarta kvadranterna avser gårdar på norra boplatsen (vänstra lodräta rutraden) och södra boplatsen (högra lodräta rutraden). Skillnader i kvadranternas storlek ska symboliskt avspegla gårdarnas storlek. Kvadranter som har placerats på gränsen mellan rutraderna symboliserar gårdar placerade mellan boplatserna.

182 Carlie, Anne 2005b:472.

Friman_text.indd 113 2008-04-11 10:45:24

FAS 3 OCH 4. CA 200 F.KR.–CA 50 E.KR.F.

Under 100-talet f.Kr. får bebyggelsen en fortsatt lokalisering till gård VI men nu även till gård VII & VIII. Även här ligger bebyggelsen direkt i anslutning till de stora gropsystemen. Liksom i föregående period är brunnsområdet lokaliserat till samma plats vid kanten av våtmarken, d.v.s. norra delen av område 1 samt östra delarna av område 5 & 7. Detta tyder på att det är samma släkt eller släkter som fortsätter att bosätta sig på södra boplatsen. De nya gårdarna VII och VIII stör inte det äldre gårdsmönstret samtidigt som äldre resursområden i form av brunnar och betes-/odlingsmark fortsättningsvis nyttjas. Det som också stärker släktskapen mellan de tre gårdarna är att de största koncentrationerna av senare deponerade föremål är koncentrerade till de tre stora gropsystemen i anslutning till gård VI, VII och VIII. M.a.o. har senare generationers handlande i anslutning till de forna gårdarna varit likartad. Den äldre fasen av gård XI (område 1) som är samtida med ovan nämnda gårdar, ligger däremot utanför det stora deponeringsområdet och här saknas troligen närmare släktskapsrelationer med invånarna på de tre gårdarna och på norra boplatsen. Husen på de inhägnade gårdarna tillhör det mer privata hushållet vars lokalisering är föränderlig, vilket även gäller gropsystemen som primärt har tillhandahållit byggnadsmaterial till husen och som under förromersk järnålder förläggs i omedelbar anslutning till bebyggelsen. Lokaliseringen av brunnarna i sin tur är däremot en kollektiv angelägenhet och har därför fått en mera fast lokalisering. Nära husen ligger även rikligt med mindre gropar, men endast enstaka härdar påträffas. Nästan samtliga härdar är på södra boplatsen lokaliserade till norra halvan av område 1.

Under denna period finns en etablerad bebyggelse på norra boplatsen. En stor förändring här är att minskad användning av lertäkter i form av gropsystem drastiskt minskar. På norra boplatsen finns endast fyra mindre gropsystem registrerade. Den stora minskningen sammanfaller tidsmässigt med att huskonstruktionen förändras. Troligen hänger en förändrad väggkonstruktion samman med till synes minskad användning av lerklining. Möjligen börjar man successivt konstruera väggarna med rundtimmer nergrävda i väggrännor som tolkningen är för husen i sydjylländska Galsted.[183] Endast två av groparna kan med viss säkerhet tolkas som lertäktsgropar, varav leran i den ena troligen har använts till keramiktillverkning. I likhet med södra boplatsen är förekomsten av gropar dock ganska riklig. Skillnaden är att huvuddelen av groparna nu förläggs utanför gården, vilket även gäller för brunnarna.

FAS 5–7. CA KR.F.–CA 350 E.KR.

Efter Kristi födelse koncentreras all bebyggelse på södra boplatsen till sydöstra delen av Mellanbyn, d.v.s. område 1. Gårdarna ligger nu inom härdområdet. De fyra gårdarna IX–XII ligger efter varandra i N-S riktning. Strax öster om har troligen gemensamma betesmarker nyttjats ute i våtmarken. Utifrån keramiken kan härdarna och kokgroparna kopplas till äldre romersk järnålder. Härdarna och kokgroparna låg även högt upp i det stora kulturlagret och överlagrar tidigare faser med gropsystem. Man kan konstatera att anläggandet av gropsystem helt upphör kring Kristi födelse, vilket är tydligt både på område 1 och på norra boplatsen. Dock har man troligen nyttjat gemensamma brunnar vid våtmarkskanten och uppe på höjden. Endast en av brunnarna är lokaliserad till en av gårdarna.

Samtidigt på norra boplatsen markeras de enskilda gårdarnas ökande betydelse med att varje gård har sin egen brunn i eller utanför gården. En tendens är att större gropar och enstaka gropsystem förläggs utanför gårdstomten på norra

183 Ethelberg, Per 2003:141 f.

Friman_text.indd 114 2008-04-11 10:45:25

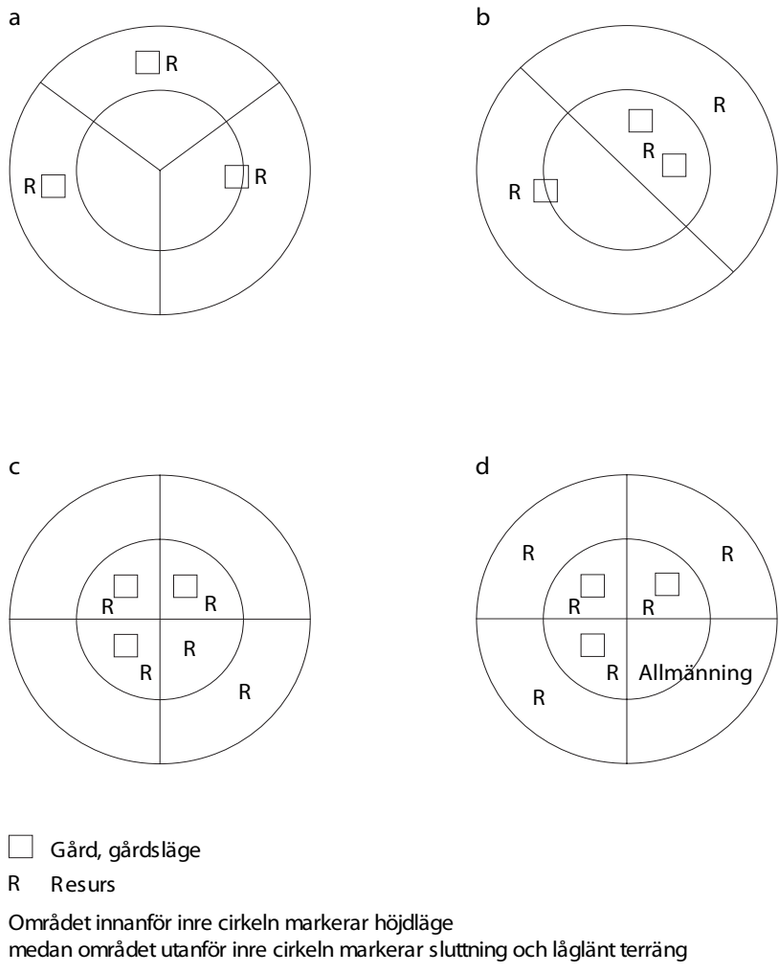

Figur 45. Modell över gårdslägen och deras resurser. Området innanför inre cirkeln markerar höjdläge, medan området utanför inre cirkeln markerar sluttning eller låglänt terräng. a anger fas 1 på hela Mellanbyn, b anger fas 2 på södra boplatsen, c anger fas 3–6 på södra boplatsen, d anger fas 3–7 på norra boplatsen.

boplatsen. Koncentrationer av gropar finns längs kanterna av det gemensamma område 10 som ligger centralt i förhållande till bebyggelsen. Man kan under romersk järnålder beteckna norra boplatsen som en by med enskilda ekonomiska enheter i form av gårdar där även resurser är knutna till varje enhet. Område 10 kan däremot betecknas som byns allmänning som varje gård har en öppning mot. På området finns en mindre byggnad (hus 4) som i så fall bör ha utgjort någon form av verkstad eller kanske smedja. Inga fynd stärker dock tesen om en smedja, utan det är endast utifrån läget som tolkningen har gjorts.

SAMMANFATTNING

Under slutet av yngre bronsålder och fram till ca 400 f.Kr. (fas 1), är bebyggelsen gles och utspridd på Mellanbyn, företrädesvis låglänt eller i sluttningarna till höjden. Resurserna är knutna till varje enhet och man ser inga spår av kollektivt nyttjande av landskapet, såsom brunnsområden, större gropsystem eller hägnader. Perioden kännetecknas annars av förekomsten av de stora gropsystemen samt grupper av brunnar som t.ex. påträffades på Fosie IV[184]. Inga tydliga gränsmarkeringar är synliga, vilket delvis kan förklaras av att enheterna är små, kortvariga och med stora avstånd mellan varandra. Det är heller inte säkert om husen är samtida. De enda spår som vittnar om aktiviteter på Mellanbyn är ett fåtal kokgropar där keramiken kan dateras till övergången yngre bronsålder–äldre för-

184 Björhem, Nils & Säfvestad, Ulf 1993:117 ff, 156 ff.

Friman_text.indd 115 2008-04-11 10:45:25

romersk järnålder. Det skiktade samhälle som utmärker slutet av bronsåldern har alltså inte gett några synliga avtryck på Mellanbyn utan bebyggelsen ger en till synes egalitär karaktär. Den relativt glesa bebyggelsen tyder även på att befolkningstrycket här har varit lågt och därmed har konkurrensen om mark och andra resurser även varit liten. Troligen har konkurrensen inte varit så stor i Mellanbyn under perioden och därmed har man inte behövt markera ägogränser lika starkt som i senare perioder (se figur 45a).

Under perioden ca 350 f.Kr.–ca 100 f.Kr. (fas 2) koncentrerar sig bebyggelsen till höjdryggen på södra boplatsen. Det är under denna period som de stora gropsystemen och ansamlingarna av brunnar i anslutning till våtmarken i öster anläggs. I takt med att bebyggelsen blir tätare ökar vikten av gränsmarkeringar i form av hägnadslinjer. Gränserna verkar inte ha uppkommit i syfte att slå vakt om enskilt ägande utan har en mer kollektiv karaktär, eftersom de omsluter ett flertal långhus. Hägnadernas primära syfte är troligtvis att kontrollera djurens rörelse, samtidigt som de markerar samröret mellan hushållen inom gård VI. Gården kan bestå av flera långhus och hägnaderna utgör gränser mellan gården, åkern, betesmarken och resursområdena. Långhusens väggar avgränsar den privata sfären, medan gårdsytan, jordbruksmarkerna och resursområdena nyttjas kollektivt. Detta är tydligt på gård VI där långhusen har gemensamma hägnader ut mot de öppna ytorna. Kvar från förgående period finns även den enskilda gården (gård V) där resurserna är nära anslutna (se figur 45b).

Från ca 200 f.Kr. fram till ca 250 e.Kr. (fas 3–6) märks organisatoriska förändringar i bebyggelsen på södra boplatsen. Den kollektiva gårdsstrukturen, där mer än ett samtida långhus har gemensamma hägnader, upphör och varje enskild gård består av ett långhus. Ett tydligt förändringsmönster är en successiv ökad privatisering av gården. En tydligare och nästan kvadratisk tomtindelning blir märkbar efter ett förutbestämt mönster. Gård XI på område 1 saknar spår av bebyggelse under åtminstone 40 år men dess gränser förändras inte, vilket ger tolkningen att tomtgränser nu har en fastare struktur än tidigare. Det enskilda ägandet och därmed den privata sfären utgör nu hela gården. Samtidigt som delar av resurserna är förlagda till gården, fortsätter nyttjandet av kollektiva resurser utanför gårdskoncentrationerna. Troligen har betesmarker och även åkrar nyttjats mer kollektivt (se figur 45c).

Från ca 200 f.Kr. (fas 3–7) blir bebyggelsen mer kontinuerlig på norra boplatsen. Den har likheter i struktur jämfört med den samtida bebyggelsen på södra boplatsen i form av fast tomtindelning samt större och kraftigare byggda hus, hägnader och fägator. Bebyggelsen är stabil vilket förtydligas av upprepade reparationer av gårdsbebyggelsen. En fördjupad diskussion om den bakomliggande maktens manifestationer i detta kommer att hållas längre fram i kapitlet. Gårdarnas resurser är som i söder till viss del förlagda till gårdarna, men skillnaden här är att resurserna utanför gårdarna även de är enskilda och kan knytas till enskilda gårdar. Norra boplatsen har mer karaktären av en traditionell by med självförsörjande gårdar och en centralt belägen byallmänning som gårdarna har öppningar mot (se figur 45d).

Utifrån bebyggelseanalysen ovan ter sig Mellanbyn som ett relativt marginellt område under yngre bronsålder och äldsta delen av förromersk järnålder. Bebyggelsens spridning och husens grundkonstruktion tyder varken på konkurrens eller på elitär närvaro i området. Fr.o.m. 300-talet f.Kr. kan man se en etablering av höjden och därmed en förtätad bebyggelse. Även om enskilda ensamgårdar finns i området, så märks en tydlig kollektiv organisation i samband med etableringen av gård VI. Genom samverkan kan en del gårdar ha fått ett större ekonomiskt försprång genom effektivare jordbruksinvesteringar än andra. Strax före Kristi födelse märks en utveckling mot ett mer privatiserat samhällssystem med enskilt inhägnade gårdar. Dock har gårdarna ännu egalitära drag, genom att de har likartad storlek. Förutom att hålla djuren hägnade, så tyder hägnaderna även

Friman_text.indd 116 2008-04-11 10:45:25

på en hårdare konkurrenssituation än tidigare. Björhem och Magnusson Staaf tillägger i sin tolkning av inhägnade gårdar, att det finns tecken på att enskilda gårdar har haft anspråk på egen boskap men att hägnaderna även är ett uttryck för att ekonomin var gårdsanknuten och att man hade ett behov att markera det egna närområdet.[185] Förutom förekomsten av enskilda ägogränser, så märks den ökande privatiseringen genom att resurser i ökande grad knyts till den enskilda gården.

Under äldre romersk järnålder har den ökande konkurrensen samt större ekonomiska investeringar starkt bidragit till att en ny bondeelit etableras. Bondeeliten manifesterar detta genom att använda sig av en ny byggnadsteknisk kunskap genom att uppföra gårdar som är avsevärt mer monumentala än andra. Genom att balansera och underbalansera huskonstruktionen förskjuter man tyngdpunkten av takkonstruktionen även till väggarna och kan därigenom öka avståndet mellan bockarna i innerkonstruktionen. Detta medför att husen kan byggas längre med samma virkesåtgång som tidigare. De mer välbärgade gårdarna omger gårdsytan med palissadliknande hägn och fägator och/eller portaler. Med palissadliknande menar jag tätt satta stolpar med samma grovlek som väggstolpar till husen (ca 0,2 m i diameter). Vid portar eller fägatorna har stolparna varit kraftigare (ca 0,3 m i diameter) vilket motsvarar takbärande stolpar till hus. Dessa konstruktioner har sannolikt utgjort viktiga sociala markeringar och skydd mot angrepp och kanske i mindre utsträckning tjänat till att stänga ute djuren. Speciellt gård IV ger intrycket av en befäst gård och avspeglar ett oroligt samhälle där behovet av manifestation och försvar har varit viktig och nödvändig för de välbärgade storbönderna. Samtidigt är byggandet av större hus, fler uthus och kraftigare hägnader och fägator ett tecken på en ökad boskapshållning samt ett större hantverksetablerande på storgårdarna. Bebyggelsekoncentrationen genom först kollektiva gårdar och sedan bybildande strukturer med separat inhägnade gårdar innebär i båda fallen en ökad social kontroll på Mellanbyn. En likartad agrar utveckling som på Mellanbyn kan man finna på Feddersen Wierde initialt. Platsen var belägen på en uppförd förhöjning i marsklandet vid nordvästtyska kusten. Efter Kr. f utvecklades platsen genom uppförandet av ca 30 m långa långhus, flera uthus och en ökande hållning av nötboskap. Från 100-talet e.Kr. har byn vuxit till ca 50 långhus med fasta tomter formade som en hästsko. Basekonomin utgörs liksom på Mellanbyn av djurhållning av främst nöt men även odling av vete och korn. Vad somjämförelsevis saknas på Mellanbyn är havre och hirs. På båda platserna finns ett stationärt ledarskap och huvudgårdarna på båda platserna har palissadliknande hägn. Under första halvan av äldre romersk järnålder utvecklas de båda platserna åt helt olika håll. På Feddersen Wierde utvecklas specialiserat metallhantverk såsom järnsmide och bronsbearbetning. Dessutom vittnar fyndmaterialet om direktkontakter med romerska riket i form av t.ex. glaspärlor, terra sigillata och mynt.[186] Som vi ska se längre fram saknas detta på Mellanbyn.

Fyndanalys

INLEDNING

Ovan har jag diskuterat i termer av egalitärt, elitärt, kollektivt eller individuellt enbart utifrån bebyggelsestruktur, gränsmarkeringar och resursområden. Det är svårt att diskutera i termer som ideologi, föreställningsvärld eller att tyda rituella, ekonomiska eller sociala handlingar utan ett fyndmaterial och dess kontexter. Denna diskussion kommer här att fördjupas i och med fyndanalysen. De olika

185 Björhem, Nils & Magnusson Staaf, Björn 2006:202.

186 Haarnagel, Werner 1979:249 ff, 296.

Friman_text.indd 117 2008-04-11 10:45:25

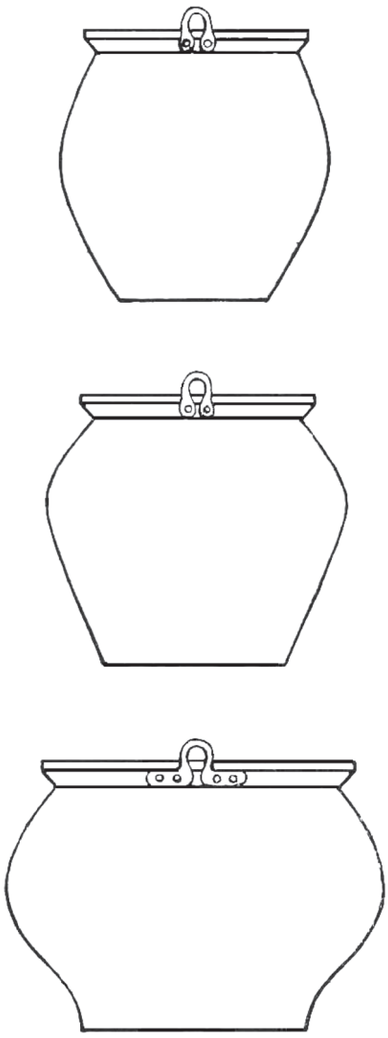

Figur 46. Kärlformer av bronskärl, Östlandstyp (Ekholm, Gunnar 1974:30, fig. 2).

fyndkategorierna har olika symbolspråk beroende på vilka kontexter de har deponerats i. Det är i detta sammanhang viktigt att belysa de olika föremålens transformering och de markeringar man har gjort i och med att föremålen har skiftat betydelse. Därför kommer fyndmaterialet att diskuteras separat. I slutet av kapitlet kommer det totala materialet att vävas samman i diskussionen i syfte att visa på den sammansatta kulturförändring som ägt rum i Mellanbyn och gett upphov till platsens centrala funktion. I slutet av kapitlet kommer speciellt deponeringen av föremål i olika kontexter och därmed också de transformeringsprocesser som föremålen genomgår att visa på den oskiljaktighet som finns mellan människans olika ideal och handlingar. Detta blir extra tydligt i de starkt ritualiserade tidsperioder som yngre bronsålder och äldre järnålder utgör.

Keramiken

Den äldre järnålderskeramiken är i stort koncentrerad till gropsystemen och enskilda gropar på södra boplatsen. Det är framförallt i det översta sättningslagret i gropsystemen som man finner de största mängderna. Keramiken påträffades i stort sett i alla större gropar samt gropsystem och spridningen är relativt jämn över södra boplatsen. De största mängderna är dock koncentrerade till gropsystemen A70 (vid gård V) och A570 (vid gård VI) samt gropen A22 (gård VI). Totalt påträffades ca 30 kg keramik i dessa tre anläggningar. Totalt påträffades ca 65 kg på södra boplatsen. Det är tydligt att de flesta deponeringar av keramik i sättningslagret har skett under sen förromersk järnålder och äldre romersk järnålder och att keramiken i gropfyllningarna generellt dateras till hela perioden förromersk järnålder. Dessa dateringar är främst gjorda utifrån analys av mynningsskärvor. Undantag finns i materialet och man kan konstatera att gropar och gropsystem på södra boplatsen är anlagda under en period av nästan 300 år. Det är främst analysen av keramiken i gropsystemet (A70) vid den tidiga gård V från äldre förromersk järnålder samt keramiken i gropfyllningarna från gropsystemen kring gård VI–VIII som dateras till yngre förromersk järnålder, som ger detta tidsspann. Den förromerska keramiken har en relativt jämn spridning i anslutning till gårdsbebyggelserna på södra boplatsen. Keramiken finns även representerad i brunnarna från brunnsområdet, vilket tydliggör brunnarnas koppling till gårdarna söder om. Den finns företrädesvis i gropfyllningarna i gropsystemen men är även dominerande nära gård V, och här även i sättningslagren hos de grunda gropsystemen A3165 och A70. Keramik som kan dateras till yngsta delen av förromersk järnålder och äldre romersk järnålder finns däremot i anknytning till gårdarna VI, VII och VIII. Det är främst keramikskärvor med förtjockad och facetterad mynning samt skärvor med horisontell streckornering som dateras till den yngre perioden.

På norra boplatsen är keramikmaterialet jämförelsevis sparsamt och påträffas i mindre gropar och härdar. Keramiken väger ca 10 kg. Den lilla mängd (ca 0,2 kg) som är daterbar påträffades i och strax norr om gård III. I en av groparna (A1381), strax norr om gården fanns tunnväggig, kvalitetskeramik med bl.a. horisontell streckornering. Denna typ av ornering påträffades även i gropsystem A570 (vid gård VI) som har den största koncentrationen av tunnväggig kvalitetskeramik, i det stora gropsystem A1516 (gård VII) samt i gropen A1485 (gård VII). Man kan konstatera att keramiken från den yngre fasen på södra boplatsen är deponerad i samband med och efter att gårdarna V–VIII har upphört att existera. Handlingen har med största sannolikhet initierats av människorna som har bott på gård III, eftersom det är här man påträffar samma typ av keramik i gropkontexter. Detta blir extra intressant med tanke på att området som omfattar gård V–VIII fortsättningsvis inte bebyggs, utan den fortsatta bebyggelsen från äldre romersk järnålder istället är lokaliserad till södra delen av södra boplatsen (se vidare diskussion i slutanalysen) samt på norra boplatsen.

Friman_text.indd 118 2008-04-11 10:45:26

Dynamiken med fyndkontexten av kvalitetskeramik i enskilda gropar och gropsystemen ligger delvis i tolkningen att det kan röra sig om offerritual på en boplats. Vanligen förkommer keramiken i gravar eller som offer i våtmarker. En annan intressant aspekt är att kärlen är tillverkade efter metallförebilder. Den blankpolerade ytan hos kärlen anses av forskare vara ett syfte att efterlikna metallglans.[187] Det är inte bara på ytan man har försökt efterlikna metall. Även den tunna godstjockleken som hos mindre kärl kan gå ner till 3 mm, är ett försök att uppnå väggtjockleken hos metallkärl. De främsta förebilderna har troligen varit till Skandinavien importerade romerska bronskärl av främst Östlandstyp. Kärlformerna i keramikmaterialet från Mellanbyn är i det närmaste identiska med formerna hos Östlandskärlen där en del av kärlen har sin utbuktning på något över mitten av kärlet (Tingvolltyp) och kärl som har utbuktningen som börjar strax under mynningen, medan nedre delen av kärlen är svagt konkava (Juellingetyp). På den yngsta formen av bronskärlen blir överdelen ännu mer starkt utbuktande vilket får till följd att mynningsdiametern ökar medan undre partiet får mer konkava sidor (Sautyp)[188] (figur 46). Stor likhet mellan materialen finns även vid jämförelse mellan mynningarna hos bronskärlen och keramiken, där mynningen bildar en skarp vinkel mot buken. Rent allmänt kan keramikmynningar med fasetter associeras med metallhantverk, där varje facett har fått sina flata ytor genom uthamring. Ett annat exempel på att keramiken inte har tillverkats utifrån sina plastiska egenskaper är orneringen. Orneringen på keramiken från Mellanbyn består huvudsakligen av en tunt ristad horisontell linje en bit under mynningen, som löper runt kärlet. Samma typ av ornamentik förekommer på ett bronskärl av Juellingtyp som tros ha påträffats i Småland[189] (figur 47). I keramiken som deponerats i gropar och gropsystem finns slutligen två kärlbottnar med utvändig cirkulär och konkav inbuktning. Konkava inbuktningar finns även från samtida romerska kastruller som bl.a. påträffas i själländska gravar[190]

Mängden tunnväggig och polerad kvalitetskeramik är osedvanligt stor, jämfört med de små mängder som vanligtvis förekommer på andra välundersökta boplatser i Malmö. Keramiken förknippas ofta med gravfynd. Ca 2 km nordost om Mellanbyn i nuvarande Limhamn har påträffats keramikkärl i tre skelettgravar som dateras till äldre romersk järnålder.[191] De kommer att diskuteras närmre i kapitel ”Kulturförändring i södra delen av Malmö”. Kvalitetskeramiken på södra boplatsen väger strax under 11 kg och man kan konstatera att den befann sig i samma kontext som de tillvaratagna metallföremålen på södra boplatsen. Detta stärker tesen att keramiken är rituellt deponerad. I och med att keramiken rent mentalt har behandlats som metallkärl redan vid tillverkningen, har den samma status som metallföremålen vid deponeringen. Uppenbart för tidsperioden är att man inte har möjlighet att tillverka metallkärl lokalt. Inga spår av bronskärl påträffades på Mellanbyn. Dock utesluts det inte att kärlen kan ha importerats till platsen. De i detalj kopierade variablerna hos bronskärlen tyder på att man har varit i kontakt med förlagorna. Metallernas höga status belyses därför av att den lokala keramiken i så stor mängd har transformerats till mentala bronskärl i originalkärlens frånvaro. De bakomliggande orsakerna till varför ”gravkeramik” har deponerats i anslutning till gårdsbebyggelsen på södra boplatsen kommer att belysas närmare längre fram.

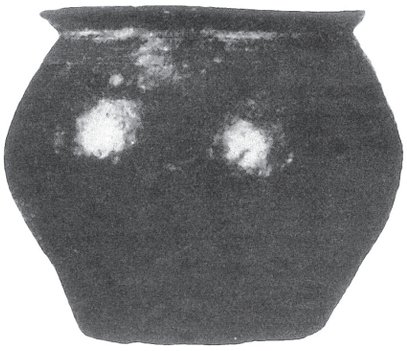

Figur 47. Bronskärl från troligtvis Småland (Ekholm, Gunnar 1974:33 fig. 4).

187 Lindahl, Anders (red.) m.fl. 2002:95 ff.

188 Ekholm, Gunnar 1974:30.

189 Ekholm, Gunnar 1974:33.

190 Liversage, David 1980:80 f.

191 Petré, Rolf 1959.

Friman_text.indd 119 2008-04-11 10:45:26

METALL

Den stora mängden metallfynd är uppseendeväckande med tanke på att de är deponerade i en boplatskontext från perioden yngre förromersk järnålder–äldre romersk järnålder. De deponerade fynden är spridda på en ca 3 ha stor yta och består bl.a. av 148 metallfynd som dateras till äldre järnålder. Föremålen är

Tabell 10. Metallföremål från äldre järnålder på södra boplatsen. Om inget annat anges har föremålen varit tillverkade av järn. De dateras allmänt till mellan första århundradet f.Kr. till första århundradet e.Kr. Till sen förromersk järnålder dateras ett hänge med bleck ämnat till utsmyckning av en häst samt fyra av fibulorna. Den triangulära fibulan och det ballusterformade remändesbeslaget dateras till övergången förromersk–äldre romersk järnålder. Krumkniven, det eneggade svärdet, samt lansspetsen dateras till början av äldre romersk järnålder.

Fyndkategori	Antal	Anmärkning
Vapen:		
Eneggat svärd	1	
Svärdshäng	1	
Svärdsslidesbeslag	2	
Lans	1	
Sköldnit	1	
Hästutrustning:		
Remändesbeslag	1	Seldon
Rembeslag	2	
Hänge med bleck	1	
Ring med bleck	1	
Ring	1	
Betsel	1	
Sporre	1	
Dräkt- och bältesgarnityr:		
Fibula	5	En är tillverkad i brons
Sölja	1	
Remändesbeslag	1	
Rembeslag	3	
Ring	4	Ett lösfynd
Redskap:		
Kniv	10	
Krumkniv	1	
Skära	1	
Mejsel	2	Ej funktionsbestämda
Syl/pryl	5	
Nål	8	
Fiskekrok	1	
Spik, nitar etc.:		
Spik	17	
Nit	8	Ett lösfynd
Dubbelnit	2	
Rombisk nit	2	En har troligen suttit på en vagn
Bricka (brons)	2	
Övriga beslag:		
Beslag	3	
Beslag (brons)	1	
Knapp (brons)	1	
Övrigt:		
Ten	14	
Järnföremål obestämbara	22	
Bronsföremål obestämbara	6	
Bly obestämbart	3	
Restprodukter		
Brons	1	Överskott efter gjutning
Järnslagg	8	
Summa	**146**	

Friman_text.indd 120 2008-04-11 10:45:26

annars vanligtvis starkt förknippade med gravar eller våtmarksoffer. Metallföremål är fåtaliga som fynd på boplatserna från äldre järnålder. I de fall de påträffas i ett boplatsmaterial utgör de vardagsföremål eller redskap och nästan aldrig dräktutsmyckning, hästutrustning eller vapen. Vad som också är slående med materialet från Mellanbyn är de goda bevaringsförhållandena för större delen av järnföremålen. Detta gäller främst det intakta eneggade svärdet med nitarna vid handtaget bevarade (fig. 15a), det kompletta betslet där endast remmarna saknas (fig. 21d), den triangulära fibulan där nål, nålhållare och fjäder var intakta (fig. 17a) samt ett par tunna nålar där spetsen fortfarande är relativt vass och nålsögat oskadat (fig. 16f). Till stor del kan de goda bevaringsförhållandena förklaras av jordsammansättningen. Under våren 2000 lämnades jordprover och metallprover från de mest fyndrika gropsystemen in för analys till Anders Nord på Riksantikvarieämbetet. Resultatet visade på fyra faktorer för gynnsam bevaring av järn. Jorden innehöll låga halter av salt, sot och organiska produkter samt hade ett högt pH-värde (pH 8).[192] Av de 148 metallföremålen påträffades 137 föremål på södra boplatsen medan endast 11 fynd från norra boplatsen kan hänföras till samma period. De finns uppräknade i tabell 10 och 11.

Precis som den finare keramiken är metallfynden starkt koncentrerade till gårdarna VI–VIII, men även de övriga områdena på södra boplatsen finns representerade (figur 48). Det är främst tre koncentrationer som utmärker sig, nämligen i gropsystemen A1516 och A1903 i anslutning till gård VII samt de tätt liggande gropsystemen A2209/A23 i anslutning till gård VI. På norra boplatsen påträffades fynden i anslutning till främst gård III och gård IV. I totalt 31 gropar och gropsystem på södra boplatsen förekommer metallfynd, vilket avgränsar största delen av den förromerska bosättningen. I några gropfyllningar vid gård VI förekom ett mindre antal obestämbara metallfragment samt ett svärdsslidesbeslag. På område 6 påträffades även fibulan i fyllningen i grop A2846. Alla övriga fynd påträffades i ytan företrädesvis i sättningslagret hos ca 20 gropsystem, men även i ytan på gropar. Genom att analysera dateringen av metallfynden och kontexterna där de är deponerade, kommer man till slutsatsen att materialet är deponerat vid flera tillfällen. Föremålsdateringarna pekar på en nedläggelseperiod motsvarande fas 4–5.

En intressant fyndkategori är även järnslagg. På södra boplatsen påträffades slagg nästan uteslutande runt gård VII och VIII. Fynden påträffades ytligt i anläggningarna, men även ett fynd i ett stolphål efter en takbärare i hus 14 på gård VII. Detta tyder på att slaggen har deponerats i främst gropsystemen, men fyndet i hus 14 pekar även på att viss framställning av järnföremål kan ha ägt rum på södra boplatsen. De två fynden av järnslagg på norra boplatsen påträffades i hus 3 på gård IV samt i en grop strax söder om. Förekomst av järnslagg tyder på att bearbetning av järn har ägt rum på de båda boplatserna om än i liten skala. På danska och skånska boplatser finns det belägg för att råmaterial har

192 Muntlig uppgift Anders Nord, Riksantikvarieämbetet.

Tabell 11. Metallföremål från äldre järnålder på norra boplatsen. Om inget annat anges har föremålen varit tillverkade av järn. Fynden kan inte dateras närmare än till första århundradet f.Kr. till första århundradet e.Kr.

Fynd	Antal	Anmärkning
Kniv	1	Lösfynd
Sölja	1	
Nål	1	
Spik	4	Ett lösfynd
Övrigt:		
Järnföremål obestämbara	3	
Bronsföremål obestämbara	1	
Järnslagg	2	
Summa	**13**	

Friman_text.indd 121 2008-04-11 10:45:27

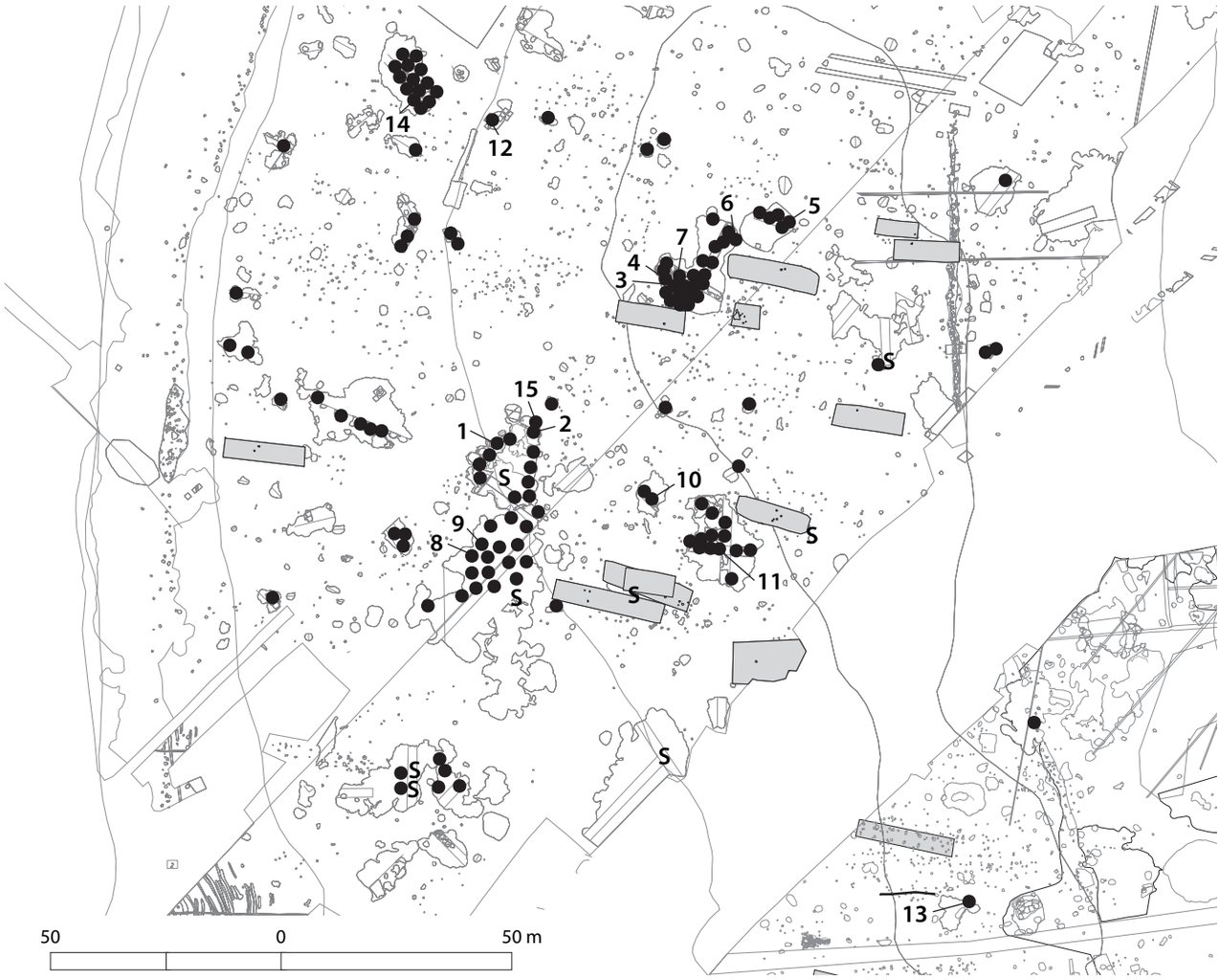

Figur 48. Spridningen av metallfynd (svarta prickar) och järnslagg (S) på södra boplatsen. 1. Eneggat svärd 2. Svärdshäng 3–4 Svärdsslidesbeslag 5. Lans 6. Sköldnit 7. Betsel 8. Sporre 9–13 Fibula 14. Balusterformat remändesbeslag 15. Krumkniv.

transporterats till boplatserna, medan primär- och sekundärsmide har skett på eller i anslutning till gården under äldre järnålder.[193]

Frågan man ställer sig är hur länge ett föremål har varit i omlopp innan det deponerats. Tydligt är att flera av föremålen var hela vid nedläggelsen. Ingen medveten destruktion går heller att spåra i materialet. Både keramiken och metallföremålen pekar mot att både förromerskt och äldre romerskt material finns representerade. Samtidigt är artefaktmaterialet av varierande karaktär, kvantitativt mycket stort samt spritt över en stor yta. Förutom de 146 metallfynden har även drygt 10 kg tunnväggig, polerad keramik innehållande nästan 1000 skärvor deponerats om vi bara tar hänsyn till statusindikerande fynd. I gropsystem A2209 vid gård VI påträffades metallfynd både i gropfyllningen och i sättningslagret. Detta är en indikation på att föremål även har nedlagts medan bosättningen har varit i bruk inom deponeringsområdet, samtidigt som deponeringen av fynd i sättningslagret ska tillskrivas den norra boplatsen. La Tène fibulan i A2846 (område 6) påträffades i fyllningen tillsammans med övrigt material i gropen. Dateringen av fibulan (andra århundradet f.Kr.) samt dess fyndkontext ger tolkningen att nedläggelsen bör vara gjord av invånarna på södra boplatsen. Man kan alltså konstatera att nedläggelser av metallföremål på södra boplatsen redan ägde rum av invånarna på platsen under den yngsta bebyggelsefasen i deponeringsområdet. Som tidigare nämnts var föremålsmängden som påträffades i

193 Becker, Nathalie 2005:255.

Friman_text.indd 122 2008-04-11 10:45:28

fyllningen i enskilda gropar och i gropfyllningen i gropsystemen avsevärt mindre än den fyndmängd som påträffades i sättningslagren i ytan på gropsystem. Deponeringen i sättningslagren på gropsystemen på södra boplatsen, har ägt rum i övergången förromersk järnålder och äldre romersk järnålder av invånarna på norra boplatsen vid upprepade tillfällen. Detta äger rum samtidigt som bosättningen inom deponeringsområdet i söder avvecklas. Nedläggelser av metallföremål på södra boplatsen verkar helt klinga av under andra halvan av äldre romersk järnålder. Fördelningen mellan de viktigaste fynden i sättningslager och gropfyllningar kan studeras i tabell 13.

Utrustning motsvarande en symbolisk individ framträder i materialet om vi utgår från fynd av vapen och hästutrustning (se tabell 10). En person med hög status synliggörs. Denna har varit utrustad med svärd, lans och sköld. Möjligen har han även haft en rakkniv i sitt bälte. Svärdet har varit nedstucket i en slida utsmyckad med beslag. Den vanligaste kombinationen av vapen i gravar är lansspets och svärd och ibland även med sköld under äldre järnålder.[194] Någon av fibulorna kan ha varit fästad på klädesdräkten. Personen har varit ridburen och utrustad med sporrar. Hästen har haft betsel, seldon och beslag, men har även varit utsmyckad med små bleck. Tolkningen bygger på det faktum att fyndvariationen pekar mot en uppsättning vapen, samt en uppsättning hästutrustning om vi bortser från att en del detaljer saknas. Inget av utrustningen ovan påträffades i dubbel uppsättning.

Förutom direkta prestigeföremål har även verktyg och redskap tillverkats för det dagliga hantverket i form av mejselliknande föremål, knivar, sylar, nålar, skära samt fiskekrok. Förutom de två fibulorna av senlatènetyp är föremålen typiska för Sydskandinavien. Förekomsten av järnslagg utesluter inte heller viss lokal tillverkning. Utifrån Mellanbyns centrala roll i samhällsutvecklingen för södra delen av Malmö, är en mycket intressant aspekt på metallföremålen att ingen romersk import finns i materialet. Den enda tydliga kopplingen till romarriket är försöken att kopiera eller efterlikna metallkärl i keramiktillverkningen. Detta är dock ett fenomen som påträffas i stora delar av Skandinavien. Förutom hästbetslet i järn som saknar jämförelse, så är övriga metallföremål typiska för det skandinaviska materialet. Dessa aspekter kommer vidare att diskuteras i nästföljande kapitel. Diskussionen rörande orsaker till metalldepositionerna samt den regionala prägeln på en stor del av föremålen kommer dessutom att fördjupas under slutanalysen av Mellanbyn.

ÖVRIGT ARTEFAKTMATERIAL

Bränd lera och lerklining

Båda fyndkategorierna förekommer tillsammans i gropar och gropsystem. Koncentrationerna finns framför allt i anslutning till gårdarna på södra boplatsen. Däremot saknas spår av leran i stolphålen till huskonstruktionerna. Stora delar av materialet är däremot deponerat i sättningslagren i gropsystemen. Jag menar att en rituell destruktion och en efterföljande bortstädning av bebyggelserester kan ha ägt rum på södra boplatsen. En koncentration av bränd lera/lerklining finns även i gropsystemen i område 6, vilket förstärker tolkningen av bebyggelse i området. I område 4 däremot påträffades nästan inga spår. Aktiviteterna från området härrör från den äldre bebyggelsefasen och idén om att rituellt städa bort bebyggelse finns därför inte vid tidpunkten på Mellanbyn. På norra boplatsen förekommer den brända leran inne i huslämningarna vilket tyder på att husresterna har lämnats på platsen. Materialet förekommer även i spridda gropar både inom och utanför gårdarna.

194 Nicklasson, Påvel 1997:33.

Friman_text.indd 123 2008-04-11 10:45:28

Malstenar

20 löpare, sju underliggare samt två mortelliknande stenar utgör malstensmaterialet. På södra boplatsen märks två koncentrationer i område 3 och 5. I område 5 fanns sex löpare i det keramikrika gropsystemet A570. Som tidigare beskrivits påträffades malstenarna i anslutning till gårdarna i gropar och gropsystem, i det senare fallet företrädesvis i sättningslagret. På norra boplatsen finns malstenar i anslutning till gård III. Flera anläggningar i Mellanbyn hade rikligt med sten i fyllningarna och det är därför troligt att materialet har innehållit fler malstenar. Man kan därför konstatera att en betydande cerealieproduktion har ägt rum under äldre järnålder på Mellanbyn.

Brynen och slipstenar

Materialet består av 12 slipstenar och åtta brynen, där de flesta påträffades i område 3 och 5 på södra boplatsen. Kontextuellt sammanfaller fynden av brynen och slipstenar i stort sett med fynden av metallföremål som t.ex. i det fyndrika gropsystemet A1516 och gropsystem A23. I A570 förekommer slipstenar tillsammans med den metallrelaterade keramiken. I område 4 och 6 på södra boplatsen saknas föremålstyperna helt. I dessa områden är koncentrationen av metallfynd mindre än i område 3 och 5. På södra boplatsen finns alltså en stark koppling mellan metallföremål och metallrelaterade föremål eftersom de är koncentrerade till samma kontexter och bör därför ha haft en likartad rituell innebörd. Även på norra boplatsen förekommer brynen och slipstenar men i mindre omfattning.

Bennålar/benspetsar

De fyra påträffade föremålen härrör alla från område 6, närmare bestämt från sättningslager och fyllning i gropsystem. Föremålen kan relateras till textil- och läderbearbetning och man kan konstatera att benföremålen ger en utökad bild av ett varierande depositionsmönster i gropsystemen.

BENMATERIAL

Benmaterialet från Mellanbyn är genomgånget och analyserat av osteologen Lena Nilsson utom område 1. Detta material har analyserats av Annica Cardell. Benmaterialet var fragmenterat och är därför ej medtaget i analysen, men artsammansättningen visade sig dock vara likartad.[195] Till största delen är därför följande analys hämtad från den osteologiska rapporten för område 2–13.[196] Materialet som tillvaratogs kan betecknas som relativt stort och omfattar drygt 18 000 benfragment till en vikt av ca 110 kg. Av dessa kunde 4256 fragment identifieras till art och benslag. Fynden har stor spridning och påträffas i nästan alla undersökta gropar, gropsystem och brunnar. Den största mängden ben påträffas i gropsystem A570 (område 5). Totalt Ca 11,8 kg påträffades och nästan uteslutande i sättningslagret. Den deponerade benmängden totalt har naturligtvis varit mycket större, då man har i åtanke att ett flertal gropsystem endast undersöktes i samband med maskinsnittning. Större ben av nöt förväntas dominera materialet då anläggningar undersöks med denna metod, vilket då kan ge en skev bild av både artsammansättningen och fördelningen av benfragment mellan arterna. I analysen har denna faktor tagits i beaktning.

Den största mängden ben finns representerad i gropsystemens sättningslager jämfört med dess gropfyllningar om man räknar totalt. Bilden överensstämmer med fördelningen av keramik och metallfynd. Liksom metallfynden och keramiken har benen en stor ytmässig spridning i gropsystemen, vilket ger ett intryck att

195 Lövgren, Karin m.fl. 2007:14, 320.

196 Nilsson, Lena 2003.

Friman_text.indd 124 2008-04-11 10:45:28

Arter	Södra boplatsen	Norra boplatsen
Nötboskap *(Bos taurus)*	1 010	689
Får/get *(Ovis/Capra)*	957	123
Får *(Ovis aries)*	84	16
Get *(Capra hircus)*	2	1
Svin *(Sus domesticus)*	254	101
Häst *(Equus caballus)*	154	77
Hund *(Canis familiaris)*	81	96
Räv *(Vulpes vulpes)*	-	1
Kronhjort *(Cervus elaphus)*	1	
Späckhuggare *(Orcinus orca)*	1	
Knubbsäl *(Phoca vitulina)*	1	-
Grönlandssäl *(Phoca groenlandica)*	1	1
Gråsäl *(Halichoreus grypus)*	2	-
Säl *(Phocidae sp)*	7	1
Vattensork *(Arvicola terrestris)*	59	14
Sork *(Microtus sp)*	122	21
Husmus *(Mus musculus)*	5	8
Skogsmus *(Apodemus sylvaticus)*	2	-
Smågnagare *(Muridae)*	16	-
Groda *(Anura sp)*	397	57
Padda *(Bufonidae sp)*	27	
Tamgås *(Anser anser domesticus)*	7	10
Tamhöns *(Gallus gallus domesticus)*	2	-
Kungsörn *(Aquilo chrysaetos)*	1	-
Fågel *(Aves sp)*	87	15
Torsk *(Gadus morhua)*	3	8
Sill *(Clupea harengus)*	30	34
Plattfisk *(Pleuronectidae sp)*	11	-
Braxen *(Abramis brama)*	1	
Abborre *(Perca fluviatilis)*	1	
Ål *(Anguilla anguilla)*	1	
Fisk *(Pisces sp)*	76	58
Obestämbara	9 685	ca 2 503
Totalt	**13 086**	**ca 3 834**

Tabell 12. Artsammansättningen i antalet benfragment på norra respektive södra boplatsen (efter L. Nilsson 2003). 38 av de obestämbara benfragmenten i tabellen på norra boplatsen saknar daterbar kontext.

de olika föremålskategorierna som fanns representerade har behandlats likartat vid deponeringstillfället. I slutet av benanalysen ska jag försöka förklara varför ett till synes ”avfallsmaterial” förekommer i samma kontext som ”högstatusföremål”. Det ska dock nämnas att i de mer noggrant undersökta gropsystemen A2900 och A2883 i område 6 är den kvantitativa fördelningen mer jämn räknat i vikt. Här har både sättningslager och gropfyllningarna undersökts med grävsked. Artsammansättningen visar på att fiske och jakt på bl.a. säl har ägt rum av invånarna på båda boplatserna, men att det är de domesticerade arterna som dominerar. Artlistan för norra och södra boplatsen redovisas i tabell 12.

Viktigt att kommentera är antalet fragment av hund på norra boplatsen. 50 av de 96 fragment som påträffades kommer från ett och samma hundkranium, som påträffades i brunn A1172 i område 13. Detta reducerar antalet möjliga individer av hund som har deponerats på norra boplatsen. Förekomsten av fisk i materialet är till största delen ett resultat av att fyllningen i enskilda m^2-rutor i gropar och gropsystem har vattensållats i 2 mm maskstorlek.

Friman_text.indd 125 2008-04-11 10:45:28

Norra och södra boplatsen

I analysen av benmaterialet kunde det konstateras att alla kroppsregioner av arterna nöt, får/get, svin och häst fanns representerade i gropar och gropsystem på södra boplatsen. Kranium och underkäkar är bäst representerade hos nöt, svin och hund, medan fram- och bakben är mest frekventa hos får/get. Nöt, svin och får/get bär spår av styckning och fillettering. Dessutom har benen från får/get och svin märgspaltats. Endast 14 fragment av det totala benmaterialet har kunnat könsbestämmas. Utfallet blev fyra kor, tre suggor och sju galtar. I de fall åldern kunde bedömas utgörs nöt och hund av vuxna djur medan får/get och svin har slaktats företrädesvis under sina första och andra levnadsår. Alla åldrar finns däremot representerade hos hästen. Mankhöjden har beräknats överensstämma väl med islandshästens.[197] Detta är intressant eftersom det funna hästbetslet är anpassat till en häst av nämnda storlek.

Alla kroppsregioner finns representerade från nöt, får/get och häst. Hos nöt, svin och hund är kranium och underkäkar mest frekventa benslagen på norra boplatsen. Spår av styckning finns hos de fyra köttproducerande arterna. Dessutom finns märken efter fillettering hos nöt och svin samt spår av märgspaltning av nötben. Får/get slaktades vid 1,5–2 års ålder och svin under deras andra levnadsår. Benen från nöt och hund har däremot utgjort vuxna individer. Hästen kunde dock inte närmre åldersbestämmas. Tio benfragment har kunnat könsbestämmas till fyra kor, en tjur eller oxe, tre tackor samt en bagge.[198]

Utifrån de få ålderskriterier som finns för får/get och nöt kan man försiktigt tolka materialet som att de båda arterna i första hand har använts som kött- och mjölkproducenter och i andra hand som råvara till ben- och skinnhantverk. Lena Nilsson anser det dock svårt att avgöra om det har varit frågan om överskottsproduktion.[199] Dock kan man spekulera i om inte uppfödningen av vissa djur har haft till syfte att offras med tanke på att de är deponerade i de metall- och keramikrika gropsystemen. I så fall skulle de kunna utgöra en överskottsproduktion.

Om materialet som deponerats i gropsystemens sättningslager skulle indikera att fester skulle ha ägt rum i form av konsumtion av mat borde andelen nöt dominera i benmaterialet enligt Lena Nilsson. Dock kan man inte spåra skillnader i artsammansättning mellan gropfyllningarna och sättningslagret, utan mängden nöt och får/get är likartad men dominerande i båda kontexterna följt av svin. I båda kontexterna förekommer också ben från både köttrika och köttfattiga delar från djuren.[200] Om man bortser från övriga fynd och kontexternas rumsliga spridning på Mellanbyn, finns det inga tydliga tecken på en ritualiserad nedläggelse av ben i gropsystemens sättningslager, utan ger i sin sammansättning mer intryck av ordinärt boplatsmaterial. Man kan naturligtvis aldrig utesluta att benmaterial i gropar skulle vara rester efter fester eller offer. Förutom nöt så har säkerligen svin och häst ingått vid festerna samt får i fester med lägre dignitet. Vid en jämförelse med benmaterialet i Järrestad från vendel- och vikingatid har en hög andel ben från häst påträffats från vikingatida brunnar. De tolkas som rester efter blot- och offerhandlingar. Även nöt utgjorde en stor andel i både brunnar och grophus.[201]

Det är svårt att intolka offerritualer i gropsystem utifrån ett benmaterial, speciellt om materialet består av domesticerade arter. I synnerhet nöt, får/get och svin har utgjort en viktig ekonomisk del av bashushållningen Om benslagen och arterna är blandade vid deponeringar försvårar det tolkningen, eftersom ma-

197 Nilsson, Lena 2003:31 ff, 44.

198 Nilsson, Lena 2003:36 ff.

199 Nilsson, Lena 2003:50.

200 Nilsson, Lena 2003:50 f.

201 Söderberg, Bengt 2005:252 ff, 260.

Friman_text.indd 126 2008-04-11 10:45:29

terialet kan ha utgjort hela eller delar slaktade djur, eller vardagligt matavfall, samtidigt som samma material kan ha kamouflerat en offerritual eller en fest. Andelen hästben på södra boplatsen är större i gropfyllningarna än i sättningslagret. Genom att tolka förekomsten av hästben som ett rent avfallsmaterial bortser man från möjligheten att materialet i gropfyllningarna saknar rituell betydelse.

Vad som sticker ut i benmaterialet på Mellanbyn är hundbenen. Hundens funktion som levande varelse är och har varit annorlunda jämfört med nöt, får/get och svin, åtminstone i Sydskandinavien. Den har varit viktig som vakt av människor, djur och fast egendom. Den slår även larm då okända närmar sig, utgör en viktig faktor vid jakt, har ofta använts vid strid och skärmytslingar och har utgjort ett av de viktigaste sällskapsdjuren. Utifrån Anne Carlies studie av husoffer i Sverige och Danmark pekar hon på hundens speciella ställning i förhistorisk mytologi som väktare och beskyddare. Hennes slutsats bygger på att hela djur eller kraftiga delar som kranier eller käkar har offrats och saknar spår av slakt eller märgspaltning, vilket är vanligt hos traditionella offerdjur.[202]

I elva av gropsystemen på södra boplatsen påträffades ben från hund. I åtta av dessa förekommer benfragment från kraniet eller underkäken både i sättningslagret och i gropfyllningarna. I ytterligare sex gropar på södra boplatsen och fyra på norra boplatsen påträffades ben från hund med en övervikt av kraniefragment. Dessutom har delar av kranier och underkäkar påträffats i fyra brunnar på södra boplatsen och i en brunn på norra boplatsen. Ytterligare en brunn på den norra boplatsen innehåller hundben.[203] Dock pekar fyndmaterialet nära ytan på en vikingatida datering. Man kan därför konstatera att sedvänjan att deponera hundar i brunnar lever kvar in i vikingatid i södra delen av Malmö. Det finns en klar tendens att man frigjort kraniet från övriga kroppen och deponerat detta separat under äldre järnålder på Mellanbyn, både i gropsystem och i brunnar. I område 6 ligger brunn A4032 som en nedgrävning i gropsystem A2900. På botten av brunnen påträffades bl.a. ett kraniefragment från hund och ett ben från får/get i samma fyllning som har ^{14}C-daterats till 100 BC–50 AD. Som vi kommer att märka i kapitlet ”Kulturförändring i södra delen av Malmö” finns på flera platser i södra delen av Malmö fynd av speciellt hundkranier i brunnar från äldre järnålder. Seden finns även på kontinenten bl.a. på Brittiska öarna i brunnar från romersk järnålder.[204]

På båda boplatserna finns spår av jakt som komplettering till djurhållning och åkerbruk. Främst har säl jagats, däribland har knubbsäl, grönlandssäl och gråsäl kunnat identifieras. Dessutom finns ett benfragment av späckhuggare. Jakt har även förekommit på kronhjort. Från båda boplatserna har även påträffats fiskben, företrädesvis sill och torsk, i anläggningar där vattensållning av fyllningen har ägt rum. I mindre mängder har man vid gårdarna även haft tamgås och höns.[205]

Den stora skillnaden mellan de båda boplatserna är att antalet fragment av nöt ökar ca 20 procent på norra boplatsen på bekostnad av får/get under äldre romersk järnålder.[206] Detta kan sättas i samband med en ökad frekvens av enskilt inhägnade gårdar och fägator. Bebyggelseomläggningen på Mellanbyn skulle kunna knytas till ett förändrat utnyttjande av åker och betesmark orsakat av en förändrad inriktning av boskapsskötsel.

Lena Nilsson gör en jämförelse med boplatserna Burlöv 20C och Vintriehemmet 3A–B som är samtida med den äldre södra boplatsen i Mellanbyn. Man kan utläsa i hennes rapport att av nöt och får/get så utgjordes ca 80 procent av det totala benmaterialet och ungefär lika fördelat på ca 40 procent var. Hon jämför

202 Carlie, Anne 2004:132.

203 Nilsson, Lena 2003:5, 16 f, 20, 27.

204 Green, Miranda 1992:111 f.

205 Nilsson, Lena 2003:2f (tabell 1).

206 Nilsson, Lena 2003:40.

Friman_text.indd 127 2008-04-11 10:45:29

även husdjuren från den yngre norra boplatsen med de samtida boplatserna Lockarp 7A, D och H och kommer fram till att andelen nöt och får/get fortfarande utgjorde tillsammans ca 80 procent, men andelen nöt hade nu ökat till 65–70 procent på bekostnad av får/get som hade minskat till 10–15 %. Boplatserna låg ca 5 km öster om Mellanbyn och man kan konstatera en likartad förändring av andelen nöt och får/get under perioden förromersk-äldre romersk järnålder.[207]

Min tolkning är att en del av benmaterialet på södra boplatsen utgör spår av matoffer möjligen även djuroffer. Detta gäller dels det material som påträffades i gropsystemens sättningslager men även i gropfyllningarna. Ökningen av nöt, samt stora gårdar med hägnader och fägator talar för att djuren troligen har fötts upp på de stora gårdarna på norra boplatsen. Ur ett avfallsperspektiv är det därför inte troligt att man har deponerat djurmaterialet från norra boplatsen 250–300 m söderut på södra boplatsen. Det är mer troligt att avfallet hamnar på gödselhögen i anslutning till gården. En annan möjlighet är att avfallet har bränts vilket det anses finnas etnoarkeologiska belägg för.[208] Benmaterialet från Mellanbyn är till största del obränt och har deponerats i samma kontexter som ett mer traditionellt grav- och offermaterial bestående av kvalitetskeramik samt metallfynd. Ur ett rituellt perspektiv har då maten, det slaktade eller hela djuret fått samma dignitet som prestigeföremål av metall eller keramik vid deponeringstillfället. Jag delar samma uppfattning som J. D. Hill som på de brittiska öarna har påträffat bl.a. ben från människa och djur i järnåldersgropar. Han menar att om vi accepterar att deponeringen av människoben i gropar är rituell måste det också gälla för övrigt material som t.ex. djurben och keramik. Han vänder också på resonemanget och menar att de som tolkar djurbensmaterialet i gropar som avfall även måste förklara deponeringen av människoben.[209] Genom studier av människans relation till djuren utifrån avbildningar och depositionsmönster i Norden, kan Kristina Jennbert konstatera att husdjuren under både bronsålder och järnålder hade stor betydelse i rituell praxis.[210] Detta är något som tydliggörs på Mellanbyn genom de rikliga deponeringarna i främst gropsystemen.

MAKROFOSSIL

De resultat som redovisas här kommer från analys av makrofossilprover tagna i stolphål efter takbärande stolpar i huskonstruktionerna. Dessutom redovisas resultaten av innehållet i de anläggningar där fyllningarna från grävda kvadratmeterrutor har vattensållats. Den arkeobotaniska analysen är gjord av Stefan Gustafsson.[211]

25 av husen från perioden yngsta bronsålder t.o.m. äldre järnålder innehöll sådan mängd makrofossil att resultatet är tolkningsbart.[212] Det totalt dominerande sädesslaget i husen från båda boplatserna är skalkorn. Vid en analys av makrofossilen från de vattensållade provrutorna från gropsystemen i område 4 och 6 utgjorde 99 procent av innehållet skalkorn. Mängden uppskattas till 400–500 korn. Den har alltså utgjort stapelgrödan under hela perioden på Mel-

207 Nilsson, Lena 2003:48.

208 Hill, J. D. 1995:4.

209 Hill, J. D. 1995:100.

210 Jennbert, Kristina 2002:114.

211 Gustafsson, Stefan 2002. Lövgren, Karin m.fl. 2007:55 ff.

212 Hus 4 (område 10), hus 7 (område 5) och hus 15 (område 9) innehöll endast mindre mängder makrofossil och är därför inte tolkningsbara ur den aspekten. I hus 8 (område 3) och hus 15 (område 7) har ingen provtagning gjorts eftersom dessa konstruktioner har tolkats som hus efter fältundersökningarnas slut. Resultaten från husen på område 1 visar att fem hus var tolkningsbara medan de övriga endast innehöll små mängder eller saknar provtagning.

Friman_text.indd 128 2008-04-11 10:45:29

lanbyn och har odlats som ensäde på välgödslade åkrar. I 19 av husen finns även fynd av vete. Vetesorterna är brödvete, kubbvete, emmer/spältvete samt obestämt vete. Vete odlades i mindre mängd på båda boplatserna, men ett av husen sticker ut genom förekomsten av en relativt stor andel brödvete. I hus 6 (gård VI) är ca 1/6 av de odlade växterna från makrofossilproverna brödvete.[213] De övriga odlade växterna är gråärt i hus 3 (Gård I) och lin i hus 4 (område 9). Båda har odlats i mindre mängd. Enligt Stefan Gustafsson tyder gårdar med veteodling under äldre järnålder på att man har haft ekonomiska resurser att odla mer än vad som var nödvändigt. Fernand Braudel diskuterar problemet med veteodling och menar att det ger låg avkastning. Han skriver vidare att av ett sått korn är skörden som mest fem, och av dessa måste ett läggas undan för nästa skörd. Andra jämförelsevis negativa aspekter är vikten av att byta jord årligen samt att gödsla den mer noggrant än övriga vårgrödor.[214] Jämfört med skalkornet är vetet mer svårodlat och ger mindre avkastning. Vetet tolkas i det sammanhanget som ett mer lyxbetonat sädesslag.

Bland åkerogräs är den genomgående dominerande arten svinmålla med några få undantag. Stefan Gustafsson tolkar höga halter av svinmålla som tecken på att åkrarna var välgödslade. Hus 19 avviker i växtmaterialets sammansättning, genom förekomst av ogräs, ängsväxter och skalkorn. Huset är samtida med den äldre fasen av gård VI, men var enskilt beläget ca 75 m söder om. Sammansättningen tyder på att huset har använts till foderlada enligt Stefan Gustafsson. Materialet består av frön, kärnor och tröskrester. Troligen har säden tröskats i ladan. Hus 19 visar i makrofossilmaterialet också spår av att det har eldhärjats. Tolkningen att huset har varit en foderlada stämmer väl överens med tolkningen som gjordes utifrån analysen av grundkonstruktionen. Eftersom huset kan knytas till gård VI stärks intrycket av att odlingen har varit omfattande i området under förromersk järnålder.

Samtliga långhus (område 2–13) tolkas av Stefan Gustafsson, utifrån makrofossilanalysen, ha innehållit en köks-/bostadsdel medan endast fyra kunde bestämmas på område 1. Dessa har varit belägna företrädesvis i västra och centrala delarna. På gård III kan spåras en mångfunktionell indelning av hus 3 och 4. Det förstnämnda har innehållit en tröskloge i väster, kök med bostad i mellersta delen samt en stalldel i öster. I det äldre hus 4 har en stor del av ekonomin varit inriktad på åkerbruk genom spår av att den orensade säden har bearbetats i väster och sedan förvarats i rensat skick i öster.

På gård IV finns även de mindre hus 6 och 9. Båda innehöll rensad säd så det är troligt att beredning eller förvaring av säd har utgjort en del av deras funktion. I långhuset (hus 5) har kök-/bostadsdelen legat i västra halvan, men eftersom huset inte har brunnit är det svårt att funktionsbestämma övriga delar av huset utifrån makrofossil. Troligt är att huset har haft liknande funktionsindelning som hus 3 på gård III eftersom husplanerna är nästan identiska.

På gård II visar även det lilla hus 11 på att säd har hanterats i huset eftersom andelen ogräs är nästan oansenlig. Det fjärde mindre huset på norra boplatsen ligger ensamt i område 10 (hus 4). Endast ett fragmenterat sädeskorn påträffades vilket avskriver en tolkning på att huset har utgjort en berednings- eller förvaringsplats för säd. Tolkningen att huset har utgjort en smedja kan fortfarande anses som möjlig, men tolkningen görs enbart utifrån dess enskilda läge på ”allmänningen”.

Odling av skalkorn har varit en av de viktigaste basnäringarna genom hela undersökningsperioden på Mellanbyn. Tillsammans med en djurhållning baserad på främst nöt och får/get har man kunnat bygga upp ett välstånd. En över-

213 Totalt kan man utläsa ca 120 bevarade sädeskorn ur diagrammet, varav ca 19 sädeskorn uppskattas vara brödvete.

214 Braudel, Fernand 1982:97 f, 103.

Friman_text.indd 129 2008-04-11 10:45:29

skottsproduktion av brödvete kan främst spåras till hus 6 på gård VI på södra boplatsen. Huset utgör det yngsta av fem långhus som har bebotts inom gården under perioden 200 f.Kr.–50 f.Kr. Det kan vara härifrån som flyttningen till norra boplatsen har initierats i syfte att effektivisera den fortsatta odlingen av skalkorn med vete som komplement, genom att ta i bruk mer odlings- och betesmark på norra boplatsen. Gård VI var den största och utifrån makrofossilen den mest välmående under fas 2. Den låg även i hjärtat av deponeringsområdet samt överges i samband med expansionen av norra boplatsområdet. Den täta bebyggelsen samt de talrika och stora gropsystemen kan ha orsakat en överutnyttjning inom deponeringsområdet på södra boplatsen. Jämfört med norra boplatsen har troligtvis även åkermarken för de kvarvarande gårdarna på område 1 varit begränsad. I områdets östra och södra delar breder våtmarker ut sig och inom gårdsbebyggelsen påträffades nästan hundra anläggningar i form av härdar och sotiga stenansamlingar. På norra boplatsen fanns större arealer och med möjligheten att expandera norrut inom nuvarande Hyllie by.

I tre av de vattensållade m^2-rutorna i A2860, A2883 och A2900 i område 6, påträffades rikligt med sädeskorn. I vardera rutan togs tillvara ca 100 skalkorn. Resultatet tydliggör skalkornets dominans som gröda och därmed även dess ekonomiska betydelse, eftersom varje provruta gav 50–100 korn av odlade växter där skalkornet utgjorde 99 procent. Den stora mängden i provrutorna tyder också på att deponeringen av korn i gropsystemen har varit omfattande. Den största mängden påträffades i det övre sättningslagret, medan antalet korn var betydligt mindre i gropfyllningarna. Invånarna från båda bosättningarna har deponerat säd i gropsystemen med en intensifiering under äldre romersk järnålder. Det finns fog att påstå att skalkornet i ett offerperspektiv var likvärdigt med t.ex. metallföremålen. Det är endast de brända sädeskornen som bevaras i jorden och vi kan endast spekulera i hur stor mängd obrända sädeskorn som kan ha deponerats. Som en parallell till fynden i Mellanbyn kan nämnas huset från Uppåkra som undersöktes av Bror-Magnus Vifot. I ett kollager på och i anslutning till jordgolvet påträffades rikligt med brända sädeskorn och artefakter. En bronsfibula med järnnål daterar husets ödeläggelse samt lagret till övergången yngre romersk järnålder–folkvandringstid.[215] Att förklara deponeringen i termen av avfall skulle vara mycket svårmotiverat, eftersom odlingen har utgjort en av basnäringarna under hela perioden i Mellanbyn och har därför utgjort en viktig del i det framväxande välståndet. Skalkornet som offergåva ter sig i det perspektivet som ett naturligt val.

Mellanbyns uppgång och fall – en syntes

Det är nu dags att knyta ihop säcken och hela dess innehåll kommer att pusslas ihop till en kulturhistorisk modell över händelseförloppet på Mellanbyn. Centrala frågor att besvara är om, när, hur och varför en stark bondeelit har växt fram med säte på Mellanbyn. Viktigt vid besvarandet av frågorna blir återigen att studera människans handlingar ur ett individuellt, kollektivistiskt, elitärt och egalitärt perspektiv. För att återknyta till den teoretiska diskussionen som togs inledningsvis, är det även tid för att diskutera de syften som kan spåras i handlingar och om de är initierade av en stationär elit. Vi ska nu följa den dynamiska samhällsutvecklingen på Mellanbyn från slutet av bronsåldern fram till yngre romersk järnålder. Periodindelningen är satt utifrån de förändringsfaser som registrerades på Mellanbyn. De större kulturella förändringarna i södra delen av Malmö under tidsperioden, kommer att analyseras när materialet från Mellanbyn sätts i ett regionalt sammanhang i nästa kapitel.

215 Vifot, Bror-Magnus 1936:316 ff.

Friman_text.indd 130 2008-04-11 10:45:29

FAS 1. CA 800 F.KR.–CA 400 F.KR.

Den valda periodavgränsningen är konstruerad utifrån den bebyggelse som har de äldsta dateringarna. 800 f.Kr. ska ses som en tidsmässig säkerhetsmarginal eftersom ^{14}C-dateringar från perioden har stora standardavvikelser. Avsaknad av typiskt bronsåldersmaterial såsom B-fas keramik är en indikator på att aktiviteterna har varit sparsamma under yngre bronsålder. Däremot finns silkärl och keramik med lättare rabbning representerat, vilket indikerar att åtminstone äldre förromersk järnålder fanns representerad. Det finns spår av bebyggelsen från både yngre bronsålder och äldre förromersk järnålder men det är svårt att utröna om den har varit kontinuerlig på Mellanbyn under perioden 800 f.Kr.–400 f.Kr.

Mellanbyn innehåller en till synes egalitär bebyggelse bestående av mindre jordbruksenheter baserat på skalkornsodling med inslag av brödvete. Även om enheterna är små tyder förekomsten av brödvete på att det finns utrymme för en överskottsproduktion. Stefan Gustafsson menar att det etablerade jordbruket bestod av skalkorn odlad i ensäde och att vetet som basnäring inte var helt nödvändig utan odlades i ett helt annat syfte.[216] Den spridda bebyggelsen med aktivitetsytor och resurser nära långhusen ger intrycket av en jordbruksekonomi baserad på enskilda familjer utan en synlig samordning ovanifrån, utifrån ett lokalt perspektiv. Befolkningstrycket på Mellanbyn är i denna period lågt och materialet skvallrar inte om några revirmarkeringar i form av hägnadsgränser. Detta kan också tyda på att populationen av nötkreatur ännu inte är så stor.

FAS 2. CA 350 F.KR.–CA 100 F.KR.

Bilden av en egalitär bebyggelse stärks. Fortfarande finns individbaserade enheter men det nya är att ett mer kollektivistiskt synsätt växer fram. Det är dels ansamlingen av fyra långhus inom gård VI som vittnar om detta, men även nyttjandet av gemensamma resurser i och utanför gården (se figur 42a). Samtliga av långhusen tolkas innehålla en bostadsdel och flera individer eller familjer har bott inom gården under samma period. Gården kan liknas vid en by i miniatyr med en öppen plats centralt.[217] Den kollektiva karaktären får en tydlig inramning med gemensamma hägnader som löper runt gården. Som tidigare nämnts så inskränker sig den synliga privata sfären till själva långhuset.

Jämfört med föregående period blir populationen större och bebyggelsen börjar förtätas på höjdryggen på södra boplatsen. Norra boplatsområdet har under denna fas inga spår av bebyggelse. Det är naturligtvis en indikation på att boplatsläget är bra med självgödslande bete i och vid våtmarken i öster samt goda odlingsmöjligheter på höjdsluttningen mot väster. Detta visar sig också genom att man nu bygger hägnadssystem i anslutning till gårdarna, vilket i sin tur är en fingervisning om att boskapsskötseln får en viktigare roll. Även jordbruket effektiviseras genom ett brukande av främst skalkorn. Det har även getts utrymme för veteodling i mindre skala.[218]

Sammanfattande indikationer på kollektiv organisation:

- Inhägnad gård (VI) bestående av fyra långhus där samtliga innehåller en bostadsdel.
- Större gropsystem anläggs. Anläggningstypen är utmärkande för perioden förromersk järnålder där större delen av perioden kännetecknas av ett relativt egalitärt samhälle. Gropsystemens omfattning och storlek tyder på stora kollektiva insatser.

216 Gustafsson, Stefan 2002.

217 Jag har valt att definiera ansamlingen av hus utifrån den fortsatta utvecklingen, där gårdarna VI–VIII får fasta gränser innehållande ett långhus på varje tomt.

218 Gustafsson, Stefan 2002.

Friman_text.indd 131 2008-04-11 10:45:29

- Ett stort antal brunnar är belägna utanför gårdarna och är koncentrerade till kanten av östra våtmarken. Läget och omfattning ger en tolkning av ett kollektivt nyttjande under flera generationer.
- Hus 19 tolkas utifrån innehållet och huskonstruktionen som en foder- och/eller trösklada. Den är belägen utanför gårdarna och dess storlek och läge ger en tolkning att ladan har nyttjats kollektivt av flera hushåll. Dateringsmässigt kan den kopplas till gård VI men möjligen även till en gård inom det oschaktade området öster om.

De viktigaste slutsatserna som kan dras är naturligtvis att idén till den kollektiva organisationen på södra boplatsen är ett initiativ som har tagits av invånarna på gård VI. Detta har i sin tur inneburit att man har haft ett ekonomiskt försprång när man betänker att hushållen i omlandet i stort sett har utgjorts av ensamgårdar. Det är ytterst troligt att invånarna på gård VI har kunnat bruka större sammanhängande arealer mer effektivt samtidigt som man har kunnat hålla större hjordar av nöt men även får/get. Indikatorer på detta är som bekant hägnaderna och foderladan. Även om vi inte ser några tecken på ett skiktat samhälle i form av prestigeföremål eller enskilda ägogränser under perioden är dock effektiviseringen av jordbruket ett tecken på att gård VI börjar få ett ekonomiskt försprång.

FAS 3–4. CA 200 F.KR.–CA 50 E.KR.

På södra boplatsen förtätas bebyggelsen under perioden och den expanderar söderut. Fyra nya gårdar uppstår i område 1 och 3 (gård VII, VIII, X & XI). Man får även räkna med att område 6 har haft gårdar under denna period, vilket fyndmaterialet tyder på. Den relativt stora ökningen av gårdar är troligen ett resultat av gynnsamma förutsättningar för en expanderande jordbruksekonomi. Den kollektiva gårdsstrukturen som gård VI uppvisade, upphör nu och varje hushåll bildar nu separata eller individuella, inhägnade gårdsenheter. På gård VI uppförs hus 6 vilket ersätter de fyra tidigare husen. Samtidigt börjar norra boplatsen bebyggas med gård I. Dess södra gräns utgörs av en hägnad och en kraftigt byggd fägata.

Den förändrade bebyggelsestrukturen med kraftigare hägnader och uppkomsten av fägator är en indikation på att nötboskap börjar utgöra en av de viktigare basekonomierna på norra boplatsen. Benmaterialet visar på att nötboskap har ökat med ca 20 procent i övergången till romersk järnålder på Mellanbyn. Den kollektiva strukturen börjar under perioden brytas upp i enskilda hushåll och den privata sfären för individen eller familjen omfattar nu hela gården. Tomtindelningen tyder även på att gårdarna är planerade innan ny bebyggelse uppförs, genom att de äldre strukturerna inte skärs av de yngre. Under perioden ser vi också en platskontinuerlig bebyggelse där två generationer hus skär varandra inom tre av gårdstomterna på södra boplatsen. Det finns alltså en ambition att uppföra gårdar med mer permanenta gränser. Mads Kähler Holst hävdar i sin omtolkning av bebyggelseförändringen i Vorbasse att flyttningen skedde gradvis och inte genom en plötslig flyttning av flera gårdar samtidigt. Han menar att gårdsenheterna var fasta och i stället för plötslig flyttning så får gårdarna nya ägare vid arvsskiften eller giftermål.[219] Tolkningen är intressant om vi studerar förändringsprocesserna på Mellanbyn. Uppkomsten av fasta gårdsstrukturer kan innebära att äldsta syskonet tar över gården. Som argumenterats tidigare så är

219 Mina anteckningar från Mads Kähler Holst föreläsning på Institutionen för arkeologi och antikens historia i Lund, våren 2006. Idéer om arvskiften och kontinuerlig bebyggelseförändring på Nørre Snede har han redan introducerat i en tidigare artikel, Holst, Mads Kähler 1999.

Friman_text.indd 132 2008-04-11 10:45:30

tolkningen att det fanns ett släktskap mellan gårdarna VI, VII och VIII. Det är i detta fall högst troligt att delar av den yngre generationen även etablerade nya gårdar i anslutning till den äldre gård VI. I så fall kan man tänka sig att människor med släktrelationer har bott på platsen sedan gård VI etablerades. Liknande förlopp kan även spåras på gård X och XI. Tolkningen är här att den nya generationen ersätter det gamla långhuset med ett nytt inom gårdstomten vid arvsskifte. Den nya och mer individuella ägostrukturen med ett långhus per gård och en ökad skillnad i framförallt storleken på långhus och gårdstomter, är tecken på att en ny bondeelit växer fram. Den börjar etableras i samband med att den större gård I uppförs på norra boplatsen samtidigt som bebyggelsen försvinner på stora delar av södra boplatsen omkring Kristi födelse.

Välståndet som började byggas upp under den förra och mer kollektivistiska perioden, har troligen samtidigt gett upphov till en mer individuell gårdsstruktur. Uppkomsten av Gård VII och VIII samt det numera ensamma långhuset på gård VI tyder på detta. En kollektiv enhet kan ha gett upphov till tre separat inhägnade gårdar. Dock splittras strukturen inte upp till det initiala stadiet som var rådande i början av förromersk järnålder där varje långhus utgjorde individuella enheter. Kvar finns det kollektiva brunnsområdet samt de stora gropsystemen som fortfarande nyttjas.

Ett troligt scenario är att gård VI genom sin kollektiva struktur har byggt upp ett välstånd. Splittringen av gården till tre separata enheter är troligen resultatet av arvsskiften i kombination med ökad privatisering inom en och samma släkt. Gård VI har troligen därför släktskapsbaserade förgreningar till gård VII och VIII och i samband med arvsskiften kan de nya enheterna ha bildats. Välståndet på Mellanbyn börjar bli synligt under århundradet före Kristi födelse. Det är speciellt hus 3 på gård I som utmärker sig gentemot övrig bebyggelse. Det finns en tidsmässig överlappning innan det att gård VI och VII försvinner och att gård I uppförs där hus 11 (gård VII) och hus 3 (gård I) kan ha varit i bruk samtidigt. Min tolkning är att ett släktrelaterat förhållande fanns mellan gård VI och gård I, där en eventuellt yngre generation av släkten uppför gård I på norra boplatsen. Tolkningen bygger på att båda gårdarna har överlappande dateringar, att gård VIb (tillsammans med gård VII och VIII) utgör den sista bebyggelsefasen inom depositionsområdet på södra boplatsen samtidigt som gård I utgör den äldsta bebyggelsefasen (sedan senneolitikum) på norra boplatsen samt att båda gårdarna visar på ett större välstånd än övriga gårdar på Mellanbyn. Viktigt för tolkningen är även sambandet med att gård VI, VII och VIII avvecklas inom depositionsområdet på södra boplatsen samtidigt med att gård I etableras på norra boplatsen och att de omfattande deponeringarna börjar äga rum i gropsystemen på södra boplatsen. Den ökade makten som välståndet gett med sig, får en mer synbar manifestering genom nyetableringen. Antagandet bygger förutom på de kronologiska iakttagelserna av gårdsfaserna även på att gård VI låg i anslutning till gropsystemen A1516, A23 och A570 där stora mängder av prestigeföremålen deponerades. Även i gropfyllningarna i A1516 deponerades kvalitetskeramik. Utifrån liknande deponeringsmönster kan man även här se släktskap med invånarna på norra boplatsen (se tabell 13) I område 1 är förhållandena annorlunda. Fynden i gropar och gropsystem är ringa och inga av gårdarna visar spår efter något större välstånd. Detta kom inte att förändras under fas 5 och 6.

Mia Winkler har försökt sig på att koppla ihop fiktiva släkter utifrån sin typologiska indelning av hus på bl.a. Hyllieområdet. Hon utgår från likheter i husens innerkonstruktion och menar att hus av bred typ på Mellanbyn representerar samma släkt, d.v.s. hon kopplar ihop hus från yngre bronsålder med långhusen på gård VI. Hus som avviker i utseende menar hon vidare, utgör nyetablerade hushåll från andra släkter. Därför menar hon att de långa husen på norra boplatsen (område 9, 11 och 13) representerar en inflyttad släkt eftersom hustypen

Friman_text.indd 133 2008-04-11 10:45:30

Anläggning	Typ	Område	Mått (m) (l x b x dj)	Fynd, sättningslager	Fynd, gropfyllning
22	G	5	3,9 x 2,7 x 0,8	Skärvor från större förrådskärl	Skärvor från större förrådskärl. Två slipstenar
23	GS	5	11 x 10 x 0,8	Lansspets. Knivblad. Bryne	
70	GS	4	9 x 4 x 0,4	7,2 kg keramikskärvor från ett större förrådskärl	
83	GS	2	32 x 16,9 x 0,8	Svartpolerad keramik med kraftigt utsvängd mynning och fasetterad, förtjockad kant. Bensyl. Ben från häst. Hänge med två triangulära bleck på en ring, det dateras till per. IIIB (Fnr.12524:2716) (Påvel Nicklasson muntligen). Ett rembeslag (Fnr12524:2715) med en dubbelnit i var ände	
570	GS	5	11,3 x 9,7 x 2,4	5,7 kg finkeramik, med välbränt tunt, gods och blankpolerad yta. Fem löpare. Slipsten	
1485	G	3	1,3 x 1,3 x 0,8		Tunt polerat kärl med linjedekor. Skifferbryne
1516	GS	3	68 x 27 x 1,2	Keramikskärvor med tunt gods, polerad yta, linjedekor, samt fasetterade och förtjockade mynningar. Ben från häst. Eneggat svärd (Ä. RJÅ). Fyra knivar varav en med tånge. S-formad krumkniv med vridet skaft och en ögla i änden. Svärdshäng. Överdel av en T-formad fibula med falsk spiral. Två rembeslag. Sölja. Fem nitar, varav en med rombiskt huvud. Dubbelnit. Två nålar. Sporre. Järnslagg. Två slipstenar. Bryne	Keramikskärvor med polerad yta. Keramikhank. Ben från häst
1903	GS	3	19,5 x 16,5 x 1,4	Mynningsskärvor med lätt förtjockade mynningar med breda facetter. Fragment av 3 nålar. Nit. Beslag. Kniv eller skära med brett blad. Ring med 2 hängande bleck, som troligen utgjort utsmyckning till hästmundering. Bland fynden fanns även en fibula av Kostrzewskis typ M	Mynningsskärvor med polerad yta som var kraftigt förtjockade med flera facetter. Synål av järn
1960	GS	2	30,7 x 16 x 1	Ben från hund	Ca 2 kg keramik (Y. BRÅ–Ä. FRJ).
2209	GS	5	23 x 16,8 x 1,5	Mynningsskärvor förtjockade eller kraftigt förtjockade med upp till fyra fasetter på randen. Kraniefragment av människa. Tre rembeslag. betsel i järn. 2 järnringar. Eneggad kniv med tånge. Knivblad. rombisk nit (möjligen till en vagn). Sköldnit. Syl. Mejselspets	Svärdsslidesbeslag
2319	GS	3	5,9 x 9 x 1,5	Mynningsskärvor med förtjockade och fasetterade mynningar och linjedekor på skuldran. Triangulär fibula. Ring från bältesgarnityr	
2846	G	6	4 x 4 x 1,2		Skalkorn. Bronsfibula per. IIIA–IIIB
2860	GS	6	4,4 x 3,1 x 0,6	Skalkorn. Järnring	Skalkorn. Tunn bennål med öga
2883	GS	6	5 x 5 x 1,3	Ben från hund. Benspets. Järnkniv med tånge. Skalkorn	Skalkorn
2900	GS	6	17,5 x 11 x 2,4	Två benspetsar. Skalkorn. Ett balusterformat remändesbeslag. Nit. Bly efter gjutning. Järnslagg	Skalkorn
3165	GS	4	20,5 x 18 x 1	Knivblad. Järnslagg. Får/get och nöt dominerar med liten övervikt för får/get	

Tabell 13. De viktigaste fynden i gropar (G), gropsystem (GS) på södra boplatsområdet inom deponeringsområdet.

inte har påträffats tidigare i området.[220] Utifrån hennes diskussion skulle varje enskild släkt bli enormt stor med förgreningar över stora delar av Skandinavien. Att vi kommer fram till så olika slutsatser utifrån samma tidsperiod och undersökningsområde beror på att Mia Winkler inte försöker knyta de enskilda husen till gårdar och i förekommande fall hägnader. En diskussion om lokaliseringen av gravar, gropar, gropsystem, brunnar och deras innehåll i form av artefakter och benmaterial saknas också. En sådan diskussion hade varit nödvändig om man har för avsikt att studera släktrelationer under äldre järnålder och hade lett fram till ett helt annat resultat.

Någonting som är slående i materialet från perioden är den stora mängden gropar, dels bildande stora gropsystem men även enskilda anläggningar. Marky-

220 Winkler, Mia. Manus.

Friman_text.indd 134 2008-04-11 10:45:30

tan på södra boplatsen är nästan perforerad av nedgrävningar, vilket vida överträffar det täktbehov som den påträffade bebyggelsen bör ha haft. Förekomsten av kvalitetskeramik samt en mindre mängd metallfynd visar att groparna sekundärt har använts för rituella nedläggelser. Man kan inte utesluta att det övriga material som påträffats i gropfyllningar även det är rituellt nedlagt. Syftet kan ha varit att markera position och tillhörighet till den mark som ger människorna deras gröda. Kanske är det extra viktigt då man är i stånd att lämna stora delar av boplatsen och flytta norrut under fas IV när behovet av ökade brukningsarealer ökar. Även brunnarna har lämnats och flera av dessa innehåller offrade hundkranier. Tidigt under perioden upphör täktverksamheten i några av de tidigaste anlagda gropsystemen. Keramiken som påträffades i sättningslagret i A3165 och A70 (vid gård V) pekar mot en datering till första eller andra århundradet före Kristi födelse. Det är med största sannolikhet inte frågan om avfall utan snarare en rituell försegling av gård V som var tagen ur bruk. Till skillnad från senare nedläggelser på södra boplatsen är sannolikt alla nedläggelser i anläggningarna kring gård V från perioden, och därför utförda av invånarna på södra boplatsen.

Att delar av boplatsen överges omkring Kristi födelse beror sannolikt till största delen på att detta område är överexploaterat. I Vorbasse och Nørre Snede kan man se liknande fenomen där delar av boplatserna överges och nyetableringar sker 200–400 m längre bort under 300-talet–700-talet.[221] Som nämndes ovan finns det delade meningar om förflyttningen har skett abrupt eller om förändringen har varit kontinuerlig på de båda platserna.[222] Den mer ordinära bebyggelsen på Mellanbyn koncentreras längre söderut, medan storgårdarna förläggs på norra boplatsen. Stora uppgrävda jordmassor runt det stora antalet gropar, brunnar och gropsystem har med tiden begränsat markanvändningen närmast gårdarna V–VIII. Naturligtvis har anläggningarna i sig förstört den brukbara matjorden för en lång framtid genom att stora mängder av den näringsfattiga moränen blandar sig med den troligen endast decimetertjocka matjorden. Även gårdarna med långhusen är jordförstörande och täcker stora ytor. Resultatet blev att de odlingsbara ytorna blev för små. Dock har områden som har legat i sluttningen ner mot Hyllie mosse till synes ej exploaterats lika hårt. En av orsakerna till att bebyggelsen (gård V) har flyttat till höjdkrönet kan vara att man har velat nyttja de djupare kolluviala matjordslagren i sluttningen. Etableringen på norra boplatsen kan både ses som ett resultat av ambitionen att uppföra större gårdar som ytmässigt tar stor plats samtidigt som södra boplatsen är överexploaterad vid Kristi födelse. I samband med nyetableringen försvinner nästan anläggandet av gropsystem samtidigt som gårdstomterna får mer permanent karaktär.

Sammanfattande indikationer på en framväxande bondeelit på Mellanbyn:

- Markerade ägogränser. Individualitet genom att de enskilda hushållen tomtindelas.
- Ökade skillnader i storlek mellan enskilda långhus och gårdsytor. Hus 3 (gård I) är mer än 10 m längre än övriga hus på Mellanbyn. Den största gården får tydligare hägnadsmarkeringar (gård I).
- Minskad kollektivism genom att gårdar med flera långhus försvinner. Anläggandet av gropsystem minskar drastiskt.
- Överskottsproduktion. Kvalitetskeramik påträffas i gropfyllningarna. Produktionen av brödvete ökar.

221 Hvass, Sten 1988:75 ff.

222 Sten Hvass har förordat förflyttning av flera gårdar under en kort period (1988:75 ff.) medan Mads Kähler Holst ser en mer gradvis bebyggelseförändring.

Friman_text.indd 135 2008-04-11 10:45:30

- Ökat intresse, behov och resurser att ta till sig tekniska innovationer och moden, genom förekomst av modern kvalitetskeramik, huskonstruktioner och hägnader. Bland metallföremålen märks två fynd av fibulor av senlatènetyp.
- Manifestation av prestigeföremål och resurskrävande byggnadskonstruktioner och hägnader. Tecken på ett ökat välstånd genom att svartpolerad, tunnväggig kvalitetskeramik och metallfynd deponeras i gropar. Matoffer i groparna tyder även på viktiga sociala sammankomster.

Det ska kommenteras att fas 4 i Mellanbyn motsvaras av nivå 2 i Anne Carlies bebyggelsehierarkiska indelning (nivå 0–4). Förekomsten av långhus över 30 m (hus 3), den kraftiga hägnaden med palissadliknande fägata/portal till gård 1, deponerade bronsföremål samt måltidsoffer ligger bakom nivåplaceringen (Jag kommer att återkomma till hennes hierarkiska modell längre fram).[223]

FAS 5–6. CA KR.F.–CA 250 E.KR.

Bebyggelsen som var belägen i anslutning till de stora och fyndrika gropsystemen på södra boplatsen upphör nu helt och det yngsta daterade hus 11 i gård VII avvecklas i övergången till äldre romersk järnålder. Den resterande bebyggelsen finns samlad längre söderut längs höjdryggen i område 1. Gårdarna är belägna i nord-sydlig riktning bestående av rektangulära tomter innehållande ett långhus per fas. Bebyggelseorganisationen är likartad föregående period med inhägnade gårdar och troligen gemensamma brunnar eftersom de är koncentrerade till norra delen av område 1. Däremot verkar anläggandet av gropsystem i princip ha upphört. Det finns inga tydliga indikationer på att fyndmaterialet i anläggningarna skulle vara yngre än förromersk järnålder. Dessutom överlagras gropsystemen av härdar som är samtida med gårdarna och dessa innehåller mynningsskärvor från keramikkärl som kan dateras till äldre romersk järnålder.

På norra boplatsen kan man se en liknande utveckling. Skillnaden är att gårdstomterna är mer än dubbelt så stora, är kraftigare inhägnade samt att husen är längre och kraftigare byggda. Vi ser genom uppförandet av gård III och IV att makten har etablerat sig på norra boplatsen under äldre romersk järnålder. Gård IV kan ses som kulmen på maktutvecklingen. Förutom det långa och mångfunktionella långhuset finns även två mindre uthus eller verkstadshus som är lika välbyggda med nergrävda väggkonstruktioner. Markeringen av den enskilda gården och ägandet är tydlig. Det finns dock tecken på samverkan genom att öppningar i hägnaderna och fägator mynnar ut mot en yta (område 10) som skulle kunna liknas vid en byallmänning. Hus 4 som ligger på detta område är det enda huset på norra boplatsen som saknar spår av sädeshantering och dess relativt enskilda läge skulle kunna tolka huset som en gemensam smedja. Det finns dock inga fynd som stärker detta påstående. Två troligen samtida och monumentala byggnader på gård III och IV verkar vara uppförda utifrån samma grundplan. Utplaceringen av de takbärande stolpparen är i det närmaste identiska i hus 3 och 5, bredden är densamma, båda har rännor längs långsidorna, ingångarna har med något undantag likartad placering och dessutom skiljer dateringen endast 5 ^{14}C-år mellan husen. Gårdarna låg endast ca 30 m från varandra och det är osannolikt att de två största gårdarna från äldre romersk järnålder i Malmöregionen skulle ha konkurrerat om makten inom samma boplats. Husen på de båda gårdarna visar dessutom spår efter upprepade reparationer, vilket visar på att de har varit i bruk under en längre tid. Allt pekar på att en släktbaserad maktsamverkan rådde på norra boplatsen, sannolikt ett arv från södra boplatsen.

223 Carlie, Anne 2005a:415 ff.

Friman_text.indd 136 2008-04-11 10:45:30

Utifrån dateringen av artefaktmaterialet, som deponerats i gropsystemens sättningslager på södra boplatsen, kan man konstatera att majoriteten av nedläggelserna har ägt rum med början vid den stora bebyggelseomläggningen på Mellanbyn. Utifrån samma dateringsunderlag går det även att fastställa att nedläggelserna av kvalitetskeramik och metaller vid upprepade tillfällen har skett under en period av ca 200 år med en start omkring Kristi födelse. Under perioden har statistiskt sett ca 230 kg keramik och ca 350 kg ben deponerats i gropsystemens sättningslager.[224] Endast i två fall har deponerats stora delar av kärl (A22 och A1485, se figur 14). I övrigt består keramiken av mindre skärvor med stor spridning i främst sättningslagren. Kvantiteten är inte så stor med tanke på den långa deponeringsperioden. Det ska dock påpekas att de största fyndkoncentrationerna från t.ex. A570 (område 5) inte är med i beräkningarna och den faktiska vikten bör därför minst fördubblas. Deponeringsytan på södra boplatsen är ca drygt 2,2 ha stor och motsvarar de hårdast exploaterade ytorna bestående av gropsystemen och gårdarna VI–VIII. (se figur 48).[225]

Det deponerade materialet kan delas in i två huvudgrupper. Den ena innehåller material som utgör boplatsernas ekonomiska ryggrad på Mellanbyn. Fynden består av skalkorn samt ben av nöt, får/get, svin, häst, olika fisk- och fågelarter men även havsdäggdjur och kronhjort. Det är genom odling och djurhållning som välståndet på Mellanbyn har byggts upp och utgör därför det naturligaste offermaterialet.

Den andra gruppen av deponerade fynd representerar frukterna av välståndet som genererat tid och kunskap att producera prestigeföremål eller genom utbyte införskaffat sig varorna eller tjänsterna. Gemensamt för dessa föremål är deras anknytning till metall, dels i form av metallföremål (naturligtvis) men även kvalitetskeramiken som genom tillverkningsteknik, form och ytbehandling har tydliga metallförebilder. Båda grupperna förekommer nästan uteslutande i samma kontext. Intressant är att för båda grupperna finns stora delar av produktionskedjan representerade. Förutom metaller finns även slagg som restprodukt vid tillverkning samt brynen och slipstenar för uppskärpning av färdiga föremål. Från föregående grupp märks förekomsten av både en skära av järn, sädeskorn och malstenar. Benmaterialet består av djur av olika ålder och materialet visar spår av både slakt och måltider. Dessutom finns sylliknande föremål och nålar av ben och järn som kan kopplas till läderarbeten. Förekomsten av flera knivar passar in i båda grupperna samt i flera led av en produktionskedja. Ett allmänt intryck av de tillverkade föremålen är att ingen medveten destruktion har ägt rum samt att slitaget är litet eller omärkbart. Det är inte osannolikt att de är tillverkade i syfte att deponeras på södra boplatsen. Samma deponeringsmönster som beskrivs ovan är synligt från de äldre faserna före Kristi födelse, men då i mindre skala.

Som tidigare har diskuterats, har troligen det material som man ansett vara avfallsprodukter förstörts eller återinvesterats som gödsel. Man skulle även kunna se det deponerade organiska materialet som ”offrat avfall” eftersom det samtidigt har rituell status men samtidigt som det mycket snart utgör en sanitär olägenhet. Själva nedgrävandet kan alltså ha både en rituell och praktisk funktion i samma handling. Vad jag vill ha sagt är att det är omständigheterna och handlingssättet som avgör om ett föremål utgör avfall eller ett offer. Ett bra exempel från Mellanbyn är lerkliningen som på södra boplatsen var deponerad i gropsystemen

224 Summan är framräknad utifrån fyndmängden från 30 grävda m^2-rutor med ett lagerdjup på ca 20 cm i A2900 (område 6), A2209 (område 5) & A1903 (område 3). Medelvikten från en ruta har extrapolerats över den totala yta som utgörs av gropsystemen på område 2–6. När det gäller det beräknade benmaterialet har vikten varit större eftersom mjukdelar naturligtvis inte var bevarade vid fyndtillfället.

225 Deponeringsytan motsvarar metallfyndens spridning på södra boplatsen.

Friman_text.indd 137 2008-04-11 10:45:31

och som kan tolkas som en rituell förslutning och bortstädning av boplatsytan, medan den kvarlämnade lerkliningen i resterna efter husen på norra boplatsen har betraktats som avfall eftersom den blev lämnad kvar på platsen. Det är inom idévärlden som föremål transformeras och blir en del av den rituella sfären. Det är inte tänkbart att föremål betraktas som offermaterial under sin brukningstid oavsett exklusivitet. Enligt min mening skulle det annars uppstå en mental konfrontation p.g.a. att föremål som betraktas som avfall och föremål som betraktas som offer inte är förenliga i samma kontext. Samtidigt motiverar transformeringen att man transporterar föremål längre sträckor för att gräva ner det, i stället för att slänga det bakom uthuset, gräva ner det i eller i anslutning till gården eller bränna upp det om det medför en sanitär olägenhet. Välståndet på Mellanbyn kan mätas i graden av överproduktion och det är delar av detta överskott som offrats medan resten konsumeras eller investeras genom bl.a. utbyte av varor eller tjänster.

Man får intrycket av att allt som var viktigt i livet offrades reellt eller symboliskt. Ur det perspektivet blir sillben lika viktigt som svärd. Även rester efter huskonstruktioner i form av lerklining fanns deponerade i gropsystemen medan de saknades i stolphålen efter husen på södra boplatsen. Det råder ingen tvekan om att det är invånarna på norra boplatsen som har gjort deponeringarna i gropar men framförallt i gropsystemens sättningslager på det annars övergivna området. De är de enda personerna på boplatsen som har haft dessa resurser. Fynd av järnslagg, ornerad kvalitetskeramik och metallföremål vid gård III och IV stärker detta antagande. Varken fyndmaterialet i anslutning till gårdarna X–XII, husens storlek eller de enskilda gårdarnas omfattning visar tecken på liknande välstånd eller inflytande. Man kan genom deponeringsmönstret ana att det är anhöriga till invånarna i norr som bott på södra boplatsen. Sammansättningen är likartad och traditionen att offra hundar i brunnar fortsätter på norra boplatsen efter Kristi födelse.

Det som sticker ut i offermaterialet på södra boplatsen är avsaknaden av importföremål. Även om keramiken har metallförebilder där förlagorna har varit romerska bronskärl, så har keramiken tillverkats lokalt. Rester av finare leror fanns kvar i gropar som tunna linser längs nedgrävningskanterna. Importföremål från perioden förknippas oftast med gravkontexter, vilka inte har påträffats inom Mellanbyn, men det gör även delar av offermaterialet på Mellanbyn. Vi kommer att återkomma till frågan om importföremål och gravar i nästa kapitel när vi ska analysera omlandet. Den tunnväggiga kvalitetskeramiken är också vanligt förekommande i Sydskandinavien, dels på boplatser men vanligen också i grav- och offersammanhang.[226] Det är högst troligt att förlagorna utgörs av sydskandinaviska importfynd och att man på Mellanbyn inte har haft direktkontakter med romarriket utifrån artefaktmaterialet. Likaså är metallföremålen förekommande i det sydskandinaviska materialet. Däremot är flera av föremålen exklusiva. Endast tre eneggade svärd har tidigare påträffats i Skåne.[227] Betsel av järn som dateras till perioden har jag inte funnit något exempel på i litteraturen, vilket gör fyndet på Mellanbyn unikt. De båda fibulorna av senlatènetyp som dateras till sista århundradet före Kristi födelse, tyder på teknisk innovation från kontinenten men utesluter inte lokal eller regional tillverkning utanför Mellanbyn. Om föremålen skulle vara tillverkade på platsen, borde fler spår efter metallbearbetning ha påträffats än de mindre mängderna slagg samt brynen och slipstenar. Närmaste kända järnframställningsplatser fanns vid Risebergabäcken strax öster om Lockarp-Fosie.[228] En hypotes är att en lokal mästersmed i södra

226 Lindahl, Anders (red.) m.fl. 2002:99.

227 Stjernqvist 1955, 1977; lösfynd i Segeå, Stora Mölleberga sn. LUHM 12849.

228 Kristineberg Syd, v Rostoványi, Attila. Manus; Elisedal, Kling, Jörgen 1995; Riseberga grustäkt, Lindahl, Barbro 1980; Riseberga Öst, Eliasson, Laila 1996.

Friman_text.indd 138 2008-04-11 10:45:31

delen av Malmö kan ha bearbetat järnet från Risebergabäcken på uppdrag av invånarna på norra boplatsen i Mellanbyn.

Sammanfattningsvis har materialet en allmän sydskandinavisk prägel, men där man på ett tidigt stadium har anammat ny kunskap i form av effektiviserat jordbruk med ett planmässigt nyttjande av jorden med hägnader och fägator och en mer permanentad bebyggelse. Gentemot närområdet hade man resurser att uppföra hus upp till ca 50 m längd, en kvalitetsutveckling av keramiktillverkningen samt hade kunskapen att tillverka åtminstone delar av föremålsinventariet av järn.

Deponeringsytan i söder har varit väl synlig från norra boplatsen, vilket har förstärkt dess fortsatta mentala existens efter att bebyggelsen inom denna del av södra boplatsen har flyttat till norra boplatsen. Under den ca 300-åriga period som norra boplatsen har varit bebodd har detta ledarskikt haft makten att hindra eventuell bebyggelse på offerområdet. Den kvarvarande bebyggelsen har i stället varit koncentrerad till södra delen av södra boplatsen (område 1). Under en period har marken i anslutning till gård V–VIII dock inte varit lämpad som jordbruksmark, men efterhand kan den ha nyttjats som betesmark. Genom att omfattande offer har gjorts i sättningslagren i gropsystemen har platsen rituellt förseglats och därmed omvandlat boplatsområdet till en helig plats. Som tidigare nämnts har dessa rituella handlingar skett vid fler olika tillfällen. Handlingen som förstärker att platsen förseglas är bebyggelsens bortstädning i form av att lerklining deponeras i gropsystemen. Det är i samband med täkt på kliningsleran som gropsystemen har bildats och cykeln sluts i och med att leran rituellt återbördas till ursprungskontexten. Orsaken till att lerkliningen var bevarad beror på att den har utsatts för eld. Med stor sannolikhet har husen därför bränts ner. Om lämningarna efter husen därefter hade lämnats orörda skulle lerklining ha påträffats på platsen för husen, som vid det senare övergivandet av norra boplatsen, och inte i gropsystemen. Tolkningen är att offerområdet har tömts på bebyggelse och även den har utgjort offer i gropsystemen. Utifrån bevaringsgraden på offerfynden kan man konstatera att fynden har legat skyddade. Den övervägande delen av fyndmaterialet påträffades 0,1–0,2 m ner i det yttäckande sättningslagret. Primärt har igenfyllningen av gropsystemens sättningar varit naturlig. Tillväxten av sättningslagret har sekundärt skett med hjälp av offrat material som relativt sett har en jämn spridning i lagret. Fyndmaterialet är som tidigare nämnts omfattande och varierande. Genom färgskiftningar kunde det också konstateras att speciella föremål hade grävts ner separat i sättningslagret. Slutsatsen blir att man har gjort små nedgrävningar i sättningslagret där offret har deponerats och sedan igenfyllts. I flera fall har nedgrävningarna endast innehållit enstaka föremål. Speciellt har detta konstaterats vad gäller deponeringen av metallföremål som är så glest spridda i området att i vissa fall endast en nedgrävning har gjorts för varje enskilt föremål såsom det eneggade svärdet (se figur 48).

Offerritualen på södra boplatsen utgör återupprepade handlingar som hade sin start redan när depositionsområdet var en del av södra boplatsen. Offer i anslutning till den enskilda gården ger inte intryck av manifesta handlingar utan tyder på en mer privat offerritual på södra boplatsen under förromersk järnålder. Under äldre romersk järnålder är istället nedläggelserna initierade av bondeeliten och är mer offentliga till sin karaktär eftersom de involverar en större grupp människor. Det är på norra boplatsen vi ser bondeelitens etablering genom att gårdarna är avsevärt större än övriga på Mellanbyn och är omgärdade av kraftigare och palissadliknande hägn. Det är bara här ifrån som det har funnits maktresurser att iscensätta bebyggelseomläggningen, att låta offerområdet förbli obebyggt samt att deponera prestigeföremålen. Detta stärks av ett nära släktskap mellan gårdarna inom offerområdet och gårdarna på norra boplatsen. Slutsatserna man kan dra bakom nedläggelserna ger en inblick i den idé- och föreställningsvärld som förmedlades på Mellanbyn enligt min tolkning:

Friman_text.indd 139 2008-04-11 10:45:31

Föreställningsvärlden. Genom bl.a. nedläggelser i gropsystem har föreställningsvärlden synliggjorts i det arkeologiska materialet på Mellanbyn. Offerritualen är starkt knuten till den föreställningsvärld som är rådande i Mellanbyn under äldre järnålder där livets cykliska förlopp troligen är en viktig del av deras syn på existensen. Ritualen vill visa på t.ex. födseln av djuret eller keramikkärlet ur jorden och dess återbördande till den samma. Den stora variationen av det deponerade fyndmaterialet tyder på att stora delar av människans aktiviteter var tätt knutna till föreställningsvärlden. Hela tillverkningsprocessen måste i så fall vara ritualiserad där en del av syftet med t.ex. jordbruk eller redskapstillverkning är att offra för att sluta cykeln. Människan manifesterar därigenom sin livsroll med offret. Dessutom kan offret förknippas med anfäderskulten (se nedan) där förfädernas andar är närvarande för samtiden i det dagliga livet. Denna föreställningsvärld verkar vara rådande under båda boplatsfaserna. I det skiktade samhälle som var rådande under den yngre boplatsfasen kan ledarskapet vara en del av föreställningsvärlden. Mary Helms menar att eliten av övriga samhällsmedlemmar tros besitta förfädernas kvaliteter och blir av allmänheten därför placerad i en annan existensnivå än de själva.[229] Lotte Hedeager går ett steg vidare och utifrån gravritualerna under yngre förromersk järnålder ser hon uttryck för att enskilda släkter eller individer skiljer ut sig från gemenskapen och likställs med gudarna.[230] Offren i mossarna och vattendrag är kollektiva till sin karaktär eftersom de ofta har varit i bruk under lång tid och i flera fall kan det ha rört sig om krigsbytesoffer, såsom i Hjortspring[231] och Illerup Ådal[232] på Jylland eller Hassle Bösarp[233] och Segeå[234] i Skåne. Ur ett mer privat gårdsperspektiv kan dessa platser betraktas som neutrala och allmänna för traktens människor. De skiljer sig från de mer privata boplatsoffren under förromersk järnålder (fas 2 och 3) på Mellanbyn medan boplatsoffren under äldre romersk järnålder (fas 4–6) är mer offentliga men iscensatta av bondeeliten.

Anfäderskult. Anfäderna har levandegjorts genom offer. Tolkningen bygger på att det är den äldre boplatsytans invånare som har helgats genom offernedläggelserna över den äldre avvecklade boplatsytan. De yngre generationerna som flyttat till den norra boplatsen har utfört handlingarna och manifesterar därigenom släktskapet med anfäderna på den södra. Kulten visar även på hävd och tillhörigheten till platsen sedan flera generationer och stärker släktens besittningsrätt och ägande av gård och mark genom arvsskiften. Rituellt stärks detta genom försegling av området och offer av husen efter övergivandet. Det främsta syftet är att stärka släktbanden och föra vidare släktens traditioner genom manifesterande offerritualer. Ritualen är i det avseendet inåtriktad och angår familjen och släkten. Vid anfäderskulten på södra boplatsen är det inte lika mycket vilka föremål som offras utan det är mer kontexten som har varit viktigast. Dock kan förseglingen genom offer i gropsystemen av lerkliningen från de borttagna husens väggar tillbaka till lertäkten på boplatsytan, ses som en symbolisk begravning. Även det övriga materialet som offras över hela det tidigare bebyggda området kan tolkas som ett förseglingslock över ytan.

Besittningsrätt. Syftet är att genom tradition utåt visa sin lokala anknytning till platsen. Viktigt har varit att ha varit ”först” till ett område, plats eller i släktrelation enligt Bengt Söderberg.[235] Det är en tydlig signal som visar att man har rätten till marken och att den rätten grundar sig på att släkten har bott här i flera

229 Helms, Mary W. 1998:6.

230 Hedeager, Lotte 1992:85.

231 Randsborg, Klavs 1995.

232 Ilkjær, Jørgen 2000.

233 Stjernquist, Berta 1974.

234 Althin, Carl- Axel 1951.

235 Söderberg, Bengt 2005:32.

Friman_text.indd 140 2008-04-11 10:45:31

generationer. Till skillnad mot anfäderskulten är markeringen av besittningsrätten tydligt utåtriktad och den har troligen försiggåtts av manifesta måltider.

Status/makt och stärkande av sociala band. Här åsyftas storbondens reella makt, inflytande och välstånd. Ritualen är mycket utåtriktad och ingen inom det avsedda område som man har inflytande över ska missa vilka som har den ekonomiska, ideologiska, sociala eller andliga makten. I maktmanifestationen är det vissa utvalda föremål som är exklusiva och statusbringande. Metallföremålen och kvalitetskeramiken är här viktiga men även djur och grödor som förknippas med prestigefulla fester ska också räknas in. Genom offer av vapen ser Hedeager en rituell legitimering av personers militära/politiska funktion.[236] Prestigeföremålen har säkerligen visats upp i samband med fester innan de har deponerats. Utifrån bl.a. förekomsten av statusföremål såsom guldgubbar och importföremål i hallbyggnader menar Martin Hansson att maktutövningen vilade på personliga band under yngre järnålder och upprätthölls genom gästabud, frikostighet med gåvor och innehav av rikligt med värdeföremål.[237] En samhörighetskänsla byggs även upp och bibehålls genom ritualen, och har varit viktig för att stärka banden med andra individer och familjer med ledande funktion. Härigenom skapas pakter och kommunikationsnät.

FAS 7. CA 200–CA 350 E.KR.

Gård II utgör den sista bebyggelsen före avbrottet i Mellanbyn. Utifrån storleken på långhuset (hus 10) kan man ana en viss fortsatt ståndsmässighet. Spår av emmer/spältvete i huset kan möjligen vara en indikation på detta. Dock finns det i övrigt inget arkeologiskt material som kan styrka påståendet. Enligt ^{14}C-dateringarna så var gården i bruk mot slutet av användningsperioden för gård III och IV. Gårdens placering i undersökningsområdets nordligaste del understryker en samtidighet mellan gårdarna inledningsvis. Ett sydligare läge för gården var därför inte möjlig p.g.a. tomtindelning, uppodling och bete hade exploaterat större delen av ytan på norra boplatsen under förgående period.

Eftersom inget material från perioden påträffades på södra boplatsen kan man anta att behovet av att manifestera makt eller närvaro har upphört eller drastiskt minskat. Under yngre romersk järnålder så avvecklas bebyggelsen i Hyllieområdet. Detta ska närmare diskuteras i nästa kapitel. Den till synes totala avfolkningen omkring 350 e.Kr. utgör också slutet för alla synliga aktiviteter på Mellanbyn och platsen är obebyggd fram till 800-talet. Orsakerna till att makten försvinner från Mellanbyn ska diskuteras i nästa kapitel.

AVSLUTNING

Vad är syftet med att bruka jorden under äldre järnålder? Mat, är det enklaste svaret. Vid studiet av jordbruksaktiviteter på Mellanbyn får man dock snart klart för sig att odlingen som handling tjänar flera syften. Produktionsöverskottet kan som del av basekonomin ha tjänat som handelsvara eller som gåva för att stärka sociala band. Det sistnämnda är viktigt för en person med hövdings funktion som är i behov av anförvanter. Detta kan nås genom fester och ingiften där sädesprodukter som t.ex. bröd, gröt eller öl kan ingå. Flera exempel från förhistorien och inte minst från gropsystemen på södra boplatsen visar på att säden var viktig rituellt i offersammanhang. Offret tjänar här en viktig ideologisk roll där besittningsrätt, makt- och statusmarkeringar är en betydande del i det politiska spelet och en markering av den rådande samhällsordningen. Liknande idékopplingar kan utläsas ur det övriga materialet. I föremålstillverkningen märks tydliga idé-

236 Hedeager, Lotte 1992:85.

237 Hansson, Martin 2001:26.

Friman_text.indd 141 2008-04-11 10:45:31

strategier, redan innan föremålet har formats, genom att flera faser i produktframställningen finns representerade bland deponeringarna.

Kulturlagerbildningen på norra boplatsen är i det närmaste obefintlig. Naturligtvis är fyllningarna i groparna starkt kulturpåverkade, men annars är det främst inne i hus 5 (gård IV) som någon form av ackumulering var synlig. Det kan tolkas som en golvlagerrest och innehöll fragment av keramik, bränd lera och ben. Modern plöjning inverkar givetvis på eventuella kulturlagers bevarande, men stora mängder material från norra boplatsen har deponerats i gropsystemen och därmed gett upphov till kulturlagertillväxten i form av sättningslagret. Resultatet av provgrävningar i det tjocka kolluviala lagret i sluttningen ner mot Hyllie mosse, var fyndmässigt magert. Här skulle man förvänta sig påträffa rikligt med avfallsmaterial från de ca 600-åriga bosättningarna från äldre järnålder på Mellanbyn. Man får därför intryck av att endast en mindre del av periodens material betraktades som rent avfall.

De rituella handlingarna på södra boplatsen vittnar om en traditionstyngd tillvaro. Makten och välståndet har byggts upp i flera generationer. Denna tradition manifesteras genom upprepade kulthandlingar för att upprätthålla sin samhällsposition och dess traditionella legalitet. Den välbärgade bondesläkten är därför beroende av traditionen som grund till makten. De upprepande offerhandlingarna på södra boplatsen har med största sannolikhet varit goda investeringar. Vid flera tillfällen har de troligen försiggåtts av stora måltider på storgårdarna i norr i syfte att knyta sociala band i och utanför området kring Mellanbyn. I kapitlet ”Mellanbyn i ett Sydskandinaviskt perspektiv” ska jag försöka diskutera kring varför denna tradition bröts och orsaken till maktens försvinnande på Mellanbyn under romersk järnålder.

Eliten på Mellanbyn har utgjort en kombination av storbonde och aristokrat med stor lokal makt, både ekonomiskt, politiskt/militärt och rituellt. Troligen har verksamheten på de stora gårdarna i norr skötts av mer eller mindre ofria undersåtar till storbonden och tillhörande familj. Den aristokratiska framtoningen avspeglas främst genom smycken och vapen, men det är främst genom sin agrara framtoning som makten och välståndet har manifesterats. Ett mer värdeneutralt ord är ”elit” för det ledande skiktet på Mellanbyn eftersom de troligtvis har innehaft flera ledande funktioner. Fyndmaterialet tyder på ett stort välstånd men helt utan inslag av romerska importföremål. Elitens manifestation var lokal under äldre romersk järnålder. Mellanbyn var lokaliserad i en region med mycket bördiga morängrovleriga jordar och med hög kalkhalt.[238] Genom kontroll över marken har man nått sin lokala maktställning. Manifestationen har inte utgjorts av romerska importföremål i gropar eller gropsystem utan av stora gårdar och rätten till marken har manifesterats genom offer av lokalt eller regionalt producerade föremål. Likväl som romerska importföremål så påträffas även närproducerade vapen, smycken, beslag och kvalitetskeramik med våtmarksoffer eller gravkontexter. Vi ska närmare se hur det förhåller sig med förekomsten av importföremål och i vilken kontext de i så fall påträffas utanför Mellanbyn. Som antytts tidigare verkar platsen ha nått sin maktställning utifrån basekonomierna jordbruk och boskapsskötsel och ej varit beroende av långväga handelsförbindelser där exotiska importföremål har varit en viktig statusmarkör. Den lokala inriktningen var framgångsrik under ca 500 år men kan även ha orsakat dess sammanbrott i samband med att andra intressenter med ett större kontaktnät bryter den gamla maktstrukturen.

238 Persson, Christer 1994:144.

Friman_text.indd 142 2008-04-11 10:45:31

Kulturförändring i södra delen av Malmö

Inledning

För att mer ingående förstå att ett ledarskikt har växt fram i Mellanbyn under loppet av äldre järnålder krävs omlandsstudier där man kan påvisa ickeelitära miljöer. Syftet är också att få en bild av lokalmaktens omfattning. Dessutom är det viktigt att lokalisera andra eventuella storgårdar i undersökningsområdet och i så fall försöka studera deras förhållande till Mellanbyn. Här blir det viktigt att analysera husens och gårdarnas storlek, läge och komplexitet, hägnader, prestigeföremål och deras kontexter.[239] Har de ingått i allians med eller kan man se spår av eventuell beroendeställning till Mellanbyn? Frågan är om det på undersökningsområdet går att urskilja andra gårdar med stordrift och överskottsproduktion utöver Mellanbyn. Det blir i så fall av vikt att studera om ett överskott har investerats i prestigeföremål och om offentliga offerritualer eller andra manifestationer kan spåras. Mellanbyns roll som en plats där centrala funktioner är knutna, kan inte närmare diskuteras utan att dess omland är analyserat. En plats kan inte vara central utan den perifera motsatsen. Det är av stor vikt att ta reda på hur omfattande dess inflytande har varit. Vilken relation har storgårdarna på Mellanbyn haft till andra större gårdar i södra delen av Malmö? Hittills i avhandlingen utgör Mellanbyn en isolerad ö. Huvudsyftet är alltså att sätta Mellanbyn i en kulturell kontext, men samtidigt ges tillfället att studera kulturförändring under ett långtidsperspektiv över ett större område. Nyckelord i studien kommer åter att bli individ–kollektiv, egalitärt–elitärt men även uniformitet–variation.

Mellanbyns uppgång och fall under äldre järnålder är resultatet av nyttjandet av och samspelet med dess omgivning. För att förstå händelseutvecklingen på Mellanbyn, är man som arkeolog beroende av stora undersökningsytor samt att de har undersökts på ett likvärdigt sätt. Undersökningar i södra delen av Malmö

239 Jämför hierarkiska nivåer i Carlie, Anne 2005a:415 ff.

Friman_text.indd 143 2008-04-11 10:45:32

börjar ta fart omkring 1970. Innan dess nämns enbart gravar och enstaka härdar som anläggningskategori i detta område. I samband med anläggandet av Fosie industriområde har under 1970-talet stora ytor avbanats i samband med arkeologiska undersökningar. Inledningsvis var avbaningstekniken grov och utfördes med caterpillar och schaktvagnar och undersökningarna inskränktes därför i stort sett till att blottlägga endast spridda gropar och härdar.[240] Från slutet av 1970-talet började man att använda grävmaskinen vid matjordsavbaning, inledningsvis endast som komplement men från 1980-talet i hela avbaningsprocessen. I och med användandet av grävmaskinen med släntskopa möjliggjordes en effektivare finrensning av undersökningsområdena, där sammanhängande boplatsytor med bl.a. spåren efter hus och hägnader men även tomma områden kunnat undersökas och registreras.[241] Det är under denna period som den bebyggelseinriktade arkeologin får sitt avstamp i undersökningarna av boplatserna på området Fosie IV i slutet av 1970-talet där spåren efter ett stort antal långhus framkom. Bebyggelselämningar före Fosie IV-undersökningarna har enbart utgjorts av enstaka grophus från min undersökningsperiod i södra delen av Malmö. Samtidigt börjar även brunnar och kokgropar mer vanligen ingå som anläggningskategorier. Trots att utvecklingen av avbaningstekniken medförde att man påträffade ca 52 hus från yngre bronsålder till äldre järnålder på Fosie IV,[242] så är det inte förrän andra halvan av 1980-talet som långhus får en framskjuten position som undersökningsobjekt inom exploateringsarkeologin i södra delen av Malmö. Dessutom har endast fyra till fem anläggningar från perioden tolkats som brunnar innan slutundersökningarna inom projektet Öresundsförbindelsen startar 1996. Till viss del kan detta förklaras med att arkeologiska undersökningar före 1990-talet inte hade riktade frågeställningar. Sedan 1990-talet har arkeologiska undersökningar indelats i de tre stegen utredning, förundersökning och slutundersökning. De kallades innan dess för undersökning och kan sägas vara en kombination av utredning och slutundersökning.

Under 1990-talet börjar man att studera kulturlandskapet och naturlandskapet som en helhet och i samband med att projektet Öresundsförbindelsen startade, har frågeställningar inkluderat möjliga resursområden utanför boplatskoncentrationer, såsom täktområden, åkersystem offerlokaler och kommunikationsleder.[243] Detta har gett arkeologin stora och till synes tomma ytor som är mycket viktiga för att analysera topografiska lägen för boplatsytor, resursområden samt ekonomiska och sociala gränser. Lika viktigt som att finna lämningar från en period är det att analysera var samma period inte har gett några avtryck. Ur ett långtidsperspektiv ger de stora ytornas arkeologi en dynamisk bild av hur människan har rört sig och nyttjat landskapet genom årtusenden. Sedan 1996 har även bebyggelsearkeologin fått en explosionsartad utveckling vid undersökningarna runt Malmös utkant fram till idag. Det är först inom projektet Öresundsförbindelsen som riktade frågor om bebyggelsens struktur, lokalisering och förändring över tid har ställts.[244] Frågorna har också föranlett budgeteringar som möjliggjort att man har kunnat angripa de komplexa boplatsstrukturer som har framkommit. Den stora obalansen mellan äldre och yngre undersökningar kompenseras av att antalet undersökningar mellan 1996 och 2007 är jämnt fördelade på de tre mest bebyggelsetäta områdena inom analysområdet.

---

240 Rudebeck, Elisabeth m.fl. (red.) 2001:15; Björhem, Nils 2001:44 ff.

241 Rudebeck, Elisabeth m.fl. (red.) 2001:15f; Björhem, Nils 2001:46.

242 Björhem, Nils & Säfvestad, Ulf 1993:107 (fig. 160), 311 (fig. 503) .

243 Se t.ex. Billberg, Ingmar m.fl. (red.) 1996; Billberg, Ingmar m.fl. (red.) 1998; Rudebeck, Elisabeth m.fl. (red.) 2001:17; Björhem, Nils 2001:48.

244 Björhem, Nils 1994.

Friman_text.indd 144 2008-04-11 10:45:32

Material och förutsättningar

Materialet omfattar lämningar från yngre bronsålder och äldre järnålder som har påträffats i Hyllie socken, Bunkeflo socken, Fosie socken och Lockarp socken och omfattar 100 undersökningar. Det finns stor skillnad vad gäller informationskvalitet och vad gäller rapporteringen av undersökningarna. En stor del av mitt förarbete har utgjorts av arkivstudier på Arkeologiskt Topografiskt Arkiv på Malmö Kulturmiljö, framför allt gällande undersökningar utförda före 1996. I de fall arkivrapporter har saknats eller undersökningar ej har avrapporterats har uppgifter hämtats från arkivets databas. Alla undersökningar inom *projektet Öresundsförbindelsen* och inom *Citytunnelprojektet* som rör mitt undersökningsområde är avrapporterade och har utgjort viktiga dokument för min studie. Mellan 1996 och 2007 är även de flesta mindre undersökningar avrapporterade. Genom muntliga samtal och inblick i analysresultaten från projektet har jag kunnat tillgodogöra mig viktiga uppgifter. Inom det tredje stora projektet *Svågertorps industriområde*, är rapporterna under bearbetning och jag har fått ta del av samtliga rapportmanus men även fått muntliga och kompletterande uppgifter.

Mitt valda undersökningsområde har vid flera tillfällen varit föremål för omfattande exploateringar och till följd av detta ytmässigt stora arkeologiska undersökningar. Det arkeologiska materialet i undersökningsområdet är därför rikt och omfattar en lång tidsperiod från neolitikum fram till nutid. Materialet från den valda perioden yngre bronsålder t.o.m. äldre järnålder omfattar troligen den förhistoriska period i området som har gett flest spår i form av anläggningar och artefakter. 100 undersökningar i undersökningsområdet har resulterat i omfattande lämningar från perioden. Jag har valt att dela in området i fyra delar (Kustzonen (A), Hyllieområdet (B), Svågertorpsområdet (C), Lockarp-Fosieområdet (D)) som bygger dels på topografiska förhållanden men även utifrån hur bebyggelse och aktivitetsområden koncentrerar sig, men indelningen har även tagit hänsyn till skillnader i karaktär och kronologisk signifikans (se figur 49).

Presentation av undersökningarna

Spridningen av boplatserna visar tydligt att i stort sett alla höjder och platåer har varit bebodda någon gång eller kontinuerligt under perioden. Ju längre inåt land man kommer, från kusten räknat, desto flera spår av kontinuerliga bosättningar utan avbrott finner man. Närmare kusten har bosättningarna periodvis varit lika intensiva medan andra perioder helt eller nästan inte har gett några synliga spår. Ute vid kusten har endast ett mindre antal gravar avsatt spår. De första bosättningarna från perioden finns ca 2 km från den nutida kusten räknat.

Kustzonen (A)

Den omfattar området väster om Hyllie mosse och ut mot kusten. Området är flackt och bebyggelsen är koncentrerad till strax väster om mossen. Två undersökningar har resulterat i lämningar från perioden (1996 & 2001, 2002). Utanför analysområdet men inom kustzonen har dessutom fem romerska skelettgravar påträffats på 1800-talet och början av 1900-talet.[245] De flesta kustnära undersökningarna har gjorts vid Bunkeflostrand, men har ej resulterat i lämningar inom undersökningsperioden.

Hyllieområdet (B)

Området utgörs av ett nord-sydligt höjdstråk öster om Hyllie mosse med inslag av våtmarker i främst norra och södra delarna. Områdets norra del är mest un-

245 Petré, Rolf 1959.

Friman_text.indd 145 2008-04-11 10:45:32

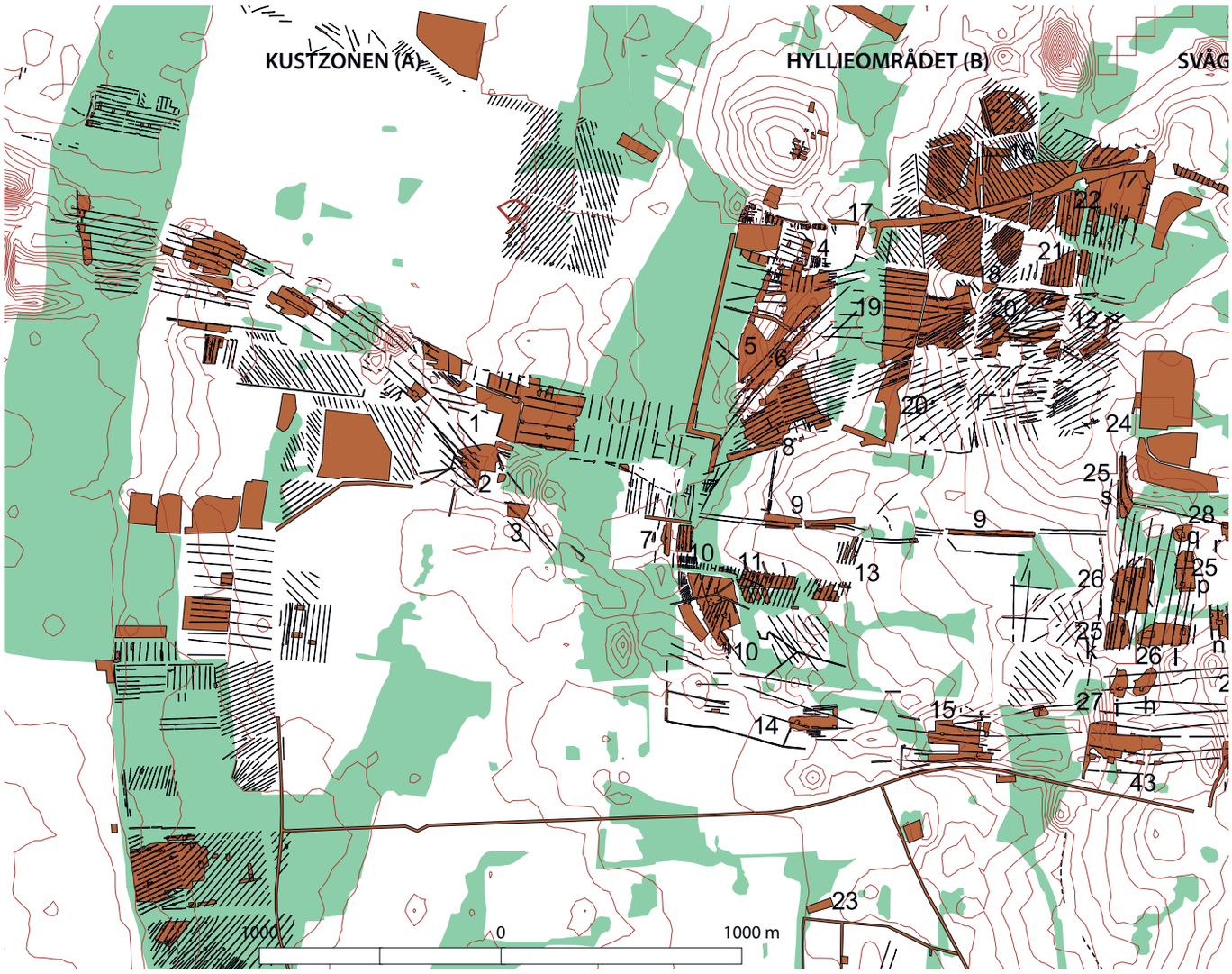

dersökt och har varit intensivt bebyggd. Även söder om visar lämningarna att bebyggelsen har varit omfattande, dock verkar den avta i intensitet österut. 19 arkeologiska undersökningar har i skrivandets stund gjorts inom analysområdet, av vilka tre utgörs av Mellanbyn och har diskuterats i de förgående kapitlen. Samtliga visar på en klar dominans av lämningar från perioden yngre bronsålder–äldre järnålder jämfört med andra tidsperioder. Endast två undersökningar har gjorts före undersökningarna inför Öresundsförbindelsen. Området har haft en intensiv bebyggelse under äldre järnålder och undersökningar norr om analysområdet vid Bellevuegården, visar att bebyggelsen har fortsatt inom nuvarande bebyggda Malmö stad.

Svågertorpsområdet (C)

Flera mindre våtmarker är utmärkande i ett landskap som kontinuerligt stiger mot öster. Ett flertal undersökningar är koncentrerade till Svågertorps industriområde som är beläget i områdets mellersta del. Nio undersökningar mellan 1963–1980 från perioden har gjorts i norra delen av analysområdet. Fr.o.m. 1996 har intensiva undersökningar gjorts söder om vid Svågertorp vilket har blottlagt en intensiv bebyggelse från perioden med kontinuitet in i yngre järnålder.

Friman_text.indd 146 2008-04-11 10:45:34

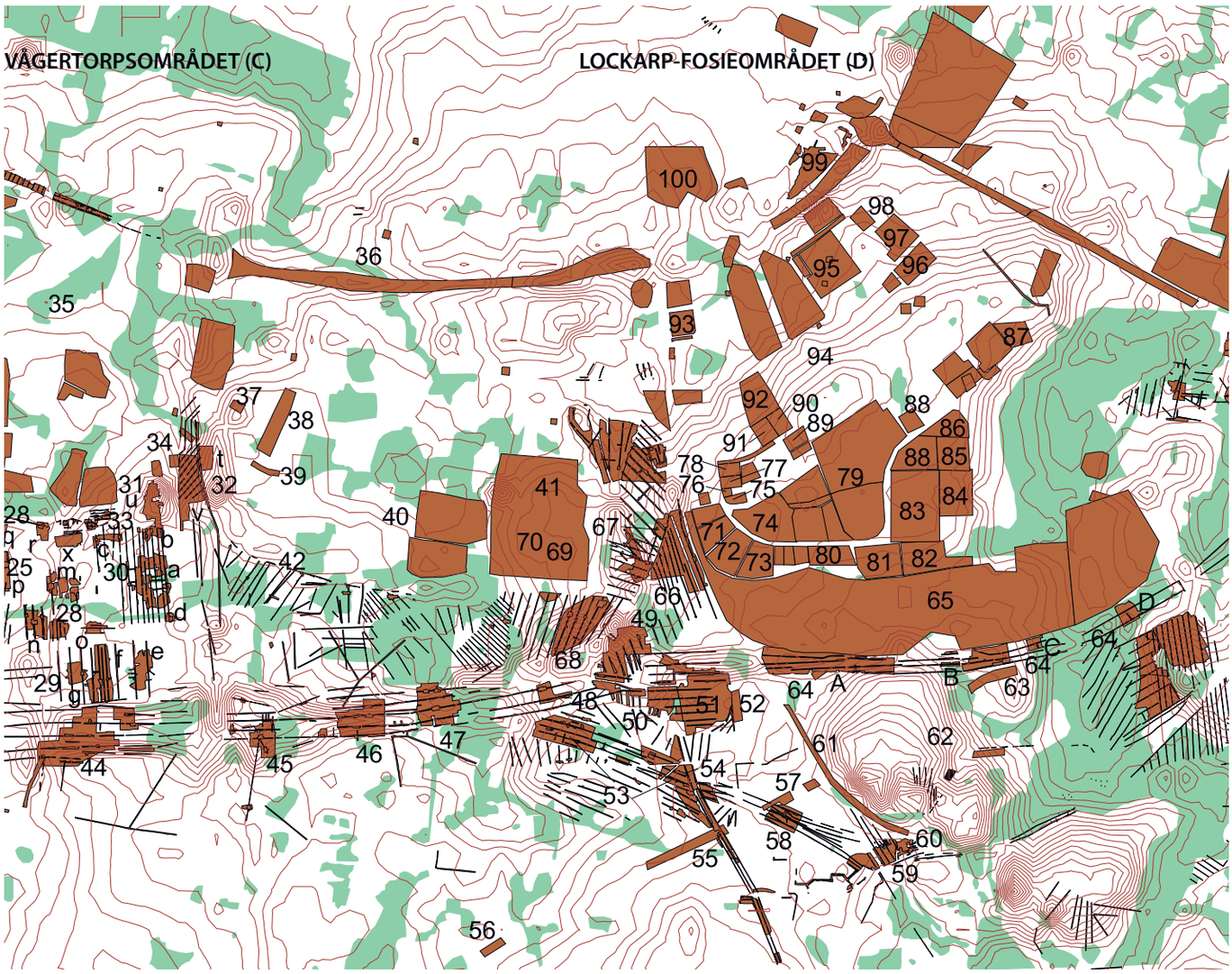

Figur 49. Översikt med alla schaktade ytor (brun fyllning) inom analysområdet som har geopreciserats av Joakim Frejd, våtmarker (grön fyllning) efter Marja Erikssons våtmarkskarta samt höjdkurvor från Malmö stadsbyggnadskontors primärkarta. Översikten är redigerad av Bo Friman. Alla undersökningar som är listade (nästa sida) har lämningar från perioden yngre bronsålder–äldre järnålder och är markerade med en siffra på översikten. Undersökningsår anges inom parantes. (AU)= arkeologisk utredning, (FU)= förundersökning. Övriga ärenden har slutundersökts.

Lockarp-Fosieområdet (D):

Området ligger strax väster om backlandskapet och Risebergabäcken. Våtmarkerna är färre och landskapet fortsätter att stiga österut. Området är hårt exploaterat och stora yttäckande arkeologiska undersökningar har varit frekventa sedan 1970. Över 50 undersökningar har gjorts i området sedan 1970. Även ett par undersökningar har gjorts under första halvan av 1900-talet. Mycket stora ytor har undersökts, vilket kvantitativt domineras av undersökningarna inför anläggandet av Fosie industriområde på 1970–80-talen och domineras här av lämningar från yngre bronsålder. Stora och viktiga undersökningar har även gjorts under tidsperioden 1996–2002, vilket resulterade i rikligt med lämningar från äldre järnålder. I övrigt är de flesta perioder representerade med kontinuitet från äldre bronsålder och in i yngre järnålder.

Analysmaterialet

Ett analysmaterial som omfattar 100 undersökningar är naturligtvis stort och svårgenomskådligt. För att få en övergripande bild av kulturella likheter och skillnader mellan områdena är det främst på ett generellt och övergripande plan

Friman_text.indd 147 2008-04-11 10:45:37

Figur 49 (forts.).

Område A

1. Citytunneln delområde 1, Almhov MHM 12875 (2001) & Bunkeflo 3:1 MK 85 (2002)
2. Öresundsförbindelsen, Vintriehemmet 3A MHM 8535 (1996)
3. Öresundsförbindelsen, Vintriehemmet 3B MHM 8536 (1996)

Område B

4. Hyllie IP, södra delen MHM 12650 (2000)
5. Hyllie IP MHM 12644, Ekostråket MHM 12645 (2000) Mellanbyn
6. Vintrieleden, område A MHM 12524 (1999) Mellanbyn
7. Vintrieleden, område B MHM 12524 (1999)
8. Citytunneln delområde 2, Bunkeflo by, Bunkeflo 10:1 MHM 12876 (2001) Mellanbyn
9. Vintriediket, Bunkeflo, VA-schakt MHM 12525 (1998) & MK 100 (2002)
10. Citytunneln, Vintrie IP MK 131 (2003)
11. Vintrie 20:1 & 20:59 MK 205 (2004)
12. Hyllie 4:2 & 4:3 MK 184 (2004)
13. Vintrie 24:4 MHM 8607 (1996) (AU)
14. Öresundsförbindelsen, Vintrie 4B MHM 8537 (1996)
15. Öresundsförbindelsen, Naffentorp 5A MHM 8538 (1996)
16. Nya Annetorpsvägen MK 258 (2005)
17. Annetorpsleden MHM 7176 (1988)
18. Hyllie 155:91 MK 72 (2003)
19. Citytunneln, Hotelltomten MHM 12751 (2000)
20. Citytunneln delområde 3 MHM 12877 (2001, 2002) & Hyllievägen MK 65 (2002)
21. Citytunneln delområde 4 MHM 12878 (2001)
22. Citytunneln delområde 5 MHM 12879 (2001) & del av Hyllie 155:91 MK 77 (2002)
23. Skumparp MHM 7133 (1987)

Område C

24. Kv Stolpalösa, inkl kv Statisten, Skådespelaren, Stolpalösaparken, Dansörgatan m.fl. MHM 3114 (1971, 1972)
25. Svågertorps industriområde delområde K, P & S MHM 12604 (2000)
26. Svågertorps industriområde delområde J & L MHM 12603 (2000)
27. Svågertorps industriområde delområde H & I MHM 12602 (2000)
28. Svågertorps industriområde delområde M, N, O, Q & R MHM 12536 (1999)
29. Svågertorps industriområde delområde E, F & G MHM 12535 (1999)
30. Svågertorps industriområde delområde A, B, C & D MHM 12534 (1999)
31. Svågertorps industriområde delområde U & X MHM 12578 (1999)
32. Svågertorps industriområde delområde T & V, trafikplats Svågertorp/Almvik MHM 12537 (1999)
33. Hyllie 166:1 m.fl. MK 13 (2001) (FU)
34. Almvik – Ljudvallen och Trelleborgsvägen MHM 2908 (1971)
35. Per Albins hem, Kulladal MHM 1027 (1963)
36. Inre Ringvägen, Hermodsdal – Lindängen MHM 4723 (1973)
37. Almvik och Högaholm (Almviksgårdens förskola) MHM 2692–2700 (1970)
38. Almvik MHM 2726–2731 (1970, 1971)
39. Nya Almviksvägen MHM 4733 (1970)
40. Kv Vårsången MHM 6344 (1981)
41. Söder om Lindängen, Fosie – Bunkeflogränsen (Kastanjegården kv Vårsången) MHM 2904, 2905 (1971) Geoprecision osäker
42. Lindängelund etapp 1 MHM 7768 (1993, 1994) (AU)
43. Öresundsförbindelsen, Svågertorp 8A MHM 8540 (1996)
44. Öresundsförbindelsen, Svågertorp 8B–C MHM 8541 (1996, 1997)
45. Öresundsförbindelsen, Petersborg 6 MHM 8542 (1996)
46. Öresundsförbindelsen, Lockarp 7A MHM 8543 (1996)
47. Öresundsförbindelsen, Lockarp 7B MHM 8544 (1996)

Område D

48. Öresundsförbindelsen, Lockarp 7D MHM 8545 (1997)
49. Öresundsförbindelsen, Lockarp 7E MHM 8546 (1997)
50. Öresundsförbindelsen, Lockarp 7H MHM 8547 (1997)
51. Öresundsförbindelsen, Lockarp, bageritomten MHM 12567 (1999)
52. Lockarps bageri MHM 6351 (1981)
53. Citytunneln delområde 6 MHM 12880 (2001) & Provisorisk väg, Lockarp MK 78 (2002)
54. Nya Lockarpsvägen MHM 9089 (1997)
55. Sydgas VIII, Lockarp 26:15, 26:13, 26:18, 26:19, 33:1 MHM 6650 (1983)
56. Sydgas VII, Fjärdingslöv, Östra och Västra schaktet, Lockarp MHM 6650 (1983, 1984)
57. Sydgas IX, Iredsbo, Lockarp 33:1 MHM 6650 (1983, 1984)
58. Citytunneln delområde 7 MHM 12881 (2001)
59. Citytunneln delområde 8 MHM 12756 (2001, 2002) & Almdala gård, Lockarps bytomt MK 67 (2002)
60. Almdala, Lockarp 6 LUHM 28438 (1939) geoprecision ungefärlig
61. Lockarps markvägar MHM 7924 (1994)
62. Lockarp 25:3 SHM 13556 (1908)
63. Sydgas MHM 6650 (1983, 1984)
64. Öresundsförbindelsen, Fosie 11A–D MHM 9127–9130 samt Broläge Larsbovägen MHM 9112 (1998)
65. Fosie IV MHM 6185 (1978–1983)
66. Lockarp 8:4 MHM 12898 (2001)
67. Öresundsförbindelsen, Fosie 9A–B MHM 8548 (1996)
68. Lindängelund etapp 3 MHM 7768 (1994, 1996)
69. Kastanjegården MHM 4731 (1972) geoprecision ungefärlig
70. Kastanjegården etapp IV MHM 4730 (1973, 1974) geoprecision ungefärlig
71. Kv Bronsdolken 19:II, 20 MHM 6820 (1985–1987)
72. Kv Bronsskäran MHM 6233 (1979)
73. Kv Bronsdolken 7 MHM 6832 (1985–1987)
74. Kv Krukskärvan MHM 6069 (1977)
75. Kv Bronsspannen MHM 6157 (1976)
76. Kv Bronsspannen MHM 6156 (1975)
77. Kv Bronsspannen, tomt 2 MHM 2745–2749 (1970)
78. Kv Bronsspannen MHM 2909 (1971)
79. Kv Dubbelknappen MHM 6022 (1977, 1978)
80. Kv Bronsdolken 11A MHM 6826 (1985–1987)
81. Kv Benkammen 18 MHM 7350 (1990)
82. Kv Benkammen MHM 6347 (1981)
83. Kv Benkammen 12 MHM 6748 (1984)
84. Kv Benkammen MHM 7351 (1990)
85. Kv Benkammen, tomt 10 MHM 6939 (1986)
86. Kv Benkammen MHM 6204 (1979)
87. Kv Ringspännet 4 MHM 8459 (1996)
88. Kv Skogholm, tomt 6 MHM 6034, 6035 (1976)
89. Kv Lerkärlet, tomt 3 MHM 6350 (1981)
90. Kv Flintkärnan, tomt 4 MHM 4735 (1973)
91. Kv Flintkärnan MHM 6159 (1975)
92. Kv Flintkärnan, tomt 7 & 10 MHM 2910 (1971, 1972)
93. Kv Båtyxan MHM 6111 (1978)
94. Kv Armringen MHM 6151 (1977) geoprecision ungefärlig
95. Kv Bronsyxan MHM 2684, 2685, 2687 (1970, 1971)
96. Kv Spännbucklan MHM 4726 (1975)
97. Kv Stridsyxan MHM 6164 (1972)
98. Kv Stridsyxan MHM 2664–2674 (1970)
99. Hindbygården, offermossen MHM 7183 (1988–1991)
100. Kv Stenholmen, Gullvik MHM 6509 (1980, 1982)

Friman_text.indd 148 2008-04-11 10:45:38

som analysen kommer att ligga, även om enstaka fyndföremål eller anläggningar kommer att diskuteras mer ingående.

Ett mycket stort antal långhus har framkommit i området sedan slutet av 1970-talet och från perioden yngre bronsålder–äldre järnålder har ca 500 hus dokumenterats. Ca 320 av dessa har ^{14}C-daterats till perioden medan de övriga är typologiskt daterade. Bebyggelsen är spridd över nästan hela undersökningsområdet och det är endast ute vid kusten som spår saknas helt. Den allra största koncentrationen har påträffats i Lockarp-Fosieområdet (D) där ca 130 av de ^{14}C-daterade husen har undersökts. Det är inom detta område som det hårdaste exploateringstrycket har varit sedan 1970-talet. För att få klarhet om boplatsernas storlek och organisation, intensitet i nyttjande samt nyttjandetid är det förutom bebyggelsen intressant att studera övriga anläggningars spridning inom boplatsytan. I flera fall kan anläggningar inte knytas närmare än till bebyggelsefasen på en boplats, eftersom de saknar daterande fyndmaterial. Innan slutet av 1980-talet är boplatserna daterade utifrån fyndmaterialet från främst gropar och härdar i området. Anläggningarna blir här en viktig faktor att analysera men även bebyggelsemönster på äldre undersökningsytor som saknar registrerad bebyggelse.

På figurerna 50–58 finns samtliga hus med ^{14}C-dateringar och typologiska dateringar representerade med en färg för respektive period. I de fall en husdatering överlappar två perioder har jag valt att placera huset i den period där den dominerande delen av dateringen finns vid 1σ. Som tidigare nämnts så finns det problem med ^{14}C-dateringar inom yngre bronsålder och övergången till äldre förromersk järnålder. Stora standardavvikelser gör att det i en del fall kan vara svårt att placera ett hus inom en snävare del av perioden. Utifrån två Appendix i slutet av boken kan man utläsa att det i 13 fall finns överlappande ^{14}C-dateringar med stor standardavvikelse mellan de båda perioderna.[246] I 12 av dessa ligger den dominerande delen av dateringen i äldre förromersk järnålder, men risken finns att en del av husen har övergivits under yngre bronsålder. Husen finns representerade i figurerna 50–55.

Drygt 45 gravar har registrerats inom undersökningsområdet. Ytterligare fem gravar ca 2 km nordväst om undersökningsområdet kommer att vara med i diskussionen p.g.a. deras specifika placering vid kusten. Gravars placering i landskapet avspeglar den del av människans rituella sfär som tydligast kan visualiseras geografiskt. De kan alltså ge en tydligare bild av människans rörelser i landskapet som inte är knuten enbart till näringar. En annan aspekt på gravarna är möjligheten att studera människans sociala status men även förändringar av den samhälleliga organisationen i tid ur ett individuellt eller kollektivt perspektiv. Slutligen kan fyndmaterialet och dess kontext ge upplysningar om olika deponeringstraditioner, sociala grupperingar samt social och ekonomisk differentiering. Enstaka exklusiva lösfynd kommer att tas med eftersom de är intressanta i diskussionen om närvaron av makt eller individer med högre välstånd.

KUSTZONEN (A)

De påträffade boplatslämningarna ligger strax väster och sydväst om Hyllie mosse, d.v.s. 2 km från kusten. Inom detta område har 22 hus påträffats varav 17 har ^{14}C-daterats till perioden (se figur 50). Boplatserna har troligen varit relativt stora, vilket de 18 dokumenterade husen vid undersökningarna på Almhov vittnar om, men endast ett mindre antal gropar, ett gropsystem och en brunn

246 De 13 husen är hus 1 Vintriehemmet 3B, A9 Annetorpsleden, hus 1 Naffentorp 5A, hus 17 Citytunneln Hotelltomten, hus 8 Citytunneln Vintrie IP, hus 2 Vintrie 20:1 & 20:59, hus 6 Svågertorp 8A, A4969 Lockarp 7B, hus 13 Svågertorps industriområde K, hus 93 Fosie IV (boplats VI), hus 8 Fosie 9A–B, hus 15 (område 9) Mellanbyn.

Friman_text.indd 149 2008-04-11 10:45:38

Figur 50. Spridning av bebyggelse, gravar och fynd i Kustzonen (A) under perioden Y. BRÅ–Ä. RJÅ. 1 Del av järnkniv (FRJ). 2 Lårben av människa samt ben från bl.a. häst och hund (FRJ).

har påträffats.[247] Husen är här företrädesvis belägna nära kanten till mossen och bildar upp till sju möjliga gårdslägen.[248] Anläggningarna har här legat ganska nära bebyggelsen men med en viss spridning under yngre bronsålder och förromersk järnålder. Det är alltså svårt att knyta enskilda anläggningar till en specifik gård. På Vintriehemmet är förhållandet det motsatta med två långhus, flera gropar, fem gropsystem och nio brunnar. Den mindre koncentrationen av brunnar på Vintriehemmet[249] tyder på att vattenresurserna har nyttjats kollektivt, vilket är ett typiskt drag under förromersk järnålder. Den till synes ojämna fördelningen på de båda områdena tyder på att enskilda gårdar ännu inte har fasta privata gränser, utan att resurser troligen till stor del har nyttjats kollektivt. Detta förklarar det varierande avståndet till resurser som t.ex. lämpliga leror och färskvatten.

Från yngre bronsålder finns alltså spår av en gles bebyggelse, men däremot har inga säkra fynd av föremål påträffats i området. Detta kan tyda på att bebyggelsen från perioden inte har varit långvarig. Deponeringsfrekvensen är annars generellt

247 MHM 12875 & MK 85, 2001–2002. Gidlöf, Kristina m fl. 2006:159 ff.

248 Gidlöf, Kristina m.fl. 2006. De övriga 4 husen är från undersökningarna Vintriehemmet 3A & 3B med vardera ett långhus samt ett mindre uthus. Öijeberg, Jan 2004.

249 Öijeberg, Jan 2004.

Friman_text.indd 150 2008-04-11 10:45:38

stor i Malmöområdet under yngre bronsålder, och skulle därför efterlämna spår. I övergången till förromersk järnålder (ca 400 f.Kr.) ökar bebyggelsen. Utifrån ^{14}C-dateringar av husen kan tre hus dateras till perioden 760 BC–380 BC medan 11 av husen dateras till perioden 400 BC–40 BC. Endast ett hus har en möjlig överlappning genom att dateras till 530 BC–210 BC.[250] Endast två av husen har yngre dateringar. Det är huvudsakligen till förromersk järnålder som fyndmaterialet kan knytas.

I förhållande till bebyggelsetätheten i området och jämfört med de övriga områdena, kan fyndmaterialet betraktas som ganska litet. Fynden påträffades främst i gropsystem och brunnar och bestod huvudsakligen av keramik och ben. I en av brunnarna påträffades ett lårben från människa vilket är en möjlig offerhandling (figur 50 nr 2). Benmaterialet domineras av nöt och får/get i anläggningarna men även ben av häst och hund, slipsten, malsten samt del av en järnkniv påträffades (figur 50 nr 1).[251] Materialet är generellt vanligt för perioden och kan knytas till ritualer förknippade med vardagliga aktiviteter på den närbelägna bebyggelsen. Sedvänjan att nedlägga föremål med anknytning till jordbruk i främst gropsystem förekommer på flera håll under förromersk järnålder. Strax efter Kristi födelse upphör alla spår av bebyggelse i området och från äldre romersk järnålder finns endast ett fåtal fynd av keramik som med säkerhet kan knytas till perioden bland boplatsmaterialet.

Inga gravar har registrerats inom undersökningsområdet. Däremot har man ca 2 km nordost om området påträffat fem skelettgravar nära kusten, i och norr om Limhamn (figur 50).[252] De dateras alla till äldre romersk järnålder utifrån fyndinnehållet. Tre av de fem gravarna innehöll lerkärl. I de två andra var gravgåvan en krumkniv av järn respektive en halvmåneformad kniv samt en syl av järn.[253] De två sistnämnda gravarna tyder på ett visst välstånd och tillhörande bebyggelsen kanske bör ha legat längre in från kusten. Ca 2,5 km sydväst om undersökningsområdet finns även en sekundärbegravning från romersk järnålder i kanten av bronsåldershögen Bomhög.[254] Gravarna utgör de enda spåren efter kustnära aktiviteter under äldre järnålder i Malmöområdet. Även om bebyggelse från undersökningsperioden saknas visar förekomsten av gravar kustens betydelse under perioden.

HYLLIEOMRÅDET (B)

Läget våren 2007 är att minst 176 hus har framkommit i området varav 132 har ^{14}C-daterats till perioden. Bebyggelsen i Mellanbyn är här medräknad (se figur 51). Förutom undersökningen inför byggandet av Annetorpsleden 1988[255], så har resterande långhusbebyggelse påträffats 1996 och framförallt under perioden 1999–2003. Planerade slutundersökningar i området kommer troligtvis att generera ytterligare fynd av bebyggelse. Området har längre bosättningskontinuitet rent generellt än kustzonen men boplatsernas lägen har förändrats under olika tidsperioder. De viktigaste förändringarna är att bosättningarna på södra delen av området drar sig norrut till området kring Mellanbyn under yngre förromersk

250 De 14 husen påträffades på Almhov (Gidlöf, Kristina m.fl. 2006) samt på Vintriehemmet 3A & 3B Öijeberg, Jan 2004.

251 Öijeberg, Jan 2004.

252 Kv. Beritta Gurrislyckan, Slottsstaden, SHM 14364:16 (1911); Kv. Framnäs, Ribersborg SHM 17581 (1923); Järavallen, Limhamn LUHM 15581 (1800-talet); Hyllie, Skånegatan–Polgatan, LUHM 15849 (1800-talet); Hyllie, Annetorp, LUHM 15851 (1800-talet). Arkeologiskt Topografiskt Arkiv. Malmö Kulturmiljö.

253 Petré, Rolf 1959.

254 RAÄ 5:2, Bunkeflo sn.

255 MHM 7176.

Friman_text.indd 151 2008-04-11 10:45:39

Figur 51. Spridning av bebyggelse, gravar och fynd i Hyllieområdet (B) under perioden Y. BRÅ–Y. RJÅ. 1. Fynd av hundar i gropar och brunnar, häst i gropsystem (FRJ). 2. Bronsring (FRJ). 3. Stort kärl innehållande ben från nöt, får/get, gris, häst och horn från hjort (FRJ). 4. Kulfibula per IIIA, fyra–fem keramikbottnar samt hundkranium i brunn. Hundkranium och större kärl i en grop (FRJ). 5. Järnkniv (Ä. JÄÅ). 6. Kvinnograv med två ringar, ett balusterformat remändesbeslag, två fibulor och ett fåtal pärlor samt ett lösfynd av ett fragment från troligen ett svärdsslidesbeslag med bärring (RJÅ). 7. Offerområdet på södra boplatsen i Mellanbyn.

järnålder samt dess kraftiga befolkningsökning under äldre romersk järnålder. Bebyggelsetätheten i norr är en tydlig indikation på områdets starka position under äldre romersk järnålder. Genom omfattande undersökningar i området kan den yngre bebyggelsen i norra delen helt avgränsas och innefattar det område som visas i figur 51.

På höjdryggen som innefattar undersökningen Citytunneln delområde 3 samt södra delen av Hotelltomten har påträffats sju gravar med dateringar inom undersökningsperioden. Några av gravarna var störda av moderna aktiviteter och det finns anledning att tro att flera har funnits på höjden och har då utgjort ett större gravfält. Fyra brandgravar från yngre bronsålder och förromersk järnålder samt tre skelettgravar från romersk järnålder utgör de sju gravarna. Ytterligare en grav från äldre bronsålder påträffades. Dateringarna visar alltså på att traditionen att gravlägga sina döda på platsen har ägt rum från äldre bronsålder t.o.m. yngre romersk järnålder. Trots att området har varit tättbebyggt så fanns endast ett fåtal andra anläggningar inom gravfältsområdet, vilket stärker platsens betydelse.[256] På Hyllie 4:2 & 4:3 längre österut framkom stenkonstruktioner som tolkas vara troliga rester efter gravkonstruktioner från gravfältet.[257] Ytterligare ett område

256 Hadevik, Claes m.fl. 2006:202 f.

257 Carlson, Ilona 2007:40.

Friman_text.indd 152 2008-04-11 10:45:40

har gett indikationer på gravar. Det var beläget på Citytunneln delområde 5 omedelbart norr om Annetorpsleden. Fyra spår av eventuella gravhögar i form av runda rännor med öppningar utgör materialet.[258] Möjligen representerar gravarna ett mindre gårdsgravfält i områdets nordöstra del. En trolig datering är äldre järnålder utifrån likheten med gravhögen på CT3 samt dateringarna från aktiviteterna i närområdet (gravarna finns utmärkta på figur 51).

En relativt gles bebyggelse finns spridd i hela området under yngre bronsålder. Glest spritt i området har även påträffats anläggningar innehållande föremål från yngre bronsålder. Antalet anläggningar är osäkert eftersom flera av nedgrävningarna inte kan dateras närmre än till yngre bronsålder–äldre förromersk järnålder. Fynden från yngre bronsåldern är dock få och utgörs nästan uteslutande av keramik med rabbning eller vulstdekor som har påträffats i gropfyllningar. En del fragment från silkärl, finrabbade skärvor, kan härstamma från yngsta fasen av bronsåldern. Brandgravarna på gravfältet är fyndfattiga och endast den ena innehåller ett mindre kärl.[259] I norra delen av Hyllieområdet märks en nedgång i bebyggelsen under perioden 500–400 f.Kr., medan södra delen har en större kontinuitet (Se figur 60b–c).

Under perioden 350–200 f.Kr. har området en expansiv bebyggelsefas. Mest koncentrerad är den på Vintrie IP och Vintrie 20:1 & 20:59 söder om Mellanbyn där upptill fyra gårdar kan ha varit samtida.[260] Det mest uppseendeväckande är det för perioden osedvanligt långa hus 7 på Vintrie 20:1 & 20:59. Den inre konstruktionen uppmätte 32,5 m men uppskattas ha varit ca 37,5 m med väggarna. Inga hägnader fanns bevarade men långhuset kan ha ingått i en kollektiv gårdsenhet bestående av tre samtida bostadshus.[261] Husen ligger här tätt och drygt 20 långhus kan dateras till perioden (fas 2). Man ser tydliga tecken på att anläggningstätheten ökar i området under äldre förromersk järnålder och främst i södra delen. Fr.o.m. äldre förromersk järnålder är även fynd av föremål betydligt mera frekventa. Under yngre delen av förromersk järnålder är anläggningstätheten i södra delen fortfarande relativt hög och de 12 gropsystemen på Vintrie IP tolkas vara anlagda under perioden förromersk järnålder.[262] Uppskattningsvis har även upp mot 100 gropar framkommit på Vintrie IP.[263] I södra delen av Hyllieområdet dominerar gropar och gropsystem medan endast fem brunnar totalt har påträffats från äldsta delen av äldre järnålder. Gropsystem, härdar, brunnar och flertalet gropar påträffades i anslutningen till gårdarna under förromersk järnålder i södra delen. Störst spridning har groparna utanför gårdarna. En minskning av bebyggelseaktiviteten är märkbar strax före 150 f.Kr. samtidigt som bebyggelsen drar sig norrut till området öster om Mellanbyn. I Hyllieområdet verkar starten för en bebyggelseomläggning ha skett vid denna tidpunkt. Nils Björhem kommer fram till samma slutsats vid sin analys av bebyggelseutvecklingen utifrån projektet Öresundsförbindelsen. Han föreslår vidare att bebyggelseomläggningen delvis kan vara orsakad av ett ökat behov av markutnyttjande såsom bete nära kusten.[264] Under yngre delen av förromersk järnålder etableras som tidigare nämnts, gårdsbebyggelser även i de norra delarna. Stora jordbruksarealer frigörs därmed i södra delen av Hyllieområdet. Utanför Mellanbyn kan man dock inte se en tydlig ökning av antalet anläggningar och det ska nämnas att endast ett mindre antal är daterade. De daterbara anläggningarna grupperar sig dock inom de mer tätbebyggda områdena i norr och i söder.

---

258 Brink, Kristian & Hydén, Susan 2006:112 ff.

259 Hadevik, Claes m.fl. 2006:180 f.

260 MK 131, Hammarstrand Dehman, Karina m.fl. 2007:153.

261 Hammarstrand Dehman, Karina m.fl. 2007:153 f.

262 Hammarstrand Dehman, Karina m.fl. 2007:64 ff.

263 Hammarstrand Dehman, Karina m.fl. 2007:90 ff.

264 Björhem, Nils 2003:167.

Friman_text.indd 153 2008-04-11 10:45:40

Gemensamt för hela området är en basekonomi grundad på näringarna odling av skalkorn samt djurhållning av främst nöt, får/get och svin. Dessutom har gårdarna haft häst och hund. Tillsammans med keramik påträffas benen av dessa arter på alla undersökningsytor och i de flesta gropar, gropsystem och brunnar. Liksom jag tolkade nedläggningarna som rituella på Mellanbyn så är min tolkning likartad vad gäller nedläggningar i anläggningar i stort för hela perioden äldre järnålder. Ett fynd som stärker teorin är ett keramikkärl med brända ben av nöt, får/get, svin, häst samt kronhjortshorn som deponerats i ett gropsystem på Vintriediket (figur 50 nr 3).[265] Man har alltså inte deponerat avfall utan rester efter slakt, matberedning men även måltidsrester under rituella former. Fyndet dateras till förromersk järnålder. I södra och mellersta delen av området har även påträffats sju exempel på deponeringar av hundben eller kranier. Sex av dessa förekommer på Vintrie 4B[266] och här både i gropar, gropsystem samt i en brunn (figur 51 nr 1). Traditionen är vanlig i området under äldre järnålder och har som tidigare nämnts förekommit i flera fall på Mellanbyn.

Generellt under perioden domineras fyndmaterialet av keramik. I anläggningarna förekommer dels lite grövre hushållskeramik men även tunnväggig, polerad kvalitetskeramik. De största fyndmängderna utanför Mellanbyn förekommer på Vintrie 4B i södra delen av området.[267] Rituella nedläggelser omfattar också slipstenar, brynen, lerblock, malstenar, lerklining samt metaller. Tre metallfynd finns från perioden. I norra delen påträffades en järnkniv i ytan på ett gropsystem och kan vara från övergången till romersk järnålder (figur 51 nr 5).[268] I mellersta delen framkom i en brunn en kulfibula av La Tène-typ (figur 51 nr 4),[269] d.v.s. tillverkningstekniken är den samma som på kontinentala fibulor men den kan ändå vara tillverkad i Sydskandinavien. Dessutom påträffades en bronsring i en brunn på södra delen av området (figur 51 nr 2).[270] Ett visst välstånd har alltså förekommit i området under förromersk järnålder och har varit spritt till ett mindre antal gårdar. De ovan nämnda nedläggningarna i området har ägt rum under bebyggelsefas 3 på Mellanbyn, d.v.s. samtidigt som nedläggningar av metallföremål i gropar och gropsystem på södra boplatsen får sin början (figur 51 nr 7) och samtidigt som man börjar se spåren av en bebyggelseomläggning i Hyllieområdet.

Efter att åter ha ökat under yngre förromersk järnålder, exploderar här bebyggelsen efter Kristi födelse och ett 50-tal hus har registrerats i området utanför Mellanbyn under äldre romersk järnålder.[271] Däremot saknas nästan helt bebyggelsespår i södra delen av området.[272] Det enda som avviker är ett praktfynd vid Naffentorp i Hyllieområdets sydöstra del. Här har påträffats en guldarmring som troligen dateras till yngre romersk järnålder.[273] Bebyggelseomläggningen som hade sin startpunkt ca 150 f.Kr. får nu sin etablering under första halvan av

265 Sandén, Ulf. Manus.

266 Persson, Lars-Erik & Frejd, Joakim 2002.

267 Persson, Lars-Erik & Frejd, Joakim 2002.

268 Sandén, Ulf & Andréasson, Anna. Manus.

269 Sandén, Ulf. Manus.

270 Persson, Lars-Erik & Frejd, Joakim 2002.

271 Det är främst undersökningarna Hyllie 155:91 (MK 72) Sandén, Ulf & Andréasson Anna. Manus; Citytunnelprojektet Hyllie station delområde 3 (MHM 12877) och Hotelltomten (MHM 12751) Hadevik, Claes m.fl. 2006; Citytunnelprojektet Palissaden delområde 5 (MHM 12879) Brink, Kristian & Hydén, Susan 2006; Bebyggelsen på Annetorpsleden har påträffats från äldre romersk järnålder. Andréasson, Anna m.fl. 2006.

272 Vintrie 4B (MHM 8537) Persson, Lars-Erik & Frejd, Joakim 2002; Naffentorp 5A (MHM 8538) Olsson, Mona, Ingwald, Johan & Paulsson-Holmberg 2006 samt Vintrie IP. Hammarstrand Dehman, Karina. 2007.

273 Hårdh, Birgitta 1984:107; Salomonsson, Bengt 1971:138 f.

Friman_text.indd 154 2008-04-11 10:45:40

äldre romersk järnålder. Ett hus beläget strax norr om Mellanbyn[274] samt två huslämningar på Vintriediket[275] söder om Mellanbyn tyder på att bebyggelsen fortfarande har en viss spridning i området under äldre romersk järnålder. Flertalet gårdar i området består av ett till två långhus och ibland även ett mindre uthus. Det finns även större gårdar med flera bebyggelsefaser från äldre förromersk järnålder t.o.m. äldre romersk järnålder. De är belägna i det tätbebyggda området öster om Mellanbyn. Under äldre romersk järnålder försvinner alla synliga aktiviteter från södra området vid Vintrie. En märkbar ökning av antalet anläggningar märks i norra området öster om Mellanbyn. Trots att bebyggelsen blir tätare märks ingen ökning av antalet gropsystem. De är belägna i anslutning till de enskilda gårdarna, vilket märks tydligt på Hotelltomten[276] och Hyllie 155:91[277]. Båda undersökningarna omfattar en nord-sydligt löpande höjd med omgivande våtmarker där gårdarna är placerade i en rad från norr till söder. Gårdarna har förutom ett gropsystem oftast även en brunn knuten till gården. Brunnarnas läge i anslutning till gårdarna är även tydlig på Citytunneln delområdena 4 & 5.[278] Flera av brunnarna på Hyllie 155:91 är även placerade i gropsystemen. Mellan två av gårdarna finns även en ansamling med sju brunnar.

Området utanför Mellanbyn har kring Kristi födelse sammanfattningsvis utgjorts av fasta gårdstomter med resurser knutna till i stort sett varje enskild gård. Gropar som samlat begrepp är däremot svårare att få struktur på om man inte studerar specifika funktioner hos varje nedgrävning. En faktor som ökar svårigheten är en allmän fyndfattigdom i området utanför Mellanbyn. En sådan analys är inte klar utanför Mellanbyn vid skrivandets stund. Gropar förekommer spritt över boplatsytorna och närheten till äldre järnåldersbebyggelsen antyder att de är samtida med den. Anläggningskategorin är den vanligast förekommande i området med en koncentration av gropar på Hotelltomten.[279]

Samtidigt med att bebyggelsen koncentreras till norra delen under äldre romersk järnålder minskar fyndmängden i anläggningar. Detta märks främst i samband med att antalet gropsystem blir färre och i storlek mindre. I ett av gropsystemen på Annetorpsleden påträffades dock mer än 10 kg lerklining i det övre lagret vilket tyder på att rituell nedläggelse av byggnadsdelar av hus även har försiggått utanför Mellanbyn i Hyllieområdet.[280] Keramik och ben utgör annars fortfarande de mest frekventa fyndkategorierna. I gropar och gropsystem påträffas tunna polerade skärvor och mynningarna är förtjockade och fasetterade. Liksom på Mellanbyn finns flera fynd av hundar deponerade i gropar, gropsystem och brunnar, varav sex på Hotelltomten.[281] Fynden understryker en stark tradition i främst Hyllieområdet under perioden äldre järnålder.

Två av de tre skelettgravarna från äldre romersk järnålder låg innanför en rund ränna med öppning vilket föranleder en tolkning att de kan ha legat under en hög. Den ena innehöll en man men var störd. Den andra innehöll en kvinna med två ringar av brons på vänster hand, ett balusterformat remändesbeslag, två fibulor samt ett fåtal pärlor (figur 51 nr 6). Den tredje graven innehöll ett mindre fragmenterat kärl, ett järnfragment samt ett träskaft. I gravområdet påträffades även ett fragment från troligen ett svärdsslidesbeslag med bärring.[282] Kvinnograven antyder ett välstånd och att samhällets övre skikt fanns representerat i

274 Hyllie IP (MHM 12650), Persson, Jenny. Manus.

275 MHM 12525, MK 100, Sandén, Ulf. Manus.

276 Hadevik, Claes m.fl. 2006:197.

277 Sandén, Ulf & Andréasson, Anna. Manus.

278 Brink, Kristian & Hydén, Susan 2006:136.

279 Hadevik, Claes m.fl. 2006.

280 Andréasson, Anna m.fl. 2006.

281 Hadevik, Claes m.fl. 2006.

282 Hadevik, Claes m.fl. 2006:182.

Friman_text.indd 155 2008-04-11 10:45:40

Figur 52. Spridning av bebyggelse, gravar och fynd i Svågertorpsområdet (C) under Y. BRÅ–Y. RJÅ. 1 Helt polerat kärl med rak mynning. 2 Två genomborrade sandstensskivor. 3 Deglar. 4 Hästben i gropar. 5 Två benspjutspetsar. 6 Fyrkantigt lerkärl med brända ben. 7 Hästkäke och hundkranium. 1–7 dateras till FRJ. 8 Ornerat kärl med ben från bl.a. häst och hund. 9 Romersk guldpärla i anslutning till cirkelformad ränna. 10 Järnring med hänge, polerat kärl med utböjd mynning, polerat kärl med rak mynning samt ett ornerat lerblock. 11 Importerat romerskt glas från Rhenområdet. 12 Järnkniv med tånge. 13 Järnkniv eller skära med krum rygg. 8–13 dateras till RJÅ.

gravområdet. Troligen har också mannen stått i en nära relation till kvinnan och man kan förvänta sig att även han ursprungligen har haft gravgåvor som kan ha antytt högre välstånd eller rang. Gravgåvorna verkar öka i betydelse under romersk järnålder jämfört med perioden innan medan seden att deponera föremål i gropar och gropsystem verkar minska. Dock är Mellanbyn med sitt rika material en del av Hyllieområdet och dess relation till omvärlden ska diskuteras senare. Alla spår efter aktiviteter i området får ett abrupt slut ca 300 e.Kr.

SVÅGERTORPSOMRÅDET (C)

I de undersökta delarna av området har minst 78 hus framkommit (se figur 52). Spåren efter bebyggelse har påträffats i den södra halvan av området, och utgörs av projekten Svågertorps industriområde och strax söder om Öresundsförbindelsen. Dessa undersökningar är utförda från 1996 och framåt. Undersökningarna i norra halvan har däremot utförts under första halvan av 1970-talet, och dåtida undersökningsmetodik skulle kunna förklara avsaknandet av hus. Troligen avspeglas därför inte den faktiska spridningen av bebyggelse i området. 53 av husen är ^{14}C-daterade till perioden. Ytterligare 5 hus har ^{14}C-daterats, men resultatet

Friman_text.indd 156 2008-04-11 10:45:41

avviker stort mot den typologiska dateringen.[283] Jag har i dessa fall valt att sätta min tilltro till den typologiska tolkningen.

Tre bebyggelsefaser urskiljer sig i materialet; en under yngre bronsålder, den andra under äldre förromersk järnålder samt en tredje fas som inleds under yngre förromersk järnålder. Under yngre bronsålder och stora delar av förromersk järnålder består gårdarna av ett eller två långhus eller långhus med uthus. Däremot kan gården ha legat på samma plats en längre tid och bestå av upp till tre faser. Under slutet av förromersk järnålder uppkommer även större gårdar med lång kontinuitet. Speciellt på Lockarp 7A påträffas en större gård bestående av sex långhus och ett troligen mindre uthus.[284] Tre av långhusen från äldre romersk järnålder kan vara samtida. Gården är bebyggd från slutet av förromersk järnålder och in i folkvandringstid.[285] Generellt är området rikt på anläggningar med mer än 65 brunnar totalt och ca 100 härdar inom Svågertorps industriområde. Längre norrut inom kv. Stolpalösa m.fl. har påträffats 25 gropsystem.[286] Gropar, härdar och gropsystem ligger i anslutning till bebyggelsen, vilket delvis även gäller brunnarna som har anlagts vid våtmarkerna i området. Dock är reflektionen på Svågertorps industriområde delområde H & I (MHM 12602) att de flesta anläggningarna är äldre än gårdsbebyggelsen.[287] I området finns registrerat fem–sex gravar fördelat på två områden. Deras lägen i Svågertorpsområdet tyder på att de är knutna till närbelägna gårdar och ger därför inte intrycket av att vara en rituell samlingsplats för ett större område, vilket gravfältet i Hyllieområdet däremot tyder på.

Den första fasen äger rum under yngre bronsålder och är förhållandevis tät med ca 18 hus daterade till perioden inom Svågertorps industriområde.[288] Strax efter 400 f.Kr. upphör nästan bebyggelsefasen och ersätts med relativt få överlappande dateringar av en ny fas under äldre förromersk järnålder. Bebyggelsetätheten har nu minskat något och ungefär samma platser bebyggs. Samtidigt börjar bebyggelsen sprida sig österut i området och nyetableringar blir synliga på Petersborg 6,[289] Lockarp 7A[290] samt Lockarp 7B.[291] Området har högre anläggningstäthet under yngre bronsålder än områdena väster därom. De daterade anläggningarna med stor majoritet dateras till perioden yngre bronsålder–äldre förromersk järnålder. Detta stämmer bra överens om man jämför med den daterade bebyggelsen i området. Strax nordost om Svågertorps industriområde påträffades 1971 25 gropar och 12 härdar som daterades till yngre bronsålder på undersökningen Almvik–Ljudvallen och Trelleborgsvägen .[292] Undersökningen visar på att bebyggelsen bör ha varit omfattande även i den norra delen av områ-

283 Onsten-Molander, Anna & Linde, Petter 2002; Brusling, Anna & Streijffert, Martin 2004.

284 Rudin, Gun-Britt & Brink, Kristian 2002.

285 Rudin, Gun-Britt & Brink, Kristian 2002.

286 MHM 3114. Jönsson, Karna 1972.

287 Brusling, Anna & Streijffert, Martin 2004.

288 Svågertorp 8A (MHM 8540), Rosberg, Anette & Lindhé, Eva 2001; Svågertorp 8B–C (MHM 8541), v Rostományi, Attila & Hydén, Susan 2002; Svågertorps industriområde delområde A–D (MHM 12534), Onsten-Molander, Anna & Linde, Petter 2002; Svågertorps industriområde delområde E–G (MHM 12535), Brusling, Anna & Streijffert, Martin 2004; Svågertorps industriområde delområde U & X (MHM 12578), Bäck, Kristina & Gruber, Anette. Manus: Svågertorps industriområde delområde J, L (MHM 12603), Tuominen, Katja m.fl. Manus: Svågertorps industriområde M, N, O, Q & R (MHM 12536), Tuominen, Katja & Koch, Helene. Manus.

289 MHM 8542, Siech, Suzanne & Berggren, Åsa 2002.

290 MHM 8543, Rudin, Gun-Britt & Brink, Kristian 2002.

291 MHM 8544, Eliasson, Laila & Kishonti, Ingela 2003.

292 MHM 2908. Rapport saknas. Uppgifterna är hämtade från ATA (Arkeologiskt Topografiskt Arkiv), Malmö Kulturmiljö.

Friman_text.indd 157 2008-04-11 10:45:41

det. I nordöstra delen av Svågertorps industriområde delområde V påträffades en brandgrav med brända människoben. I närheten fanns även en brandgrop, dock utan ben och den bör därför betraktas som osäker grav.[293] Båda ^{14}C-dateras till förromersk järnålder.

Fyndmaterialet är betydligt större än längre västerut mot kusten under yngre bronsålder. Keramiken är helt dominerande och kan uppgå till 5 kg i samma anläggning. Flera anläggningar från yngre bronsålder är daterade utifrån keramiken. Det är främst silkärl, dubbelkoniska kärl, keramik med rabbning eller vulstornamentik som har utgjort dateringsunderlaget. Det övervägande materialet har rabbad yta. Även benmaterialet är stundtals ganska rikligt, vilket är påfallande på Lockarp 7B.[294] Ben- och keramikmaterialet deponeras tillsammans med lerblock, malstenar, lerklining, enstaka exempel av bryne och flintskära i nedgrävningar som gropar, gropsystem, brunnar och kokgropar. Det mest utmärkande med materialet i området är dess uniformitet. Generellt är det samma typ av material som deponeras i alla anläggningar och genomsnittsgropen innehåller keramik med rabbning, ben från nöt och/eller får/get och ibland någon bearbetad artefakt i bergart eller flinta.

Under förromersk järnålder ökar antalet deponerade ben och föremål drastiskt jämfört med yngre bronsålder. I ett av gropsystemen var mängden registrerad keramik från förromersk järnålder 11,3 kg.[295] Det är dock svårt att se en skiljelinje mellan yngre bronsålder och äldre förromersk järnålder, eftersom materialet till stora delar är likartat, med fortsatt användning av silkärl, rabbad ytbearbetning av keramiken samt ett till artsammansättningen likartat benmaterial. Dessutom har materialen deponerats i samma typ av anläggningar och förekommer i flera fall i samma anläggningar under båda perioderna. Förutom enstaka järnföremål är det främst förekomsten av både oornerade och ornerade lerblock samt delar av keramikkärl som daterar materialen till förromersk järnålder. Den rabbade keramiken är under perioden tunnare och finare än tidigare. Man ser i materialet en kontinuerlig nedläggningstradition både vad gäller val av material men även vid valet av plats.

Nedläggelserna har varit omfattande på i stort sett samtliga undersökningar i området, vilket tyder på att större delen av befolkningen i området har medverkat i offerritualen. De tydligaste tecknen på offer som sticker ut bland det till synes vardagliga materialet är bl.a. ett helt polerat kärl med rak mynning i en grop (figur 52 nr 1),[296] ett ornerat kärl i en brunn,[297] ett kopparföremål i ett gropsystem[298] och två benspjutspetsar i ett gropsystem (figur 52 nr 5).[299] Hästben har dessutom påträffats i sju kontexter på området (figur 52 nr 4 och 7). Sammanfattningsvis kan man konstatera att en offertradition av hushållskaraktär har ägt rum där lite mer exklusiva föremål förekommer i samma kontext som föremål av mer vardaglig karaktär. M.a.o. är offertraditionen under förromersk järnålder inte manifesterande utan mer privat till sin karaktär även om den är omfattande och berör kollektivet. Endast en säker grav från perioden har påträffats och består av en brandgrop med brända ben i ett fyrkantigt lerkärl (figur 52 nr 6).[300] Traditionen att bränna den döde lever alltså kvar från yngre bronsålder.

Den tredje fasen inleds strax efter 200 f.Kr. och den registrerade bebyggelsen är nu som glesast men börjar åter ta fart. Den når sin kulmen under äldre romersk

293 Ekerow, Hans & Koch, Helene. Manus.
294 Eliasson, Laila & Kishonti, Ingela 2003.
295 Tuominen, Katja & Koch, Helene. Manus.
296 Jönsson, Karna 1972.
297 Rudin, Gun-Britt & Brink, Kristian 2002.
298 Bäck, Kristina & Gruber, Anette. Manus.
299 Tuominen, Katja & Koch, Helene. Manus.
300 Ekerow, Hans & Koch, Helene. Manus.

Friman_text.indd 158 2008-04-11 10:45:41

järnålder och fortsätter kontinuerligt in i folkvandringstid. Hus från romersk järnålder påträffas i stort sett på de flesta undersökta ytor av Svågertorps industriområde, men ökningen märks också på Lockarp 7A och B. Samtidigt som bebyggelsen ökar blir även skillnader i storleken på hus och gårdar större. Långhus som mäter 30 m eller mer uppträder bl.a. på Svågertorps industriområde J och på Lockarp 7B. Under yngre förromersk järnålder samt romersk järnålder är antalet daterbara anläggningar dock mindre, samtidigt som bebyggelsen i området ökar. De fynd som dateras till äldre romersk järnålder har påträffats i gropsystem och brunnar. Eftersom gårdarna i stort sett har legat på samma plats, har lång kontinuitet samt visar på ökad bebyggelse vid Kristi födelse, kan den till synes minskade nedgrävningsaktiviteten i stället visa på en förändrad nedläggelsetradition. Den tidigare kontinuerliga och vardagliga offerritualen kanske minskar och vardagliga föremål får i stället oftare karaktären av avfall och grävs därmed ej ner eller deponeras i gropar i samma utsträckning som tidigare.

I övergången till romersk järnålder märks en förändring i nedläggelsetraditionen. Platskontinuiteten har fört med sig att man har påträffat material från både yngre bronsålder och äldre romersk järnålder i samma brunn.[301] Skillnaden mot perioden innan är att fyndmängden generellt är mindre. Detta innebär en minskning av offernedläggelser för allmänheten generellt. Dessutom var andelen exklusiva fynd större än i förgående period. Man kan utläsa ur materialet att en bondeelit har växt fram och fynden är också mer manifesterade. I ett gropsystem har deponerats polerad keramik från kärl med utsvängd och rak mynning, ett lerblock med linjeornamentik och två järnföremål varav en järnring med hänge (figur 52 nr 10).[302] I området har även påträffats bitar av romerskt glas från Rhenområdet (figur 52 nr 11), en järnkniv med tånge (figur 52 nr 12),[303] järnkniv eller skära med krum rygg (figur 52 nr 13),[304] polerad keramik med horisontella linjer,[305] ett ornerat kärl med ben från häst (figur 52 nr 8)[306] samt i ett gropsystem flera kg lerklining, två järnföremål, deglar (figur 52 nr 3) samt sandstensskivor med hål (figur 52 nr 2).[307]

Längre mot sydost på Lockarp 7A har vi ett gravområde bestående av tre brandgravar samt en cirkelformig rännkonstruktion som troligen är rester efter en gravhög (figur 52). Två av brandgravarna är ^{14}C-daterade till äldre romersk och yngre romersk järnålder, medan rännan är fynddaterad till äldre romersk järnålder.[308] Gravarna låg inom ett mindre begränsat område samt i omedelbar närhet till två större gårdar. Uppkomsten av ett hierarkiskt samhälle under äldre järnålder illustreras utmärkt genom fyra gravar från äldre romersk järnålder på Lockarp 7A. Brandgroparna innehåller endast brända människoben samt några keramikfragment i två av dessa. Den fjärde däremot har troligen haft en tydligare markering över markytan genom gravhögen. I anslutning till rännan påträffades en romersk guldpärla, vilken har tolkats härröra från graven (figur 52 nr 9).[309] Fyndet av guldpärlan och glasfragmenten är de enda exemplen på romersk import som har registrerats inom mitt undersökningsområde totalt.

301 Tuominen, Katja & Koch, Helene. Manus.
302 Bäck, Kristina & Gruber, Anette. Manus.
303 Brusling, Anna & Streijffert, Martin. Manus.
304 Ekerow, Hans & Koch, Helene. Manus.
305 Tuominen, Katja & Koch, Helene. Manus.
306 Rudin, Gun-Britt & Brink, Kristian 2002.
307 MHM 4723. Billberg, Ingmar 1973.
308 Rudin, Gun-Britt & Brink, Kristian 2002.
309 Rudin, Gun-Britt & Brink, Kristian 2000:176 (figur), 2002.

Friman_text.indd 159 2008-04-11 10:45:42

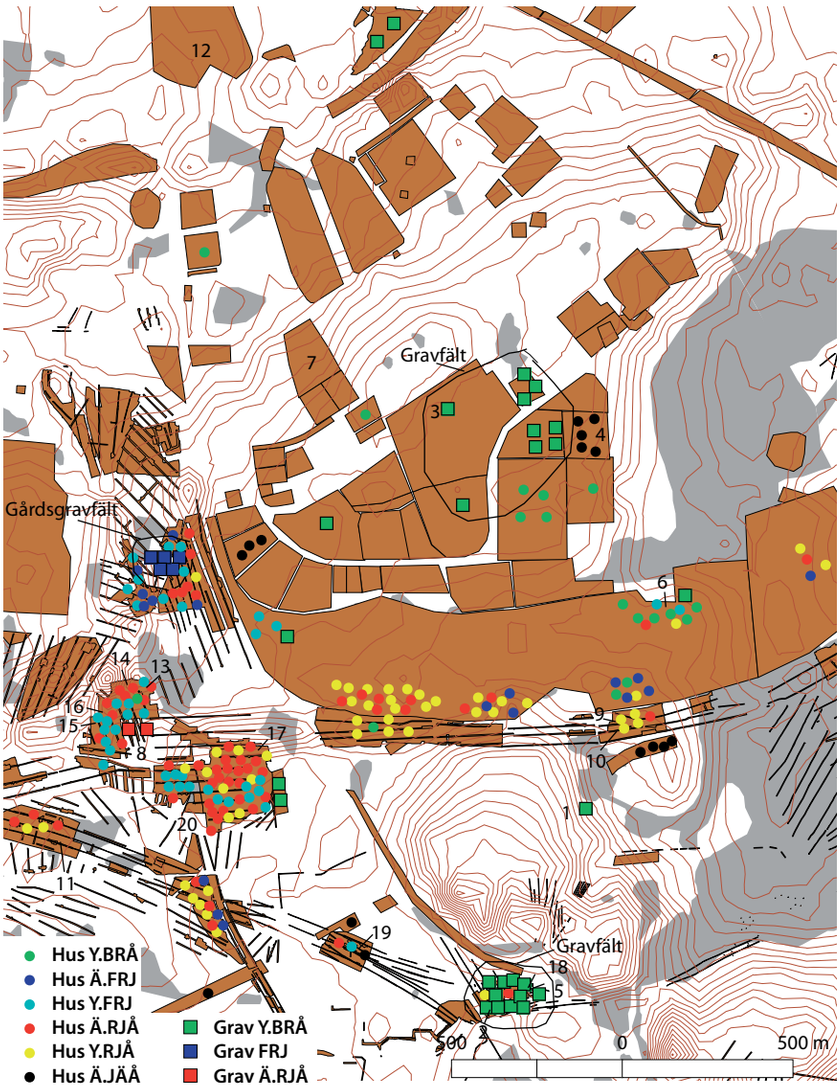

Figur 53. Spridning av bebyggelse, gravar och fynd i Lockarp-Fosieområdet (D). 1 Gravurna med lerkärl som lock innehållande en bronsnål. 2 Tre gravurnor varav en ornerad och en innehållande en liten ring av brons. 3 Bronsspänne 4 Svanhalsnål i brons (per VI) 5 Sju gravurnor; spiralring, hyska med ändarna rullade till spiraler (per V) samt bronsfragment 6 Dubbelknapp (per IV–V), nål (per VI), långsmal pincett (Hallstattyp, per VI), bronsnål i brandgrav (per V). 1–6 dateras till Y. BRÅ. 7 Rikligt med keramik (4,5 kg) varav en del med polerad yta. 8 Järnkniv. 9 Kärl med polerad yta. 10 Hundkäkar. 11 Skära i järn. 7–11 dateras till FRJ. 12 Keramikskärvor med vågbandsornamentik och polerad yta och fasetterad mynning samt ornerade lerblock. 13 Spik, järnkniv och litet kärl med utböjd mynning i skelettgrav. 14 Rikligt med ben från människa, häst och hund i grop. 15 Järnkniv. 16 Rikligt med keramik från drygt 30 kärl (31,4 kg) innehållande bl.a. tunnväggig polerad keramik med dekor av linje, intryck och kryss. 17 Lårben från människa samt hundkranium. 18 Ornerad keramik med sicksackmönster, kam med rombiskt mönster, ögonfibula. 19 Fragmentarisk fibula. 20 Betselstång av horn och en sporre av järn.

LOCKARP-FOSIEOMRÅDET (D)

Området är mycket rikt på huslämningar och ca 200 hus har påträffats. 120 av dessa är ^{14}C-daterade och två termoluminescensdaterade till perioden. Alla undersökningar från 1996 och framåt är belägna i södra delen av området medan undersökningarna norr om har utförts 1990 och bakåt. Man kan konstatera att området har haft en hög bebyggelsetäthet från yngre bronsålder–yngre romersk järnålder. Även om enskilda undersökningsområden saknar bebyggelse under enstaka faser, visar ändå området i stort på en kontinuerlig bebyggelse genom hela perioden och in i folkvandringstid. Flera undersökningar visar också att fler gårdar har varit stora och har legat i stort sett på samma plats under större delen av undersökningsperioden. Detta gäller främst på Lockarp 7E och 7H samt Lockarp, Bageritomten.

Området är synnerligen rikt på lämningar. Man kan dela in området i två delar. Den nordliga av dessa omfattas av Fosie industriområde. Denna del av området domineras av arkeologiska underökningar som är genomförda före 1990 och till stor del saknar registrerad bebyggelse. Majoriteten av lämningarna härrör från yngre bronsålder. Det andra delområdet omfattas av området kring Kastanjegården och Lockarp och ligger väster och sydväst om Fosie industriområde. Här har kontinuerlig aktivitet ägt rum från yngre bronsålder och genom hela

Friman_text.indd 160 2008-04-11 10:45:42

romersk järnålder. Anläggningarna från äldre järnålder har legat i anslutning till bebyggelsen, vilket tyder på att gårdarna har legat på samma plats under en längre period. Jämför vi gropar och brunnar i delområdet ger de en bild av att boplatsaktiviteter har ägt rum under hela undersökningsperioden medan gropsystemen har sin anläggningstid nästan uteslutande under förromersk järnålder.

Området kan även delas i två delar med avseende på gravförekomster. De båda delområdena är av helt olika karaktär. Det västra ligger strax väster om Fosie IV och innefattar undersökningarna Fosie 9A–B, Lockarp 8:4 samt undersökningen Lockarp 7E och innehöll gravar från äldre järnålder. Liksom Svågertorpsområdet präglas Lockarp-Fosieområdet av gårdsgravfält under äldre järnålder. Det andra gravområdet öster om har större geografisk utbredning och sträcker sig mellan Hindby och Lockarps bytomt. 28 gravar från yngre bronsålder har här påträffats mellan 1936 och 2002 men däremot inga säkra gravar från äldre järnålder. Utifrån det äldre kartmaterialet har en väg löpt mellan Lund och Trelleborg och man har menat att den har haft ett förhistoriskt ursprung.[310] Bengt-Åke Samuelsson ser att brandgravarna från brons- och järnåldern i området låg i omedelbar anslutning till vägen på sträckningen som gick igenom Lockarp-Fosieområdet och tolkar att de kan ha varit lokaliserade längs dess sträckning.[311] En anledning till den kraftiga representationen av material från yngre bronsålder i området kan ha varit att en viktig kommunikationsled löpte här under perioden.

Fr.o.m. 1978 påträffas huslämningar i Fosie industriområde och ca 20 av dessa kan dateras till yngre bronsålder, varav åtta inom Fosie IV[312] och minst fyra inom Kv. Benkammen 12.[313] Bebyggelsen är koncentrerad till och omkring Fosie IV. Vid en betraktelse av övriga aktiviteter inom Fosie industriområde kan man konstatera att bebyggelsen måste ha varit tät under yngre bronsålder. Dock visar övriga lämningar på en dominans från yngre bronsålder, vilket gäller främst Fosie IV med ca 150 gropar.[314] Totalt har lämningar från perioden registrerats på 27 undersökta platser i Fosie industriområde under 1970- och 1980-talet. Perioden domineras av gropar men även härdar och gropsystem. Dessa tidigare undersökningar ger dock få uppgifter om boplatsernas organisation. Dock tror Björhem & Säfvestad att Fosie IV och omgivande områden kan ha hyst åtta boplatser bestående av en gård på varje under slutet av bronsåldern.[315] Vid en studie av området kring Lockarp en bit sydväst om Fosie industriområde är lämningarna från yngre bronsålder dock färre men de visar på områdeskontinuitet in i äldre järnålder, precis som på höjderna på Fosie IV.

Det yngre bronsåldersmaterialet kan betraktas som rikt och det är spritt över i stort sett hela området. Icke överraskande domineras fyndmaterialet av keramik, vilken till stor del utgör kärl med rabbning och vanligen kärl med vulstornamentik. Möjligen kan även delar av silkärlsmaterialet tillskrivas perioden. Fyndmaterialet har en ganska stor geografisk spridning men vissa undersökningsytor och ibland även enskilda anläggningar har större fyndkoncentrationer. På undersökningen Kv. Benkammen, tomt 10 påträffades i tio gropar och fyra gropsystem bl.a. rikligt med halsglättad och vulstornerad keramik.[316] I den intilliggande undersökningen Kv. Benkammen innehöll en grop 15 kg keramik varav 1,7 kg var ornerad och ytterligare en grop bl.a. drygt 4 kg keramik.[317] Även söder

310 Samuelsson, Bengt-Åke 2001:177.

311 Samuelsson, Bengt-Åke 2001:181.

312 Björhem, Nils & Säfvestad, Ulf 1993.

313 MHM 6748. Rapport saknas. Uppgifterna är hämtade från ATA (Arkeologiskt Topografiskt Arkiv), Malmö Kulturmiljö.

314 Björhem, Nils & Säfvestad, Ulf 1993.

315 Björhem, Nils & Säfvestad, Ulf 1993:360.

316 MHM 6939. Jonsson, Esbjörn 1992.

317 MHM 6204. Jonsson, Esbjörn 1986.

Friman_text.indd 161 2008-04-11 10:45:43

om på Fosie IV[318] och Fosie 11B[319] har påträffats ett större koncentrerat yngre bronsåldersmaterial. En tredje koncentration har registrerats på Lockarp 7E.[320] Förutom i gravar är det främst på dessa fyndplatser som prestigeföremålen har nedlagts. På Kv. Benkammen, tomt 10 var en svanhalsnål i brons (per. VI) deponerad i en grop (figur 53 nr 4)[321], ett bronsspänne på Kv. Dubbelknappen (figur 53 nr 3),[322] en dubbelknapp i brons (per. IV–V), en bronsnål (per. VI) samt en långsmal bronspincett av Hallstattyp (per. VI) på Fosie IV, boplats I (figur 53 nr 6).[323] Ornerad keramik har även påträffats i gropar och brunnar på ett flertal undersökningar.

Fynden av gravar är spridda över hela delområdet, men en koncentration av elva gravar har påträffats på undersökningarna Almdala, Lockarp 6[324] samt Citytunneln delområde 8 och Almdala gård.[325] En annan koncentration av sju gravar fanns på Kv. Skogholm, tomt 6.[326] Båda kan betraktas som urnegravfält. 27 av gravarna utgör urnegravar medan en tolkas som en brandgrav. Samtliga är daterade utifrån fynd eller fyndsammansättning. Gravfältet vid Almdala visar på att gravarna anlades dels på markerade höjdryggar men även i sluttningar ner mot mer låglänt terräng. Vid en jämförelse mellan spridningen av husbebyggelsen och gravarna, ger det en generell bild av att gravfälten låg utanför bebyggelseområdena och kan därför ha utgjort rituella samlingsplatser i Lockarp-Fosieområdet. Av intresse är att jämföra materialet i gravarna med det material som har nedlagts i nedgrävningarna på boplatserna. Flertalet av gravarna utgör urnebrandgravar. Urnorna är oftast oornerade, men ornering förekommer. Fem av gravarna innehöll bronsföremål. Gravarna på Lockarp 25:3[327] och Fosie IV[328] innehöll bronsnålar (figur 53 nr 1), en liten ring av bronstråd på Almdala, Lockarp 6 (figur 53 nr 2)[329] samt på intilliggande Citytunneln delområde 8 innehöll två gravar en spiralring respektive en hyska med ändarna rullade till spiraler (figur 53 nr 5).[330] Man finner i området att de föremål som påträffas i gravarna även förekommer som depositioner på boplatserna och att båda typerna av depositioner ur ett rituellt perspektiv har samma dignitet. Man märker också i det samlade fyndmaterialet att individer eller familjer har haft högre välstånd än andra, men att detta inte har varit viktigt att manifestera. Liksom vi har sett på de övriga delområdena från förromersk järnålder så är deponeringarna i nedgrävningarna på boplatserna av kollektiv och privat art. Bronsföremålet är endast en av flera deponeringar i t.ex. en brunn där det huvudsakliga materialet som har deponerats främst utgörs av keramik (ornerad eller oornerad) samt ben från slakt och måltider. Samtliga depositioner i samma kontext bör tolkas som rituella. Gravseden i området kan även anses vara uniform där urnan utgör en standardiserad behållare för de brända benen. Endast mindre bronsföremål avslöjar ett visst välstånd.

Under äldre förromersk järnålder ökar bebyggelsen något i jämförelse med förgående period och tendensen är att bebyggelsen börjar förskjutas söderut.

318 Björhem, Nils & Säfvestad, Ulf 1993.
319 Hadevik, Claes & Gidlöf, Kristina 2003.
320 Nord, Jenny & Sarnäs, Anette 2005.
321 Jonsson, Esbjörn 1992.
322 MHM 6022. Arkeologiskt Topografiskt Arkiv. Malmö Kulturmiljö.
323 Björhem, Nils & Säfvestad, Ulf 1993:62.
324 LUHM 28438. Arkeologiskt Topografiskt Arkiv. Malmö Kulturmiljö.
325 MHM 12756, MK 67. Heimer, Olle m.fl. 2006.
326 MHM 6034, 6035. Arkeologiskt Topografiskt Arkiv. Malmö Kulturmiljö.
327 SHM 13556. Arkeologiskt Topografiskt Arkiv. Malmö Kulturmiljö.
328 Björhem, Nils & Säfvestad, Ulf 1993.
329 LUHM 28438. Arkeologiskt Topografiskt Arkiv. Malmö Kulturmiljö.
330 Heimer, Olle m.fl. 2006:26 ff.

Friman_text.indd 162 2008-04-11 10:45:43

Förutom Fosie IV (65) med ca åtta påträffade hus[331] finns nu även sex hus på Fosie 9A–B (67),[332] vilket utgör kärnområdet under perioden (se figur 49 och 53). Även anläggningarnas spridningsbild visar på att aktiviteter koncentreras till detta område medan området norr om Fosie IV minskar i betydelse. På Fosie 9A–B och Lockarp 8:4 påträffades fem runda gravrännor tillhörande samma gravfält. Två är ^{14}C-daterade till äldre respektive yngre förromersk järnålder. Gravarna ligger nära bebyggelse och bör betraktas som en lokal gravplats.

Under yngre förromersk järnålder sker en kraftig ökning av bebyggelsen och 41 hus har registrerats. De är belägna på ungefär samma platser som husen på äldre förromersk järnålder. Skillnaden är att en större förtätning nu har skett. Den största koncentrationen påträffas på Lockarp 7E, Lockarp 7H och Bageritomten med 25 hus.[333] Under perioden har ett stort antal härdar anlagts. En stor majoritet, 97 st., har påträffats på Citytunnelns delområde 7.[334] Koncentrationer av härdar under perioden skulle kunna knytas till ett mer manifesterande och kollektivt ritualbruk som vi tidigare sett under perioden.

Fyndspridningen visar på en geografisk förskjutning åt söder och sydväst dock utan att försvinna från nordöstra delen. Även om fyndnedläggelserna inte visar på direkt platskontinuitet så är fyndsammansättningen likartad. Keramiken dominerar och nöt följt av får/get har fortsatt dominans hos benmaterialet. Detta material förekommer i flertalet gropar, gropsystem samt brunnar från perioden. En mer tydlig ritualisering utmärker sig på Fosie 9A–B. I nedgrävningar påträffades här kvalitetskeramik med polering och fasettering, slagg från järntillverkning och möjligen bronsarbete, något obestämbart järnföremål samt ben från bl.a. häst, hund och säl.[335] Endast ett fåtal metallföremål påträffades i området, där en skära i järn blev funnen på Citytunneln delområde 6 (figur 53 nr 11).[336] Det mest anmärkningsvärda fyndet utgör en betselstång i horn samt en sporre av järn på Lockarp 7H (figur 53 nr 20).[337] Möjligen kan föremålen ha tillhört en beriden krigare under förromersk järnålder. Förutom de båda föremålen är fynd av vete på Lockarp 7D–E[338] samt Fosie 9A–B[339] ytterligare tecken på att enskilda gårdar kan ha haft ett visst välstånd.

Kulmen på bebyggelsen inträffar under äldre romersk järnålder med 60 registrerade hus och ligger fast på samma del av området. En viss nedgång märks under yngre romersk järnålder men bebyggelsetätheten är fortfarande hög. Flera dateringar tyder på att en bebyggelseomläggning inte äger rum i övergången till folkvandringstid. Nils Björhem ser inte heller något abrupt skifte under 300-talet men påpekar att bebyggelsen drar sig österut mot bl.a. Fosie IV och Lockarp 11.[340] På Lockarp 7E upptäcktes två skelettgravar som båda dateras till övergången förromersk–äldre romersk järnålder. Den ena personen var gravlagd med en järnkniv, en spik samt ett litet kärl med utsvängd mynning (figur 53 nr 13) medan ett bronsbleck utgjorde gravgåvan för en man i den andra graven.[341] De låg strax utanför samtida gårdsbebyggelse och kan därför knytas dit.

Under romersk järnålder fortsätter nedläggelserna av artefaktmaterial med oförminskad intensitet. Fyndspridningen visar på en tydlig koncentration i syd-

331 Björhem, Nils & Säfvestad, Ulf 1993.

332 MHM 8548. Jönsson, Lars & Löfgren, Karin 2003.

333 Nord, Jenny & Sarnäs, Anette 2005; Sarnäs, Anette & Engström, Tony 2006.

334 MHM 12881. Celin, Ulf. 2006:18.

335 Jönsson, Lars & Löfgren, Karin 2003.

336 Hansson, Krister & Celin, Ulf 2006:52.

337 Rosberg, Anette 2000:175.

338 Nord, Jenny & Sarnäs, Anette 2005:194.

339 Jönsson, Lars & Löfgren, Karin 2003.

340 Björhem, Nils 2003:169 f.

341 Nord, Jenny & Sarnäs, Anette 2005:149 ff.

Friman_text.indd 163 2008-04-11 10:45:43

västra delen av området, d.v.s. i samma del av området som tidigare dominerades av material från förromersk järnålder. De största fyndmängderna har påträffats på Lockarp 7D–E. Uppskattningsvis har drygt 20 kg keramik påträffats innehållande bl.a. fotbägare, delar av klotformade kärl med polerad yta, kvalitetskeramik ornerad med vågband, linjer, sneda streck, kryss samt ovala intryck (figur 53 nr 16). Särskilt rik på keramik är ett större gropsystem på Lockarp 7D där skärvor från drygt 27 kärl har registrerats i sättningslagret. I samma lager har även påträffats ben från and och gås som utgör ett innovativt inslag på platsen under äldre romersk järnålder. På Lockarp 7E har även två eldbocksfragment registrerats i två gropar med material från äldre romersk järnålder. De anses ovanliga i Skåne.[342] Inga större mängder metallföremål har framkommit i anläggningarna på området, dock två järnknivar (figur 53 nr 8 och 15) och två romerska fibulor (figur 53 nr 18 och 19). En av dessa registrerades på Citytunneln delområde 8 och utgjorde en ögonfibula (figur 53 nr 18)[343] samt en del oidentifierbara järnfragment. Slagg har däremot påträffats på flera undersökningar vilket vittnar om att metallbearbetning har ägt rum. Anmärkningsvärt är att ben från hund och häst endast verkar förekommande i brunnar på området. En av brunnarna innehöll dels ett hundkranium men även ett lårben från människa på Lockarp 7H (figur 53 nr 17).[344] Ytterligare ben från människa har påträffats i en grop på Lockarp 7E tillsammans med eldbocksfragment samt ett komplett kärl (figur 53 nr 14).[345] Företeelsen har inte varit vanlig om man ser till fyndmaterialet från mina fyra undersökningsområden, men klart är att rituella nedläggelser utförda av människor även har innefattat människor själva. Även om fyndnedläggelserna har fortgått oförtrutet från yngre bronsålder och in i romersk järnålder i området, så offras fler exklusiva föremål under den yngre perioden, vilket tyder på att en ny klass av framväxande storbönder har ett behov att utmärka sin ställning eller har en ledande roll inom idé- och föreställningsvärlden. Ett sista exempel på detta är en benkam med krum rygg och ornerad med ett rombiskt mönster. Den påträffades i en brunn på Citytunneln delområde 8 (figur 53 nr 18).[346] Den är ett ovanligt föremål under romersk järnålder i Sydvästskåne.

Mellanbyn och dess roll i sitt omland

En syntes över händelseutvecklingen i de fyra områdena kan nu göras utifrån analysen ovan. Vi kommer att följa utvecklingen i undersökningsområdet parallellt med utvecklingen på Mellanbyn. Syftet är att undersöka om min hypotes att Mellanbyns funktion som en plats med centrala funktioner och dess roll som maktutövare kan bekräftas. Förhållandet mellan andra gårdar med lokal makt och storgårdarna i Mellanbyn är här viktigt att diskutera för att försöka förstå omfattningen av Mellanbyns inflytande.

YNGRE BRONSÅLDER (FAS 1)

Kustzonen (A) och området kring Hyllie (B) karakteriseras av en gles bebyggelse utan bybildande struktur. Inga koncentrationer av bebyggelse, anläggningar eller fynd är synliga i det arkeologiska materialet. Eftersom inga byliknande strukturer har framkommit har troligen befolkningstrycket varit litet. Slutsatserna som drogs av analysen på Mellanbyn verkar gälla för båda områdena, d.v.s. att

342 Lindahl, Anders (red.) m.fl. 2002.

343 Heimer, Olle m.fl. 2006:30.

344 Sarnäs, Anette & Engström, Tony 2006:338.

345 Nord, Jenny & Sarnäs, Anette 2005:134 ff.

346 Heimer, Olle m.fl. 2006:33.

Friman_text.indd 164 2008-04-11 10:45:43

bebyggelsen har bestått av enskilda försörjningsenheter som p.g.a. av sin spridning ej har behövt manifestera markerade gränsmarkeringar och därmed inte ger intryck av vare sig skiktningar eller förekomst av större konflikter. De enda tecknen på kontinuitet och att bosättningarna i områdena har haft betydelse för den fortsatta utvecklingen är graven från perioden på gravfältet beläget på Citytunneln delområde 3 (inringad på figur 54). Platsen har fortsättningsvis varit av stor rituell vikt under äldre järnålder. Det finns ingen kontinuitet i bebyggelsen i norra delen av Hyllieområdet, däremot i den södra vid Vintrie IP, Vintrie 20:1 & 20:59, och ute vid Almhov (kustzonen) (figur 54). Det är på dessa platser som huvuddelen av bebyggelsen var belägen även under fas 2.

Bebyggelsen ökar generellt ju längre inåt land från kusten räknat man kommer. Kärnområdet under yngre bronsålder har därför främst legat inåt landet vid Lockarp-Fosie (D) (figur 54). I främst östra delen av området har bebyggelsen varit tät och rikligt med anläggningar har varit spridda över området. Någon bybildning har dock inte kunnat konstateras utan aktiviteter och huskonstruktioner har haft stor spridning inom en relativt stor yta inom främst Fosie industriområde. Gårdarna verkar generellt ha bestått av ett mindre långhus och endast i mindre omfattning med tillhörande uthus eller bod. Björhem & Säfvestad menar dock att odlingsmarken har utnyttjats maximalt för att försörja hushållen på Fosie IV.[347] På boplats I och VI som var centralt belägna på Fosie IV, har 14 gropsystem undersökts och tolkas vara anlagda under yngre bronsålder.[348] Rikligt med gravar har legat i anslutning men verkar dock ej ha varit integrerade med bebyggelsen. En liknande bild får vi vid en jämförelse med området kring Svågertorps industriområde (C) (figur 54). Här har 13 hus daterats till perioden och en stor del av anläggningarna i området är daterade till yngre bronsålder. Skillnaden är att platskontinuiteten verkar större kring Svågertorp där samma gård har uppvisat upp till tre bebyggelsefaser med start i yngre bronsålder, samtidigt som anläggningarna i flera fall har legat nära bebyggelsen. Lämningar från yngre bronsålder har påträffats i stort sett på alla undersökta delar av områdena C & D.

Även om stora skillnader finns mellan områdena om man ser till intensiteten av nyttjandet så finns en del övergripande drag under yngre bronsålder i hela undersökningsområdet (A–D), vilka stämmer väl överens med Sydskandinavien i stort. Artefaktmaterialet i gropar och brunnar domineras av tunnformiga keramikkärl med rabbad yta och ibland vulstdekor eller glättning på halsen. Även silkärl påträffas. Ben av nöt och får/get dominerar benmaterialet. Uniformitet finns i gravseden, där nedläggelse av brända ben i urnor verkar vara vanligast även om urnegravar är lättare att upptäcka än brandgropar med enbart brända ben. I kontrast till följande perioder manifesteras ingen makt genom stora gårdar eller nedläggningar av prestigefyllda föremål. De metallfynd som skvallrar om välstånd och ett skiktat samhälle har påträffats ett och ett i urnegravarna, d.v.s. i en uniform kontext, eller i gropar. Om makten har varit närvarande i området så har den inte manifesterats i gravritualen. Spridningen av bebyggelse och nedgrävningar tyder på mindre brukningsenheter i anslutning till gården. Organisationen av familjejordbruk tyder inte på större kollektiva manifestationer utan rituella nedläggningar av föremål som keramik, slaktade djur och måltidsrester har privat karaktär eller omfattar endast en mindre grupp människor. Förekomsten av ”vardagsoffer” och urnebegravningar är gemensamma ritualer för den föreställningsvärld som var rådande i jordbrukssamhället som grundade sig på skötsel av nöt och får eller get samt främst odling av skalkorn. Dessa aktiviteter har även ägt rum under yngre bronsålder och de numera dränerade och uppodlade mossarna och våtmarkerna i södra delen av Malmö har troligen varit föremål för offer och gemensam samlingsplats för människor under långa tidsperioder.

347 Björhem, Nils & Säfvestad, Ulf 1993:361.

348 Björhem, Nils & Säfvestad, Ulf 1993:117.

Friman_text.indd 165 2008-04-11 10:45:43

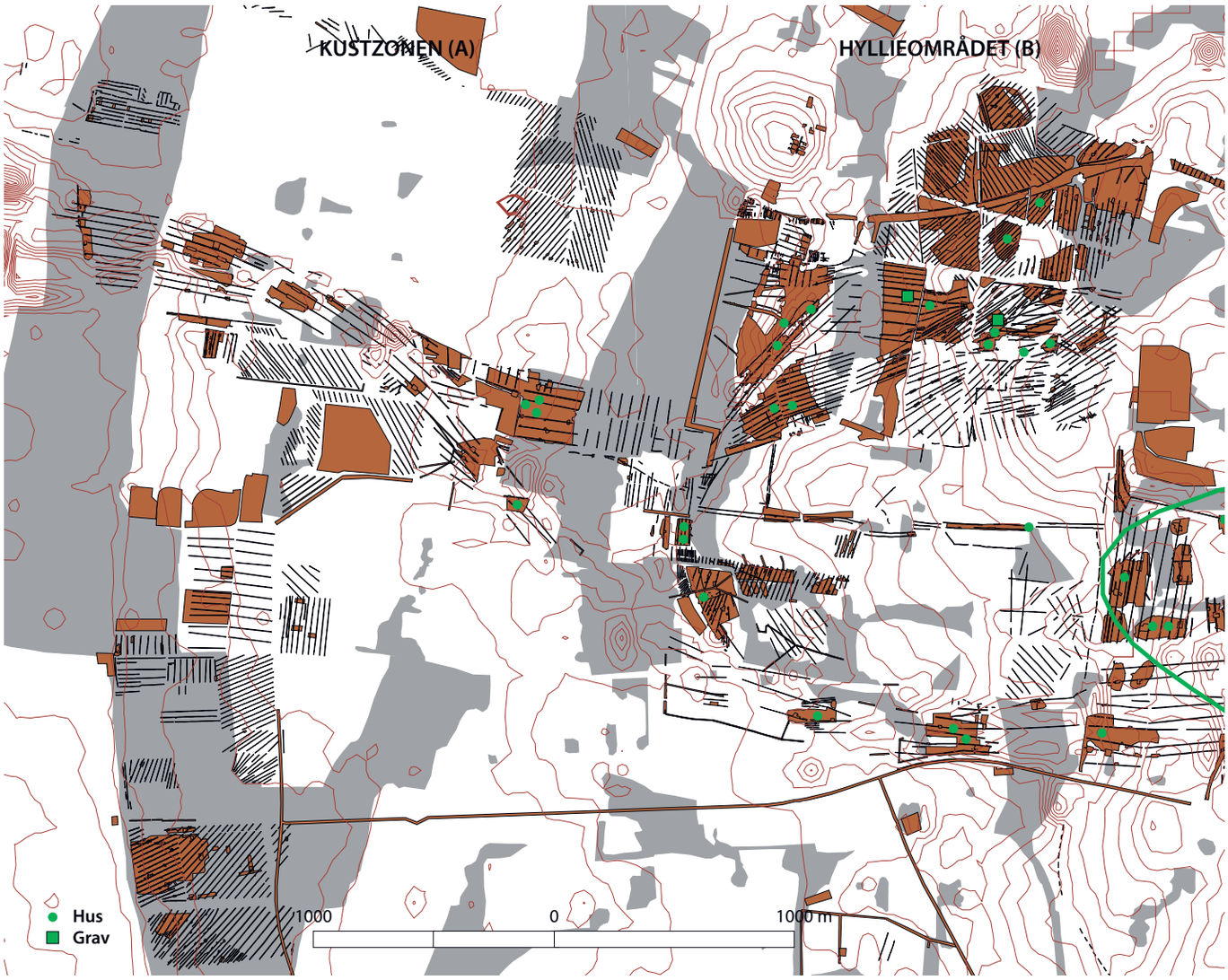

Figur 54. Spridning av bebyggelse och gravar i område A–D från yngre bronsålder. Cirklarna visar koncentrationer av bebyggelse och gravar.

Offertraditionerna under yngre bronsålder lever vidare in i förromersk järnålder men ett bebyggelsebrott i övergången till äldre förromersk järnålder är en fingervisning om att kulturella förändringar börjar omforma samhället under 500–400 talen f.Kr.

Man kan konstatera att Mellanbyn och även norra halvan av övriga Hyllieområdet utgjorde ett marginalområde under yngre bronsålder. Det är därför svårt att se någon kontinuitet mellan fas 1 och 2 på Mellanbyn utan den senare bebyggelsen är mer att betrakta som nyetableringar. Bronsålderns kärnområde längre österut mot backlandskapet i inlandet har traditioner bakåt med tanke på det stora antalet bronsåldershögar som är kända i denna landskapszon. Den uniforma urnegravstraditionen tyder på gemensamma kulturella värdegrunder. Förekomsten av rika gravar under hög som t.ex. Lusehøj på Fyn[349] samt ett uniformt gravskick över stora områden tyder på en elitär styrning av samhället. I södra delen av Malmö ger det arkeologiska materialet intryck av en individuell uniformitet och den kulturella likformigheten ger även ett vilseledande intryck av en egalitär struktur även om det inte kännetecknar tidsperioden i stort.

349 Thrane, Henrik 1984.

Friman_text.indd 166 2008-04-11 10:45:46

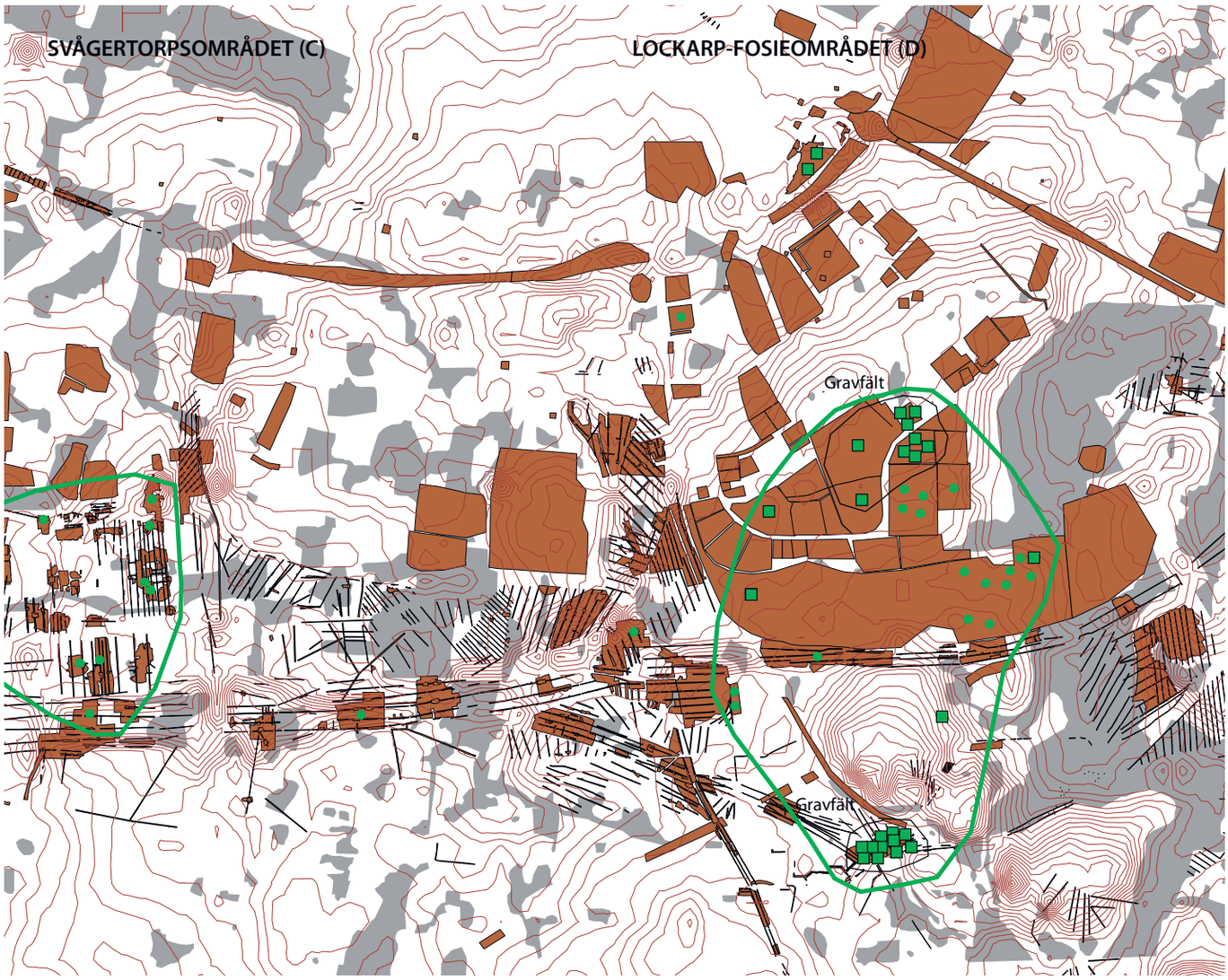

ÄLDRE FÖRROMERSK JÄRNÅLDER (FAS 2)

En liten ökning av bebyggelsen är synlig i Svågertorpsområdet och Lockarp-Fosieområdet i övergången till förromersk järnålder. Vid Kustzonen och i södra delen av Hyllieområdet märks ingen ökning, däremot en minskning i norra delen av Hyllieområdet. Totalt i hela undersökningsområdet har endast 10–15 hus ^{14}C-dateringar som överlappar de båda perioderna. Sannolikt är förändringen ett resultat av att äldre maktstrukturer bryts vilket har fått till följd av en rad nykollonisationer inom undersökningsområdet. Under övergångsperioden ser vi spåren efter en spridd och gles bebyggelse bestående av enskilda försörjningsenheter. På Fosie industriområde som var rikt på spår efter aktiviteter från yngre bronsålder, märks dock en avsevärt minskad bebyggelseetablering under äldre förromersk järnålder. Flertalet nyetableringar finns däremot i områden där den expansiva bebyggelsefasen tar fart ca 350 f.Kr.[350] Att bebyggelsen tar fart i stort sett samtidigt över hela området, tyder på mer övergripande kulturella förändringar i samhället. Det bör påpekas att de flesta undersökningar inför anläggandet av

350 Utifrån ^{14}C-dateringar finns kontinuitet på Vintriehemmet 3A–B, Vintrie 4B, Naffentorp 5A, Svågertorps industriområde delområde L, Fosie 9A–B, Fosie IV och till viss del Vintrie IP/ Vintrie 20:1 & 20:59.

Friman_text.indd 167 2008-04-11 10:45:48

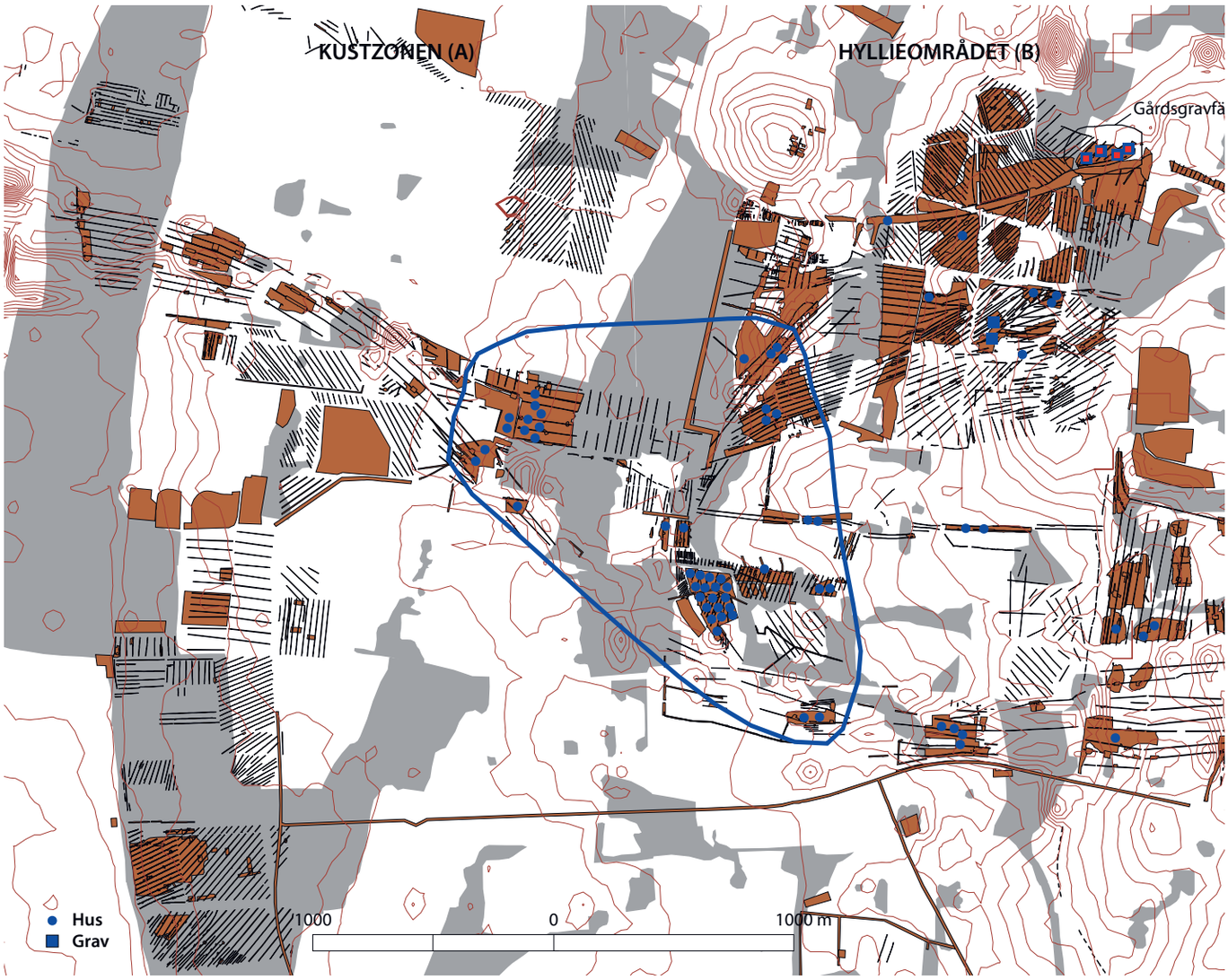

Figur 55. Spridning av bebyggelse och gravar i område A–D från äldre förromersk järnålder. Cirklarna visar koncentrationer av bebyggelse och gravar.

Fosie industriområde ägde rum under 1970- och 1980-talet, vilket till viss del kan förklara fyndtomheten här för perioden. Generellt är äldre förromersk järnålder svår att identifiera om man inte har riktade frågeställningar till perioden. Husen är generellt små och saknar väggar, gravskicket är till stor del anonymt och utgörs främst av enkla flatmarksgravar oftast utan bevarade gravgåvor. Stora kollektiva föremålsdeponeringar är dessutom sällsynta under perioden åtminstone i Sydvästskåne.

Tydligast är ökningen i området omfattande Kustzonen (A) samt södra delen av Hyllieområdet (B) inklusive södra boplatsen på Mellanbyn (figur 55). I sydvästra delen av Lockarp-Fosieområdet (D) etableras bebyggelse. Den är ett resultat av en förskjutning och samtidigt en krympning av yngre bronsålderns kärnområde åt sydväst (figur 55). Ett kännetecken för perioden är att bebyggelse och aktiviteter är spritt över hela undersökningsområdet och att glest bebyggda områden närmare kusten numera etableras. Björhem & Magnusson Staaf ser under denna period den största spridningen av boplatser i alla landskapszoner och med en förhållandevis jämn spridning.[351] Samtidigt äger en intensiv täktverksamhet rum, vilket ger upphov till de stora gropsystemen som kännetecknar förromersk järnålder. I Lockarp-Fosieområdet (D) verkar flertalet gropsystem

351 Björhem, Nils & Magnusson Staaf, Björn 2006:190.

Friman_text.indd 168 2008-04-11 10:45:51

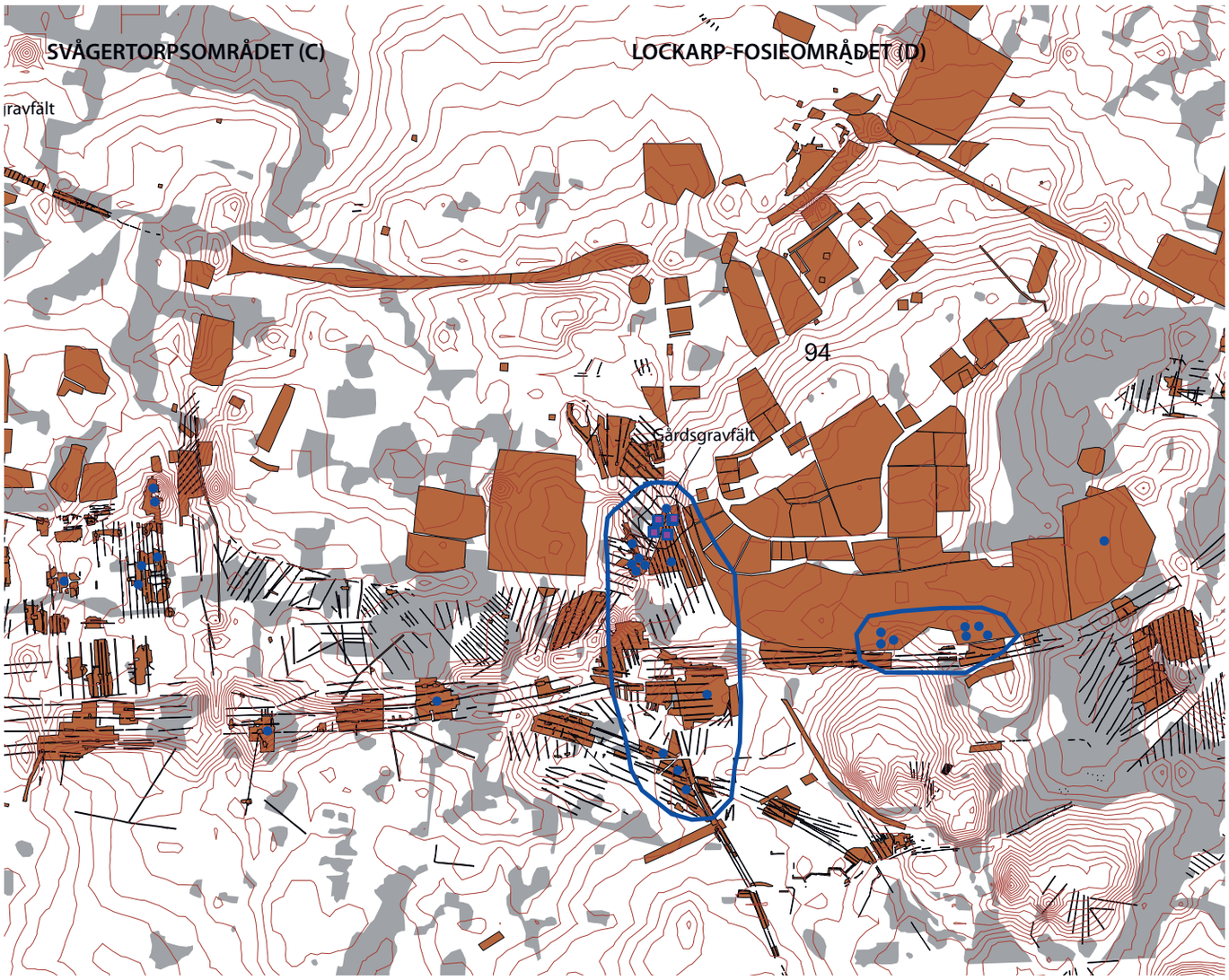

ha anlagts under förromersk järnålder. Under förromersk järnålder märks också framkomsten av större brunnsområden, främst i de kustnära områdena med nyetableringar. Stora gropsystem och omfattande brunnsområden är tecken på ett framväxande äldre järnålderssamhälle grundat på kollektiv organisation. Tydligast är dessa koncentrationer på Vintriehemmet 3A–B samt södra boplatsen på Mellanbyn. På områden som Svågertorp (C) och Lockarp-Fosie har däremot flera gårdar haft lång bebyggelsekontinuitet, vilket gör att förändringarna inte märks lika mycket. Det är under denna period som gård VI på Mellanbyn etableras och växer sig stark samt som jag tolkar det har lagt grunden till det välstånd som eskalerar fram till romersk järnålder. Utifrån husens mer täta placeringar under perioden märks nu en mer markerad tomtindelning. Dock är bevarade hägnader sällsynta utanför Mellanbyn. Generellt på undersökningsområdet ligger flertalet anläggningar i anslutning till gårdarna, men som under yngre bronsålder har de enskilda groparna en vidare spridning. Trots stora förändringar lever traditionen vidare med offernedläggelser i gropar, gropsystem och brunnar och nu i mer intensifierad form. Nedläggelserna förekommer i hela undersökningsområdet där flera rituella nedläggelser av hundar men även av människa har påträffas under perioden.

Jämfört med fas 1 finns en större spridning av aktiviteter och bebyggelse i undersökningsområdet. Den stora skillnaden är en påtaglig expansion. I princip

Friman_text.indd 169 2008-04-11 10:45:54

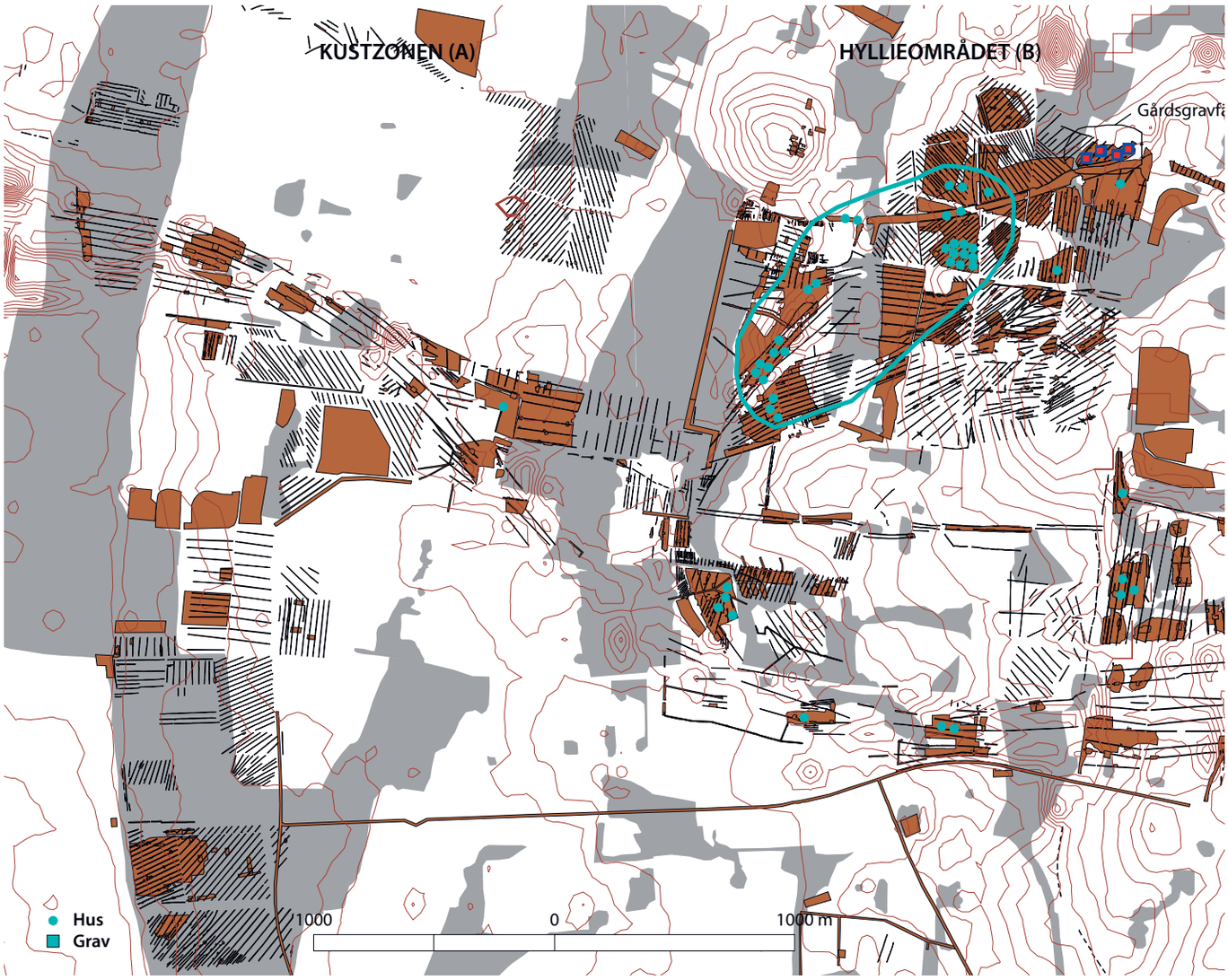

på varje platå eller höjd mellan våtmarkerna påträffas bebyggelse. Vi kan tala om en kolonisation av obebyggda områden. Folkmängden är ännu inte större än att gårdarna kan ha en stor spridning med jordbruksmarken troligen i nära anslutning till gården. Viktigt för Mellanbyns vidkommande är koncentrationen av 22 långhus på Vintrie IP/Vintrie 20:1 & 20:59 i södra delen av Hyllieområdet. Hus 7 som mätte 32,5 m i den inre konstruktionen på Vintrie 20:1 & 20:59, är det längsta huset i Sydsverige från perioden och tillsammans med den kollektiva gård VI på Mellanbyn ser vi att ett välstånd i området växer fram för några gårdar i området och att ett konkurrensförhållande om resurserna börjar äga rum. Ytterligare två långhus inom Hyllieområdet på Annetorpsleden och på Hyllie 155:91 sticker ut med längder strax under 30 m. Genom ekonomiska framgångar inom jordbruk och boskapsskötsel börjar vissa gårdar storleksmässigt utmärka sig. Välståndet har byggts upp inom de kollektiva strukturerna vilket tyder på att den nya bondeeliten är i framväxande men har ännu inte etablerat sig under fas 2. Jämfört med fas 1 präglas perioden av en mer tydlig egalitär samhällsuppbyggnad med en expansiv jordbruksekonomi som manifesteras kollektivt genom en traditionsrik offertradition.

Friman_text.indd 170 2008-04-11 10:45:57

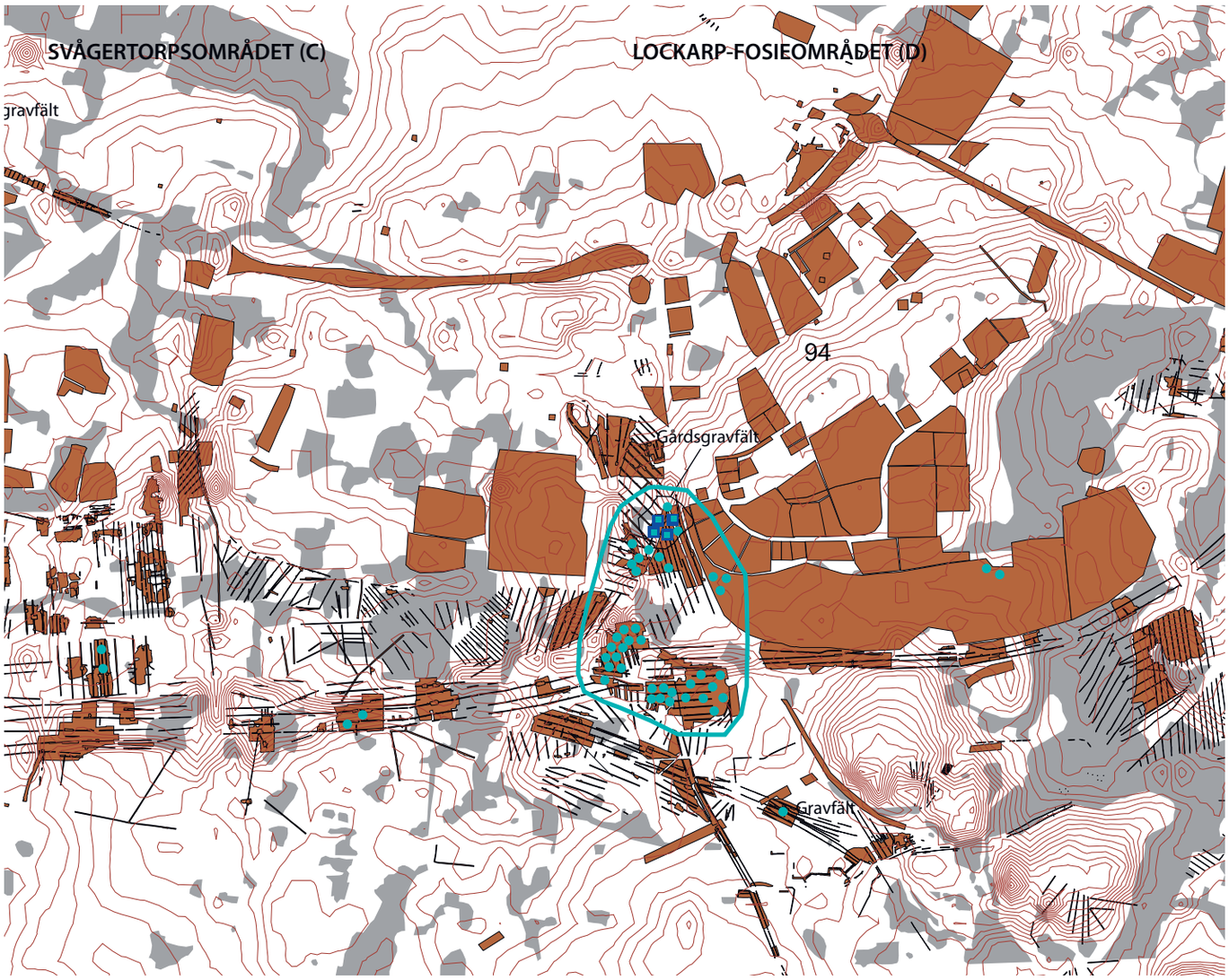

Figur 56. Spridning av bebyggelse och gravar i område A–D från yngre förromersk järnålder. Cirklarna visar koncentrationer av bebyggelse och gravar.

YNGRE FÖRROMERSK JÄRNÅLDER (FAS 3–4)

Någonstans mellan 200 och 150 f.Kr. inleds en ny förändringsperiod. I kustzonen (A) börjar bebyggelsen successivt att upphöra och i Hyllieområdet (B) drar sig människorna norrut och avsätter där spår av bebyggelse. En koncentration av gårdar lokaliseras på och öster om Mellanbyn (figur 56). På Svågertorpsområdet (C) påbörjas en tredje bebyggelsefas (se figur 60d) där de äldre husen ersätts med nya och i Lockarp-Fosieområdet sker samtidigt en fördubbling av bebyggelsen i den sydvästra delen av området (figur 56). När man tar med lokaliseringen av anläggningar i analysen så framträder två områden som utmärker sig, genom rika spår efter bebyggelse, jordbruk och hantverk samt rituella aktiviteter med anknytning till mestadels dagliga aktiviteter. Mot slutet märks även ett ökat välstånd hos enskilda individer eller familjer genom deponering av mer exklusiva föremål. Det ena området är Mellanbyn samt den framväxande bebyggelsen öster därom. Det andra är sydvästra delen av Lockarp-Fosieområdet som började växa fram under äldre förromersk järnålder. På Svågertorpsområdet sker en ökning av bebyggelsen främst i östra delen mot Lockarp och där märks även en ökning av antalet anläggningar. Längre västerut minskar antalet anläggningar. En stor skillnad mot yngre bronsåldern är att anläggningar nu är mera knutna geografiskt till gårdsbebyggelsen och inte har samma spridning i landskapet.

Friman_text.indd 171 2008-04-11 10:45:59

Det samma gäller bebyggelsen som under perioden grupperar sig i byliknande strukturer. Som nyss nämnts så ökar antalet hus och gårdar markant under yngre förromersk järnålder. Detta tyder på att en stor folkökning har ägt rum i regionen. Detta kan vara en följd av ett starkt och dynamiskt ledarskap, gynnsamma ekonomiska förhållanden och en stark tillhörighet till området. Till följd av detta har en överexploatering av vissa områden ägt rum som t.ex. på södra boplatsen i Mellanbyn. Tolkningen är därför att en jordbruksreform och ett bebyggelseskifte började äga rum ca 150 f.Kr. i syfte att frilägga större ytor odlings- och betesmark. Björhem & Magnusson Staaf tolkar det som att skiftet bör ha genomförts samordnat under en kort period.[352] Eftersom Svågertorpsområdet inte har haft samma accelererande bebyggelseutveckling har det inte varit nödvändigt med en expansion eller omläggning av bebyggelsen där. Det har varit möjligt att bibehålla en kontinuerlig bebyggelse från åtminstone yngre bronsålder och in i yngre järnålder. I Mellanbyn är det troligt att endast en familj har haft större inflytande än övriga och därmed varit viktig vid igångsättandet av förflyttningen. Utifrån storleken på gårdarna samt fyndmaterialets karaktär är det troligt att invånarna på några framgångsrika gårdar på främst Lockarp 7D–E, H och Bageritomten, har bidragit till bebyggelsekoncentrationen i område D. Fynd av brödvete, kvalitetskeramik med polering och fasetterade mynningar, ryttarutrustning samt den långa platskontinuiteten på några av de större gårdarna, tyder på att mer än en gård har haft inflytande på förändringsprocesserna på Lockarp-Fosie. Större gårdar och lång kontinuitet finns även på Svågertorpsområdet men fyndmaterialet ger inte svar på om ledande skikt har etablerats här. Större gårdar växer även fram utanför Mellanbyn i Hyllieområdet, genom att långhusen blir längre i kombination med tillhörande uthus.

De rituella nedläggelserna fortsätter oförminskat totalt sett. Den stora skillnaden är att offerritualen börjar knytas till gårdar med högre välstånd vid Kristi födelse. Min tolkning är att offrandet politiseras och börjar mer spegla de styrandes intressen, som diskuterades i analysen av Mellanbyn. Detta blir tydligt i Hyllieområdet. Här är till stor del offerritualen koncentrerad till södra boplatsen i Mellanbyn, medan bosättningarna öster om är relativt fattiga på fynd. På Svågertorp där styrningen inte är lika stor ökar fyndmaterialet mer generellt. På Lockarp-Fosieområdet märks också en mer koncentrerad föremålsnedläggning i anslutning till de större gårdarna.[353]

En annan skillnad i ritualen är koncentrationerna av härdar som uppkommer i sen förromersk järnålder. Strax under 100 härdar har påträffats dels i sydöstra delen av Mellanbyn men även på Citytunneln delområde 7 nära Lockarps by. Den stora mängden härdar tyder mer på rituellt bruk än på enbart matberedning för de närliggande hushållen. Från att ritualen tidigare har varit privat till sin karaktär och knuten till enskilda gårdar under den mer egalitära perioden äldre förromersk järnålder, ser vi början på ett mer manifesterande rituellt bruk iscensatt av styrande skikt som börjar etablera sig i slutet av yngre förromersk järnålder. De båda härdområdena kan ha utgjort en del av dessa manifestationer.

Den ökande konkurrenssituationen i samband med ökad resursanvändning har påtvingat en omläggning av åker- och betsmark och bebyggelsen. I både Hyllieområdet och i Lockarp-Fosieområdet verkar detta ha skett ungefär samtidigt, vilket tyder på att omläggningen har varit viktig för bygden i stort. Resultatet är bl.a. bybildningar i de båda områdena. Det är inom dessa bebyggelsekoncentrationer som de större och välmående gårdarna växer fram. De största och rikaste gårdarna från perioden växer fram på Mellanbyn och det är med stor sannolikhet här och i samråd med större gårdar i Lockarp-Fosieområdet på Lockarp 7E, 7H och Bageritomten, som initiativet till omläggningen har tagits. Samtidigt som

352 Björhem, Nils & Magnusson Staaf, Björn 2006:215 f.

353 Nord, Jenny & Sarnäs, Anette 2005.

Friman_text.indd 172 2008-04-11 10:46:00

jordbruket effektiviseras stärks Mellanbyns makt och kontroll över den lokala samhällsutvecklingen. Konkurrensförhållandena under fas 2 har gett upphov till att större gårdar, främst på Mellanbyn, har kunnat bygga upp ett högre välstånd än andra. Detta börjar nu manifesteras utåt och en elitär samhällsutveckling blir nu tydlig. Samtidigt som vi får en utveckling mot ett mer individualistiskt samhälle med bl.a. en tydligare och fastare uppdelning av ägogränser, så ger bybildningar upphov till kollektiv samverkan inom de lägre samhällsskikten.

ÄLDRE ROMERSK JÄRNÅLDER (FAS 4–6)

Bebyggelsen når sin kulmen inom undersökningsperioden när det gäller antalet registrerade hus på både Svågertorpsområdet och området Lockarp-Fosie. Ca 60 hus har registrerats i det sistnämnda området (figur 57). På Hyllieområdet får bebyggelsen en explosionsartad utveckling vid Kristi födelse. Från att under yngre förromersk järnålder ha ca 30 registrerade hus på norra delen av området, uppgår antalet hus under äldre romersk järnålder till ca 85 (figur 57). Inga nya områden etableras under perioden utan ökningen utgör förtätningar av bebyggelsen inom de tre tidigare nämnda områdena. I södra delen av Hyllieområdet samt kustzonen har maximalt fem hus från perioden framkommit, vilket ger en tydlig bild av hur nästan all bebyggelse har koncentrerats till ett begränsat område. En liknande koncentration är märkbar på Lockarp-Fosie. Bebyggelseutvecklingen kring Svågertorp har under hela undersökningsperioden varit annorlunda med mindre ökningar periodvis men även en viss minskning under yngre förromersk järnålder. Här påträffas gårdar med kontinuitet från yngre bronsålder och in i romersk järnålder och en områdeskontinuitet från äldre bronsålder och in i vikingatid. Bebyggelseökningen i undersökningsområdet står i kontrast till den generella minskningen av anläggningar. Främst är det gropsystemen som minskar eller försvinner i vissa områden som Mellanbyn och Lockarp-Fosie. De återstående som tillkommer under perioden är mycket mindre till ytan och grundare än under förromersk järnålder.

Generellt över hela området minskar även fyndmängden i takt med att antalet anläggningar minskar. En stor del av den mycket stora fyndmängden på Mellanbyn har ju som bekant påträffats i sättningslagret till de igenfyllda förromerska gropsystemen. En liknande fyndomständighet har även påträffats på Lockarp 7D där rikligt med bl.a. ben och keramik, varav en del kvalitetskeramik rik på ornering har påträffats ytligt. På Fosie 9A+B har påträffats kvalitetskeramik men även järnslagg i ytan på gropsystem. Vi ser nu en förändring av ritualen under äldre romersk järnålder. Tidigare var anläggandet av ett gropsystem en kollektiv angelägenhet medan nedläggelser av föremål i gropsystem, gropar och brunnar mer kan betecknas som gårdsritual, vilket har tolkats utifrån variationen och spridningen av det offrade materialet. Under äldre romersk järnålder har den allmänt spridda och till sin karaktär privata gårdsritualen till stor del ersatts med större kollektiva manifestationer styrda och iscensatta av den styrande bondeeliten eller i mindre skala av storgårdar på Lockarp 7D–E eller Bageritomten. Det är främst deras status och besittningsrätt som ska manifesteras för allmänheten genom offer i ytan på gropsystemen. Även om fyndspridningen är större i Lockarp-Fosie och fler intressenter är med och styr utvecklingen så är det i anslutning till ett mindre antal mer beställda gårdar som de lite mer exklusiva fynden påträffades. Förutom enskilt inhägnade gårdar och skillnader i storlek på långhusen, så tydliggörs det skiktade samhället under äldre romersk järnålder i gravmaterialet. Även om skelettbegravningar dominerar under perioden så dateras de tre brandgravarna på Lockarp 7A till perioden romersk järnålder. Man kan konstatera att skelettgravarna på Citytunneln delområde 3 och Lockarp 7E samt gravrännan på Lockarp 7A övervägande innehåller gravgåvor av metall medan brandgravarna saknar gravgåvor. Även om en järnkniv inte indikerar någon högre status

Friman_text.indd 173 2008-04-11 10:46:00

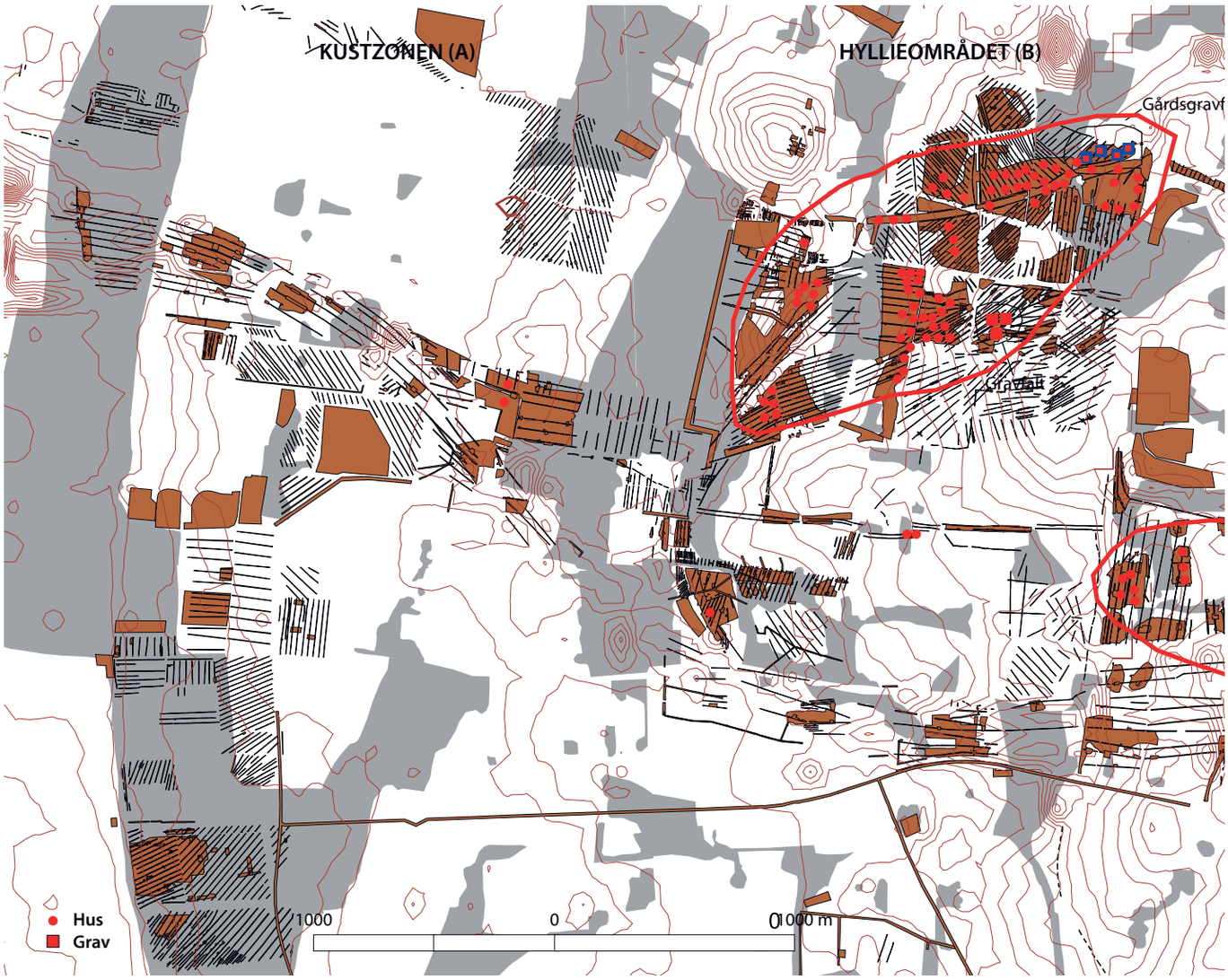

Figur 57. Spridning av bebyggelse och gravar i område A–D från äldre romersk järnålder. Cirklarna visar koncentrationer av bebyggelse och gravar.

under perioden finns dock skillnader i det relativt lilla gravmaterialet. Den enda indikatorn på att någon enskild familj har haft högre status är förekomsten av guldpärlan samt bitarna av romerskt glas i Svågertorpsområdet. Det är tydligt att kontakter med världen utanför har förekommit. Det intressanta är att fynden framkom i det område där spåren av status och makt är som fåtaligast. De tre områdena (Hyllie, Svågertorp och Lockarp-Fosie) utgör hittills tre olika kulturella utvecklingsområden utan synlig påverkan från romarriket trots fynden på Svågertorp.

Anne Carlies hierarkiska indelning av boplatser grundar sig inte enbart på förekomst av ädelmetaller, importfynd, hantverksfynd, krigar- och ridutrustning, kultsammanhang eller konstruktioner som indikerar status eller prestige. Hon tar även upp andra bedömningsgrunder såsom bebyggelseförtätning, komplexa gårdsstrukturer, byggnadsareal och husens längd, utmärkande byggnadstradition, förekomst av hägnader samt bebyggelsens läge i landskapet ur ett kommunikativt och strategiskt perspektiv. Hennes nivåindelning bygger på ett poängbedömningssystem där ovannämnda kriterier vardera kan ges ett poäng och för vissa fyndkategorier upp till tre poäng. Detta har lett fram till en indelning av järnåldersbebyggelse i fem hierarkiska nivåer (nivå 0–4) där den lägsta nivån utgör ordinära gårdar/boplatser utan hierarkiska drag medan den högsta nivån ska nå minst 13 poäng, d.v.s. ska uppfylla de flesta uppställda bebyggelsehierarkiska be-

Friman_text.indd 174 2008-04-11 10:46:03

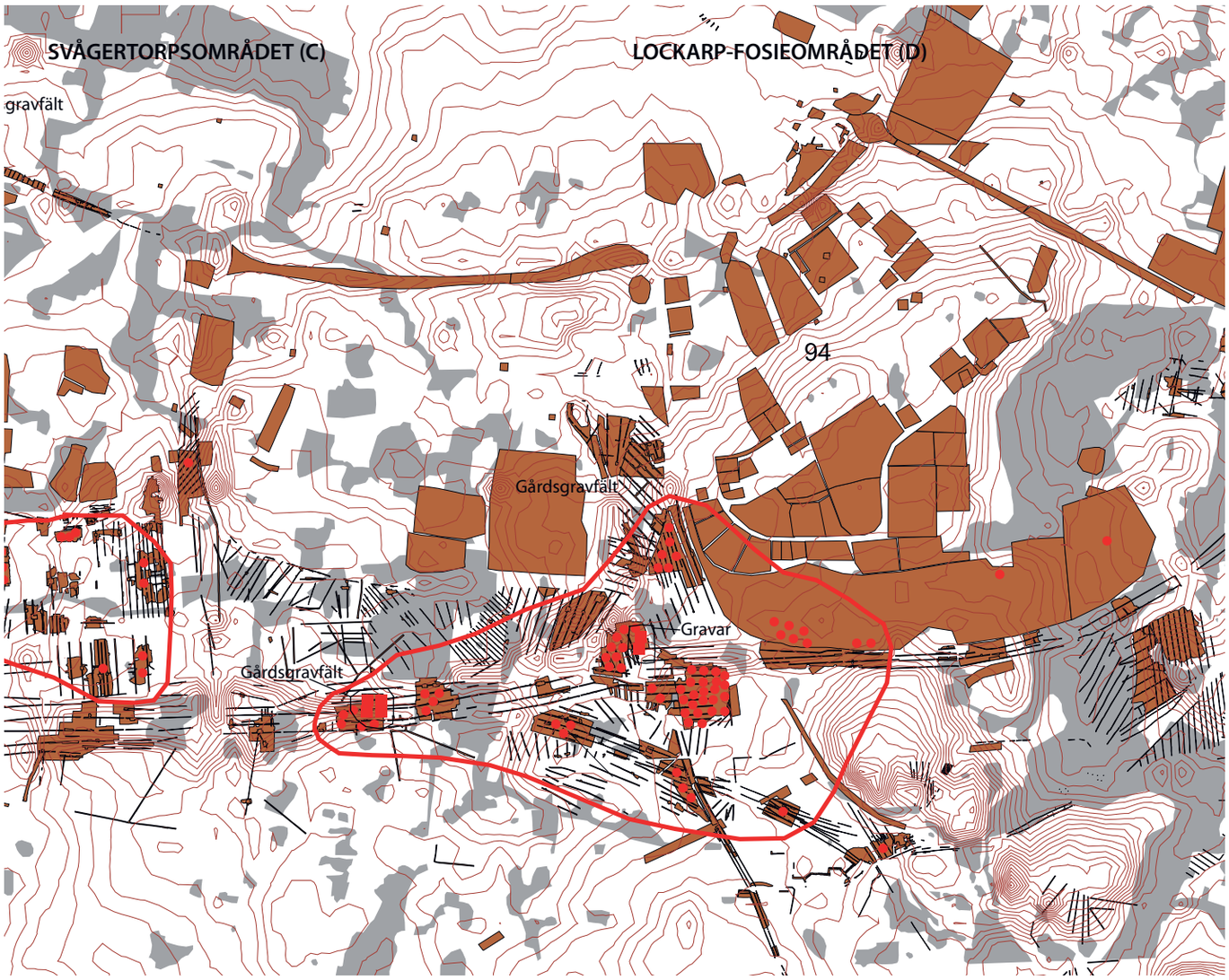

dömningsgrunderna.[354] Problemet med poängsättningen ur ett Malmöperspektiv är att bedömningsgrunderna har gjorts utifrån resultaten av undersökningarna inför byggandet av Västkustbanan genom västra och sydvästra Skåne och dess omland. I södra delen av Malmö kännetecknas nämligen perioden av större bybildningar, där den största majoriteten av gårdarna i området ingår oavsett storlek eller ekonomisk bärkraft. Fynd, företeelser eller konstruktioner som har ansetts mer ovanliga ges en högre poängbedömning. Företeelser såsom komplexa gårdsstrukturer, större bebyggelseförtätningar, stor byggnadsareal samt fynd av krigar- och ridutrustning är mindre vanliga i det västskånska materialet än i Malmöområdet. Detta skulle ge en något förändrad poängbedömningsgrund om man utgick från ett Malmömaterial. I min undersökning har det varit möjligt att knyta material som nerlagts i gropsystemen på södra boplatsen i Mellanbyn till bebyggelsen på norra boplatsen. Ekonomiska och rituella handlingar ökar föremålens värde och medför samtidigt en större spridning utanför gården eller boplatsen. Inom den stora gård III och gård IV på Mellanbyn är fyndmaterialet begränsat vilket annars skulle ha gett platsen en något lägre hierarkisk nivå. En bedömningskategori som bör tas med vid den hierarkiska bedömningen är belägg för överskottsproduktion av jordbruksprodukter. För Mellanbyns del har

354 Carlie, Anne 2005a:415 ff.

Friman_text.indd 175 2008-04-11 10:46:05

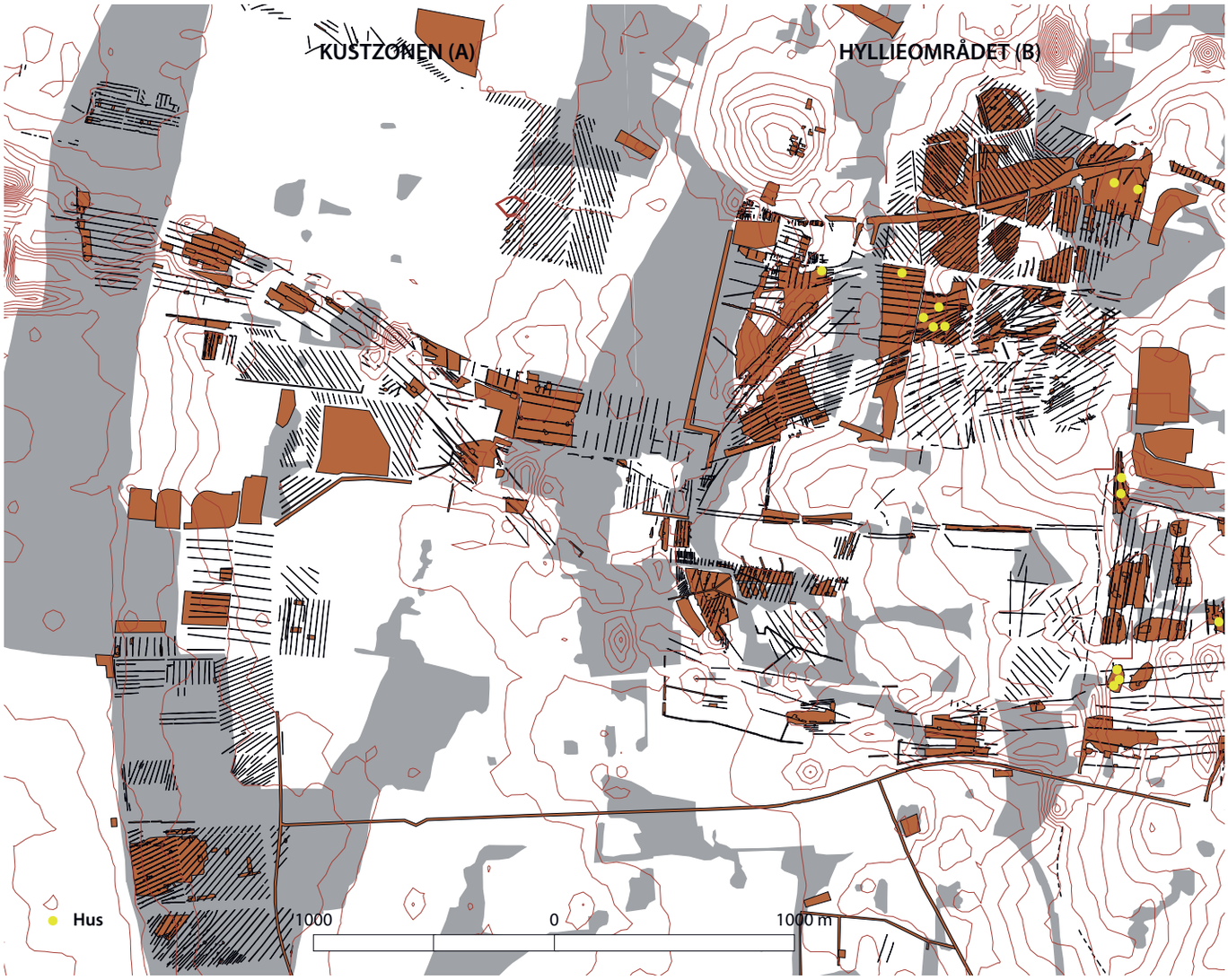

onekligen möjligheten och resurserna att hålla större mängd nötboskap funnits. Den verkar till stor del ha byggt upp välståndet och kan betecknas som viktig hårdvaluta under romersk järnålder.

Befolkningsmängden når sin kulmen under perioden och undersökningsområdet kan betraktas som fullkoloniserat. Samhällsstrukturen är tydligt hierarkisk och utifrån Anne Carlies modell kan gårdarna indelas i nivåerna 0–2, främst utifrån gårdarnas och långhusens storlek, bebyggelseförtätning, ibland förekomst av hägnader, offerritual och vid något tillfälle förekomst av krigar- och ridutrustning. På Lockarp 7B låg en inhägnad gård (som jag mäter till ca 2100 m^2) bestående av ett långhus som var 39 m långt. Dessutom fanns en ekonomibyggnad på tomten. På Lockarp 7E låg en inhägnad gård (1350 m^2) även den bestående av två bebyggelsefaser. Långhusen var 30 respektive 36 m långa. Ett mindre treskeppigt hus kan ha utgjort en ekonomibyggnad. På Bageritomten låg den största inhägnade gården (3300 m^2) med flera bebyggelsefaser, där tre av husen har legat på samma plats. Av de sju registrerade husen var de två längsta 32,5 och 36 m långa.[355] Troligen har minst två av husen varit uthus eller ekonomibyggnader (se figur 61f). Nämnda gårdar avviker i storlek i förhållande till

355 Eliasson, Laila & Kishonti, Ingela 2003:56f; Nord, Jenny & Sarnäs, Anette 2005:160f; Sarnäs, Anette & Engström, Tony 2006:316 f.

Friman_text.indd 176 2008-04-11 10:46:08

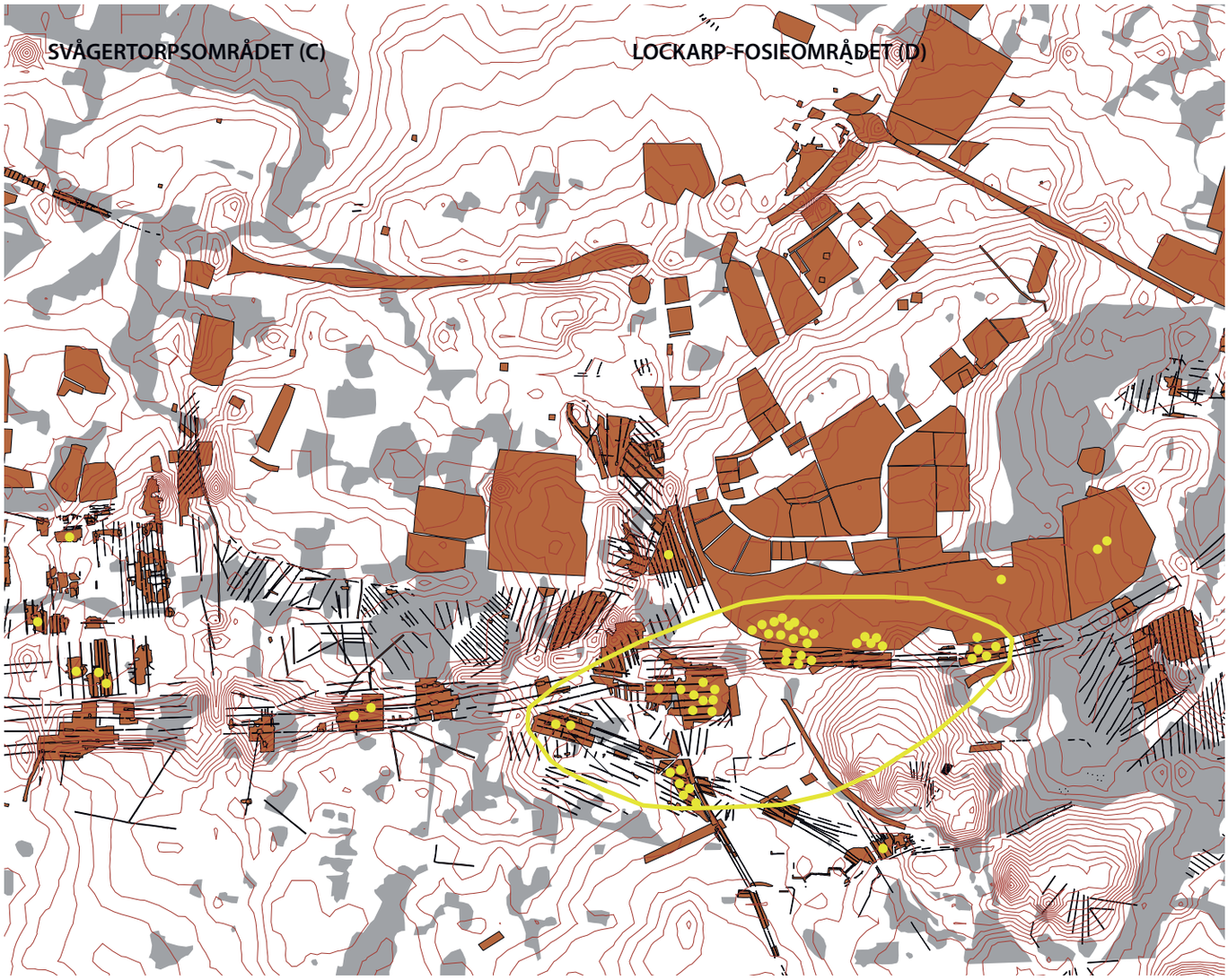

Figur 58. Spridning av bebyggelse och gravar i område A–D från yngre romersk järnålder. Cirklarna visar koncentrationer av bebyggelse.

övriga gårdar på område C och D och har troligen haft lokal makt men sannolikt varit underordnade Mellanbyn. Gårdsytan är i storleksordning med de båda enskilda gårdarna på Mellanbyn, men långhusen är mindre samtidigt som ett rikt offermaterial saknas på Bageritomten. Gårdarna på Mellanbyn sticker kraftigt ut och ligger enligt Carlies modell på den högsta nivå 4 (Motiven för detta ska diskuteras längre ner). Mellanbyn är nu tydligt en viktig maktfaktor med central funktion. Även två andra gårdar sticker ut inom Hyllieområdet genom sin storlek och komplexitet. De påträffades inom Nya Annetorpsvägen och har varit inhägnade. Gårdsytan på en av gårdarna var ca 1800 m^2. Gårdarna har bestått av vartdera av ett långhus omkring 30 m långt samt uthus.[356] Inget offermaterial som manifesterar deras ställning har påträffats. Även storleken på byggnaderna och gårdstomterna visar på att även de var underordnade Mellanbyn. Det syns en markant skillnad mellan de lägre rankade gårdarna (nivå 0–1) och de större gårdarna (nivå 2) när det gäller storleken på byggnader, storleken på gårdsyta, förekomst av hägnader samt i en del fall offer av prestigeföremål. Skillnaderna mellan dessa större gårdar och gårdarna på Mellanbyn är minst lika stora genom den monumentala och komplexa bebyggelsen och den betydande rikedomsalstringen (de offrade föremålen i gropsystemen). Gropar och gropsystem är generellt fynd-

356 Sandén, Ulf & Andréasson, Anna. Manus.

Friman_text.indd 177 2008-04-11 10:46:11

fattiga i Hyllieområdet medan föremålsnedläggelserna på södra boplatsområdet i Mellanbyn är avsevärt stor. Offerritualen som tidigare mer allmänt var en kollektiv eller privat angelägenhet tjänar nu mer de styrandes intressen. Från fas 2 har påträffats spår av offer främst i form av djurben och keramik i anslutning till de flesta gårdarna. Från fas 5–6 däremot har det påträffats större koncentrationer med offermaterial och med en större andel prestigeföremål till större gårdar som vid Lockarp men främst på Mellanbyn. Den rika kvinnograven på Citytunneln delområde 3 kan med stor sannolikhet knytas till Mellanbyn. Graven markerar kontrollen över Hyllieområdet men även till tradition och starka tillhörighet till området. Egalitära strukturer kan delvis registreras i t.ex. Svågertorpsområdet där skillnaderna mellan gårdar inte är lika stor och där statusmarkeringen inte är lika påtaglig. Även om inte resurserna delas av flera gårdar som under fas 2, så tyder de stora bybildningarna på en fortsatt kollektiv samverkan. Viktigt är att bondeeliten har växt fram ur denna samverkan och är fortsatt del av den.

YNGRE ROMERSK JÄRNÅLDER (FAS 7)

Under perioden fortsätter inledningsvis Mellanbyns dominans över Hyllieområdet. Dock klingar de manifesta nedläggelserna på södra boplatsen helt av. Det ska nämnas redan nu att perioden i undersökningsområdet är anmärkningsvärt fyndfattig och den allmänna seden att offra föremål på boplatserna har minskat betydligt. Bebyggelseminskningen är stor i Hyllieområdet och av de ca 85 husen återstår under första halvan av perioden ca 10 varav ett på Mellanbyn (figur 58). Minskad bebyggelse märks även i Svågertorpsområdet och Lockarp-Fosie området men inte lika markant. Strax efter 300 e.Kr. sker stora förändringar. All bebyggelse i Hyllieområdet får ett abrupt slut. Samtidigt verkar begravningarna att upphöra på gravfältet inom Citytunneln delområde 3. Bebyggelsen på Svågertorpsområdet krymper ihop och omfattar endast Svågertorps industriområde. Bosättningarna längre österut på Lockarp 7A och 7B verkar ha upphört. Det ska dock nämnas att en av brandgravarna på Lockarp 7A har ^{14}C-daterats till perioden. I Lockarp-Fosie förskjuts samtidigt bebyggelsen något söderut mot Lockarps bytomt och de tidigare stora gårdarna på Lockarp 7D–E och Bageritomten verkar upphöra (figur 57). Gårdarna under 300-talet har likartad storlek och inga högreståndsmiljöer går att spåra i materialet. Under folkvandringstid däremot ser man spåren efter nya makthavare. Tydligast märks detta på Fosie 11A[357]

Det är tydligt att Mellanbyn som en plats med centrala funktioner kollapsar. Frågan är om yttre faktorer har orsakat Mellanbyns fall med följden att nya makthavare utanför Hyllieområdet har tagit över kontrollen. Vi kommer att diskutera detta närmare i nästa kapitel. Att man upphör att bebygga hela Hyllieområdet skulle kunna förklaras med ett beroendeförhållande mellan makten och allmänheten. Ett scenario är att makten var beroende av ekonomiskt tillskott och arbetskraft från gårdarna runt om för att upprätthålla sin ställning. Samtidigt var de kringliggande gårdarna beroende av Mellanbyns styrning, organisation och ekonomiska resurser. Om Mellanbyn faller så faller hela organisationen för Hyllieområdet och vise versa.

SAMMANFATTANDE SLUTSATSER

Under äldre förromersk järnålder (fas 2) ser vi en tydlig expansionsfas inom undersökningsområdet. Från att bebyggelsen under fas 1 har en gles spridning bebyggs alla platåer och höjder mellan våtmarkerna och i stort sett all mark nyttjas för jordbruk, bete och täktverksamhet under fas 2. Generellt sett är be-

357 Hadevik, Claes & Gidlöf, Kristina 2003:101 ff, 113.

Friman_text.indd 178 2008-04-11 10:46:11

byggelsen rörlig utan fasta och synliga ägogränser. Gårdarna är jämfört med nästföljande perioder oftast små och består av ett långhus representerande en bebyggelsefas. Gård VI på Mellanbyn och hus 7 med två angränsande långhus på Vintrie 20:1 & 20:59 utmärker sig genom sin kollektiva struktur där gårdarna består av flera långhus (figur 59 a och b). Bebyggelsestrukturen tillsammans med stora gropsystem och större brunnsområden är tecken på en kollektiv och egalitär samhällsstruktur och där den mer privata sfären omfattar långhuset och offerritual i gropar och gropsystem i anslutning till gården. De kollektiva gårdarna kan genom en expansivt brukande av jorden ha gett Hyllieområdet ett ekonomiskt försprång gentemot områdena öster om. Foderladan (hus 19) på Mellanbyn är ytterligare ett tecken på detta och på överskottsproduktion i området. Det är högst sannolikt att koncentrationen av gårdar vid Vintrie i södra delen av Hyllieområdet har haft betydelse för Mellanbyns starka ställning i efterföljande faser. Gården där hus 7 ingår visar genom sin storlek och komplexitet att ett välstånd fanns i södra delen av Hyllieområdet redan under fas 2. Genom att bebyggelsen koncentreras till norra delen av Hyllieområdet under fas 3 är det troligt att även familjerna med ett högre välstånd har flyttat norrut, vilket kom att gagna Mellanbyns utveckling.

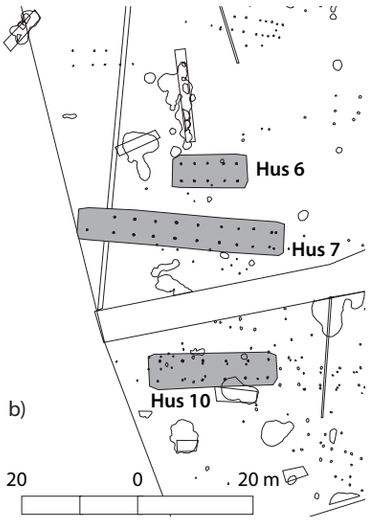

Figur 59. Gårdar med kollektiv struktur från förromersk järnålder på a) Mellanbyn område 5 (gård VI), b) Vintrie 20:59 med långhusen tillhörande gården markerade med grått.

Friman_text.indd 179 2008-04-11 10:46:12

Figur 60. ^{14}C-daterade huslämningar inom undersökningsområdet: a) Kustzonen, b) Hyllieområdet södra delen, c) Hyllieområdet norra delen, d) Svågertorpsområdet e) Lockarp-Fosieområdet.

Friman_text.indd 180 2008-04-11 10:46:13

d)

SVÅGERTORPSOMRÅDET (C)

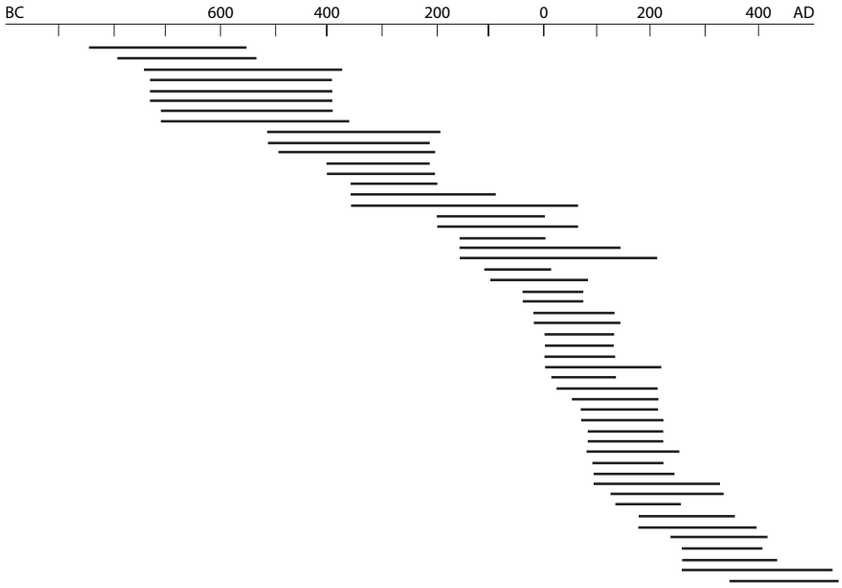

e)

LOCKARP-FOSIEOMRÅDET (D)

Friman_text.indd 181 2008-04-11 10:46:13

Centralområdet under fas 1 var östra delen av Lockarp-Fosieområdet med jämförelsevis koncentrerad bebyggelse och ett vidsträckt gravområde. Det är här man ser de största förändringarna i övergången till förromersk järnålder. Under fas 2 har en stor del av bebyggelsen förflyttats mot sydväst. I yngre bronsålderns marginalområden längre västerut var förändringen inte lika dramatisk. Även om bebyggelsen minskar i perioden mellan faserna så expanderar den åter inom samma områden under fas 2. Traditionen med små brukningsenheter och offernedläggelser i brunnar, gropar och gropsystem lever vidare. Extra tydligt märks detta på Svågertorpsområdet med platskontinuitet genom hela undersökningsperioden.

Under fas 3 börjar stora förändringar äga rum. Bebyggelsen som tidigare var spridd över stora delar av undersökningsytan börjar koncentreras till byliknande strukturer i norra halvan av Hyllieområdet och sydvästra delen av Lockarp-Fosieområdet. Kustzonen och södra delen av Hyllieområdet börjar samtidigt avfolkas. Tolkningen är att en jordbruksreform äger rum i syfte att frilägga större odlings- och betesmarker. Bybildningarna kan betecknas som kollektiva strukturer men processen bör ha iscensatts av en framväxande bondeelit eftersom förändringen är omfattande och sker ungefär samtidigt på två olika områden.

Mia Winkler hävdar i sin rapport att förskjutningen av bebyggelsen till Hyllieområdet har skett från Svågertorpsområdet. Hon förklarar detta med att skillnaderna både i mängd och i typer av hus är stora mellan områdena.[358] Denna slutsats är märklig eftersom dateringarna visar på att bebyggelsen har varit kontinuerlig under hela undersökningsperioden på Svågertorpsområdet och att en bebyggelseökning även skedde här under fas 3 (se figur 60). Andra tecken på sociala skillnader är att skillnader i husens längd ökar. Den nyvunna kunskapen att bygga underbalanserade huskonstruktioner, med smalare innerkonstruktion, kraftigare väggkonstruktioner samt ökat avstånd mellan bockparen, är tecken på detta. Samtidigt ökar behovet av fasta gårdstomter med tydligt markerade gränser och de enskilda gårdarna omfattar nu ett långhus. Gård I på Mellanbyn är ett exempel på dessa förändringar. Den privata sfären inskränker sig inte längre till långhuset utan omfattar nu hela gården. Traditionen sedan yngre bronsålder att nedlägga föremål i gropar och gropsystem fortsätter och verkar omfatta alla samhällsskikt även om prestigeföremål såsom kulfibulan på Vintriediket och de båda fibulorna av senlatènetyp på södra boplatsen på Mellanbyn (se figur 8 och 26) visar det övre samhällsskiktets behov att manifestera sin ställning i Hyllieområdet.

Under fas 4 försvinner den sista bebyggelsen inom området med de stora gropsystemen på södra boplatsen på Mellanbyn. En av orsakerna till att bebyggelsen flyttar till norra boplatsen är en överexploatering av området samtidigt som större möjligheter ges att uppföra större gårdar på norra boplatsytan. Längre söderut på Mellanbyn samt österut på Bageritomten (Lockarp-Fosieområdet) får vi den tydligaste bilden av fasta tomtgränser med flera bebyggelsefaser. Detta märks tydligast med att nästan inga långhus skär tomtgränserna. Ett undantag är den stora gården på Lockarp 7E (se figur 61e). Generellt över undersökningsområdet minskar drastiskt anläggandet av större gropsystem samtidigt som en kraftig befolkningsökning sker, vilket dels kan tolkas som att man minskar användandet av lerklining till väggar. En teori är att väggarna kan ha blivit plankbyggda. De större gropsystemens försvinnande ger också signalen att lokalsamhället är mer individinriktat. Man kan se en liknande utveckling för spridningen av brunnar. Från att ha varit kollektiva resursområden får nu mindre gropsystem och brunnar sin placering i eller i anslutning till enskilda gårdar. Vid Kristi födelse minskar nedläggelserna i gropar, brunnar och gropsystem generellt. Detta märks tydligt på Svågertorpsområdet. Nedläggelsen av statusföremål ökar dock. Sam-

358 Winkler, Mia. Manus.

Friman_text.indd 182 2008-04-11 10:46:13

tidigt börjar invånarna på norra boplatsen att nyttja delar av södra boplatsen på Mellanbyn som offerplats. Man ser ett tydligt tecken på att bondeeliten tar över och fortsätter med offertraditionen i boplatsområden.

Under fas 5 och 6 når bebyggelsen sin kulmen i antal långhus och gårdar. Den är koncentrerad till norra halvan av Hyllieområdet, sydvästra delen av Lockarp-Fosieområdet men även Svågertorpsområdet får under denna period sin största koncentration av bebyggelse. Övriga delar av undersökningsområdet var däremot mycket glest bebyggt. Drygt 90 långhus och mindre byggnader har registrerats på norra halvan av Hyllieområdet och kan dateras till äldre romersk järnålder (figur 60b). Ett hierarkiskt och elitstyrt samhälle har nu växt fram. Makten manifesteras bl. a. genom uppförande av stora gårdar och långhus. Längden på långhusen varierar stort mellan 10 och ca 50 m. Inom Hyllieområdet registrerades ca 10 hus med en längd mellan 30 och 40 m vilket tyder på att närheten till Mellanbyn kan ha skapat ett visst välstånd. Inom Lockarp-Fosieområdet registrerades sju långhus mellan 30 och 40 m, men endast ett mindre antal har legat inom gårdar med bevarade hägnader. De största gårdarna från undersökningsområdena finns i figur 61. Mellanbyn framstår som en plats med centrala funktioner med en ca 2 ha stor offerplats och stora inhägnade och mångfunktionella gårdar med öppning mot en yta som kan betecknas som en allmänning. Norra boplatsen bildar en egen by inom Hyllieområdet. Vad som skiljer gårdarna på Mellanbyn från övriga storgårdar är förutom husens längd även att stolparna i husens inre konstruktion är kraftigare, husen har stolpsatta väggrännor, palissadliknande hägn med kraftiga portaler. På Mellanbyn och andra platser i Malmöområdet märks en betydande ökning av nöt på bekostnad av får/get. Spår efter kraftiga hägnader och fägator finns samtidigt bevarade runt storgårdar vilket tyder dels på att utestänga eller leda boskap men även på att man haft behov av att manifestera sin position och kan samtidigt ha utgjort skydd mot en fientlig omgivning. De stora gårdarna har växt fram inom de tätbebyggda områdena och har en områdeskontinuitet bak till yngre bronsålder. De bebyggelsetäta byarna är väl organiserade och har en mer permanent karaktär än i föregående faser. Gårdstomterna är fasta och ofta med flera bebyggelsefaser. Husen visar i flera fall spår efter reparationer och omsättningar av stolpar, har i vissa fall väggrännor eller dubbla rader väggstolpar. Enskilda gårdar har även sin egen brunn. Även om de tätbebyggda byarna har en kollektiv samverkan, präglas perioden av ett individinriktat samhälle. Detta tyder på ett samhälle byggt på familjeägda gårdar och de olika byggnadsfaserna inom de enskilda gårdarna kan då representera arvsskiften. Den fasta bystrukturen tyder på att ett ledarskikt är initiativtagare till organiseringen.

Utifrån ^{14}C-daterade hus i figur 60 kan man konstatera att bebyggelseutvecklingen har varit mer dramatisk i Kustzonen och i Hyllieområdet (figur 60a–c) än i Svågertorpsområdet och Lockarp-Fosieområdet (figur 60d och e). I de senare områdena har en kontinuerlig bebyggelseökning skett med kulmen under äldre romersk järnålder (fas 4–6). I de förstnämnda områdena kan man se ett bebyggelsebrott i övergången mellan yngre bronsålder och äldre förromersk järnålder. Kulmen för bebyggelsen nås i Kustzonen och södra delen av Hyllieområdet under fas 2. Under fas 3 förskjuts i stort sett all bebyggelse till norra delen av Hyllieområdet. En kraftigt expansiv utveckling under fas 4–6 och ett abrupt försvinnande under fas 7 kan också utläsas av figur 60c. Individuella initiativ i kombination med det kustnära läget kan vara orsaker till att förändringarna var så dramatiska. Troligen har varor och idéer som färdats via havet nått kustnära bosättningar tidigare än de i inlandet. Samtidigt kan en delorsak till bebyggelseomläggningarna vara rädslan för plundring av sjöfarare som färdats längs Öresund.[359]

Jordbruksomläggningen under fas 3 med ökad inriktning på boskapsskötsel av nöt och intensifierad odling av främst skalkorn har varit viktig för storgårdar-

359 Hedeager, Lotte 1992:186.

Friman_text.indd 183 2008-04-11 10:46:13

Figur 61. Stora gårdar med hägnader från äldre romersk järnålder a) gård på Nya Annetorpsvägen, Hyllieområdet, b) gård IV på Mellanbyn (2750 m²), c) gård III på Mellanbyn (4400 m²), d) gård Lockarp 7B, Svågertorpsområdet (2100 m²), e) gård Lockarp 7E, Lockarp-Fosieområdet (1350 m²), f) gård Bageritomten, Lockarp-Fosieområdet (3500 m²). Husen tillhörande gården är markerade med grått.

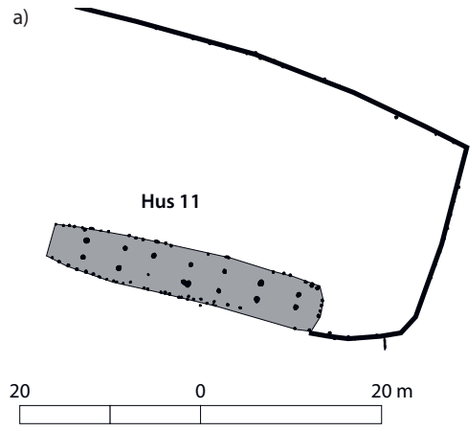

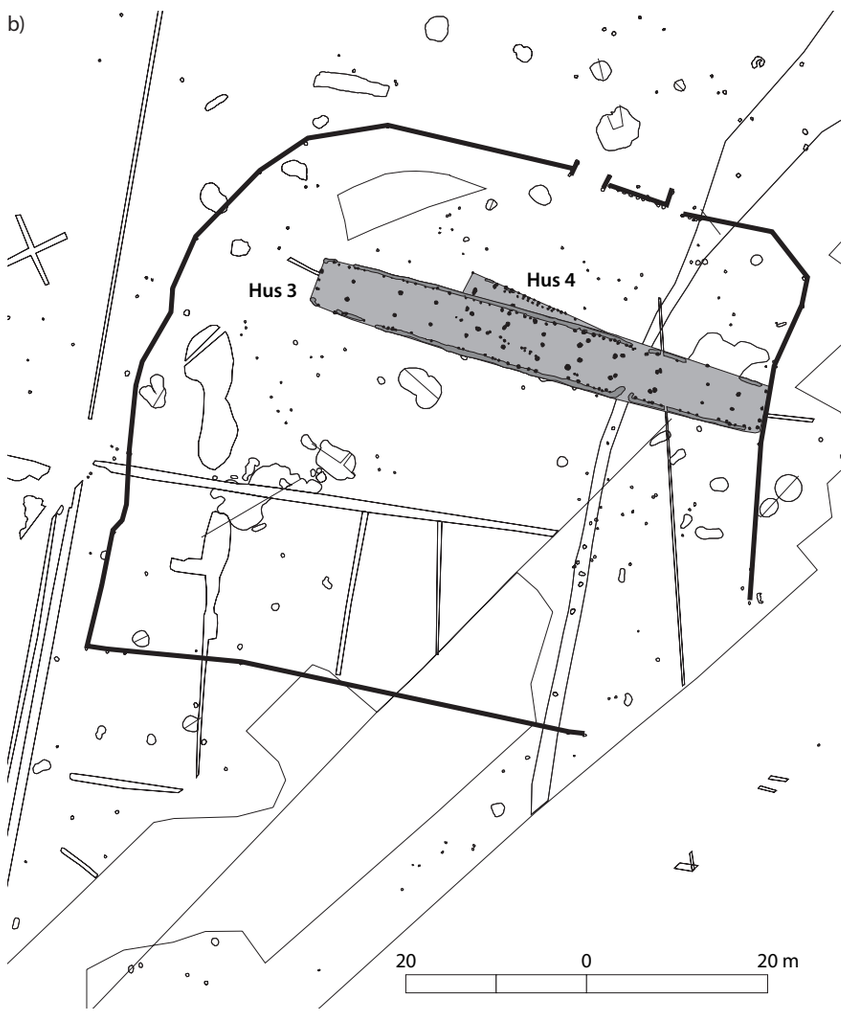

Friman_text.indd 184 2008-04-11 10:46:14

c)

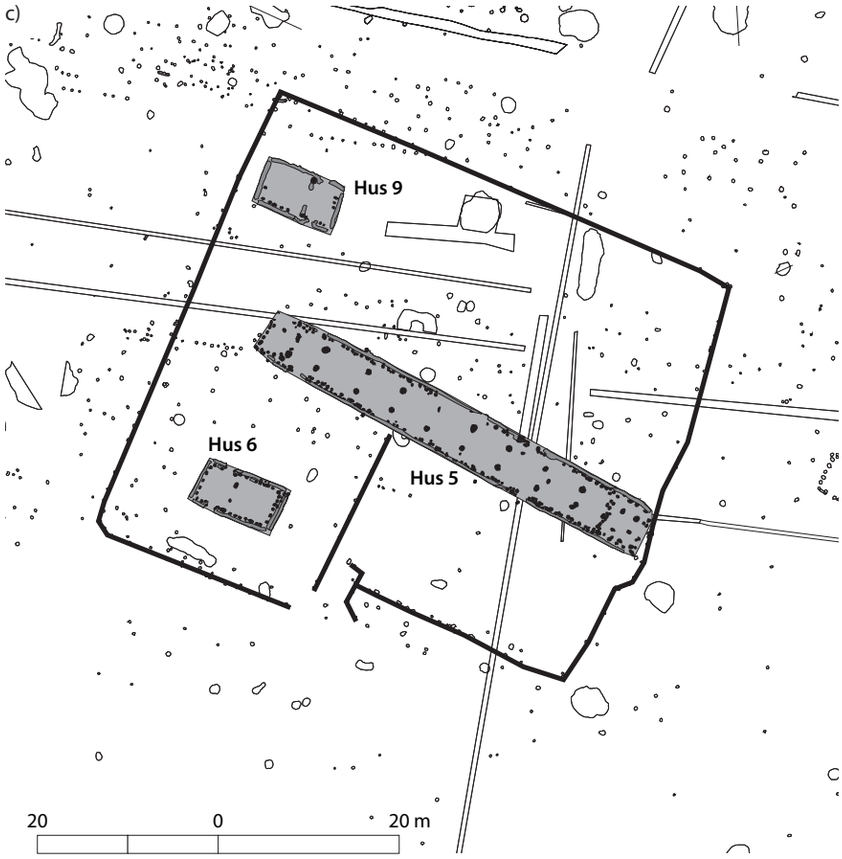

d)

Friman_text.indd 185 2008-04-11 10:46:15

Figur 61 (forts.). Stora gårdar med hägnader från äldre romersk järnålder a) gård på Nya Annetorpsvägen, Hyllieområdet, b) gård IV på Mellanbyn (2750 m²), c) gård III på Mellanbyn (4400 m²), d) gård Lockarp 7B, Svågertorpsområdet (2100 m²), e) gård Lockarp 7E, Lockarp-Fosieområdet (1350 m²), f) gård Bageritomten, Lockarp-Fosieområdet (3500 m²). Husen tillhörande gården är markerade med grått.

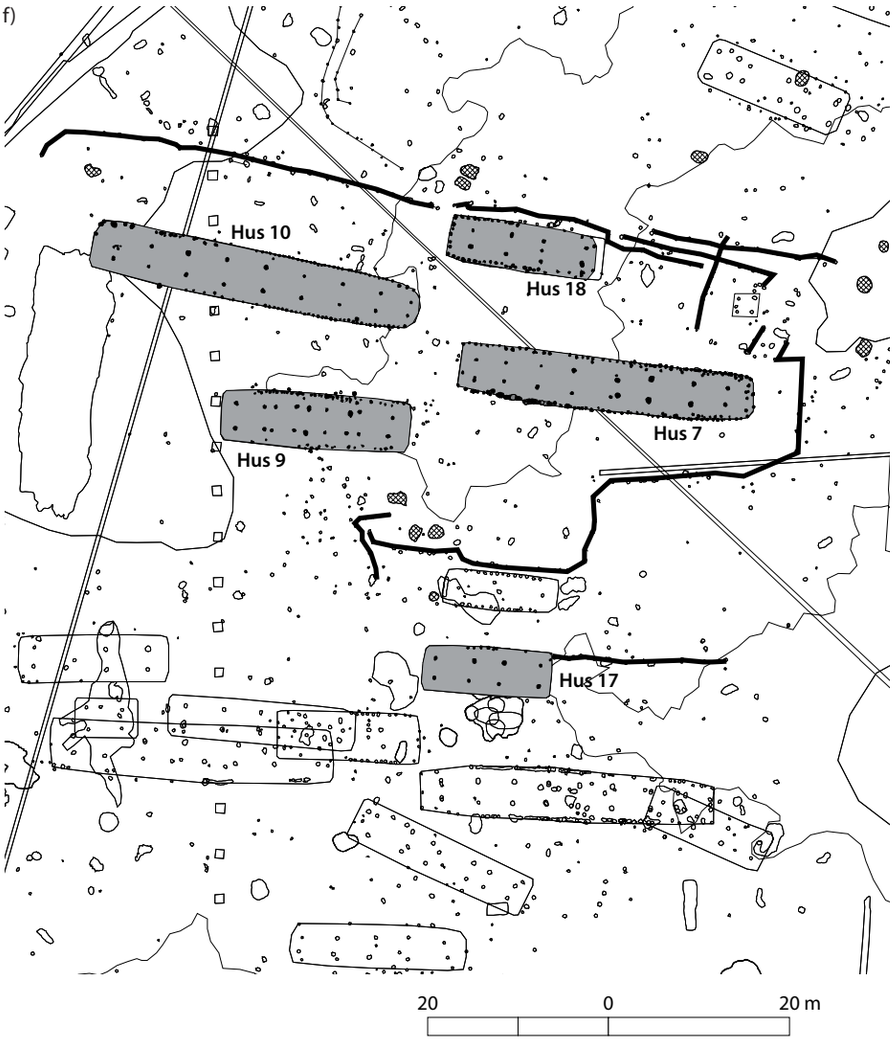

Friman_text.indd 186 2008-04-11 10:46:17

nas framväxande. I alla tre områdena har bondeeliten manifesterat sin position och tillhörighet till platsen genom offer av jordbruksöverskott och prestigeföremål. I Hyllieområdet är nedläggelserna koncentrerade till offerplatsen på Mellanbyn. I övrigt är Hyllieområdet relativt tomt. I de andra områdena är nedläggelserna spridda i anslutning till fler gårdar. Det gemensamma är att föremålen är mer exklusiva och det är de övre samhällsskikten som styr ritualen. Krigar- och ridutrustning, ornerad kvalitetskeramik samt den romerska importen på Svågertorpsområdet och Lockarp-Fosieområdet är de tydligaste tecknen på detta utanför Mellanbyn. De största offerceremonierna har ägt rum på Mellanbyn. Här har påträffats mer material än på de övriga platserna i undersökningsområdet tillsammans. Rikligt med ben efter måltider och djuroffer samt nedläggelser av skalkorn tyder på att fester har hållits och att en större grupp människor har varit involverad. Genom att jordbruksprodukter har nedlagts i samma kontexter som kvalitetskeramik och metallföremål, kan man konstatera att det inte rör sig om avfall utan offerhandlingar med likvärdig symboliskt värde.

Offernedläggelserna har ägt rum vid flera tillfällen från slutet av förromersk järnålder (fas 4) och in i äldre romersk järnålder (fas 5) på Mellanbyn. En kraftig manifestation av makt och militära ideal syns i offermaterialet. Metallföremål motsvarande en hästburen beväpnad person lyser fram i materialet. Att metall som material var viktigt under äldre järnålder ger även keramiken en fingervisning om. Det täta och tunna godset, ytbehandlingen, kärlformerna och ornamentiken hos kvalitetskeramiken visar på att man har haft för avsikt att transformera lerans plastiska egenskaper till metall genom att efterbilda kontinentala bronskärl. Fasetterade mynningar och tunt ristade linjer är ett tydligt tecken på detta. Lerklining i anslutning till gård VI, VII och VIII fanns också deponerat i gropsystemens sättningslager vilket tolkas som en rituell bortstädning av den äldre bebyggelsen på södra boplatsen. En annan intressant aspekt på nedläggelserna är att materialet inte bara utgörs av prestigeföremål och rester efter festmåltider utan att stora delar av produktionskedjan vid framställning av föremål fanns representerad. Offret kan här ses som en ritualisering av livet i syfte att stärka ideologiska/religiösa föreställningar, kopplingen till förfäder, sin besittningsrätt till området och marken, sin status och maktposition samt stärkande av sociala band.

Mellanbyn framstår som den enda boplatsen av den högsta bebyggelsehierarkiska nivå 4, medan de största gårdarna i Svågertorpsområdet och Lockarp-Fosieområdet når upp till nivå 2 i undersökningsmaterialet utifrån Anne Carlies hierarkiska indelning.[360] Bedömningsgrunderna för Mellanbyn är att två samverkande större gårdar har utgjort det lokala maktcentrat men har ingått i ett område med stor bebyggelsetäthet. Gårdsstrukturen var dock komplex med två mindre byggnader inom gård IV och två som kan knytas till de två gårdarna strax utanför. En av dessa låg i området som jag tolkar som allmänningen. Båda gårdarna var mycket stora och med inhägnade ytor som mätte 2750 m^2 respektive 4400 m^2. Långhusen var kraftigt byggda och försedda med väggrännor, vilket även gällde de två mindre byggnaderna på gård IV. Hägnaderna runt gårdarna bestod av tätt satta stolpar och portalliknade ingångar. Långhusen var 47,5 respektive 51,3 m långa och gårdarna låg strategiskt belägna på en kustnära höjd med kontroll över kusten vilket har markerats med anläggandet av gravar. I gropsystemen har nedlagts bronssmycken, rembeslag, hästutrustning och vapen. Nedläggningarna har varit av rituell art och även omfattat offer av vardagsföremål, lerklining och måltidsoffer. Vad som saknas är importföremål och tydliga belägg för hantverk. Detta tyder på att Mellanbyn har stått i ett beroendeförhållande till andra för att upprätthålla sin status och makt vilket kan ha påverkat

360 Carlie, Anne 2005a:215 ff.

Friman_text.indd 187 2008-04-11 10:46:17

den fortsatta utvecklingen på Mellanbyn. Vi ska diskutera detta närmare i nästa kapitel.

Mellanbyn framstår också som en betydande plats med centrala funktioner och kontroll över resurser under yngre förromersk och äldre romersk järnålder. Detta kan sammanfattas som följer:

- Strategisk *plats* med utvecklade kommunikationsmöjligheter med sin placering mellan kust och inland. Platsen var även välexponerad genom att den var lokaliserad på den högsta punkten räknat från kusten och skyddad av våtmarker. Platsen ger goda möjligheter att kontrollera människors rörelse mellan kust och inland.

- *Politiskt maktcentrum*. Vapenoffer tyder på militära ideal för maktutövandet. Med största sannolikhet är det på Mellanbyn som den stora bebyggelsomläggningen har ägt rum med start i yngre förromersk järnålder. Den innebar större social kontroll genom sin koncentration i norra delen av Hyllieområdet samtidigt som större arealer för jordbruk och betsmarker frilades. Markering av territoriet (Hyllieområdet och kustområdet) genom anläggande av gravar vid kusten och centralt inom Hyllieområdet.

- Knytandet *av sociala band*. Husen är ovanligt långa och välbyggda med officiell funktion på norra boplatsen väl lämpade för rådslag och fester.

- *Offerplats*. Platsen har utgjort centrum för det andliga och rituella utövandet i form av ett drygt 2 ha stort område. På samtida platser i Svågertorpsområdet och Lockarp-Fosieområdet har ritualen däremot utförts i anslutning till enskilda gårdar.

- *Ekonomiskt centrum*. Införsel av inhemska prestigevaror troligen från regionen i form av främst metallföremål men möjligen även andra produkter har införts till platsen. Den generella fyndfattigdomen inom Hyllieområdet samt ett överskott av metallföremål, keramik och ben på Mellanbyn tyder på detta. Även om det finns spår av metalltillverkning så är de inte tillräckliga att förklara mängden av metallfynd på Mellanbyn. Det förhållandevis fyndfattiga omlandet är troligen ett tecken på att Mellanbyn har ”sugit upp” produkter i Hyllieområdet. Möjligen har delar av föremålen utgjort betalning för att få tillgång till kusten (bete, fiske).

Mellanbyn kan alltså betecknas som en plats med centrala funktioner dit den lokala makten har varit knuten under äldre romersk järnålder. Troligen har den lokale storbonden haft en hövdingfunktion i Hyllieområdet. Makten har manifesterats dels genom de stora gårdarna på norra boplatsen som har varit väl synliga från omlandet och dels genom upprepat offer på södra boplatsen. Både den ekonomiska, andliga och sociala makten har styrts från Mellanbyn.

Att döma av de feta och humösa fyllningarna i gropsystemen på södra boplatsområdet har med stor sannolikhet offer efter måltider och slakt utgjort det vanligaste offermaterialet. Detta kan ha skett genom att hålla råd och fester med efterföljande rituella offer. Som nämnts tidigare utesluter det stora avståndet till gårdarna i norr (ca 300 m) samt att vapen- och ryttarutrustning förekommer i samma kontext, att benmaterialet har utgjort avfall. Tillflödet av varor kan ha varit betydande eftersom rikligt med material har offrats. De centraliserade offerritualerna på Mellanbyn under främst äldre romersk järnålder har troligtvis sugit upp stora mängder föremål, säd och djur från övriga delar av Hyllieområdet. De styrande på Mellanbyn har härigenom krävt sin tribut, vilket till stor del förklarar den förhållandevis stora fyndfattigdomen i övriga delar av Hyllieområdet.

De styrande på Mellanbyn har därför knutit till sig både den religiösa och ekonomiska makten. De stora måltiderna som bör ha hållits på de stora gårdarna

Friman_text.indd 188 2008-04-11 10:46:17

i norr och efterföljande offerritualer har varit viktiga för att knyta de sociala banden i området men säkert även med främst de välmående gårdarna vid Svågertorp och Lockarp-Fosie. Ritualerna har troligen även varit konstituerande för den sociala rangordningen i hela området. Den direkta kontrollen har Mellanbyn haft över Hyllieområdet samt kustzonen. Den för området samtida bebyggelseomläggningen, koncentrationen av rikedomar på Mellanbyn och dess kontrast med det för övrigt fyndfattiga Hyllieområdet, det centralt belägna gravområdet samt att området avfolkas samtidigt under 300-talet e.Kr. talar för att Hyllieområdet utgör kärnområdet för Mellanbyn. Kusten har varit en viktig kommunikationsled vattenledes, zonen har utgjort goda betesmarker med sina våtmarker, samt havet har varit viktigt för fisket. Delar av det offrade materialet kan ha utgjort betalning för att kunna nyttja kustområdet. Björhem & Magnusson Staaf ser den rumsliga omdisponeringen av kustområdet som en mer ensidig inriktning på boskapsdrift och därmed också öka möjligheterna att koncentrera ägande och makt till vissa gårdar. Vidare menar de att tillgången till kusten bör ha minskat för boplatser ett stycke in från kusten.[361] När makten på Mellanbyn faller drar den med sig de gårdar som står i direkt beroendeställning. Man kan prata om ett fall eftersom all bebyggelse försvinner inom ett tidigare mycket tätbebyggt område med flera större gårdar. Även de underordnade gårdarna med inflytande på Svågertorp och Lockarp-Fosie verkar försvinna samtidigt. Däremot har de båda områdena fortsatt kontinuerlig bebyggelse efter att Mellanbyn upphör som en plats med centrala funktioner. Man kan se att en bebyggelseomläggning ägde rum även i Lockarp-Fosieområdet, genom att stora delar av bebyggelsen flyttas österut närmare backlandskapet. En ny elit etableras i detta nya område under yngre romersk järnålder–folkvandringstid. Svågertorp och Lockarp-Fosie har inte stått i samma beroendeställning till Mellanbyn.

Tydligt är dock att inga motsvarande platser till Mellanbyn har funnits inom de analyserade områdena under äldre järnåldern. De gårdar som har visat spår efter välstånd och lokala offernedläggelser var betydligt mindre. De har säkert haft lägre rang än Mellanbyn och har därför inte getts samma möjlighet att växa sig för starka. Mellanbyn kan ha haft en stark position gentemot bosättningarna i Svågertorp och Lockarp-Fosie genom att ha kontroll över kustzonen och jag delar Björhems och Magnusson Staafs åsikter att gravarna vid kusten kan ha utgjort rättighetsmarkeringar till området.[362] Fynden av järnföremål och kvalitetskeramik i gravarna tyder på ett visst välstånd. När Mellanbyn faller upphör även spåren av gravar i kustområdet. Förutom den rika kvinnograven inom Hyllieområdet så pekar gravgåvorna och samtidigheten mot en tolkning att makthavarna och deras familjer på Mellanbyn även kan ha gravlagts vid kusten i nuvarande Limhamn. Markeringen med gravarna stärker Mellanbyns strategiska läge och är samtidigt en territoriemarkör. Platsens betydelse för andra samtida bosättningar i Hyllieområdet under äldre romersk järnålder tydliggörs av förändringarna under 300-talet. När makten faller på Mellanbyn faller även organisation i Hyllieområdet och samtliga gårdar verkar upphöra. Nya makthavare utanför undersökningsområdet tar över. Orsakerna till dessa förändringar ska diskuteras i det avslutande kapitlet.

361 Björhem, Nils & Magnusson Staaf, Björn 2006:205, 210.

362 Björhem, Nils & Magnusson Staaf, Björn 2006:214.

Friman_text.indd 189 2008-04-11 10:46:17

Friman_text.indd 190 2008-04-11 10:46:17

Mellanbyn i ett Sydskandinaviskt perspektiv

Lokalt har Mellanbyn utgjort en viktig maktfaktor kring Kristi födelse och under äldre romersk järnålder. Det är därför viktigt att studera platsens betydelse i ett större geografiskt perspektiv. Utifrån studier av Kustzonen, Hyllieområdet, Svågertorpsområdet och Lockarp-Fosieområdet kunde vi i förra kapitlet konstatera att det mest påtagliga maktområdet för Mellanbyn var Hyllieområdet medan områdena öster om var relativt självständiga med en kontinuerlig bebyggelseutveckling in i yngre järnålder. De stod dock i ett beroendeförhållande till makten i Mellanbyn som verkar ha kontrollerat Hyllieområdet och kustområdet. De har troligen även varit hierarkiskt underordnade den lokalt styrande makten i Mellanbyn, eftersom inga i närmelsevis så manifesta gårdar och ett så stort välstånd har lokaliserats och troligen inte funnits möjligheter till att växa fram i Svågertorps- och Lockarp-Fosieområdet. Om makten under äldre romersk järnålder var lokalt knuten till storgårdar i södra delen av Malmö är det intressant att försöka finna likartade platser och försöka få en förståelse för deras inbördes kontakter. Mellanbyn har inte uppkommit ur intet utan dess uppkomst och fall är även ett resultat av stora förändringar under perioden yngre bronsålder och äldre järnålder. Platser som nämns i detta kapitel finns utsatta på figur 62.

Under slutet av *bronsåldern* kan man i det Sydvästskånska området se starka influenser från den s.k. urnefältskulturen på kontinenten genom flertalet urnebrandgravar. Flera bronsföremål i urnegravar inom Lockarp-Fosieområdet har tydliga Hallstattinfluenser. Under yngre bronsålder förändras även huskonstruktionen inom Östersjöområdet. Husen blir mindre, treskeppiga och väggarna förses med flätverkskonstruktioner och ersätter de mer resursslösande timmerväggarna.[363] Det är tydligt att kontinentala influenser och utbyten i södra delen av Malmö inte bara har omfattat föremål utan i högsta grad idéer och kunskap inom den Sydskandinaviska sfären. Idéutbytet har haft en viktig betydelse för jordbruksutvecklingen och den stora bebyggelseexpansionen under förromersk

363 Jensen, Jørgen 1997:202.

Friman_text.indd 191 2008-04-11 10:46:17

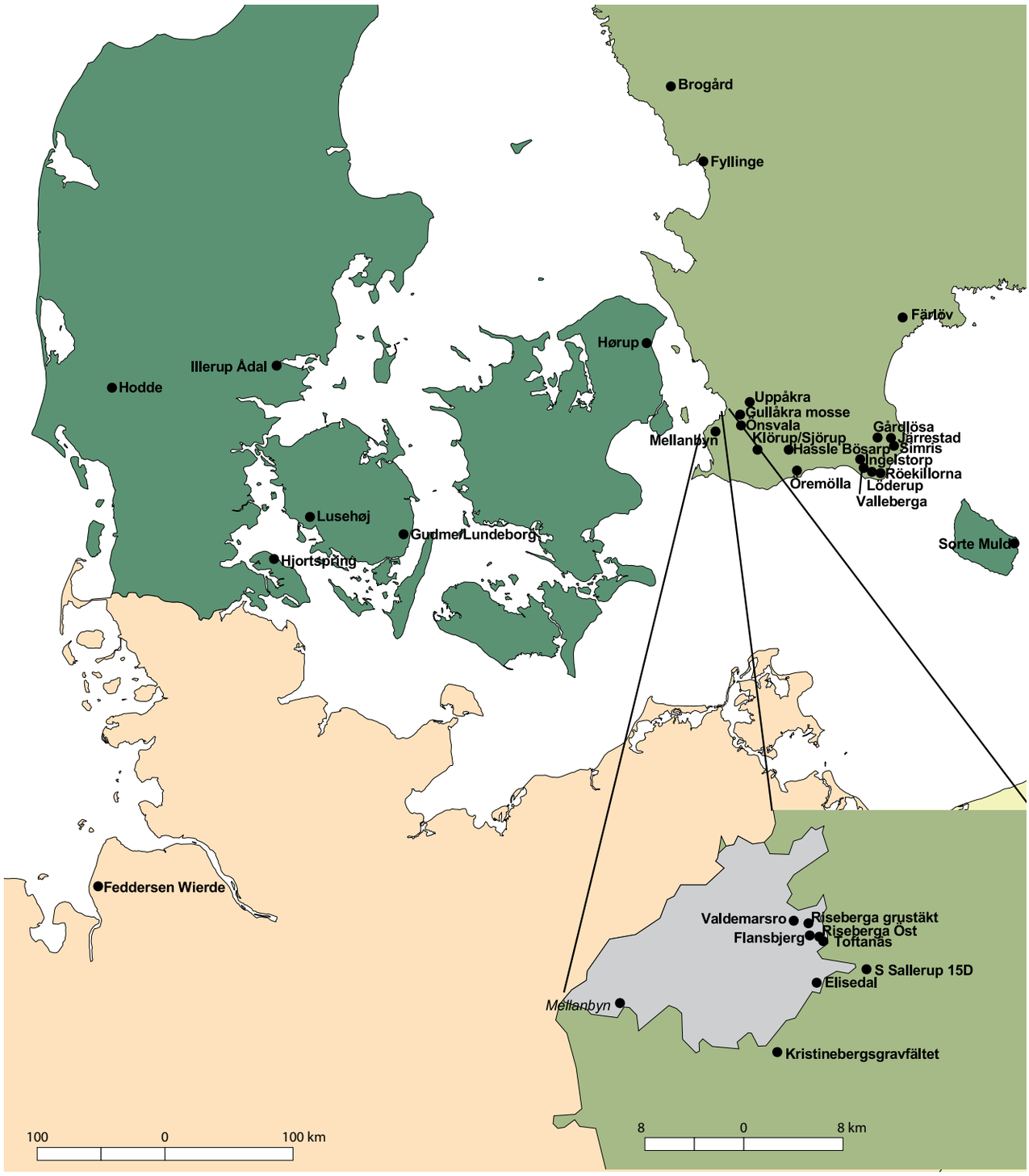

Figur 62. Karta över platser som nämns i texten nedan. Den förstorade bilden visar Malmöområdet.

järnålder har haft god hjälp av att man nu har kunnat bygga huskonstruktioner som har varit mindre resurskrävande både vad gäller arbetsinsats och material.

Gravskick och offer är förknippat med ideologi och föreställningsvärlden. Björn Magnusson Staaf tänker sig dock att begravnings- och offerritualen under yngre bronsålder främst har till syfte att manifestera gemensamma värden för en större grupp människor och mindre att framhålla enskilda individer.[364] Detta får sin tydlighet om man studerar nedläggelserna i Lockarp-Fosieområdet. Även om några individer har fått med sig en hyska av brons som gravgåva eller man

364 Magnusson Staaf, Björn 2003:314.

Friman_text.indd 192 2008-04-11 10:46:18

har offrat en svanhalsnål av brons i en grop, så skiljer sig inte ritualen eller fyndkontexten nämnvärt från övriga begravningar och offernedläggelser i området. Denna uniformitet kännetecknar även det danska gravmaterialet genom yngre bronsålder utan synliga förändringar.[365] Även om syftet med ritualerna är manifestation av gemensamma värden så är de dock initierade och traditionen är upprätthållen av en styrande elit, där uniformiteten i gravseden över stora områden som Skandinavien är en indikation på dess existens. De hade troligtvis inte kunnat få en så stor geografisk spridning utan att ett styrande samhällsskikt har iscensatt, underhållit och uppmuntrat gravritualen.

Till skillnad från äldre förromersk järnålder ska inte uniformiteten under yngre bronsålder förväxlas med en egalitär organisation. Utifrån sina studier av snörkeramiska- och klockbägarkomplexen i Europa, framlägger Ian Hodder en tes om utbredd kulturell uniformitet som en legitimering av eliten och av en ny idévärld utifrån.[366] Troligen har samhället varit hierarkiskt uppbyggt men det är främst det översta samhällsskiktet som manifesteras i form av stora gravhögar som exempelvis Lusehøj på Sydvästfyn med bl.a. beslag från en vagn samt en bronsspann.[367] De stora högarna uppförs ända in i period VI[368] och elitens närvaro i Skåne märks genom bl.a. våtmarksoffer av halsringar.[369] Elitens närvaro syns inte i det arkeologiska materialet för område A–C i södra delen av Malmö samt i de undersökta områdena inom Västkustbaneprojektet, utan här får man i stället intrycket av en låg hierarkisering.[370] I område D (Lockarp-Fosieområdet) skvallrar förekomsten av bronser i några av urnegravarna om ett skiktat samhälle. Uniformiteten i det arkeologiska materialet tyder på ett allmänt accepterande av samhällsordningen. Eliten har troligen haft kontroll över södra delen av Malmö men har sannolikt varit stationerad på annan plats. Ur ett europeiskt perspektiv kännetecknas senare delen av yngre bronsålder av en höjdpunkt i metalldepositioner, välståndskonsumtion och elitärt utbyte.[371] Det är också i bronsålderns slutfas som påkostade depåer upphör och elitens organisation och kulturella ramverk kollapsar.[372] Till stor del var samhällssystemet uppbyggt kring internationellt utbyte av bronser och prestigevaror och den lokala tillgången på järn samt spridningen av kunskapen om dess förädlingsprocess, underminerade bronsålderssamhällets sociala system.[373]

I södra delen av Malmö märks förändringarna tydligast genom ett avbrott i metalldepositioner i gravar i övergången till förromersk järnålder. En annan förändring är en nergång i bebyggelsen 500–400 f. Kr i norra delen av Hyllieområdet. Möjligen kan förändring tolkas som en omläggning till en mer kollektiv struktur. Endast ett mindre husbestånd med en överlappande datering har registrerats från denna period (se Appendix). Dock finns en kontinuitet där boplatsoffer i gropsystem, gropar och brunnar fortsätter i hela undersökningsområdet. Liksom i Malmöområdet deponeras rikliga mängder boplatsmaterial i lertäktsgropar i västra Skåne under yngre bronsålder.[374] Kristiansen pekar på att även om elitens aristokratiska släktideologi kollapsar, så överlever jordbrukssamhället genom att produktionen omorganiserades till familjegården som basenhet och med ett mer

365 Jensen, Jørgen 1997:200.
366 Hodder, Ian 1990:175.
367 Thrane, Henrik 1984.
368 Jensen, Jørgen 1997:200 f.
369 Helgesson, Bertil 2002:119.
370 Carlie, Anne 2005a:426; Strömberg, Bo 376.
371 Bradley, Richard 1984:132; Kristiansen, Kristian 1998:94.
372 Kristiansen, Kristian 1991:31.
373 Kristiansen, Kristian 1998:211.
374 Artursson, Magnus 2005a:152.

Friman_text.indd 193 2008-04-11 10:46:18

permanent markägande.[375] Brandgravstraditionen fortsätter även om påträffade gravar är få från övergångsperioden. Vi kan nu konstatera att även om den yngre bronsålderns elitära strukturer försvinner så fortsätter traditionen av uppförande av lerklinade treskeppiga hus, permanent markägande, deponering av föremål och jordbruksprodukter i gropar samt fortsatt brandgravskick och återbruk vid gravplatser[376] in i *förromersk järnålder* i sydvästra Skåne. M.a.o. bygger det förromerska järnålderssamhället i stort på traditioner från yngre bronsålder och ska i mindre mån ses som ett kulturbrott för det breda samhällsskiktet i Sydvästskåne. I den äldre fasen av förromersk järnålder är gravfynden dock mycket få och Magnusson Staaf får nästan intrycket att man medvetet försöker undvika individualitet i gravskicket.[377] Exempelvis saknar de fem brandgravarna från perioden på Kristinebergsgravfältet, Oxie sn. helt gravgåvor och består endast av enkla sotgropar.[378] Bilden är likartad i Danmark med få rika gravar menar Helgesson.[379] Däremot fortsätter offertraditionen med värdeföremål i våtmarker, vilket antyder att syftet inte var att manifestera en närvarande elit utan avspeglar mera en föreställningsvärld med gudaoffer. Helgesson ser här ett likartat mönster i det skånsk-danska offermaterialet som ett tecken på gemensamma och samlade samhällsfunktioner där bl.a. arm-, halsringar och ljunitsspännen var vanliga offrade föremål.[380] Ca 15 km nordost om Mellanbyn har en halsring påträffats i Gullåkra mosse, Brågarp sn.[381] På Mellanbyn men även i södra delen av Malmö är offertraditionen knuten till boplatserna i form av depositioner i gropar, gropsystem och brunnar. Offermaterialet är deponerat i kontexter som under perioden nyttjats kollektivt, vilket tyder på att gemensamma värden har ritualiserats. Det är viktigt att konstatera att vardagsritualen lever kvar och dess värderingar tar man med sig in i äldre järnålder. Boplatsoffer verkar vara ett särdrag som speciellt förknippas med Malmöområdet.[382] Vi måste här hålla i minne att det är i Malmöområdet som de mest omfattande boplatsundersökningarna har gjorts. Dessutom är det inte självklart vad enskilda arkeologer tolkar som offer eller avfall. I vilket fall så är boplatsoffer en allmän indikation på att lokala traditioner blir mer utmärkande under förromersk järnålder, även om influenser inom det gamla urnefältsområdet fortsättningsvis påverkar Sydvästskåne. Främst märks detta genom bebyggelse-, jordbrukstekniska- och politiska förändringar.

Samtidigt som spår efter aktiviteter i undersökningsområdet i södra delen av Malmö är förhållandevis få i övergången till förromersk järnålder, beskrivs aktiviteterna i Centraleuropa som mycket konfliktfyllda och turbulenta, i samband med att La Tène kulturen bl.a. övertar handeln inom de Hallstattdominerade områdena.[383] I samband med detta blir samtidigt flera platser fortifierade[384], vilket är tydliga tecken på spänningar. Bebyggelsen i södra delen av Malmö är i inledningsskedet av förromersk järnålder fortfarande spridd i landskapet. Fram t.o.m. äldre förromersk järnålder verkar det som ny ”orörd” mark kunde tas i bruk, vilket tillsammans med frånvaron av fynd i gravarna kan tolkas som en egalitär ideologi har varit rådande.[385] Ingegerd Särlvik menar att det är först när ett område till fullo är ekonomiskt exploaterat som ett stratifierat samhälle upp-

375 Kristiansen, Kristian 1991:32, 39.

376 Carlie, Anne 2005b:269; Strömberg, Bo 2005:376.

377 Magnusson Staaf, Björn 2003:316.

378 Rudebeck, Elisabeth & Ödman, Chatarina 2000:217.

379 Helgesson, Bertil 2002:34.

380 Helgesson, Bertil 2002:34.

381 Räf, Erika 1996.

382 Helgesson, Bertil 2002:114.

383 Kristiansen, Kristian 1998:290, 291.

384 Bradley, Richard 1984:134.

385 Kristiansen, Kristian 1991:33; Björhem, Nils & Magnusson Staaf, Björn 2006:193.

Friman_text.indd 194 2008-04-11 10:46:18

kommer.[386] Det är först under 300-talet f.Kr. som bebyggelsen inte bara tenderar att öka utan även att koncentrera sig till höjdlägen. Primärt tolkar jag detta som resultatet av en jordbruksteknisk lösning, men grupperad bebyggelse ger även ett visst skydd samtidigt som den ger människor större social kontroll. Tecken på konflikter i samhället är inte så stora i det arkeologiska materialet från äldre förromersk järnålder i Sydvästskåne. Dock vittnar boplatsfynd av benlansspetsar från Riseberga Öst, i Burlövs socken,[387] Valdemarsro, Malmö stad[388] samt Södra Sallerup 15D, Södra Sallerup socken[389] att spänningar även fanns under denna period i regionen.

Hedeager betonar de starka regionala grupperingarna med bybildningar och stora släktbaserade gravfält utifrån studier av det danska materialet från äldre förromersk järnålder.[390] Det är ur denna kulturmiljö som den nya framväxande eliten har sin anknytning, d.v.s. eliten under övergången yngre förromersk järnålder – äldre romersk järnålder har en stark lokalhistorisk anknytning. En sådan koppling var inte lika tydlig i den elitbaserade yngre bronsåldern. En förklaring till förändringen är till stor del järnets introduktion. Den lokala tillgången till råmaterialet gör att eliten kan växa fram ur en miljö där släktrelationerna redan är starka. Däremot var eliten under yngre bronsålder mer beroende av bronsets handelsvägar, och har därför styrt maktens lokalisering. Verkstadsplatser med järnframställning i anslutning till boplatser börjar därför dyka upp under förromersk järnålder. Som exempel kan nämnas Flansbjer, Burlöv sn.[391] och i yngre delen av förromersk järnålder Önsvala, Nevishög sn.[392] och Elisedal, Husie sn. där bl.a.13,6 kg järnslagg påträffades.[393] Metallhantverk har troligen även ägt rum på boplatsen Riseberga grustäkt, Husie sn. Där påträffades förutom järnslagg en bronsring, dräktnål i brons och järn samt två knivar av järn[394] och på Riseberga Öst, Husie sn.[395] I detta sammanhang ska nämnas den stora gården vid Fyllinge i södra Halland. Här har påträffats ett drygt 52 m långt hus från förromersk järnålder samt tre järnframställningsugnar och järnslagg.[396] Möjligen har Fyllingegården försörjt flera gårdar lokalt i området. Mycket tyder annars på att ett stort antal enskilda gårdar hade sin egen lokala tillverkning av metallföremål under förromersk järnålder.

I södra delen av Malmö kan vi se att de egalitära strukturer som är synliga i det arkeologiska materialet till stor del kan förklaras med att tillgången på jordbruks- och betesmark har varit stor under äldre förromersk järnålder. Möjligheterna till expansion har gett en del gårdar ett ekonomiskt försprång. Det är troligen utifrån dessa gårdar och i synnerhet från Mellanbyn som initiativ till en bebyggelseomläggning har tagits ca 150 f.Kr. Bebyggelsen koncentrerades till byliknande strukturer i syfte att frilägga mer jordbruksmark. Även om inte lika stora yttäckande undersökningar har gjorts utanför Malmöområdet, så finns spåren efter andra bebyggelsekoncentrationer i Sydvästskåne.

Under *yngre förromersk järnålder* är den allmänna tendensen i Sydskandinavien att boplatserna blir större och förlagda inom en avgränsad yta. Denna process får sin start ca 150 f.Kr. i mitt undersökningsområde och förändringen sker

386 Särlvik, Ingegerd 1982:124.

387 MHM 7371. Samuelsson, Bengt-Åke 1996b.

388 Lindahl-Jensen, Barbro 1992.

389 Magnusson Staaf 2000:172 (figur), 173.

390 Hedeager, Lotte 1992:196.

391 Samuelsson, Bengt-Åke 1996a.

392 Wallin, Lasse 1996.

393 Kling, Jörgen 1995.

394 Lindahl, Barbro 1980.

395 Eliasson, Laila 1996.

396 Wranning, Per 2005:104, 121 ff.

Friman_text.indd 195 2008-04-11 10:46:18

samtidigt som en betydande befolkningsökning äger rum. Kristiansen ser även 150 f.Kr. som en viktig tidpunkt och menar att bebyggelseexpansionen avstannar i det danska materialet och han ser i århundradet f.Kr. belägg för en ny krigarelit i gravarna samt uppkomsten av stora gårdar i vissa bybildningar.[397] Det är fr.o.m. nu och fram till övergången mot äldre romersk järnålder som flera av de lokala maktcentran och platser med centrala funktioner knutna, börjar få sin lokalisering och etablering. Som exempel utanför Sydvästskåne kan nämnas Sorte Muld på Bornholm.[398] Intressant är att Uppåkra[399] också beläget i Sydvästskåne börjar växa fram vid denna tid. Liksom på Mellanbyn kan eliten i regionen knytas hit och utifrån hittills gjorda undersökningar motsäger inte det arkeologiska materialet att de båda platserna kan ha innehaft en likvärdig samhällsposition vid Kristi födelse. Kontakter mellan dessa båda platser bör ha ägt rum, men inga spår av konflikter dem emellan kan konstateras. Toftanäs roll i detta sammanhang är mera osäker. Stora inhägnade gårdar talar för ett större välstånd,[400] men inget fyndmaterial skvallrar om eventuella centrala funktioner har varit knutna till platsen. En ökad konkurrenssituation i Sydvästskåne är påtaglig fr.o.m. Kristi födelse. Carlie och Helgesson menar att det främst märks genom förekomsten av en relativt stor andel vapenfynd, anläggandet av storgårdar och skelettgravar i området.[401] Möjligen har platserna utgjort två av flera som har konkurrerat om makten på ett mer lokalt plan i Sydvästskåne. På Jylland verkar ett mer spänt förhållande ha ägt rum. En förtätning av 86 hus totalt fördelat på tre faser på Hodde,[402] kan inte bara ses som ett kontrollbehov initierat av huvudgården eller som rent jordbrukstekniska skäl i syfte att frilägga mer åker- och betesmark eller att kontrollera djuren, utan bör även ses som ett gemensamt skydd mot ett fientligt omland.[403] Ännu tydligare märks detta på den i närmaste fortifierade Borremose-boplatsen med vall och vallgrav runt om.[404] På sju jylländska platser har även påträffats s.k. hålbälten med tillspetsade stolpar i hålen. De utgör flera täta rader av stolphål och har utifrån Caesars beskrivning likställts med minfält.[405] Tät bebyggelse på skyddat läge från perioden finns även på Brogård i södra Halland.[406] I Sydvästskåne fortsätter bebyggelsen och de större gårdarna att växa i omfång, vilket tyder på att flera aktörer har möjlighet att förstärka sin maktposition och öka sitt välstånd.

De rituella nedläggelserna i gropar, gropsystem och brunnar som har ägt rum under hela förromersk järnålder intensifieras nu och strax före Kristi födelse koncentreras dessa aktiviteter mer till huvudgårdarna. Man kan här återknyta till den elitära samhällskris som ägde rum i slutet av yngre bronsålder. Boplatsoffren kan ha tjänat som en markör för rättigheten till gården och marken när den gamla maktstrukturen faller. Traditionen med boplatsoffer i övergången till *äldre romersk järnålder* lever alltså kvar sedan yngre bronsålder. Nu tjänar ritualen även som en markör för elitens tradition till makten, vilket manifesteras genom anfäderskult. Björhem och Magnusson Staaf vill även hävda att gravar som ligger i anslutning till bebyggelse var en viktig markör för att förstärka intrycket av kontinuitet med likartade traditioner och markanspråk.[407] Syftena med nedläggelser-

397 Kristiansen, Kristian 1991:33.

398 Watt, Margarethe 1991.

399 Helgesson, Bertil 2002:47.

400 Persson, Jan 1998:72.

401 Carlie, Anne 2005b:475; Helgesson, Bertil 2002:118.

402 Hvass, Steen 1988:55 f.

403 Se liknande resonemang i Rindel, P. O. 1999:91 f.

404 Hvass, Steen 1988:59.

405 Jensen, Jørgen 2003:96 f.

406 Carlie, Lennart 2003:247 f.

407 Björhem, Nils & Magnusson Staaf 2006:214.

Friman_text.indd 196 2008-04-11 10:46:19

na har tidigare beskrivits mer ingående. Den makt som etableras i slutet av yngre romersk järnålder, kan till stor del ha fått sin acceptans från omlandet genom att knyta sociala band genom ritualen och därigenom hävt den konfliktsituation som annars skulle kunna ha uppstått med följd att etableringen hade försvårats. Den här typen av ritualer finns inte tydliggjorda i det jylländska materialet, vilket möjligen kan delvis förklara det instabila läget där. Däremot förknippas Jylland med de stora vapenoffren i mossarna t.ex. Hjortspring och Illerup Ådal[408] vilket tyder på att äldre järnålder har varit konfliktfylld. Offer i brunnar är däremot mera omfattande i det brittiska materialet och enligt Hutton nedlades keramik vid dess konstruerande medan keramik och djurben speciellt från hundar deponerades vid brunnens förstörande.[409] Därför är det troligt att boplatsoffer är vanligare även utanför Sydvästskåne och större boplatsundersökningar skulle kunna ge svar på detta.

Grunden för det välstånd som synliggörs kring Kristi födelse är till största delen jordbruk och boskapsskötsel. De storgårdar som växer fram under äldre romersk järnålder i Malmöområdet utmärker sig genom mer monumentala långhus än övrig lokal bebyggelse. Viktigt att konstatera är att långhusen har stall och även innehåller spår av beredning och/eller lagring av jordbrukprodukter. På Mellanbyn och andra platser finns även mindre uthus som möjligen kan tolkas ha haft en verkstadsfunktion som på Hyllie 155:91 och Nya Annetorpsvägen. På Mellanbyn understryker hägnader och fägator djurhållningen som en av de viktigaste näringarna, medan skalkorn har varit den vanligaste odlade grödan. Även om Hedeager har visat på att storbonden har en ledande roll i samhället, målar hon upp en ny klass av krigare och hövdingar utifrån de danska gravfynden från yngre förromersk järnålder och äldre romersk järnålder.[410] De två brandgravarna från Färlöv, Färlöv sn med bl.a. en östlandskittel, två dubbeleggade svärd, två spjutspetsar, två lansspetsar, två sköldbucklor, två par sporrar[411] samt brandgraven från Öremölla, Skivarps socken där det framkom romerskt glas, en ringbrynja, flera järnvapen samt en sporre i en bronskittel,[412] utgör de rikaste vapengravarna från perioden i Skåne. Även om rikare vapengravar skvallrar om militärideologiska ideal vittnar stora gårdar, ett rikt benmaterial samt omfattande makrofossilanalys på att en ledande jordbruksfunktion har utgjort personens viktigaste och mest omfattande samhällsroll. Hedeager hävdar att vapen i gravar är en maktmarkering för få utvalda personer.[413] Likaså bör vapenfynden i Mellanbyn betraktas som en manifestation av storbondens makt. På Själland däremot har makten en mer aristokratisk framtoning, vilket den betydande mängden romerska importföremål vittnar om. Samtidigt saknas här de stora manifesta gårdar som man påträffar i Skåne under förromersk och äldre romersk järnålder.

En viktig kunskap vid studiet av materialet från Mellanbyn och jämförelsen med omlandet är att den nya eliten uppstår och får sin legitimitet inom bondebefolkningen samt utövar sin makt från storgårdarna. Förekomsten av prestigeföremål (ofta med romerskt ursprung) i gravar och offerplatser får inte ensidigt användas som måttstock för att definiera makt och inflytande under äldre romersk järnålder, speciellt inte när det gäller Skåne. Det ekonomiska överskottet från jordbruket gör det möjligt att knyta de nödvändiga band som behövs för maktutövningen samtidigt som överskottet även manifesteras i en legitimering av den nyvunna makten. Maktfunktionen i samhället verkar ännu inte vara upp-

408 Randsborg, Klavs 1995; Ilkjær, Jørgen 2000.

409 Hutton, Ronald 2003:231.

410 Hedeager, Lotte 1992:197.

411 Björk, Tony 1998.

412 Nicklasson, Påvel 1997:94.

413 Hedeager, Lotte 1992:138.

Friman_text.indd 197 2008-04-11 10:46:19

delad utan samma familj kan ha det administrativa och sociala ledarskapet som hövding, det ekonomiska som storbonde, den politiska-ideologiska makten som krigare samt det rituella ledarskapet vid kollektiva offer.

Även om metallföremål endast tillverkades i mindre skala på Mellanbyn har troligen vapen, smycken och beslag införskaffats till platsen genom handel/utbyte eller som betalning/tribut. Kontrollen över de statusgivande föremålen genom förädling och produktion har inte ägt rum på Mellanbyn. Däremot har verkstadsplatser som Hørup på Nordöstsjälland[414] och Uppåkra sin etablering fr.o.m. tiden runt Kristi födelse. Även om enskilda gårdar fortfarande har lokalt metallhantverk så blir nu hantverket mer specialiserat och centraliserat. Denna geografiskt närbelägna konkurrens om kontrollen över prestigeföremålen får sin tydlighet under äldre romersk järnålder inom området Sydvästskåne och östra Själland. Flera verkstadsplatser blir betydelsefulla under perioden i Sydskandinavien och det är här som nya maktcentran växer fram och får sin konsolidering under yngre romersk järnålder. Viktiga att nämna är Sorte Muld på Bornholm, Feddersen Wierde vid Nordtyska kusten[415] och Gudme/Lundeborg på Fyn.[416]

Mellanbyns storhetstid är onekligen äldre romersk järnålder. Som tidigare nämnts saknas dock helt romersk import på platsen. Det kan ses som platsens styrka eftersom man har kunnat manifestera sin position utan beroende av långväga kontakter och tillgången på lyxvaror. Intressant är även att guldpärlan i Lockarp och de romerska glasfragmenten vid Svågertorp inte kan förknippas med makt eller större välstånd. Detta tyder på att eliten ännu inte har ett kontaktnät knutet till romersk import. Förutom Mellanbyn och Toftanäs bör boplatsen Klörup 10:16, Sjörup 5:13, V. Alstad sn nämnas. Den har under framförallt äldre romersk järnålder visat på välstånd och ett lokalt inflytande. Här påträffades sju långhus och ett grophus samt fynd av bitguld, guldfolierad glaspärla, järnföremål, smide och järnframställning samt ett mycket rikligt keramikmaterial.[417] Det är dock först under yngre romersk järnålder som importföremålen får mer avgörande betydelse. De var viktiga för gåvoutbytet för att skapa allianser under maktstridigheter.[418] Det är som statusmarkörer och alliansskapare som importfynden var viktiga. Hedeager förtydligar detta påstående när hon konstaterar att fyndsammansättningen var mindre viktig och att det var fyndmängden som var avgörande under romersk järnålder.[419] Randsborg tillägger att om föremålen var gjorda av för Skandinavien värdefulla material blev de ofta nersmälta som t.ex. skedde med denarer.[420] Den nya eliten är uppbyggd kring kontrollen och handeln med främst romerska varor men även av kontrollen över inhemsk tillverkning av metallföremål. Ulla Lund Hansen har utifrån gravfynd visat på hur den romerska importen har koncentrerats till östra delen av Danmark i övergången till yngre romersk järnålder och hur vissa föremål har spritts till andra delar av Skandinavien, däribland Skåne.[421] Det gemensamma för Sorte Muld, Feddersen Wierde, Gudme/Lundeborg och Uppåkra är att de ingick i kontaktnät där handel med exklusiva föremål var en viktig makt- och välståndsfaktor. Detta är en viktig orsak till deras starka position. På dessa platser finns spår efter import och metallhantverk. Mellanbyns avsaknad av de viktiga kontaktnäten samt produktionskontrollen av värde- och prestigeföremål blev också den gamla maktstrukturens fall under *yngre romersk järnålder*. Detta gäller även gårdar eller

414 Sørensen, Søren 2000:54.

415 Watt, Margrethe, 1991; Haarnagel, Werner 1979.

416 Jørgensen, Lars 1995; Thomsen, Per O. 1991.

417 Bergenstråhle, Ingrid & Stilborg, Ole 2002:562 ff.

418 Helgesson, Bertil 2002:137 f.

419 Hedeager, Lotte 1992:134.

420 Randsborg, Klavs 1991:161.

421 Lund Hansen, Ulla 1987.

Friman_text.indd 198 2008-04-11 10:46:19

byar som har haft möjligheten att införskaffa exklusiva föremål men som inte har haft kontroll över den långväga handeln och/eller den inhemska produktionen. Det är intressant att jämföra utvecklingen på Mellanbyn och Feddersen Wierde eftersom det är endast här som det är möjligt att spåra framväxandet av platser med centrala funktioner utifrån mindre och enklare gårdsenheter. De äldsta faserna på båda platserna utgör ordinära gårdar med en ekonomi baserad på jordbruk och boskapsskötsel. Vid Kristi födelse växer gårdarna och andelen nötboskap ökar markant. Under äldre romersk järnålder märks elitens närvaro genom flera prestigefynd. Den stora skillnaden var att på Feddersen Wierde utvecklades samtidigt metallhantverk och handeln med romerska riket[422] medan metallföremålen på Mellanbyn troligen är tillverkade utanför platsen men i närområdet. Detta kan vara en viktig förklaring till att Mellanbyn upphör i början av yngre romersk järnålder medan Feddersen Wierde har en stark ställning in i folkvandringstid. Utifrån ^{14}C-dateringar verkar även gårdarna på Toftanäs ha försvunnit när vi kommer in i yngre romersk järnålder.[423] Makten i Sydvästskåne är nu koncentrerad till Uppåkra, medan Gudme med handels- och verkstadsplatsen Lundeborg är maktfaktorn på östra Fyn.[424] Att hitta något motsvarande i sydöstra Skåne är däremot svårare. Området är däremot mycket rikt på rika mans- och kvinnogravar på flera gravfält vid bl.a. Simris, Ingelstorp, Gårdslösa, Löderup och Valleberga och de tidigare nämnda offerplatserna Röekillorna och Hassle Bösarp. En synnerligen rik kvinnograv har påträffats vid Järrestad. Bland gravgåvorna fanns praktspännen och en dryckesservis, vilka tyder på vida kontakter i Skandinavien.[425] Befolkningen på Svågertorpsområdet och Lockarp-Fosie verkar aldrig ha varit i centrum eller ha varit föremål för maktstridigheterna utan en kontinuerlig bebyggelse in i yngre järnålder finns på båda områdena. Enligt Björhem & Magnusson Staaf kan större gårdar eller gårdskomplex vid Lockarps bageri ha utgjort en lokal maktbas vid denna tidsperiod och den lokala aristokratin har erkänt och haft kontakt med den regionala makten i Uppåkra.[426] Andra tecken på välstånd och lokal makt finns i närområdet. På Kristinebergsgravfältet strax öster om Lockarp-Fosieområdet har påträffats rika kvinnogravar från yngre romersk järnålder innehållande bl.a. fibulor, beslag, pärlor, bronsnålar och glas tillverkat utifrån romerska förebilder.[427] Undersökningsområdet i södra delen av Malmö har under perioden haft enskilda och inflytelserika familjer knutna till området medan den centrala makten haft sitt säte i Uppåkra dock utan direkt lokal anknytning till Malmöområdet.

Det unika med Mellanbyn är inte bara att den har utgjort en plats med centrala funktioner utan att man tillsammans med resultaten från undersökningarna i omlandet kan börja besvara frågor som när, var, hur och varför ett elitärt samhälle har växt fram. Eliten under yngre bronsålder var till stor del beroende av kontinentala kontakter genom handel med prestigevaror och föll därför när dessa bröts. Det är ur denna så kallade ”krisperiod” under slutet av bronsåldern som äldre järnålderssamhället har sprungit. För de flesta som levt under denna period verkar inte turbulensen i de övre skikten ha haft en avgörande betydelse för det dagliga livet. Vad man har kunnat se i mitt undersökningsmaterial är att ett individ- och elitbaserat yngre bronsålderssamhälle har följts av en mer egalitär och kollektiv samhällsuppbyggnad under äldre förromersk järnålder. Likheten mellan perioderna är samtidigt de individuella och privata dragen med fortsatt tradition av enskilda brukningsenheter och en mer privat offerritual. Den nya

422 Haarnagel, Werner 1979:296, 308, 318 ff.

423 Persson, Jan. 1998:70, tab. 1,

424 Sørensen, Søren A. 2000:57.

425 Söderberg, Bengt 2005:69 f.

426 Björhem, Nils & Magnusson Staaf 2006:244 ff.

427 Rudebeck, Elisabeth & Ödman, Chatarina 2000.

Friman_text.indd 199 2008-04-11 10:46:19

elitens framväxt under yngre förromersk järnålder verkar inte vara ett resultat av individuell maktkamp, utan har utvecklats i kraft av kollektivet. Den nya eliten är framvuxen ur den lokala bondebefolkningen och manifesterar sin makt genom hävd. Offerritualen på boplatserna i södra delen av Malmö har, som diskuterats tidigare, sitt syfte i att hävda rätten till marken och gården, manifestera sin ställning och sin anknytning till förfäderna. Traditionen kan spåras bakåt till den turbulenta perioden under yngre bronsålder. Genom traditionen kan en innovation få en kulturell acceptans. De nya militära idealen och elitära ideologin har på Mellanbyn manifesterats inom den rituella traditionen. Nya idéer om byggnadskonstruktioner och effektivisering av jordbruket har även inneburit stora samhällsförändringar genom jordreform och fast tomtindelning. Att de stora byliknande strukturerna kunnat uppstå under en så kort period i äldre romersk järnålder, har en förklaring i en redan etablerad kollektiv samhällstradition. Den viktiga grunden till välståndet på Mellanbyn utgörs av skalkorn och nötboskap och man är inte längre lika beroende av införseln av prestigevaror för att etablera makten över ideologin, föreställningsvärlden och ekonomin som under bronsåldern utan kan stå på egna ben. Däremot kunde Mellanbyn inte upprätthålla makten i takt med en ökad konkurrenssituation där specialiserat hantverk och ett utvecklat kontaktnät var viktiga parametrar för maktutövningen. Under yngre romersk järnålder upphör Mellanbyn som lokalt maktcentrum och bebyggelsen försvinner från området. Samtidigt förskjuts bebyggelsen österut inom Lockarp-Fosieområdet. Eliten är inte längre lika platsanknuten utan etableras på nya områden eller på nya platser inom samma område. Liksom under yngre bronsålder blir eliten mer individuell och utåtriktad och dess styrka ligger inte i traditionen och rätten till marken.

Friman_text.indd 200 2008-04-11 10:46:19

Summary

INTRODUCTION

Mellanbyn is a ridge between the villages of Hyllie and Bunkeflo, about 3 km in from the Öresund coast in the southern part of Malmö. Extensive remains have been found here of two settlement and activity areas with continuity from at least the fourth century BC to the fourth century AD, that is to say, unbroken settlement phases for roughly 600–700 years. The place had its heyday from the time around the birth of Christ up to the start of the fourth century, during which time it can be described as a place with central functions.

Mellanbyn is well demarcated and has been well excavated. There is a rich body of artefacts and the structures are distinct. I shall argue that it is possible on this site to follow the development of an emerging elite during the Early Roman Iron Age, and I shall compare this setting with non-elite settings in the well-investigated surrounding areas. Here we have the possibility to answer the questions *how* and *why* an elite emerged at Mellanbyn. It is also possible to determine *when* the settlement was established and abandoned, and to some extent to detect the *scale* of the place's impact on the vicinity. What is particularly interesting is that one can follow this course of development despite the lack of imported luxury goods from the continent. What is extra fascinating about the material from the Early Iron Age in southern Malmö is the potential to geographically demarcate an area to which different societal functions were attached, and also to localize individual farms from where power was exercised. The question is which function or functions should be linked to a geographically delimited area or place and how great an impact this area or place had to have on the surroundings to deserve the name of a central place. Since the term *central place* is so diluted nowadays that it is difficult to reach agreement about a definition, I have avoided using it in the dissertation and shall instead discuss *places with central function(s)* and try to specify whether the functions are of a local or regional kind.

It is the vigorous development in the Malmö area that has enabled large-scale archaeological excavations. Large areas have been stripped, uncovering the extensive remains that are the subject of this dissertation. The work comprises a total of 100 excavations in southern Malmö. The dissertation can be divided into two parts, the first of which is a detailed analysis of three excavations concerning

Friman_text.indd 201 2008-04-11 10:46:19

Mellanbyn. In the second part I study the more general development of society, relating Mellanbyn to the surrounding area as well as to the region as a whole.

The aim can therefore be summed up as being to study the development of society from an individual–collective and egalitarian–elite perspective in the Late Bronze Age and the Early Iron Age. The point of departure for the study is the settlements at Mellanbyn and the hinterland in southern Malmö. Another aim is to place Mellanbyn in a broader context by discussing comparative material from Scania and to some extent from Denmark. My work is geared to trying to understand changes in the world of ideas, patterns of action and social organization on the basis of changes in settlement, the use of the landscape and deposition patterns of objects. Finally, my ambition is to achieve a grasp of the cultural sphere and mechanisms of change that governed actions and ideas during the Late Bronze Age and Early Iron Age.

CULTURE AND CHANGE

People's cultural space, as I see it, can be divided into three basic constituents: people as social beings, their ideas, and their actions. In other words, a culture comprises our material and non-material needs, our ideals, and our relations to each other. The basic constituents are integrated in each other and cannot be studied in isolation if one wants to understand cultural changes in a long-term perspective. This means that an action can have more than one motive.

Individual–collective, egalitarian–elite

The conceptual pairs of individual–collective and egalitarian–elite are central in the dissertation. They are applicable to the description of the patterns of action and the settlement structures displayed by the excavated material. When I use the term *individual* it refers not just to an individual person but also to a family or household as a unit. In a corpus of archaeological material from the Early Iron Age, the individuality in egalitarian structures can be interpreted in terms of the wealth of variation and we can see the traces of private rituals, while the collectivism simultaneously expresses interaction and constitutes the power factor of the egalitarian structure. In elite structures, on the other hand, the individual stands out from the collective by performing manifest actions. Here power is linked to a person or kindred and is usually inherited. The collective that makes up the majority of the members of the society is subordinate to the power wielded by the elite. This gives traces of uniformity in the archaeological material. I believe that settlements with boundary markers and resource areas are more suitable for studying from an egalitarian or elite perspective than grave material, where burial rituals may have had a unifying symbolic and identity-creating significance rather than demonstrating real power.

Ideas and actions

Based on deposition patterns and the choice of deposited objects, one can see that the elite in the Early Roman Iron Age in southern Malmö manifested, on the one hand, military ideals and ideals associated with agriculture, and, on the other hand, the prevailing beliefs through ritual and economic actions. Ritual can be seen here as an economic investment with the expectation of return favours from gods or ancestors. The material investment in the ritual is also social, with the goal of forging alliances, achieving higher status, or displaying one's position. The aim of ritual and other conscious actions is really, at bottom, to bring about change but also the opposite, to prevent change. Based on the material it may be noted that ritual is an action that can have religious, ideological, social, or economic motives. In the Early Iron Age we notice several innovative features,

Friman_text.indd 202 2008-04-11 10:46:19

but in my opinion it is mainly tradition that is manifested through the ritual in southern Malmö.

Economy, social patterns, beliefs, and ideology must be studied together. What can be detected in the archaeological material is a series of actions of an individual or collective kind, intended, for example, to manifest ideas within a conscious and ongoing process of change. In archaeological material it is also possible sometimes to detect actions that were intended to deliberately maintain traditions without visible manifestations. An understanding of the mechanisms that govern changes, and an awareness that actions can have several different motives, is essential, in my view, if we are to understand changes in society during the period Late Bronze Age–Early Iron Age. The aim of the dissertation is to study societal development from an individual–collective and egalitarian–elite perspective and to examine the mechanisms of change that steered actions and ideas in the period, which I regard as crucial for understanding the emergence of Early Iron Age society in southern Malmö.

MELLANBYN

The site is in a strategic location on a height (the highest point of which is 17.5 m above sea level) approximately 3 km from the coast. It is surrounded by wetlands in three directions: west, south, and east. The easiest way to get here dry-shod was thus from the north, and the inhabitants had good control over people approaching the place. Apart from the fact that the height was an attractive settlement location, the soil composition was also ideal for extraction of resources, especially clay.

Excavation history and field methodology

There have been three major excavations at Mellanbyn (see figure 5). The first took place in the late summer and the whole autumn of 1999 (Vintrieleden). The result was that traces of a total of 16 houses were discovered and dated typologically to the Pre-Roman Iron Age. They were interpreted as having been part of different farm settlements. At an early stage a first pit system was excavated (A570). It was then discovered that the pit system had a later find-bearing subsidence layer at the top and an earlier phase under it consisting of small pits and a well. It was obvious that from then on it was necessary to distinguish the top layer from the underlying pits. The pit systems were given high priority, investigated by metal detector and stripped in thin layers after the investigations. Among other things, the detector survey yielded several extraordinary iron objects.

After the excavations in 2000 of the Hyllie sports ground and Ekostråket, we were able to distinguish two settlement phases, an older one in the southern part and a younger one in the north. Since the southern settlement was already well investigated, it was important to use similar methods to obtain comparative material for the analysis of the northern settlement. The border of the entire northern settlement site and the parts of the southern settlement covered by the development were stripped by machine. The area of post-holes in the north was subject to fine cleaning to give an idea of the fencing system and the buildings. A large number of pits were also investigated, and the filling in some was water-sieved. A great deal of the work was focused on pits and pit systems on the southern site. The filling from four test squares was water-sieved in 2 mm meshes from the machine-stripped surface down to the bottom, yielding large amounts of seeds and fish bones. Because large areas were examined in the topsoil by metal detector, we noted that the metal objects were deposited in the pit systems and were not evenly spread over the habitation area.

In 2002 there was a final excavation of the southernmost part of Mellanbyn as part of the City Tunnel Project. A concentration of Early Iron Age settlement

Friman_text.indd 203 2008-04-11 10:46:20

was found on the ridge. Along the edge of the ridge there was also a large number of hearths and in the lower parts there were wells. Pits and pit systems were investigated by metal detector and it was found that the largest amount of finds was concentrated in the central parts of the southern site. In all three excavations macrofossil samples were retrieved from the post-hole fillings in the houses discovered, partly for ^{14}C analysis but also for environmental archaeological analyses.

THE ORGANIZATION OF MELLANBYN

Based on the localization of buildings, the resources used, and deposited artefacts, I have chosen to divide Mellanbyn into 13 areas. The aim is to create a foundation for analysing the organizational division of Mellanbyn. Mellanbyn can also be divided into two large activity areas. They are called the northern and the southern habitation areas. Between these is *area 7*, which is the hollow between the ridges, consisting of two small houses and a concentration of wells close to the eastern wetland, and which can be dated to the period Late Bronze Age–Pre-Roman Iron Age.

Area 1–6 comprises the southern habitation area (see figure 6). The settlement and activities in pits and pit systems can be dated to the Pre-Roman Iron Age, while the finds in the upper subsidence layers of the pit systems can be dated to the transition from the Pre-Roman Iron Age to the Early Roman Iron Age. *Area 1* is sub-area 2 in the City Tunnel Project. The area is the southernmost part of Mellanbyn. About five groups were found, with one to three visible houses being distinguishable in each. Fourteen houses are dated to the period Late Bronze Age–Late Roman Iron Age. Pits, pit systems, and 105 hearths and concentrations of fire-cracked stone were also registered. *Area 2* is dominated by pit systems and a small number of separate pits. The area was a resource area with good grazing and extraction activities close to the wetland. *Area 3* is characterized by large pit systems (a total of about 1,900 m^2) which are very rich in finds. Large quantities of pottery and bone were found, and also several deposits of iron objects in the subsidence layers of the pit systems, such as a one-edged sword, an S-shaped knife, and a complete triangular fibula. The separate pits were also relatively rich in finds. At least five long-houses from the Pre-Roman Iron Age with traces of fences, of which a larger unit with three settlement phases is found in the area. *Area 4* probably just contained one long-house. It is possible to link the house to a well, a pit system containing copious amounts of pottery, and smaller pits. *Area 5* is one of the most central parts of the site, with pit systems containing many finds, large numbers of pits, and remains of several houses and fences. Five of these are long-houses which all lie within the Pre-Roman Iron Age. In the topmost subsidence/occupation layer of the pit systems there was high-quality pottery of well-fired thin ware with a polished surface, and several metal finds, including a complete bridle and an iron lance point. Six houses from the Early Iron Age make up three units with traces of fences. *Area 6* is rich in pits and pit systems. Some metal objects were found, but not on the same scale as in areas 3 and 5. Several concentrations of post-holes in the area, however, suggest that there were several houses and fences here.

Area 8–13 comprises the northern habitation area (see figure 6). The area is characterized by larger, fenced settlement units which are dated to the period from the Late Pre-Roman Iron Age to the Late Roman Iron Age. *Area 8* probably had the primary function of a fenced pasture, with a cattle path leading from the area to a farm situated to the north. *Area 9* comprises a larger, probably wholly fenced-in unit covering two settlement phases from the birth of Christ to the Early Roman Iron Age. Three houses were registered, two of them with wall trenches. The most distinctive is house 3 with a length of 51.3 m. Two wells can probably be linked to this unit. *Area 10* is demarcated by fences to the

Friman_text.indd 204 2008-04-11 10:46:20

north, west, and south. A single outbuilding/workshop and a large number of pits with numerous finds were discovered. Although the area almost totally lacks buildings, it may have been the most central part of the northern settlement. *Area 11* consists of a large unit with a long-house (house 5) which is 47.5 m long and two smaller houses, all with wall trenches. The houses were completely fenced-in, with a cattle path in the southern enclosure. *Area 12* is in the western part of the habitation area and was probably used as pasture or arable land during the Roman Iron Age. *Area 13* consists of two settlement units with fences, and cattle paths have been found, the southernmost of which is dated to the Late Pre-Roman Iron Age and the northern one to the Late Roman Iron Age.

THE RISE AND FALL OF MELLANBYN – AN ANALYSIS AND A SYNTHESIS

The size of houses and farmsteads, the presence or absence of outbuildings and ownership boundaries is of great importance in the study of social organization and stratification. The distribution of resources, for example, in the form of wells and extraction pits inside and outside the farmstead, together with the placing of the farms in the landscape, gives insight into the economic and political division. The deposition of artefacts in different contexts is a trace of human actions, and in favourable cases it is possible to detect the aims and social interactions in these actions. My conclusions from the analysis of the settlements and their resources can be summed up as follows:

- *Elite features* – Farms with larger sites and more outbuildings/workshops than those in the surroundings. The use of new technical knowledge to enable the construction of larger houses in order to manifest status.
- *Egalitarian features* – Farmsteads and houses of similar size, and cooperation in the use of resources.
- *Individual features* – Separate pits or small pit systems (under approx. 50 m^2), isolated farms, structures/resources linked to individual farms, one long-house on the farm. The individual is important since the single farm comprises one household and/or one family.
- *Collective features* – Grouping of pit systems or separate large pit systems (at Mellanbyn approx. 250–1000 m^2), groups of hearths and wells, farms consisting of more than one long-house. Villages based on cooperation.

Central questions to answer are whether, when, how, and why an elite emerged with its seat at Mellanbyn. When trying to answer these questions, it is important once again to study people's actions from individual–collective and an elite–egalitarian perspective.

Phase 1. 800 BC – 400 BC. Mellanbyn is inhabited by a seemingly egalitarian settlement with small farming units based on cultivation of hulled barley along with some wheat for bread. The scattered settlement with activity areas and resources close to the long-houses gives the impression of an agricultural economy based on single families without visible coordination from above, from a local perspective. Population pressure on Mellanbyn is low in this period, and the material does not reveal any terrestrial marking in the form of fences. This may also suggest that the population of cattle was not large.

Phase 2. 350 BC – 100 BC. The picture of an egalitarian settlement on the southern site is reinforced. There are still individually based units but the new feature is that a more collectivist outlook is emerging. Farm VI testifies to this through the occurrence of four contemporary long-houses and the utilization of shared resources on and off the farm. Common fences run around the farm, hinting that collective animal husbandry has acquired a more important role.

Friman_text.indd 205 2008-04-21 10:07:17

Agriculture is also made more efficient, chiefly through the use of hulled barley. There is also room for wheat growing on a small scale. A large number of wells concentrated on the edge of the eastern wetland and the creation of large pit systems also suggests collective measures. The visible private sphere is confined to the actual long-house. Compared with the previous period, the population is bigger and settlement becomes denser on the southern site on the ridge. However, basically just one settlement phase can be registered for each separate farm. The most important conclusions that can be drawn are that the idea for the organization on the southern site is an initiative taken by the inhabitants of farm VI and that the more efficient agriculture is a sign that the farm has begun to gain an economic advantage.

Phase 3–4. 200 BC – the birth of Christ. On the southern site, settlement becomes denser during the period and expands southwards. The relatively large increase in farms is probably a result of favourable conditions for an expanding agricultural economy. The collective farm structure ceases now and the private sphere for the individual or the family now comprises the whole farm. House 6 is built on farm VI to replace the four earlier houses. At the same time, the northern site begins to be occupied by farm I. The more monumental house 3 on the farm is a sign that the people have acquired the knowledge needed to build underbalanced houses, that is, with the weight shifted more to the walls than before. This has the consequence that the distance between the trestles can be increased and longer houses can thus be built with the same amount of material. The southern boundary of the farm consists of a fence and a sturdily built cattle path, which is an indication that cattle are becoming one of the more important basic economic activities on the northern site and that the increased power that comes with prosperity is given a more visible manifestation. The plot division also indicates that the farms were planned before new buildings were constructed, in that the older structures are not crossed by the new ones. During the period we also see continuous occupation of the site in two generations of houses on three of the plots at the southern settlement site. The creation of pit systems declines considerably, but the occurrence of good-quality pottery, bone, and a small amount of metal finds shows that the pits were used secondarily for ritual deposits on the southern site. A likely scenario is that farm VI, through its collective structure, built up significant prosperity. The division of the farm into three separate units (farms VIb, VII, and VIII) was probably the result of a distribution of inheritance in combination with increased privatization in one and the same family. One can also see a kin relationship between farm VI (together with farms VII and VIII) and farm I. The interpretation is based on the fact that the farms have overlapping datings, and that both farms VI and I display greater prosperity than the other farms at Mellanbyn.

Phase 5–6. The birth of Christ – 250 AD. The settlement that was located beside the large pit systems with rich finds on the southern site now completely ceases to exist and the youngest dated house 11 on farm VII is abandoned at the transition to the Early Roman Iron Age. The remaining settlement is assembled further to the south along the ridge in area 1. The reason for the abandonment may be the ambition to build bigger farms at the same time that parts of the southern site are over-exploited around the birth of Christ. On the northern site the farmsteads are more than twice as large, have stouter fences, and have longer, sturdier houses than those in area 1. We see from the construction of farms III and IV that power had become established on the northern site during the Early Roman Iron Age. The houses on the two farms were divided into several rooms, showing traces of repeated repairs, which proves that they were in use over a long time. Deposition in the subsidence layers of the pit systems on the southern site now takes place over a period of about 200 years, starting around the birth of Christ. The deposited material can be divided into two main groups. One of

Friman_text.indd 206 2008-04-11 10:46:20

them contains material that constitutes the economic foundation of the settlement sites, on which the prosperity of Mellanbyn was built, in the form of hulled barley and bones chiefly from cattle and sheep/goats, but also dog, horse, game, and fish. The other group of deposited finds represents the fruits of prosperity which gave the time and knowledge needed to produce prestige objects or allowed the acquisition of goods and services through exchange. The artefacts are metal objects such as dress ornaments, horse equipment, and weapons, which are not so common in settlement site material from the Early Iron Age. Equipment corresponding to a symbolic individual appears in the material if we proceed from finds of weapons and equestrian equipment. A person of high status is made visible. Among the deposited ceramic material there was plenty of polished high-quality pottery modelled on Roman bronze vessels, chiefly of Östland type as regards both form and surface treatment. Both groups occur almost exclusively in the same context. The bones and cereal grains are therefore interpreted as being traces of food offerings, possibly also animal sacrifices, and as being equivalent in value to offerings of, say, metal objects. What is interesting is that, for both groups, a large share of the production chain is represented. Prosperity at Mellanbyn can be measured in the degree of surplus production, and it is parts of this surplus that are sacrificed while the rest is consumed or invested, partly through the exchange of goods and services. What stands out in the sacrificial material on the southern site is the absence of imported objects.

The deposition area in the south was fully visible from the northern settlement site, which reinforced its continued mental existence. The votive area was a sacred place which was sealed through offerings. During the roughly 300-year period when the northern site was occupied, this leading stratum had the power to prevent any building in the votive area. The ritual actions were initiated by the elite and were more public in character since they involved a larger group of people. The conclusions that one can draw about the depositions give insight into the world of ideas and beliefs communicated at Mellanbyn, according to my interpretation:

- *The conceptual world*. The ritual is intended to demonstrate, for example, the birth of the animal or the pot out of the earth and its return to the earth. The great variation in the deposited material suggests that a large share of people's activities was closely associated with the conceptual world. The entire manufacturing process thus had to be ritualized, and part of the purpose of agriculture or tool making, for instance, was to make an offering to close the cycle.

- *Ancestor cult*. The ancestors were brought to life through offerings. The interpretation is based on the fact that the inhabitants of the older settlement were sanctified by means of votive offerings over the now disused habitation area. The younger generations who moved to the northern settlement performed the actions and thereby manifested their kinship with the ancestors on the southern site. The ritual was oriented inwards and concerned the family and the kindred.

- *Possession*. The aim was an outward display of local attachment to the place through tradition. This was a clear signal of entitlement to the land, a right based on the fact that the family had lived here for several generations. Unlike the ancestor cult, the marking of ownership is distinctly oriented outwards and was probably preceded by manifest meals.

- *Status/power and the strengthening of social bonds*. This refers to the big farmer's real power, influence, and wealth. The ritual was oriented outwards, and the deposited objects were no doubt displayed in connection with feasts before being deposited.

Friman_text.indd 207 2008-04-11 10:46:20

Phase 7. 200–350 AD. Farm II is the last settlement before the abandonment of Mellanbyn. Judging by the size of the long-house (house 10) there is still a degree of high status. Otherwise, however, there is no archaeological material. The seemingly total depopulation around 350 AD is also the end of all visible activities at Mellanbyn, and the place remained unoccupied until the ninth century.

CULTURAL CHANGE IN SOUTHERN MALMÖ

To understand in more detail how a leading stratum emerged at Mellanbyn in the course of the Early Iron Age requires studying the hinterland to demonstrate the existence of non-elite settings. Another aim is to obtain a picture of the scope of local power. The material comprises remains from the Late Bronze Age and Early Iron Age found in southern Malmö. It consists of 100 excavations which I have chosen to divide into four areas: the coastal zone (A), the Hyllie area (B), the Svågertorp area (C), the Lockarp–Fosie area (D). The division is based on topographical conditions, on concentrations of settlement and activity areas, and on cultural and chronological differences (see figure 49).

The central area in phase 1 was the eastern part of the Lockarp–Fosie area, with comparatively concentrated settlement and an expansive burial area. During phase 2 a great deal of this settlement was moved towards the south-west. In the marginal areas of the Late Bronze Age, further to the west, the change was not as dramatic. From having been sparse in phase 1, settlement spread to colonize all the plateaus and heights between the wetlands, and virtually all the land was used for agriculture, grazing, and extraction during phase 2. The tradition of small farming units and votive deposits in wells, pits, and pit systems lived on. This is seen particularly clearly in the Svågertorp area, with site continuity throughout the investigated period. Generally speaking, settlement was mobile, without fixed and visible property boundaries. Compared with subsequent periods, farms were usually small, consisting of a long-house representing one settlement phase. Farm VI at Mellanbyn and house 7 with the adjacent settlement at Vintrie, however, distinguish themselves through their collective structure, with the farms consisting of several long-houses (figure 59a and b). The settlement structure, together with large pit systems and extensive areas with wells, are signs of a collective and egalitarian social structure, while the more private sphere comprises the long-house, and the votive ritual in pits and pit systems close to the farm. The collective farms, through their expansive land use, may have given the Hyllie area an economic advantage over the areas to the east.

During phase 3, major changes began to take place. The settlement which had previously been scattered over much of the excavated area began to be concentrated in village-like structures in the northern half of the Hyllie area and the south-west part of the Lockarp–Fosie area. As the same time, the coastal zone and the southern Hyllie area began to be depopulated. The interpretation is that an agricultural reform took place with a view to freeing larger areas of land for tillage and grazing. The villages can be described as collective structures, but the process must have been staged by an emerging elite since the change was extensive and took place at roughly the same time in two different areas. Other signs of social differences are that differences in the length of houses increase and fixed farmsteads arise with clearly marked boundaries. A general feature of the excavated area is that there was a heavy decline in the creation of large pit systems in phase 4, at the same time as the population rose significantly. This is interpreted as showing a reduction in the use of clay daub for walls, and also that society had become more geared to the individual. One can see a similar development in the distribution of wells. From having been collective resource areas, smaller pit systems and wells were now placed in or near separate farms. Around the birth of Christ there was a decline in the frequency of deposits in pits, wells, and pit

Friman_text.indd 208 2008-04-11 10:46:21

systems in general. Deposits of status objects did increase, however. One can see clear signs that the elite were taking over and continuing the votive tradition.

During phases 5 and 6 settlement reached its peak in the number of long-houses and farms. It was concentrated in the northern half of the Hyllie area and the south-west part of the Lockarp–Fosie area; the Svågertorp area also acquired its greatest concentration of settlement in this period. No new areas were established during the period; instead growth took the form of denser settlement within these three areas. A hierarchic society governed by an elite had now emerged. Power was manifested in part through the construction of large farms and long-houses. The length of long-houses varied between 10 and about 50 m. The large farms had grown up in the densely settled areas with continuity back to the Late Bronze Age. At Mellanbyn and other places in the Malmö area we notice a significant increase in cattle at the expense of sheep/goats. The fact that traces are found of fences and cattle paths around big farms does not mean, however, that the function was solely to keep cattle out or lead them right, but also to manifest status and perhaps to give protection against hostile surroundings. The farmstead are fixed and often show several settlement phases. This indicates a society based on family-owned farms, and the different building phases may represent new heirs taking over.

Based on ^{14}C-dated houses in figure 60, one may note that settlement development was more dramatic in the coastal zone and in the Hyllie area than in the Svågertorp and Lockarp–Fosie areas. The culmination of settlement was reached in the coastal zone and the southern part of the Hyllie area in phase 2. In connection with the reorganization of agriculture in phase 3, virtually all settlement was shifted to the northern part of the Hyllie area. This was important chiefly for the growth of Mellanbyn. In all three areas the elite manifested their position and their belonging to the place by sacrificing their agricultural surplus and prestige objects, but the major votive ceremonies took place at Mellanbyn. A larger amount of material has been found here than in all the other places in the investigated area put together. In the other areas the deposits are scattered around several farms. The common feature is that the objects are more exclusive and it is the upper strata of society that control the ritual. These farms probably had local power but were no doubt subordinate to Mellanbyn.

Mellanbyn stands out as the only settlement site of the highest level of the settlement hierarchy, level 4, while the biggest farms in the Svågertorp area and the Lockarp–Fosie area reach level 2 based on Anne Carlie's classification. Farm III and farm IV at Mellanbyn are located in an area of high settlement density. The farm structure was complex, with several small buildings. Both farms were very large (2750 m^2 and 4400 m^2) and enclosed by fences with closely placed posts and with gate-like entrances. The long-houses were 47.5 and 51.3 m long respectively, stoutly built, and with wall trenches. The farms were strategically placed on a height near the sea, with control over the coast, as marked by the placing of graves. The ritual deposits in the pit systems consisted of bronze ornaments, equestrian equipment, and weapons, but there were also offerings of everyday objects and meals. What is lacking is imported objects and obvious evidence of handicraft. The latter suggests that Mellanbyn was dependent on other places for maintaining its status and power. Mellanbyn stands out as an important place with central functions and control over resources during the Late Pre-Roman and the Early Roman Iron Age. This can be summed up as follows:

- A *strategic place* with well-developed communications thanks to its location between the coast and the inland. The site was also well exposed, with good potential to control the hinterland.

Friman_text.indd 209 2008-04-11 10:46:21

- A *political power centre*. The territory is marked through the placing of graves on the coast and at the centre of the Hyllie area, and weapon sacrifices suggest military ideals for the exercise of power. In all probability it was Mellanbyn that took the initiative for a major reorganization of settlement and agriculture.
- *Forging social bonds*. The houses are unusually long and well built, with an official function on the northern site, suitable for councils and feasts.
- A *votive site*. The place was the centre for performing spiritual and ritual acts, in the form of an area of just over 2 hectares.
- An *economic centre*. Imports reached Mellanbyn, chiefly in the form of metal objects but possibly other products as well. The relative paucity of finds in the hinterland is probably a sign that Mellanbyn "absorbed" products in the Hyllie area. It is possible that some of the objects were received as payment for being granted protection and access to the coast (grazing, fishing).

Mellanbyn exerted direct control over the Hyllie area and the coastal zone. When Mellanbyn fell in phase 7 it brought down with it the farms that were directly dependent on it. The subordinate farms with an influence on Svågertorp and Lockarp–Fosie likewise seem to have vanished at the same time. On the other hand, both areas still had continuous settlement after Mellanbyn ceased to exist as a place with central functions. One can see that there was also a reorganization of settlement in the Lockarp–Fosie area, in that large parts of the settlement were moved eastwards, closer to the hummocky landscape. A new elite was established here during the Late Roman Iron Age and the Migration Period. Svågertorp and Lockarp–Fosie were not in the same state of dependence on Mellanbyn. It is clear, however, that there were no places corresponding to Mellanbyn in the analysed areas during the Early Iron Age.

MELLANBYN IN A SOUTH SCANDINAVIAN PERSPECTIVE

Mellanbyn did not arise out of nothing. Its rise and fall were the result of major changes during the Late Bronze Age and the Early Iron Age. It is clear that continental influence and exchange in southern Malmö did not only involve objects but also in large measure ideas and knowledge in the south Scandinavian sphere in the Late Bronze Age. Unlike the Early Roman Iron Age, the uniformity in the Late Bronze Age should not be confused with an egalitarian organization. It is likely that society was hierarchically structured, but the presence of the elite is not visible in the archaeological material in south-west Scania; here we get the impression instead that there was very low hierarchization. The elite in the Late Bronze Age were dependent on the trading routes of bronze and prestige goods, which dictated the localization of power. Local access to iron and the spread of knowledge about its manufacturing process therefore undermined the Bronze Age social system. In southern Malmö the changes are most noticeable through the interruption in metal depositions in graves at the transition to the Pre-Roman Iron Age. Another change is a decline in settlement 500–400 BC in the northern part of the Hyllie area. The change can possibly be interpreted as a switch to a more collective structure. However, no cultural break is noticeable for the broad stratum of society in south-west Scania, where tradition continued as people went on building three-aisled houses of wattle and daub, with permanent land ownership, deposition of artefacts and agricultural produce in pits, and cremation and reuse of burial places into the Pre-Roman Iron Age in south-west Scania.

Friman_text.indd 210 2008-04-11 10:46:21

At the transition from the Late Pre-Roman Iron Age to the Early Roman Iron Age the elite had a strong historical connection to the place. No such link was as obvious in the elite-based Late Bronze Age. One major explanation for the change is the introduction of iron. Local access to the raw material meant that the elite could grow out of a context where kindred relations were already strong. In southern Malmö we can see that the egalitarian structures visible in the archaeological material can largely be explained through the good access to arable and pasture land in the Early Pre-Roman Iron Age. The possibilities for expansion gave some farms an economic advantage. In the Late Pre-Roman Iron Age the general tendency in southern Scandinavia is that settlement sites become bigger and are located within a delimited area. This process started around 150 BC in the area studied here, and the change took place at the same time as a considerable growth in population. It is from now on that several places with local and central functions began to be established, such as Sorte Muld on Bornholm and Uppåkra in south-west Scania. Increased competition in south-west Scania is noticeable from around the birth of Christ, as seen in the occurrence of a relatively large proportion of weapon finds, the construction of big farms, and inhumation graves in the area. In south-west Scania settlement and the bigger farms continue to grow in size, suggesting that more actors were able to strengthen their power and increase their prosperity.

The heyday of Mellanbyn was undoubtedly in the Early Roman Iron Age, when the place distinguished itself through its monumental buildings. An elite arose and acquired their legitimacy among the peasant population, exercising power from their big farms. The main foundation for the wealth was tillage and animal husbandry. This can be regarded as the strength of the place, since it was possible to manifest one's position without being dependent on long-range contacts and access to luxury goods. More workshop sites became significant during this period in southern Scandinavia, and this was where new power centres grew up and were consolidated in the Late Roman Iron Age. The new elite was founded on the control and trade chiefly of Roman goods but also on the control of the indigenous manufacture of metal objects. The common feature of Sorte Muld, Feddersen Wierde, Gudme/Lundeborg, and Uppåkra, however, is that they belonged to a contact network in which trade in exclusive artefacts was an important factor for power and wealth. This is a major reason for their strong position. At these places there are traces of imports and metal crafts. Mellanbyn's lack of important contact networks and control over the production of valuable and prestigious objects also led to its fall in the Late Roman Iron Age. The population of the Svågertorp area and Lockarp–Fosie never seem to have been at the centre or the subject of power disputes; instead there was continuous settlement into the Late Iron Age in both areas. Large farms or farm complexes in the Lockarp area may have constituted a local power base in this period. The investigated area in southern Malmö during the period had influential families attached to the area while central power had its seat in Uppåkra.

TRANSLATED BY ALAN CROZIER

Friman_text.indd 211 2008-04-11 10:46:21

Friman_text.indd 212 2008-04-11 10:46:21

Referenser

Almqvist, Ulf & Svensson, Mac.
1990 Palissaderna från Annetorpsleden. En märklig fyndplats från stridsyxekulturen. *Limhamnia*.

Althin, Carl-Axel
1951 Einige Schonische Funde aus der keltischen Eisenzeit. *Meddelanden från Lunds Universitets Historiska Museum 1951*.

Andréasson, Anna; Brink, Kristian; Hammarstrand Dehman, Karina; Hadevik, Claes; Hydén, Susan & Sandén, Ulf
2006 *Annetorpsleden*. Rapport över arkeologisk slutundersökning. Malmö Kulturmiljö.

Artursson, Magnus
2005a Gårds och bebyggelsestruktur. (Red.) Per Lagerås & Bo Strömberg. *Bronsåldersbygd 2300–500 f.Kr.* Riksantikvarieämbetet.
2005b Böndernas hus. (Red.) Anne Carlie. *Järnålder vid Öresund. Band 1*. Riksantikvarieämbetet.

v. Beck, Heinrich; Geuenichm Dieter & Steuer, Heiko (Hrsg)
2000 Fibel und Fibeltracht. *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde*. de Gruyter. Berlin.

Becker, Nathalie
2005 Metallhantverk och specialisering. (Red.) Anne Carlie. *Järnålder vid Öresund. Band 1*. Riksantikvarieämbetet.

Bell, Catherine
1992 *Ritual Theory. Ritual Practice*. Oxford University Press.

Bergenstråhle, Ingrid & Stilborg, Ole
2002 Klörup. Romartida bägare och bostäder. (Red.) Anne Carlie. *Skånska regioner*. Riksantikvarieämbetet, skrifter No 40.

Berglind, Hans
1995 *Handlingsteori och mänskliga relationer*. Natur och Kultur.

Beskow Sjöberg, Margareta
1987a Bredsätra socken. (Red.) Margareta Beskow Sjöberg. *Ölands järnåldersgravfält. Volym 1*. Riksantikvarieämbetet och Statens Historiska Museer.
1987b Gärdslösa socken. (Red.) Margareta Beskow Sjöberg. *Ölands järnåldersgravfält. Volym 1*. Riksantikvarieämbetet och Statens Historiska Museer.

Billberg, Ingmar
1973 *Inre Ringvägen. Hermodsdal Lindängen MHM 4726*. Arkivrapport. Malmö Kulturmiljö.

Friman_text.indd 213 2008-04-11 10:46:21

Billberg, Ingmar; Björhem, Nils & Thörn, Raimond (Red.)
1996 *Öresundsförbindelsen och Arkeologi. Projektprogram och undersökningsplaner för arkeologiska slutundersökningar.* Stadsantikvariska avdelningen. Malmö Museer.

Billberg, Ingmar; Björhem, Nils; Magnusson Staaf, Björn & Thörn, Raimond (Red.)
1998 *Öresundsförbindelsen och Arkeologi. Projektprogram och undersökningsplaner för arkeologiska slutundersökningar.* Stadsantikvariska avdelningen. Malmö Museer.

Björhem, Nils
1993 *Öresundsförbindelsen. Yttre Ringvägen mellan brofästet och kontinentalbanan*. Bunkeflo m.fl. sn. Skåne. Arkeologisk utredning (steg 1). Bunkeflo m.fl. sn, MHM 7777. Rapport. Malmö Kulturmiljö.
1994 *Problemformuleringar inför arkeologiska utgrävningar i samband med Öresundsförbindelsen*. Stadsantikvariska avdelningen. Malmö Museer.
2001 Med Öresundsförbindelsen i backspegeln. (Red.) Mats Anglert. *De långa schaktens arkeologi – en utvärdering och analys av de infrastrukturella snitten genom landskapet*. University of Lund, Institute of Archaeology. Report Series No 69.
2003 The Development of Iron Age Construction in Malmö Area. (Eds.) Lars Larsson & Birgitta Hårdh. *Centrality–Regionality. The Social Structure of Southern Sweden during the Iron Age*. Uppåkrastudier 7. Acta Archaeologica Lundensia. Series In 8°, No. 40. Stockholm. Almqvist & Wiksell.

Björhem, Nils & Magnusson Staaf, Björn
2006 *Långhuslandskapet – en studie av bebyggelse och samhälle från stenålder till järnålder.* Malmöfynd 8. Malmö Kulturmiljö.

Björhem, Nils & Säfvestad, Ulf
1993 *Fosie IV. Bebyggelsen under brons- och järnålder.* Malmöfynd 6. Malmö Museer.

Björk, Tony
1998 For Gods and Men to behold. Excavations at an Iron Age Grave – Field at Färlöv 1996–1998. *Lund Archaeological Review 1998*. Lund.
2005 *Skäran på bålet. Om den äldre järnålderns gravar I Skåne*. University of Lund, Institute of Archaeology. Report Series No. 92.

Boye, Linda & Fonnebech-Sandberg, Eliza
1999 House typology in the county of Copenhagen, Denmark during the Late Bronze Age and Iron Age. (Eds.) Charlotte Fabech & Jytte Ringtved. *Settlement and Landscape. Proceedings of a conference in Århus, Denmark, May 4–7 1998*. Jutland Archaeological Society.

Bradley, Richard
1984 *The Social Foundations of Prehistoric Britain*. Longman. London.

Braudel, Fernand
1982 *Civilisationer och kapitalism 1400–1800*. Band 1. Stockholm.

Brink, Kristian & Hydén, Susan
2006 *Citytunnelprojektet. Hyllie vattentorn – delområde 4 och Palissaden – delområde 5*. Rapport över arkeologisk slutundersökning. Rapport nr 42. Malmö Kulturmiljö.

Brink, Stefan
1999 Social order in the early Scandinavian landscape. (Eds.) Charlotte Fabech & Jytte Ringtved. *Settlement and Landscape. Proceedings of a conference in Århus, Denmark, May 4–7 1998*. Jutland Archaeological Society.

Brusling, Anna & Streijffert, Martin
2001 *Hyllie 166:1 samt delar av 15:17, 15:20, 15:25*. Arkeologisk förundersökning. Malmö Kulturmiljö. Kultur Malmö.
2004 *Svågertorps industriområde delområde E, F, G, H, I*. Rapport över arkeologisk slutundersökning. Malmö Kulturmiljö.

Burström, Mats
1995 Gårdstankar. (Red.) Hans Göthberg, Ola Kyhlberg & Ann Vinberg *Hus & gård i det förurbana samhället*. Riksantikvarieämbetet. Skrifter nr 14. Stockholm.

Bäck, Kristina & Gruber, Anette
Manus *Svågertorps industriområde delområde U & X*. Rapport över arkeologisk slutundersökning. Malmö Kulturmiljö.

Carlie, Anne
2004 *Forntida byggnadskult. Tradition och regionalitet i södra Skandinavien*. Arkeologiska undersökningar, Skrifter No 57. Riksantikvarieämbetet.
2005a Samhällen och rikedomsmiljöer. (Red.) Anne Carlie. *Järnålder vid Öresund. Band 1*. Riksantikvarieämbetet.

Friman_text.indd 214 2008-04-11 10:46:21

2005b På tröskeln till historien. (Red.) Anne Carlie. *Järnålder vid Öresund. Band 1*. Riksantikvarieämbetet.

Carlie, Anne & Artursson, Magnus
2005 Böndernas gårdar. (Red.) Anne Carlie. *Järnålder vid Öresund. Band 1*. Riksantikvarieämbetet.

Carlie, Lennart
1992 *Brogård – ett brons- och järnålderskomplex i södra Halland. Dess kronologi och struktur*. Hallands Länsmuseers Skriftserie N° 6.
2003 The Invisible Hierarchy. Manifestations in the Halland Iron Age as Indications of a Stratified Society. (Eds.) Lars Larsson & Birgitta Hårdh. *Centrality–Regionality. The Social Structure of Southern Sweden during The Iron Age.* Uppåkrastudier 7. Acta Archaeologica Lundensia. Series in 8°, No 40. Almqvist & Wiksell. Stockholm.

Carlson, Ilona
2007 *Hyllie 4:2 & 4:3. Etapp 1, delområde A*. Arkeologisk slutundersökning 2004. Malmö Kulturmiljö. Enheten för arkeologi. Rapport 2007:30.

Celin, Ulf
2006 *Citytunnelprojektet. Lockarp – delområde 7.* Rapport över arkeologisk slutundersökning. Rapport nr 44. Malmö Kulturmiljö.

De Marrais, Elisabeth; Castillo, Luis Jaime & Earle, Timothy
1996 Ideology, Materialization and Power Strategies. *Current Anthropology,* Volume 37, Number 1.
1994 *Dictionary of Sociology*. Penguin Books. England.

Ekerow, Hans & Koch, Helene
Manus *Svågertorps industriområde delområde T & V*. Rapport över arkeologisk slutundersökning. Malmö Kulturmiljö.

Ekholm, Gunnar
1974 *Romersk import i Norden*. Institutionen för nordeuropeisk arkeologi vid Uppsala Universitet.

Eliasson, Laila
1996 *Riseberga Öst, södra delen. Husie sn*. MHM 8278. Rapport över arkeologisk förundersökning. Malmö Kulturmiljö.

Eliasson, Laila & Kishonti, Ingela
2003 *Öresundsförbindelsen. Lockarp 7B*. Rapport över arkeologisk slutundersökning. Rapport nr 17. Malmö Kulturmiljö.

Ethelberg, Per
2003 Gården og landsbyen I jernalder og vikingetid (500 f.Kr.–1000 e.Kr.). 2003. *Det Sønderjyske Landbrugs Historie. Jernalder, Vikingetid & Middelalder*. (Red) Lennart S. Madsen & Orla Madsen. Haderslev Museum og Historisk Samfund for Sønderjylland. Haderslev.

Ethelberg, Per; Hardt, Nid; Poulsen, Bjørn & Sørensen, Anne Birgitte
2003 *Det Sønderjyske Landbrugs Historie. Jernalder, Vikingetid & Middelalder*. (Red) Lennart S. Madsen & Orla Madsen. Haderslev Museum og Historisk Samfund for Sønderjylland. Haderslev.

Fabech, Charlotte
1999 Centrality in sites and landscape. (Eds.) Charlotte Fabech & Jytte Ringtved. *Settlement and Landscape. Proceedings of a conference in Århus, Denmark, May 4–7 1998*. Jutland Archaeological Society.

Fabech, Charlotte & Ringtved, Jytte
1995 Magtens geografi i Sydskandinavien – om kulturlandskab, produktion og bebyggelsemønster. (Red) H. G. Resi. *Produksjon og samfunn. Om erverv, spesialisering og bosetning i Norden i 1 årtusind e.Kr.* Varia 30. Universitetes Oldsaksamling. Oslo.

Friis Johansen, K.
1923 *Hobyfundet*. Nordiske fortidsminder II, Bind 3. København.

Friman, Bo
2007 *Vintrieleden – Hyllie IP – Ekostråket. Järnåldersbebyggelse på Hyllie 156:8*. Rapport över arkeologiska undersökningar 1999–2000. Malmö Kulturmiljö.

Friman, Bo & Hector, Lena
2003 An Early Iron Age Settlement at Hyllie. Preliminary Results of the Excavations. (Eds.) Lars Larsson & Birgitta Hårdh. *Centrality–Regionality. The Social Structure of Southern Sweden during The Iron Age*. Uppåkrastudier 7. Acta Archaeologica Lundensia. Series in 8°, No 40. Almqvist & Wiksell. Stockholm

Friman_text.indd 215 2008-04-11 10:46:22

Gidlöf, Kristina; Hammarstrand Dehman, Karina & Johansson, Tobias
2006 *Citytunnelprojektet. Almhov – delområde 1*. Rapport över arkeologisk slutundersökning. Rapport nr 39. Malmö Kulturmiljö.

Giddens, Anthony
1987 *Social theory and modern sociology*. Cambridge.
1998 *Sociology*. Studentlitteratur.

Godelier, Maurice
1971 *Ekonomisk antropologi. Analysen av förkapitalistiska samhällen*. Stockholm.

Granlund, John
1960 Gård. *Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid*. Allhems Förlag. Malmö.

Green, Miranda
1992 *Animals in Celtic Life and Myth*. Routledge. London.

Gräslund, Ann-Sofi
2001 *Ideologi och mentalitet. Om religionsskiftet i Skandinavien från arkeologisk horisont*. OPIA 29. Uppsala.

Gustafsson, Stefan
2002 *Växtmakrofossilanalys av floterat material från Hyllie IP och Vintrieleden*. Rapport. Malmö Kulturmiljö.

Haarnagel, Werner
1979 *Die Graubung Feddersen Wierde. Band II*. Franz Sterner Verlag GMBH. Wiesbaden.

Hadevik, Claes & Gidlöf, Kristina
2003 *Öresundsförbindelsen. Fosie 11A–D*. Rapport över arkeologisk slutundersökning. Rapport nr 22. Malmö Kulturmiljö.

Hadevik, Claes; Jansen, Jane; Jansson, Per; Sagrén, Joakim & Winkler, Mia
2006 *Citytunnelprojektet. Hyllie station – delområde 3 och Hotelltomten*. Rapport över arkeologisk slutundersökning. Rapport nr 41. Malmö Kulturmiljö.

Hammarsrand Dehman, Karina; Jansen, Jane & Hanny, Steve
2007 *Citytunnelprojektet. Vintrie idrottsplats samt Vintrie 20:1 och 20:59*. Rapport över arkeologisk slutundersökning. Rapport nr 46. Malmö Kulturmiljö.

Hansson, Krister & Celin, Ulf
2006 *Citytunnelprojektet. Lockarp – delområde 6*. Rapport över arkeologisk slutundersökning. Rapport nr 43. Malmö Kulturmiljö.

Hansson, Martin
2001 *Huvudgårdar och herravälden. En studie av småländsk medeltid*. New Studies in Medieval Archaeology 25. Almqvist & Wiksell.

Hector, Lena
1998 *Vintrieleden*. Rapport över arkeologisk utredning, Hyllie och Bunkeflo sn, Skåne, MHM 12524. Malmö Kulturmiljö.

Hector, Lena & Andréasson, Anna
1999 *Vintrieleden*. Rapport över arkeologisk förundersökning, Hyllie och Bunkeflo sn, MHM 12524. Malmö Kulturmiljö.

Hedeager, Lotte
1992 *Danmarks Jernalder. Mellem stamme og stat*. Aarhus University Press.

Heimer, Olle; Ifverson, Patric & Persson, Jenny
2006 *Citytunnelprojektet. Lockarps bytomt – delområde 8*. Rapport över arkeologisk slutundersökning. Rapport nr 45. Malmö Kulturmiljö.

Helgesson, Bertil
1998 Vad är centralt? – fenomen och funktion; lokalisering och person. ? (Red.) Lars Larsson & Birgitta Hårdh. *Centrala Platser – Centrala Frågor. Samhällsstrukturen under Järnåldern*. Uppåkrastudier 1. Acta Archaeologica Lundensia. Series In 8˚, No. 28. Almqvist & Wiksell Stockholm.
2002 *Järnålderns Skåne. Samhälle, centra och regioner*. Acta Archaeologica Lundensia. Series in 8°, No 36. Almqvist & Wiksell. Stockholm.

Helms, Mary W.
1998 *Access to Origins. Affiness, Ancestors and Aristocrats*. university of Texas Press.

Herschend, Frands
1989 Changing Houses. Early medieval house types in Sweden 500 to1100 AD. *Tor 22*. 1988–1989.

Friman_text.indd 216 2008-04-11 10:46:22

Hill, J. D.
1995 *Ritual and Rubbish in the Iron Age of Wessex. A study on the formation of a specific archaeological record.* BAR British Series 242.

Hodder, Ian
1990 *Domestication of Europe*. Cambridge University Press.
2000 Agency and individuals in long – term processes. M.-A. Dobres & J. Robb (eds.), *Agency in Archaeology*. Routledge. London.

Holst, Mads Kähler
1999 The dynamic of the Iron-age village. A technique for the relative-chronological analysis of area-excavated Iron-age settlements. *Journal of Danish Archaeology* vol. 13, 1996–1997. Odense University Press.

Hutton, Ronald
2003 *The Pagan Religions of the Ancient British Isles. Their Nature and Legacy*. Oxford Blackwell.

Hvass, Steen
1978 Jernalderlandsbyerne ved Vorbasse. *Fra Ribe Amt1978*.
1985 *Hodde. Et vestjysk landsbysamfund fra ældre jernalder*. Arkæologiske Studier. Volume VII. Akademisk forlag. Universitetsforlaget i København.
1988 Jernalderens bebyggelse. (Red.) Peder Mortensen & Birgit M. Rasmussen. *Fra Stamme til Stat i Danmark 1. Jernalderens stammesamfund*. Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter. Højbjerg.

Hårdh, Birgitta
1984 Inventering av järnåldersmaterial i Skytts och Oxie härader. *Pugna forensis –? Arkeologiska undersökningar kring Foteviken, Skåne 1981–83*. Länsstyrelsen i Malmöhus Län.

Ifverson, Patric
1999 *Hyllie Idrottsplats*. Rapport över arkeologisk utredning, Hyllie sn, Skåne, MHM 12588. Malmö Kulturmiljö.

Ilkjær, Jørgen
1990 *Illerup Ådal 1–2. Die Lanzen und Speere*. Jysk Arkæologisk Selskabs skrifter XXV:1–2. Aarhus University Press.
1993 *Illerup Ådal 3–4. Die Gürtel*. Jysk Arkæologisk Selskabs skrifter XXV:3–4. Aarhus University Press.
2000 *Illerup Ådal – et arkæologisk tryllespejl*. Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter XXV:9. Moesgård.

Isaksson, Sven
2000 *Food and Rank in Early Medieval Time*. Archaeological Research Laboratory. Stockholm University.

Jacobsson, Bengt
2000 *Järnåldersundersökningar i Sydsverige*. Katalog för Skåne, Halland, Blekinge och Småland. Riksantikvarieämbetet. Lund.

Jennbert, Kristina
2002 Djuren i nordisk förkristen ritual och myt. (Red.) Kristina Jennbert; Anders Andrén & Catharina Raudvere. *Plats och Praxis. Studier av nordisk förkristen ritual*. Vägar till Midgård 2. Nordic Academic Press.

Jensen, Jørgen
1997 *Fra Bronze til Jernalder. En kronologisk undersøgelse*. Det Konglige Nordiske Oldskriftselskab. København.
2003 *Danmarks Oldtid III. Ældre Jernalder 500 f.Kr.–400 e.Kr.* Gyldendal

Jonsson, Esbjörn
1986 *De arkeologiska utgrävningarna inom kvarteret Benkammen*. Arkivhandling. Malmö Kulturmiljö.
1992 *Kv. Benkammen, tomt 10 MHM 6939*. Arkivrapport. Malmö Kulturmiljö.

Jönsson, Karna
1972 *Kv. Stolpalösa, inklusive kv. Statisten, kv. Skådespelaren, Stolpalösaparken, Dansörgatan, Axel Danielssons väg, Lindeborgsstigen, Koristgatan MHM 3114*. Arkivrapport. Malmö Kulturmiljö.

Jönsson, Lars & Löfgren, Karin
2003 *Öresundsförbindelsen. Fosie 9A–B*. Rapport över arkeologisk slutundersökning. Rapport nr 20. Malmö Kulturmiljö.

Friman_text.indd 217 2008-04-11 10:46:22

Jørgensen, Lars
1995 Stormandssæder og skattefund i 3.–12. århundrede. *Fortid og Nutid nr. 2*. København.
2002 *Keramik i Sydsverige. En handbok för arkeologer.* (Red.) Anders Lindahl, Debbie Olausson & Anne Carlie. Keramiska forskningslaboratoriet. Lund.

Kling, Jörgen
1995 *Kv. Stångbettet och Tränsbettet*. Rapport över arkeologisk slutundersökning. Malmö Kulturmiljö.

Koch, Helene & Tuominen, Katja
2002 *Svågertorps industriområde delområde K, P & S*. Rapport över arkeologisk slutundersökning. Malmö Kulturmiljö.

Kristiansen, Kristian
1991 Chiefdoms, states, and systems of social evolution. (Ed.) Timothy Earle. *Chiefdoms: Power, Economy, and Ideology*. Cambridge University Press.
1998 *Europe Before History*. New Studies in Archaeology. Cambridge.

Larrain, Jorge
1979 *The Concept of Ideology*. Great Britain.

Leivas, Yvonne Dutras; Eklund, Susanna; Gustafsson, Malin & Karlsson, Catarina
2001 *Bruatorp. Ett långhus från äldre bronsålder, Södåkra socken, Småland*. E22-projektet. Rapport 2001:3. Kalmar Läns museum

Lindahl, Barbro
1980 *Riseberga grustäkt. Husie sn, Västra Skrävlinge sn*. MHM 6270. Rapport över arkeologisk undersökning. Malmö Kulturmiljö.

Lindahl-Jensen, Barbro
1992 Valdemarsro – Från förundersökning till huvudundersökning. Chatarina Ödman (Red.). *Arkeologi i Malmö. En presentation av ett antal undersökningar utförda under 1980-talet*. Rapport nr 4. Stadsantikvariska avdelningen. Malmö Museer.

Lindeblad, Karin & Nielsen, Ann-Lili
1997 Centralplatser i Norrköpingsbygden – förändringar i tid och rum 200–1200 e. Kr (Red.) Johan Callmer & Erik Rosengren.*"… gick Grendel att söka det höga huset…". Arkeologiska källor till aristokratiska miljöer i Skandinavien under yngre järnålder.* Slöinge projekt 1. Hallands länsmuseers skriftserie No 9/GÖTARC C. Arkeologiska skrifter No 17.

Lindhé, Eva; Sarnäs, Per & Steineke, Morten (Red.)
2002 *Citytunnelprojektet*. Rapport över arkeologiska förundersökningar. Rapport nr 38. Malmö Kulturmiljö.

Liversage, David
1980 *Material and Interpretation*. The National Museum of Denmark.

Lund Hansen, Ulla
1987 *Römischer Import im Norden. Warenaustausch zwischen dem Römischen Reich und freien Gwermanien während der Kaiserzeit unter besonderer Berücksichtigung Nordeuropas*. Nordiske Fortidsminder, Serie B, Bd. 10. København. Det Kgl. Nordiske Oldskriftselskab.
1995 *Himlingøöje – Seeland – Europa. Ein Gräberfeld der jüngeren römischen Kaiserzeit auf Seeland, seine Bedeutung und internationalen Beziehungen*. Nordiske Fortidsminder ser. B 13. Det Kgl. Nordiske Oldskriftselskab.

Lundqvist, Lars
1998 Centralplatser och centralområden i Västsverige. ? (Red.) Lars Larsson & Birgitta Hårdh. *Centrala Platser – Centrala Frågor. Samhällsstrukturen under Järnåldern*. Uppåkrastudier 1. Acta Archaeologica Lundensia. Series In 8°, No. 28. Almqvist & Wiksell Stockholm.

Lövgren, Karin & Ingwald, Johan
2002 Bunkeflo (delområde 2). (Red.) Eva Lindhé, Per Sarnäs & Morten Steineke. *Citytunnelprojektet*. Rapport över arkeologiska förundersökningar. Rapport nr 38. Malmö Kulturmiljö.

Lövgren, Karin; Heimer, Olle; Ifverson, Patric; Ingwald, Johan; Koch, Helene & Svensson, Magnus
2007 *Citytunnelprojektet. Bunkeflo – delområde 2 och Bunkeflo bytomt*. Rapport över arkeologisk slutundersökning. Rapport nr 40. Malmö Kulturmiljö.

Friman_text.indd 218 2008-04-11 10:46:22

Magnusson Staaf, Björn
2000 Krigaren i Södra Sallerup. Nils Björhem (red.). *Föresundsförbindelsen. På väg mot det förflutna*. Stadsantikvariska avdelningen. Kultur Malmö.
2003 Places in Our Minds. Transformation and Tradition in Early Iron Age Settlements. Lars Larsson & Birgitta Hårdh (red.). *Centrality–Regionality. The Social Structure of Southern Sweden during The Iron Age*. Uppåkrastudier 7. Acta Archaeologica Lundensia. Series in 8°, No 40. Almqvist & Wiksell. Stockholm

Mann, Michael
1986 *The Source of Social Power. A history of power from the beginning to A.D. 1760*. Volume 1. Cambridge University Press.

Myhre, Bjørn
1980 *Gårdanlegget på Ullandhaug 1. Gårdshus i jernalder og tidlig middelalder.* Skrifter 4. Arkeologisk museum i Stavanger.

Müller, Sophus
1911 *Juellingefundet og den romerske periode*. Nordiske Fortidsminder, Andet Bind. København

Nicklasson, Påvel
1997 *Svärdet ljuger inte. Vapenfynd från äldre järnålder på Sveriges fastland*. Acta Archaeologica Lundensia. Series Prima in 4° N. 22°. Almqvist & Wiksell.

Nilsson, Lena.
2003 *Vintrieleden (MHM 12524), Hyllie IP (MHM 12644 och Ekostråket (MHM 12645)*. Osteologisk rapport. Malmö Kulturmiljö.

Nord, Jenny & Sarnäs, Anette
2005 *Öresundsförbindelsen. Lockarp 7D–E.* Rapport över arkeologisk slutundersökning. Rapport nr 18. Malmö Kulturmiljö.

Nordqvist, Per
2001 *Hierarkiseringsprocessen. Om konstruktioner av social ojämlikhet i Skåne 5500–1100 f. Kr* Studia Archaeologica Universitatis Umensis 13. Umeå.

Nygaard, Thomas
1996 *Sociologisk handlingsteori*. Studentlitteratur.

Näsman, Ulf
1998 Sydskandinavisk samhällsstruktur i ljuset av merovingisk analogi eller i vad är det som centralplatserna är centrala? (Red.) Lars Larsson & Birgitta Hårdh. *Centrala Platser – Centrala Frågor. Samhällsstrukturen under Järnåldern.* Uppåkrastudier 1. Acta Archaeologica Lundensia. Series In 8˚, No. 28. Almqvist & Wiksell Stockholm.

Olsson, Mona. Ingwald, Johan & Paulsson-Holmberg
2005 *Öresundsförbindelsen. Naffentorp 5A*. Rapport över arkeologisk slutundersökning. Rapport nr 12. Malmö Kulturmiljö.

Onsten-Molander, Anna & Linde, Petter
2002 *Svågertorps industriområde delområde A, B, C & D*. Rapport över arkeologisk slutundersökning. Malmö Kulturmiljö

Pedersen, Ellen Anne & Widgren, Mats
1998 Järnålder 500 f.Kr.–1000 e.Kr. (Red.) Janken Myrdal. *Jordbrukets första femtusen år. 4000 f.Kr.–1000 e.Kr.* Det svenska jordbrukets historia. Natur och Kultur/LTs förlag.

Persson, Christer
1994 Sveriges jordartsregioner. Curt Fredén (red.). *Berg och jord*. Sveriges Nationalatlas.

Persson, Jan
1998 Toftanäs – järnåldersbygd från tiden för Kristi födelse. Lars Larsson & Birgitta Hårdh (red.). *Centrala Platser – Centrala Frågor. Samhällsstrukturen under Järnåldern*. Uppåkrastudier 1. Acta Archaeologica Lundensia. Series In 8˚, No. 28. Almqvist & Wiksell Stockholm.

Persson, Jenny
Manus *Hyllie Idrottsplats*. Arkeologisk slutundersökning 2000, Hyllie 155:91 & 156:8, Hyllie sn, Skåne, MHM 12650, MHM 12828, MHM 12857. Malmö Kulturmiljö.

Persson, Lars-Erik & Frejd, Joakim
2002 *Öresundsförbindelsen. Vintrie 4B & Naffentorp 5B.* Rapport över arkeologisk slutundersökning. Rapport nr 11. Malmö Kulturmiljö.

Petré, Rolf
1959 Limhamns förhistoria. *Limhamnia*.

Friman_text.indd 219 2008-04-11 10:46:22

Randsborg, Klavs
1991 *The First Millenium AD in Europe and the Mediterranean – an archaeological essay*. Cambridge University Press. Cambridge.
1995. *Hjortspring. Warfare & Sacrifice in Early Europe*. Aarhus University Press.

Rasch, Monika
1991 Glömminge socken. (Red.) Ulf Erik Hagberg, Berta Stjernqvist & Monika Rasch. *Ölands järnåldersgravfält. Volym II*. Riksantikvarieämbetet och Statens Historiska Museer.
1997 Förromersk järnålder på Öland. (Ed.) Jes Martens. *Chronological Problems of the Pre – Roman Iron Age in Northern Europe*. Arkæologiske Skrifter 7. Danish University Press. Copenhagen.

Rindel, Per Ole
1999 Development of the village community 500 BC–100 AD in west Jutland, Denmark. Charlotte Fabech & Jytte Ringtved (Ed.) *Settlement and Landscape. Proceedings of a conference in Århus, Denmark, May 4–7 1998*. Jutland Archaeological Society. Højbjerg.
2001 Building typology as a means of describing the development of early village communities in the 5th–3rd centuries B.C. at Grøntoft, Western Jutland, Denmark. (Eds.) J Rasmus Brandt & Lars Karlsson. *From Huts to Houses. Transformations of Ancient Societies*. Skrifter utgivna av svenska institutet i Rom 4°, LVI. Stockholm.

Rosberg, Anette
2000 Krigaren i Lockarp. Nils Björhem (Red.). *Föresundsförbindelsen. På väg mot det förflutna*. Stadsantikvariska avdelningen. Kultur Malmö.

Rosberg, Anette & Lindhé, Eva
2001 *Öresundsförbindelsen. Svågertorp 8A*. Rapport över arkeologisk slutundersökning. Rapport nr 13. Malmö Kulturmiljö.

v Rostoványi, Attila
Manus *Kristineberg Syd & Oxie 15:15, SU, MK 20 & MK 146*. Rapport över arkeologisk slutundersökning. Malmö Kulturmiljö.

v. Rostoványi, Attila & Hydén, Susan
2002 *Öresundsförbindelsen. Svågertorp 8B–C*. Rapport över arkeologisk slutundersökning. Rapport nr 14. Malmö Kulturmiljö.

Rudebeck, Elisabeth & Ödman, Chatarina
2000 *Kristineberg. En gravplats under 4 500 år*. Malmöfynd 7. Stadsantikvariska avdelningen. Kultur Malmö.

Rudebeck, Elisabeth; Ödman, Chatarina; Samuelsson, Bengt-Åke & Högberg, Anders (Red.)
2001 *Vetenskapligt program för Malmö Kulturmiljö. Den arkeologiska verksamheten*. Malmö Kulturmiljö.

Rudin, Gun-Britt & Brink, Kristian
2000 Guldpärlan från Fjärdingslöv. Nils Björhem (red.). *Föresundsförbindelsen. På väg mot det förflutna*. Stadsantikvariska avdelningen. Kultur Malmö.
2002 *Öresundsförbindelsen. Lockarp 7A*. Rapport över arkeologisk slutundersökning. Rapport nr 16. Malmö Kulturmiljö.

Räf, Erika
1996 Gullåkra 3:6, Brågarp socken RAÄ 4. Arkeologisk undersökning. Sydgasprojektet, grenledning Staffanstorp P3. Erika Räf (Red.) *Skåne på Längden. Sydgasundersökningarna 1983–1985*. Riksantikvarieämbetet UV Syd, rapport 1996:58.

Sahlins, Marshall
1972 *Stone Age Economics*. Chicago.

Salomonsson, Bengt
1971 Malmötraktens förhistoria. (Red.) O. Björling. *Malmö Stads Historia del 1*. Malmö

Samuelsson, Bengt-Åke
1996a *Flansbjer*. Rapport över arkeologisk slutundersökning. Malmö Kulturmiljö.
1996b *Riseberga Öst, norra delen*. Rapport över arkeologisk slutundersökning. Malmö Kulturmiljö
2001 Kan gravar spegla vägars ålder och betydelse? Ett exempel från Söderslätt. Lars Larsson (red.). *Uppåkra – Centrum i analys och rapport*. Uppåkrastudier 4. Acta Archaeologica Lundensia. Series In 8°, No. 36. Almqvist & Wiksell Stockholm.

Friman_text.indd 220 2008-04-11 10:46:23

Sandén, Ulf
Manus *Vintriediket*. Rapport över arkeologisk slutundersökning 1999 & 2002. Malmö Kulturmiljö.

Sandén, Ulf & Andréasson, Anna
Manus *Hyllie 155:91 och Nya Annetorpsvägen*. Rapport över arkeologisk slutundersökning. Malmö Kulturmiljö.

Sarnäs, Anette & Engström, Tony
2006 *Öresundsförbindelsen. Lockarp 7E och Bageritomten*. Rapport över arkeologisk slutundersökning. Rapport nr 19. Malmö Kulturmiljö.

Siech, Suzanne & Berggren, Åsa
2002 *Öresundsförbindelsen. Petersborg 6.* Rapport över arkeologisk slutundersökning. Rapport nr 15. Malmö Kulturmiljö.

Stamm Forsblad, Ellen
2004 *Lockarp 8:4*. Rapport över arkeologisk slutundersökning 2001. Malmö Kulturmiljö.

Stenberger, Mårten
1964 *Det forntida Sverige*. Stockholm.

Stjernquist, Berta
1955 *Simris. On cultural connections of Scania in the roman Iron Age*. Acta Archaeologica Lundensia, series in 4°, No 2. Lund.
1974 Das Opfermoor in Hassle Bösarp, Schweden. *Acta Archaeologica XLIV*. København.
1977 *Roman objects from the equipment of a Scandinavian warrior of the second century A.D.* Scripta Minora Regiæ Societatis Humaniorum Litterarum Lundensis 1977–78:5.
1997 *The Röekillorna Spring. Spring-cults in Scandinavian Prehistory*. Acta Regiae Societatis Humaniorum Litterarum Lundensis LXXXII. Lund.

Streiffert, Jörgen
2001 *På gården. Rumslig organisation inom bosättningsytor och byggnader under bronsålder och äldre järnålder.* Riksantikvarieämbetes Arkeologiska undersökningar. skrifter 35.

Strömberg, Bo
2005 Järnåldersbygder i bronsålderns landskapsrum. (Red.) Anne Carlie. *Järnålder vid Öresund. Band 1*. Riksantikvarieämbetet.

Svanberg, Fredrik
2003 *Decolonizing the Viking Age 2*. Acta Archaeologica Lundensia Series In 4°, No. 24. Almqvist & Wiksell.

Särlvik, Ingegerd
1982 *Path Towards A Stratified Society*. Stockholm.

Söderberg, Bengt
2005 *Aristokratiska rum och gränsöverskridande. Järrestad och sydöstra Skåne mellan region och rike 600–1100*. Arkeologiska undersökningar, Skrifter No 62. Riksantikvarieämbetet.

Sørenesen, Søren A.
2000 *Hørup – en sjællandsk verkstedspladser fra romersk jernalder.* Museet Færgegaarden. Frederikssund.

Tegnér, Mimmi
2005 *Järnåldersundersökningar i Skåne. Katalog över arkeologiska undersökningar 1960–2000*. University of Lund, Institute of Archaeology, Report Series Nr 91. Malmö Kulturmiljö, Rapport Nr 51, 2005.

Tesch, Sten
1993 *Houses, Farmsteads, and Long-term Change. A Regional Study of Prehistoric settlements in the Köpinge Area, in Scania, Southern Sweden*. Institutionen för Arkeologi, Gustavianum, Uppsala.

Thomsen, Per O.
1991 Lundeborg – en handelsplads genem 600 år. (Red.) Charlotte Fabech & Jytte Ringtved. *Samorganisation og Regional Variation. Norden i romersk jernalder og folkevandringstid*. Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter XXVII, 1991. Højbjerg.

Thrane, Henrik
1984 *Lusehøj ved Voldtofte – en sydvestfynsk storhøj fra yngre broncealder.* Odense.

Friman_text.indd 221 2008-04-11 10:46:23

Tuominen, Katja; Gruber, Anette & Johansson, Tobias
Manus *Svågertorps industriområde delområde J & L*. Rapport över arkeologisk slutundersökning. Malmö Kulturmiljö.

Tuominen, Katja & Koch, Helene
Manus *Svågertorps industriområde delområde M, N, O, Q & R*. Rapport över arkeologisk slutundersökning. Malmö Kulturmiljö
1999 *Undersökningsplaner för Vintrieleden*. *Hyllie och Bunkeflo socknar, MHM 12524*. Malmö Kulturmiljö.
2000 *Undersökningsplan Hyllie 156:8, Hyllie sn*. Malmö Kulturmiljö.

Wallin, Lasse
1996 *Det långa huset i Önsvala. Skåne, VA Källby – Önsvala och väg 12. 1986–1990*. Arkeologiska utredningar, förundersökningar och undersökningar. Riksantikvarieämbetet UV Syd, rapport 1996:83.

Wason, Paul K.
1994 *The Archaeology of Rank*. New Studies in Archaeology. Cambridge University Press.

Watt, Margrethe
1991 Sorte Muld. Høvdingsæde og kulturcentrum fra Bornholms yngre jernalder. (Red.) Peder Mortensen & Birgit M. Rasmussen. *Fra Stamme til Stat i Danmark 2. Høvdingesamfund og Kongemakt*. Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter XXII:2. Viborg.

Weber, Max
1934 *Den protestantiska etiken och kapitalismens bruk*. Lund 1995.

Welinder, Stig; Pedersen, Ellen Anne & Widgren, Mats
1998 *Jordbrukets första femtusen år. 4000 f.Kr.–1000 e.Kr.* Det svenska jordbrukets historia. Natur och Kultur/LTs Förlag

Widgren, Mats
1998 Kulturgeografernas bönder och arkeologernas guld – finns det någon väg till en syntes. (Red.) Lars Larsson & Birgitta Hårdh. *Centrala Platser – Centrala Frågor. Samhällsstrukturen under Järnåldern*. Uppåkrastudier 1. Acta Archaeologica Lundensia. Series In 8˚, No. 28. Almqvist & Wiksell .Stockholm.

Vifot, Bror-Magnus
1936 Järnåldersboplatsen vid Uppåkra. *MLUHM 1935–1936*.

Winkler, Mia
Manus. *Bebyggelseutvecklingen inom Bunkeflo- och Hyllieområdet under yngre bronsålder – yngre järnålder*. Temarapport inom Citytunnelprojektet. Malmö Kulturmiljö.

Wranning, Per
2005 Järnframställarnas stora gård. (Red.) Christian Toreld & Per Wranning. *Förromersk järnålder I fokus*. Framgrävt och förflutet från Fyllinge II. Hallands Länsmuseer, Landsantikvarien.

Öijeberg, Jan
2004 *Öresundsförbindelsen. Vintriehemmet 3A–B*. Rapport över arkeologisk slutundersökning. Rapport nr 10. Malmö Kulturmiljö.

Friman_text.indd 222 2008-04-11 10:46:23

Appendix I

Husdateringar område A–D

Anmärkningar: Dateringar inom parantes avviker kraftig mot den typologiska dateringen. När husens längd börjar med symbolen för större än (>) avses husets innerkonstruktion. Alla långhus är treskeppiga om inget annat anges.

Friman_text.indd 223 2008-04-11 10:46:23

OMRÅDE A (KUSTZONEN)

Yngre bronsålder (fas 1)

Undersökning Inventarienr	Husnr, hustyp	Längd (m)	^{14}C-år BP	^{14}C-datering 1σ datering	Typologisk
Vintriehemmet 3B	MHM 8536	Hus II, fyrstolpbod	-	-	- Y. BRÅ–Ä. FRJ
Citytunneln, delområde 1	MHM 12875, MK 85	Hus 7, långhus	>17	2465±65	760–410 BC
″ ″	Hus 9, långhus	>13	2370±60	720–380 BC	
″ ″	Hus 13, långhus	>11	2370±65	730–380 BC	
	4 hus				

Äldre förromersk järnålder (fas 2)

Undersökning Inventarienr	Husnr, hustyp	Längd (m)	^{14}C-år BP	^{14}C-datering 1σ datering	Typologisk
Vintriehemmet 3A	MHM 8535	Hus I, långhus	>9,8	-	- FRJ
″ ″	Hus II, fyrstolpbod	-	2260±70	400–200 BC	
Vintriehemmet 3B	MHM 8536	Hus I, långhus	>11,4	2330±75	530–210 BC
Citytunneln, delområde 1	MHM 12875, MK 85	Hus 4, långhus	>13	2275±70	400–200 BC
″ ″	Hus 10, långhus	>18	2190±70	370–170 BC	
″ ″	Hus 11, långhus	>22	2205±65	370–200 BC	
″ ″	Hus 40, långhus	>10	2235±40	380–200 BC	
″ ″	Hus 44, långhus	>18	2185±40	360–190 BC	
″ ″	Hus 45, litet hus	>5	2190±45	360–190 BC	
″ ″	Hus 46, långhus	>7	2190±40	360–190 BC	
″ ″	Hus 8, långhus	>14	2120±70	350–40 BC	
″ ″	Hus 56, långhus	>14	2140±45	350–90 BC	
	12 hus				

Yngre förromersk järnålder (fas 3–4)

Undersökning Inventarienr	Husnr, hustyp	Längd (m)	^{14}C-år BP	^{14}C-datering 1σ datering	Typologisk
Citytunneln, delområde 1	MHM 12875, MK 85	Hus 47, långhus	>12	2125±45	340–50 BC
	1 hus				

Äldre romersk järnålder (fas 4–6)

Undersökning Inventarienr	Husnr, hustyp	Längd (m)	^{14}C-år BP	^{14}C-datering 1σ datering	Typologisk
Citytunneln, delområde 1	MHM 12875, MK 85	Hus 52, fyrstolpbod	-	1995±40	40 BC–55 AD
″ ″	Hus 15, långhus	>16	1960±65	40 BC–130 AD	
	2 hus				

Övrigt

Undersökning Inventarienr	Husnr, hustyp	Längd (m)	^{14}C-år BP	^{14}C-datering 1σ datering	Typologisk
Citytunneln, delområde 1	MHM 12875, MK 85	Hus 38, fyrstolpbod	-	(3780±45)	(2290–2130 BC) Ä. JÄÅ
″ ″	Hus 41, långhus	>4	(5345±50)	(4310–4060 BC)	Ä. JÄÅ
″ ″	Hus 42, långhus	>4	(3735±45)	(2210–2040 BC)	Ä. JÄÅ
	3 hus				
Totalt	**22 hus**				

Referenser

Citytunneln delområde 1. Gidlöf, Kristina m fl. 2006.
Vintriehemmet 3A–B. Öijeberg, Jan 2004.

Friman_text.indd 224 2008-04-11 10:46:23

OMRÅDE B (HYLLIEOMRÅDET)

Yngre bronsålder (fas 1)

Undersökning	Inventarienr	Husnr, hustyp	Längd (m)	^{14}C-år BP	^{14}C-datering 1σ datering	Typologisk
Vintrie 4B	MHM 8537	Hus 2, långhus	>17,8	2355±65	730–370 BC	
Naffentorp 5A	MHM 8538	Hus 7, långhus	>8,3	-	-	Y. BRÅ–Ä. FRJ
″	″	Hus 10, långhus	>9	-	-	Y. BRÅ–Ä. FRJ
Vintriediket	MHM 12525, MK 100		Hus 3, långhus	>17,20	2360±70	730–370 BC
Citytunneln, Hotelltomten		MHM 12751	Hus 25, fyrstolpbod	-	2530±50	790–550 BC
Hyllie 4:2 & 4:3	MK 184	Hus 1, långhus	>8,40	-	-	Y. BRÅ
″	″	Hus 3, långhus	>9,10	(3935±45)	(2490–2340 BC)	Y. BRÅ
″	″	Hus 7, litet hus	>6,40	-	-	Y. BRÅ
Hyllie 155:91	MK 72	Hus 17, långhus	ca 10	2585±80	830–540 BC	
″	″	Hus 22, långhus	ca 21	-	-	Y. BRÅ–Ä. FRJ
Citytunneln, Vintrie IP		MK 131	Hus 10, långhus	10,5	2420±45	730–400 BC
″	″	Hus 11, långhus	16,5	2490±45	770–530 BC	
″	″	Hus 19, långhus	10,5–13,0	2475±40	760–520 BC	
		13 hus				

Äldre förromersk järnålder (fas 2)

Undersökning	Inventarienr	Husnr, hustyp	Längd (m)	^{14}C-år BP	^{14}C-datering 1σ datering	Typologisk	
Annetorpsleden		MHM 7176	A9, långhus	27	2310±85	510–200 BC	
Vintrie 4B	MHM 8537	Hus 1, långhus	ca 20	2260±65	400–200 BC		
″	″	A2510, grophus	-	-	-	FRJ (keramik)	
Naffentorp 5A	MHM 8538	Hus 1, långhus	>10,6	2330±60	520–230 BC		
″		Hus 2, långhus	>12,1	2265±60	400–200 BC		
				(4550±60)	(3370–3100 BC)		
″	″	Hus 3, långhus	>8,6	2165±60	360–110 BC		
				(3205±60)	(1530–1410 BC)		
″	″	Hus 13, långhus	>5,2	-	-	Ä. FRJ	
Vintrieleden, delområde B		MHM 12524	Hus 1, långhus	ca 20,6	(4865±70)	(3760B–3530 BC)	Ä. FRJ
Vintriediket	MHM 12525, MK 100		Hus 2, långhus	>17,10	2270±75	400–200 BC	
″	″	Hus 5, långhus	>14,45	2145±70	360–50 BC		
″	″	Hus 4, fyrstolpbod	-	-	-	FRJ	
″	″	Hus 6, fyrstolpbod	-	-	-	FRJ	
Citytunneln, Hotelltomten		MHM 12751	Hus 17, långhus	ca 17	2335±45	510–360 BC	
Citytunneln, delområde 3		MHM 12877, MK 65	Hus 33, långhus	>15	2175±45	360–170 BC	
Hyllie 4:2 & 4:3	MK 184	Hus 5, litet hus	>7,70	(4245±45)	(2910–2750 BC)	Ä. FRJ	
″	″	Hus 4,långhus	>14,30	2225±40	370–200 BC		
″	″	Hus 6, fyrstolphus	-	(3805±50)	(2340–2140 BC)	Ä. FRJ	
Hyllie 155:91	MK 72	Hus 11, långhus	ca 29	2210±65	370–200 BC		
Citytunneln, Vintrie IP		MK 131	Hus 3, långhus	11,5	2150±40	350–110 BC	
″	″	Hus 14, långhus	11	2270±40	400–230 BC		
″	″	Hus 15, långhus	13,5	2185±35	360–190 BC		
″	″	Hus 17, långhus	10,5	2190±40	360–190 BC		
″	″	Hus 21, långhus	20–24	2285±40	400–230 BC		
″	″	Hus 6, långhus	13	2230±45	380–200 BC		
″	″	Hus 8, långhus	18	2320±45	480–230 BC		
″	″	Hus 9, långhus	26	2255±45	390–210 BC		
″	″	Hus 7, långhus	5,5	2210±40	360–200 BC		
″	″	Hus 16, långhus	17	-	-	Ä. FRJ	
Vintrie 20:1 & 20:59		MK 205	Hus 2, långhus	19	2330±45	510–260 BC	
″	″	Hus 3, långhus	12	2275±40	400–230 BC		
″	″	Hus 4, långhus	10,5	2230±35	380–200 BC		
″	″	Hus 5, långhus	13	2255±65	400–200 BC		

Friman_text.indd 225 2008-04-11 10:46:24

″	″	Hus 6, långhus	10	2165±40	360–160 BC	
″	″	Hus 7, långhus	32,5	2150±40	350–110 BC	
″	″	Hus 8, långhus	16,5	2185±60	360–170 BC	
″	″	Hus 10, långhus	19	2175±35	360–170 BC	
″	″	Hus 12, långhus	22	-	-	Ä. FRJ–Y. FRJ
″	″	Hus 13, långhus	8	2315±40	410–250 BC	
″	″	Hus 16, långhus	8	2225±40	370–200 BC	
″	″	Hus 17, långhus	8,5	-	-	Ä. FRJ–Y. FRJ
		40 hus				

Yngre förromersk järnålder (fas 3–4)

Undersökning	Inventarienr	Husnr, hustyp	Längd (m)	^{14}C-år BP	^{14}C-datering 1σ datering	Typologisk
Annetorpsleden		MHM 7176	A4, långhus	ca 29	2020±45	90 BC–60 AD
″	″	A5, långhus	?	-	-	Y. FRJ–Ä. RJÅ
″	″	A10, långhus	ca 35	-	-	Y. FRJ
″	″	A11, litet hus	7	2075±40	170–40 BC	
Naffentorp 5A	MHM 8538	Hus 4, långhus	>8,5	2065±65 (315±55)	170 BC–10 AD (1490–1650 AD)	
Citytunneln, delområde 4		MHM 12878	Hus 1, långhus	>12	2065±70	180 BC–10 AD
Citytunneln, delområde 5		MHM 12879, MK 77	Hus 5, långhus	40	2075±40	170–40 BC
Hyllie 155:91	MK 72	Hus 15, långhus	ca 21	2075±55	180 BC–AD	
″	″	Hus 16, långhus	ca 13,5	2090±65	200 BC–AD	
″	″	Hus 23, långhus	ca 20	-	-	Y. FRJ
″	″	Hus 24, långhus	ca 19	-	-	Y. FRJ
″	″	Hus 26, långhus	ca 13	-	-	Y. FRJ
″	″	Hus 30, långhus	ca 18	-	-	Y. FRJ
″	″	Hus 31, långhus	ca 21	-	-	Y. FRJ
″	″	Hus 34, fyrstolpbod	-	-	-	Y. FRJ
″	″	Hus 35, fyrstolpbod	-	-	-	Y. FRJ
″	″	Hus 37, långhus	-	-	-	Y. FRJ–Ä RJÅ
Nya Annetorpsvägen		MK 258	Hus 14, långhus	ca 7,5	-	- Y. FRJ?
″	″	Hus 15, långhus	>6	-	-	Y. FRJ?
″	″	Hus 13, långhus	>16	-	-	Y. FRJ?
Citytunneln, Vintrie IP		MK 131	Hus 18, långhus	11,5	2110±35	190–50 BC
″	″	Hus 4, långhus	16,5	2110±40	190–50 BC	
Vintrie 20:1 & 20:59		MK 205	Hus 14, långhus	10,5	2110±35	190–50 BC
″	″	Hus 15, långhus	13,5	212 5±40	210–50 BC	
		24 hus				

Äldre romersk järnålder (fas 4–6)

Undersökning	Inventarienr	Husnr, hustyp	Längd (m)	^{14}C-år BP	^{14}C-datering 1σ datering	Typologisk
Vintriediket	MHM 12525, MK 100		Hus 1a, långhus	>9,9	1885±60	60–220 AD
″	″	Hus 1b, långhus	>16,75	1830±65	80–260 AD	
Annetorpsleden		MHM 7176	A3, långhus	38	1950±35	AD–85 AD
″	″	A6, långhus	ca 30	1940±45	10–130 AD	
″	″	A7, litet hus	10	1990±45	40 BC–60 AD	
″	″	A8, långhus	ca 25	1965±50	40 BC–80 AD	
″	″	A12, långhus	16	1890±60	50–220 AD	
″	″	A13, litet hus	12	-	-	Ä. RJÅ
″	″	A14, långhus	ca 28	1865±30	80–220 AD	
″	″	A15, långhus	ca 24	1810±30	130–250 AD	
″	″	A18, långhus	ca 23	-	-	Ä. RJÅ
″	″	A20, långhus	ca 21	-	-	RJÅ
″	″	A21, långhus	>17	-	-	RJÅ
Hyllie IP	MHM 12650	Hus 2, långhus		1875±40	70–210 AD	

Friman_text.indd 226 2008-04-11 10:46:24

Citytunneln, Hotelltomten		MHM 12751	Hus 1, långhus	ca 22	1970±55	50 BC–80 AD	
″	″	Hus 2, långhus	ca 24	1940±55	AD–130 AD		
″	″	Hus 4, långhus	ca 38	1825±60	80–260 AD		
″	″	Hus 20, långhus	ca 26	1810±40	130–250 AD		
″	″	Hus 22, långhus	>7	1935±45	20–130 AD		
″	″	Hus 5, långhus	ca 18	1900±55	20–210 AD		
″	″	Hus 6, långhus	ca 15	1910±55	20–210 AD		
″	″	Hus 18, långhus	>18	1900±40	50–210 AD		
″	″	Hus 15, långhus	22	1885±55	60–220 AD		
″	″	Hus 10, långhus	ca 16	1875±45	70–220 AD		
″	″	Hus 24, långhus	>16	1860±40	80–220 AD		
″	″	Hus 13, långhus	ca 18	1855±45	80–230 AD		
″	″	Hus 14, långhus	21	-	-	Ä. RJÅ	
″	″	Hus 21, litet hus	6	1855±45	80–230 AD		
″	″	Hus 9, långhus	28	1830±45	130–240 AD		
″	″	Hus 19, långhus	>20	1830±40	130–230 AD		
″	″	Hus 7, litet hus	9	1820±45	130–250 AD		
Citytunneln, delområde 3		MHM 12877, MK 65	Hus 26, långhus	33	1875±75	60–240 AD	
″	″	Hus 28, långhus (mittsula)		ca 16	1850±40	120–230 AD	
″	″	Hus 29, långhus	ca 36	1915±45	20–140 AD		
″	″	Hus 30, långhus	13	1875±45	70–220 AD		
″	″	Hus 31, långhus?	>6	1835±40	130–230 AD		
″	″	Hus 32, långhus	ca 30	1845±45	90–240 AD		
″	″	Hus 34, litet hus	9	1880±70	60–230 AD		
″	″	Hus 36, långhus	>18	1950±45	AD–120 AD		
″	″	Hus 37, långhus	ca 20	1995±45	45 BC–55 AD		
Citytunneln, delområde 5		MHM 12879, MK 77	Hus 4, långhus	21	2005±40	50 BC–55 AD	
″	″	Hus 7, långhus	>7?	1875±40	70–210 AD		
″	″	Hus 14, långhus	>9	1840±40	125–230 AD		
″	″	Hus 15, långhus	?	1800±35	130–260 AD		
″	″	Hus 19, långhus	>12	1840±35	130–225 AD		
″	″	Hus 21, långhus	ca 30	1925±45	20–130 AD		
″	″	Hus 22, långhus	ca 22	1880±35	70–210 AD		
″	″	Hus 24, litet hus	7	1985±40	40 BC–60 AD		
Hyllie 155:91	MK 72	Hus 13, långhus	>18	1970±55	50 BC–80 AD		
″	″	Hus 12, långhus	ca 21	-	-	Y. FRJ–Ä. RJÅ	
″	″	Hus 14, långhus	ca 29	1950±45	AD–120 AD		
″	″	Hus 10, långhus	38	1965±50	40 BC–80 AD		
″	″	Hus 19, långhus	ca 25	-	-	RJÅ	
″	″	Hus 20, långhus	ca 22	-	-	Ä. RJÅ	
″	″	Hus 21, litet hus	ca 6,5	-	-	Ä. RJÅ	
″	″	Hus 28, fyrstolpbod	-	-	-	Ä. RJÅ	
″	″	Hus 29, fyrstolpbod	-	-	-	RJÅ	
″	″	Hus 33, fyrstolpbod	-	-	-	RJÅ	
″	″	Hus 38, långhus	18	-	-	RJÅ	
Nya Annetorpsvägen		MK 258	Hus 1, långhus	27	-	-	Ä. RJÅ
″	″	Hus 2, långhus	ca 26	-	-	RJÅ	
″	″	Hus 3, långhus	>11	-	-	RJÅ	
″	″	Hus 4, fyrstolpbod	-	-	-	Ä. RJÅ	
″	″	Hus 5, långhus	ca 22	-	-	RJÅ	
″	″	Hus 6, långhus	ca 17,5	-	-	RJÅ	
″	″	Hus 7, litet hus	9,5	-	-	Ä. RJÅ	
″	″	Hus 17, långhus	ca 12,5	-	-	RJÅ	
″	″	Hus 26, litet hus	>7	-	-	RJÅ	
″	″	Hus 11, långhus	ca 33	-	-	Ä. RJÅ	
″	″	Hus 12, litet hus	ca 8,5	-	-	Ä. RJÅ	
″	″	Hus 22, långhus	27	-	-	Ä. RJÅ	
″	″	Hus 24, litet hus	ca 10	-	-	Ä. RJÅ	
″	″	Hus 19, långhus	25	-	-	Ä. RJÅ	

Friman_text.indd 227 2008-04-11 10:46:24

″	″	Hus 20, långhus	ca 35	-	-	Ä. RJÅ
″	″	Hus 25, långhus	ca 23	-	-	RJÅ
Citytunneln, Vintrie IP		MK 131	Hus 5, långhus	15,5	2000±45	50 BC–60 AD
		76 hus				

Yngre romersk järnålder (fas 7)

Undersökning	Inventarienr	Husnr, hustyp	Längd (m)	^{14}C-år BP	^{14}C-datering 1σ datering	Typologisk
Citytunneln, delomr. 3		MHM 12877, MK 65	Hus 3, långhus	17	1785±45	130–330 AD
″	″	Hus 11, långhus	>16	1795±45	130–320 AD	
″	″	Hus 8, långhus	ca 16	1780±45	140–330 AD	
″	″	Hus 12, långhus	ca 13	1775±45	170–340 AD	
Citytunneln, Hotelltomten		MHM 12751	Hus 16, långhus	27	1770±45	170–340 AD
Citytunneln, delområde 5		MHM 12879, MK 77	Hus 18, hus	>10	1720±40	250–390 AD
″	″	Hus 20, långhus	>18	1800±45	130–320 AD	
		7 hus				

Övrigt

Undersökning	Inventarienr	Husnr, hustyp	Längd (m)	^{14}C-år BP	^{14}C-datering 1σ datering	Typologisk	
Citytunneln, Vintrie IP		MK 131	Hus 27, fyrstolpbod	-	-	-	Y. BRÅ–Ä. JÄÅ
Annetorpsleden		MHM 7176	A16 hus	?	-	-	Ä. JÄÅ
″	″	A17 hus	?	-	-	Ä. JÄÅ	
″	″	A22, långhus	>14	-	-	Ä. JÄÅ	
″	″	A25, fyrstolpbod	-	-	-	Ä. JÄÅ	
″	″	A26, fyrstolpbod	-	-	-	Ä. JÄÅ	
″	″	A27, fyrstolpbod	-	-	-	Ä. JÄÅ	
Hyllie 4:2 & 4:3	MK 184	Hus 2, långhus	>16,10	(2475±40)	(760–520 BC)	Ä. JÄÅ	
Hyllie 155:91	MK 72	Hus 32, litet hus	>7	-	-	Ä. JÄÅ	
″	″	Hus 36 fyrstolpbod	-	-	-	Ä. JÄÅ	
Nya Annetorpsvägen		MK 258	Hus 18, litet hus	ca 12	-	-	Ä. JÄÅ
Citytunneln, delområde 4		MHM 12878	Hus 3, litet hus	ca 4	-	-	JÄÅ
Citytunneln, delområde 5		MHM 12879, MK 77	Hus 10, fyrstolpbod	-	-	-	Y. FRJ–RJÅ
″	″	Hus 11, fyrstolpbod	-	-	-	Y. FRJ–RJÅ	
″	″	Hus 13, långhus	>12	-	-	JÄÅ	
″	″	Hus 17, långhus	>4	(3675±45)	(2140–1970 BC)	Ä. JÄÅ	
″	″	Hus 23, litet hus	?	(156,0±0,6pM)	- JÄÅ		
		ca 16 hus					
	Totalt	**ca 176 hus**					

Referenser

Annetorpsleden. Andréasson, Anna m.fl. 2006.
Citytunneln, delområde 3. Hadevik, Claes m.fl. 2006.
Citytunneln, delområde 4. Brink, Kristian & Hydén, Susan 2006.
Citytunneln, delområde 5. Brink, Kristian & Hydén, Susan 2006.
Citytunneln, Hotelltomten. Hadevik, Claes m.fl. 2006.
Citytunneln, Vintrie IP och Vintrie 20:1 & 20:59. Hammarstrand Dehman, Karina m.fl. 2007.
Hyllie 4:2 & 4:3. Ilona Carlson 2007.
Hyllie 155:91. Sandén, Ulf & Andréasson, Anna. Manus.
Hyllie IP. Persson, Jenny. Manus.
Naffentorp 5A. Olsson, Mona. Ingwald, Johan & Paulsson-Holmberg. 2005.
Nya Annetorpsvägen. Sandén, Ulf & Andréasson, Anna. Manus.
Vintrie 4B. Persson, Lars-Erik & Frejd, Joakim 2002.
Vintriediket. Sandén, Ulf. Manus.
Vintrieleden, delområde B. Friman, Bo 2007.

Friman_text.indd 228 2008-04-11 10:46:24

OMRÅDE C (SVÅGERTORPSOMRÅDET)

Yngre bronsålder (fas 1)

Undersökning	Inventarienr	Husnr, hustyp	Längd (m)	^{14}C-år BP	^{14}C-datering 1σ datering	Typologisk	
Svågertorp 8A	MHM 8540	Hus 1 långhus	>12,1	2370±60	720–380 BC		
				2380±65	730–390 BC		
Svågertorp 8B–C		MHM 8541	Hus 4, stolpbod	-	2510±75	790–530 BC	
Lockarp 7A	MHM 8543	Hus 19, långhus	>15,05	-	-	Y. BRÅ–Ä. FRJ	
Svågertorps industriområde A		MHM 12534	Hus 9, litet hus	>7,77	-	- Y. BRÅ	
″	″	Hus 15, långhus	>14,77	-	-	Y. BRÅ	
Svågertorps industriområde B		MHM 12534	Hus 8, långhus	>11,10	-	- Y. BRÅ	
Svågertorps industriområde F		MHM 12535	Hus 6, stolpbod	-	2595±70	840–550 BC	
Svågertorps industriområde G		MHM 12535	Hus 10, långhus	>16,5	(1260±40)	(675–780 AD)	Y. BRÅ–Ä. FRJ
Svågertorps industriområde R		MHM 12536	Hus 19, långhus	>10,43	2385±60	730–390 BC	
Svågertorps industriområde U		MHM 12578	Hus 5, långhus	ca 21	2385±60	730–390 BC	
Svågertorps industriområde J		MHM 12603	Hus 15, långhus	ca 18	2395±50	710–390 BC	
Svågertorps industriområde L		MHM 12603	Hus 8, långhus	ca 13	2365±75	740–370 BC	
″	″	Hus 3, långhus	ca 10	2350±60	710–360 BC		
		13 hus					

Äldre förromersk järnålder (fas 2)

Undersökning	Inventarienr	Husnr, hustyp	Längd (m)	^{14}C-år BP	^{14}C-datering 1σ datering	Typologisk	
Svågertorp 8A	MHM 8540	Hus 6, långhus	>11,3	2200±60	370–190 BC		
		2350±35	510–380 BC				
				2315±60	490–210 BC		
				2200±70	370–190 BC		
Petersborg 6	MHM 8542	Hus 2, långhus	>9	2150±65	360–90 BC		
				2015±60	100 BC–60 AD		
Lockarp 7B	MHM 8544	A4969, grophus	-	2320±70	510–210 BC		
Svågertorps industriområde A		MHM 12534	Hus 1, långhus	>23,08	(3850±80)	(2460–2200 BC)	Ä. FRJ?
″	″	Hus 2, långhus	26,16	-	-	Ä. FRJ	
″	″	Hus 7, långhus	?	-	-	Ä. FRJ?	
Svågertorps industriområde M		MHM 12536	Hus 10 långhus	>15	2270±55	400–210 BC	
Svågertorps industriområde U		MHM 12578	Hus 7, långhus	ca 16	2210±40	360–200 BC	
″	″	Hus 1, långhus	ca 17	-	-	FRJ	
Svågertorps industriområde L		MHM 12603	Hus 7, långhus	ca 12,5	2265±75	400–200 BC	
″	″	Hus 4, långhus	ca 8	2145±60	360–90 BC		
Svågertorps industriområde K		MHM 12604	Hus 13, långhus	>11,10	2310±70	490–200 BC	
		12 hus					

Yngre förromersk järnålder (fas 3–4)

Undersökning	Inventarienr	Husnr, hustyp	Längd (m)	^{14}C-år BP	^{14}C-datering 1σ datering	Typologisk	
Lockarp 7A	MHM 8543	Hus 18, långhus	>18	2035±70	160 BC–50 AD		
				2050±105	200 BC–60 AD		
″	″	Hus 17, långhus	>14	-	-	Y. FRJ–Ä. RJÅ	
Svågertorps industriområde F		MHM 12535	Hus 7, långhus	ca 16	2050±35	110 BC–10 AD	
″	″	Hus 8, långhus	ca 16	(1110±50)	(880–990 AD)	Y. FRJ–Ä. RJÅ	
Svågertorps industriområde J		MHM 12603	Hus 22, långhus	ca 33	2515±60	(790–540 BC)	Y. FRJ
″	″	Hus 27, långhus	ca 17,5	2085±65	200 BC–AD		
″	″	Hus 30, långhus	ca 9	2055±35	160 BC–AD		
Svågertorps industriområde S		MHM 12604	Hus 4, långhus	>22,75	2000±70	100 BC–80 AD	
		8 hus					

Friman_text.indd 229 2008-04-11 10:46:24

Äldre romersk järnålder (fas 4–6)

Undersökning	Inventarienr	Husnr, hustyp	Längd (m)	^{14}C-år BP	^{14}C-datering 1σ datering	Typologisk
Lockarp 7A	MHM 8543	Hus 3, långhus	>26	1935±50	10–130 AD	
″	″	Hus 4, långhus	28,66	1940±55	AD–130 AD	
″	″	Hus 8, långhus	15,06	1945±55	AD–130 AD	
″	″	Hus 11, långhus	>12,90	1860±50	80–220 AD	
″	″	Hus 12, långhus	>21,85	1905±55	20–210 AD	
″	″	Hus 13, långhus	17,09	1880±50	70–220 AD	
Lockarp 7B	MHM 8544	Hus I, långhus	>34,5	1980±60	50 BC–90 AD	
				1900±40	50–210 AD	
				2045±65	160 BC–30 AD	
				(1460±50)	(560–645 AD)	
″	″	Hus II, långhus	24,75	1920±55	AD–140 AD	
				2025±75	160 BC–60 AD	
				2035±55	150 BC–30 AD	
″	″	Hus III, långhus	38,9	1925±55	AD–140 AD	
				1865±60	80–220 AD	
″	″	Ekonomibyggnad	6,0	1840±60	80–250 AD	
Svågertorps industriområde A		MHM 12534	Hus 3, långhus	>20,39	-	- Ä. RJÅ
″	″	Hus 13, långhus	>7,48	-	-	Ä. RJÅ
Svågertorps industriområde E		MHM 12535	Hus 1, långhus	>12,8	(2125±40)	(210–50 BC) RJÅ
″	″	Hus 2, långhus	ca 9	(3210±125)	(1670–1310 BC)	
				(1265±60)	(660–810 AD)	RJÅ
Svågertorps industriområde F		MHM 12535	Hus 5, långhus	ca 18	1895±45	50–210 AD
Svågertorps industriområde X		MHM 12578	Hus 10, långhus	ca 17	1975±40	40 BC–70 AD
″	″	Hus 11, långhus	ca 18	1945±50	AD–130 AD	
″	″	Hus 12, litet hus	>7,5	1840±50	90–240 AD	
Svågertorps industriområde J		MHM 12603	Hus 23, långhus	ca 6	1880±40	70–210 AD
″	″	Hus 25, långhus	ca 10	1860±50	80–220 AD	
″	″	Hus 13, långhus	ca 27	1980±45	40 BC–70 AD	
″	″	Hus 16, långhus	ca 13	1855±40	90–220 AD	
″	″	Hus 11, långhus	ca 34	1810±45	130–250 AD	
Svågertorps industriområde P		MHM 12604	Hus 8, litet hus	7,53	1930±60	20 BC–140 AD
″	″	Hus 9, långhus	8	1940±60	20 BC–130 AD	
″	″	Hus 7, långhus	30	1800±70	120–330 AD	
Svågertorps industriområde T		MHM 12537	Hus 6, långhus	21	-	- RJÅ
		27 hus				

Yngre romersk järnålder (fas 7)

Undersökning	Inventarienr	Husnr, hustyp	Längd (m)	^{14}C-år BP	^{14}C-datering 1σ datering	Typologisk
Lockarp 7A	MHM 8543	Hus 9, långhus	>17,20	-	-	Y. RJÅ–FVT
″	″	Hus 14, långhus	>8,05	-	-	RJÅ–FVT
Svågertorps industriområde F		MHM 12535	Hus 3, stolpbod	-	1720±65	240–400 AD
″	″	Hus 4, långhus	>13	1635±55	340–540 AD	
Svågertorps industriområde G		MHM 12535	Hus 9, långhus	>13,3	1730±70	230–410 AD
Svågertorps industriområde N		MHM 12536	Hus 12, långhus	>9	1760±65	170–390 AD
Svågertorps industriområde X		MHM 12578	Hus 13, långhus	>6,5	1770±50	170–350 AD
Svågertorps industriområde I		MHM 12602	Hus 1, långhus	>9,4	1660±60	250–530 AD
″	″	Hus 3, långhus	>10,6	-	-	Y. RJÅ–FVT
″	″	Hus 4, långhus	>8,4	-	-	Y. RJÅ–FVT
″	″	A115, grophus	-	-	-	Y. RJÅ–FVT
Svågertorps industriområde S		MHM 12604	Hus 2, långhus	>23,25	1820±60	90–320 AD
″	″	Hus 5, långhus	>11,30	1690±75	250–430 AD	
		13 hus				

Friman_text.indd 230 2008-04-11 10:46:25

Övrigt

Undersökning Inventarienr	Husnr, hustyp	Längd (m)	^{14}C-år BP	^{14}C-datering 1σ datering	Typologisk	
Lindängelund, etapp 1	MHM 7768	1 långhus		-	-	Ä. JÄÅ
Kv. Vårsången MHM 6344	≥1 långhus	?	-	-	Ä. JÄÅ?	
Svågertorps industriområde U	MHM 12578	Hus 8, litet hus	ca 6,4	-	-	Y. BRÅ–Ä. JÄÅ
	≥2 hus					
Totalt	**≥78 hus**					

Referenser

Kv Vårsången. Arkeologiskt Topografiskt Arkiv, Malmö Kulturmiljö.
Lindängelund, etapp 1. Arkeologiskt Topografiskt Arkiv, Malmö Kulturmiljö.
Lockarp 7A. Rudin, Gun-Britt & Brink, Kristian 2002.
Lockarp 7B. Eliasson, Laila & Kishonti, Ingela 2003.
Petersborg 6. Siech, Suzanne & Berggren, Åsa 2002.
Svågertorp 8A. Rosberg, Anette & Lindhé, Eva 2001.
Svågertorp 8B–C. v. Rostoványi, Attila & Hydén, Susan 2002.
Svågertorps industriområde, delområde A. Onsten-Molander, Anna & Linde, Petter 2002.
Svågertorps industriområde, delområde B. Onsten-Molander, Anna & Linde, Petter 2002.
Svågertorps industriområde, delområde E. Brusling, Anna & Streijffert, Martin 2004.
Svågertorps industriområde, delområde F. Brusling, Anna & Streijffert, Martin 2004.
Svågertorps industriområde, delområde G. Brusling, Anna & Streijffert, Martin 2004.
Svågertorps industriområde, delområde I. Brusling, Anna & Streijffert, Martin 2004.
Svågertorps industriområde, delområde J. Tuominen, Katja; Gruber, Anette & Johansson, Tobias.
Svågertorps industriområde, delområde K. Koch, Helene & Tuominen, Katja.
Svågertorps industriområde, delområde L. Tuominen, Katja; Gruber, Anette & Johansson, Tobias.
Svågertorps industriområde, delområde M. Tuominen, Katja & Koch, Helene.
Svågertorps industriområde, delområde N. Tuominen, Katja & Koch, Helene.
Svågertorps industriområde, delområde P. Koch, Helene & Tuominen, Katja.
Svågertorps industriområde, delområde R. Tuominen, Katja & Koch, Helene.
Svågertorps industriområde, delområde S. Koch, Helene & Tuominen, Katja.
Svågertorps industriområde, delområde T. Ekerow, Hans & Koch, Helene.
Svågertorps industriområde, delområde U. Bäck, Kristina & Gruber, Anette.
Svågertorps industriområde, delområde X. Bäck, Kristina & Gruber, Anette.

Friman_text.indd 231 2008-04-11 10:46:25

OMRÅDE D (LOCKARP-FOSIEOMRÅDET)

Yngre bronsålder (fas 1)

Undersökning	Inventarienr	Husnr, hustyp	Längd (m)	^{14}C-år BP	^{14}C-datering 1σ datering	Typologisk
Kv. Båtyxan	MHM 6111	≥1 Långhus	?	-	-	Y. BRÅ
Fosie IV (boplats I)		MHM 6185	Hus 1, långhus	ca 14,5 (7480±70)	2550±651 (6430–6250 BC)	800–540 BC
″	″	Hus 3, långhus	>9,0	-	-	Y. BRÅ
″	″	Hus 5, långhus	>18,60	-	-	Y. BRÅ
″	″	Hus 7, långhus	>7,50	-	-	Y. BRÅ
″	″	Hus 27, långhus	>16,20	-	-	Y. BRÅ
″	″	Hus 28, långhus	>6,30	-	-	Y. BRÅ
Fosie IV (boplats VI)		″	Hus 81, långhus	24,50	2470±701	760–420 BC
″	″	Hus 91, långhus	>18,50	-	-	Y. BRÅ
Kv. Lerkärlet, tomt 3		MHM 6350	≥1 långhus	?	-	- Y. BRÅ
Kv. Benkammen 12		MHM 6748	Långhus	?	-	- Y. BRÅ
″	″	Långhus	?	-	-	Y. BRÅ
″	″	Långhus	?	-	-	Y. BRÅ
″	″	Långhus	?	-	-	Y. BRÅ
Kv. Benkammen		MHM 7351	≥1 långhus	?		- Y. BRÅ
Lockarp 7E	MHM 8546	Hus 18, långhus	>18	2720±85	980–800 BC	
				2645±85	930–600 BC	
Fosie 11B	MHM 9128	Hus 9, långhus	>12,50	2410±55	730–400 BC	
		≥17 hus				

Äldre förromersk järnålder (fas 2)

Undersökning	Inventarienr	Husnr, hustyp	Längd (m)	^{14}C-år BP	^{14}C-datering 1σ datering	Typologisk
Fosie IV (boplats VI)		MHM 6185	Hus 93, långhus	>14,20	318±180 BC^{2}498–138 BC	
				340±130 BC^{2}470–210 BC		
″	″	Hus 87, långhus	>7,40	-	-	Ä. FRJ
″	″	Hus 78, långhus	>5,90	-	-	Ä. FRJ
″	″	Hus 84, fyrstolpbod	-	400±150 BC^{2}550–250 BC		
Fosie IV (boplats II)		″	Hus 26, långhus	>11,30	-	- Ä. FRJ–Y. FRJ
Fosie IV (boplats V)		″	Hus 53, långhus	>11,25	-	- Ä. FRJ–Y. FRJ
″	″	Hus 67, långhus	>11,35	-	-	Ä. FRJ–Y. FRJ
″	″	Hus 48, långhus	>15,50	-	-	Ä. FRJ–Y. FRJ
Fosie 9A–B	MHM 8548	Hus 3, långhus	>10,20	2195±65	370–190 BC	
″	″	Hus 5, långhus	>10,85	2265±75	400–200 BC	
″	″	Hus 8, långhus	>7,60	2310±65	490–200 BC	
″	″	Hus 9, långhus	>8,45	2225±75	390–200 BC	
″	″	Hus 12, långhus	>7,97	2230±70	390–200 BC	
″	″	Hus 10, fyrstolpbod	-	-	-	Ä. FRJ
Lockarp, Bageritomten		MHM 12567	Hus 1, långhus	21,2	2260±70	400–200 BC
Citytunneln, delområde 6		MHM 12880, MK 78	Hus 17, långhus	>7	2215±40	370–200 BC
″	″	Hus 7, långhus	>7	2180±40	360–170 BC	
″	″	Hus 2, långhus	>16	2165±45	360–110 BC	
Lockarp 8:4	MHM 12898	Hus 1, långhus	>6,6	2150±40	350–110 BC	
		19 hus				

Yngre förromersk järnålder (fas 3–4)

Undersökning	Inventarienr	Husnr, hustyp	Längd (m)	^{14}C-år BP	^{14}C-datering 1σ datering	Typologisk
Fosie IV (boplats I)		MHM 6185	Hus 4, långhus	>9	-	- Y. FRJ–Ä. RJÅ
″	″	Hus 6, långhus	>14,3	-	-	Y. FRJ–Ä. RJÅ

Friman_text.indd 232 2008-04-11 10:46:25

Fosie IV (boplats IV)		″	Hus 29 (38), långhus		>25,00	- -	Y. FRJ–Ä. RJÅ
″	″	Hus 45, långhus	>23,40	-	-	Y. FRJ–Ä. RJÅ	
″	″	Hus 30, långhus	>13,90	-	-	Y. FRJ–Ä. RJÅ	
Lockarp 7D	MHM 8545	Hus 1, långhus	>24	2030±70	160 BC–50 AD		
Lockarp 7E	MHM 8546	Hus 3, långhus	11,2	2055+55	160 BC–10 AD		
				2025+75	160 BC–60 AD		
″	″	Hus 4, långhus	36,20	2060+55	170 BC–AD		
				2040+75	170 BC–50 AD		
″	″	Hus 9, långhus	ca 36,20	2085+70	200 BC–AD		
″	″	Hus 12, fyrstolpbod	-	2020+70	110 BC–70 AD		
				(4350+60)	(3080–2900 BC)		
″	″	Hus 13, långhus	>9,5	2015+55	90 BC–60 AD		
″	″	Hus 14, långhus	35	1995+80	110 BC–90 AD		
″	″	Hus 17, långhus	>8	2055+55	160 BC–10 AD		
				2090+70	210 BC–AD		
″	″	Hus 20, långhus	>9	2115+60	340 BC–40 BC		
″	″	A24673, grophus	-	-	-	Y. FRJ–Ä. RJÅ	
″	″	A24753, grophus	-	-	-	Y. FRJ–Ä. RJÅ	
″	″	A24996, grophus	-	-	-	Y. FRJ–Ä. RJÅ	
Lockarp 7H	MHM 8547	Hus 1, långhus	> 27,4	2035±70	160 BC–60 AD		
				1950±65	40 BC–130 AD		
″	″	Hus 2, långhus	ca 17,6	2020±45	90 BC–60 AD		
				2020±65	110 BC–60 AD		
″	″	Hus 3, långhus	>15,4	2080±45	170–40 BC		
				1900±70	20–220 AD		
″	″	Hus 4, långhus	>31,4	2145±60	360–90 BC		
				2100±70	350–30 BC		
″	″	Hus 7, långhus	ca 20	2145±70	360–50 BC		
″	″	Hus 9, långhus	33,5	2015±65	100 BC–70 AD		
				2155±70	360–100 BC		
				2110±80	350 BC–30 BC		
Fosie 9A–B	MHM 8548	Hus 6, långhus	>9,72	2085±65	200 BC–AD		
″	″	Hus 1, långhus	>9,75	2055±60	170 BC–10 AD		
″	″	Hus 2, långhus	>15,65	2150±65	360–90 BC		
				2045±60	160 BC–20 AD		
″	″	Hus 11, långhus	ca 17,50	2145±70	360–50 BC		
″	″	Hus 4, långhus	>13,40	-	-	Y. FRJ	
Lockarp, Bageritomten		MHM 12567	Hus 7 långhus	32,6	2015±75	150 BC–70 AD	
″	″	Hus 11, långhus	31,4	2050±60	170 BC–20 AD		
″	″	Hus 23, långhus	ca 23	2000±75	110 BC–80 AD		
″	″	Hus 28, långhus	ca 11	2035±70	160 BC–50 AD		
″	″	Hus 37, långhus	>16,8	2025±65	110 BC–60 AD		
″	″	Hus 39, fyrstolpbod	-	2095±55	200–40 BC		
″	″	Hus 40, fyrstolpbod	-	2010±50	90 BC–60 AD		
″	″	Hus 41, litet hus	>6,7	2055±45	160 BC–AD		
Citytunneln, delområde 7		MHM 12881	Hus 2, långhus	>14	2060±55	170 BC–AD	
Lockarp 8:4	MHM 12898	Hus 7, långhus	>12,5	(3610±55)	(2040–1890 BC)	Y. FRJ	
″	″	Hus 8, långhus	>12	-	-	Y. FRJ	
″	″	Hus 12, långhus	>13,5	(3615±45)	(2040–1910 BC)	Y. FRJ–Ä. RJÅ	
″	″	Hus 14, långhus	>14	-	-	Y. FRJ–Ä. RJÅ	
		41 hus					

Äldre romersk järnålder (fas 4–6)

Undersökning Inventarienr	Husnr, hustyp	Längd (m)	^{14}C-år BP	^{14}C-datering 1σ datering	Typologisk
Fosie IV boplats I)	MHM 6185	Hus 31, långhus	>12,20	-	- Ä. RJÅ
Fosie IV boplats III)	″	Hus 17, långhus	>17,20	1870±235	200 BC–450 AD
Fosie IV boplats IV)	″	Hus 36, långhus	>16,6	-	- Ä. RJÅ

Friman_text.indd 233 2008-04-11 10:46:25

″	″	Hus 37, långhus	>22,00	-	-	Ä RJÅ–Y. RJÅ	
″	″	Hus 56, långhus	>18,30	1830±65	80–260 AD		
				(1660±50)[3]	(260–510 AD)		
″	″	Hus 57, långhus	>17,60	-	-	Ä. RJÅ	
″	″	Hus 69, långhus	>12,50	-	-	Ä. RJÅ	
″	″	Hus 72, långhus	>18,00	-	-	Ä. RJÅ	
Fosie IV boplats V)		″	Hus 46, långhus	>26,30	-	-	Ä. RJÅ–FVT
″	″	Hus 47, långhus	>24,60	-	-	Ä. RJÅ–FVT	
Lockarp 7E	MHM 8546	Hus 1, långhus	30	1930+55	AD–130 AD		
				1920+70	AD–210 AD		
″	″	Hus 2, långhus	22,8	1905+65	20–220 AD		
″	″	Hus 5, långhus	19,5	1845+55	80–240 AD		
″	″	Hus 6, långhus	10,75	1920+60	AD–210 AD		
				1915+55	AD–210 AD		
″	″	Hus 10, långhus	>17	1905+55	20–210 AD		
″	″	Hus 11, långhus	>12	1955+70	40 BC–130 AD		
″	″	Hus 21, fyrstolpbod	-	1835+65	80–250 AD		
″	″	Hus 22, fyrstolpbod	-	1950+70	40 BC–130 AD		
″	″	A10709, grophus	-	-	-	Ä. RJÅ	
Lockarp 7H	MHM 8547	Hus 5, långhus	>37	1920±45	20–130 AD		
				1995±60	90 BC–80 AD		
				(obestämt)	(Recent)		
″	″	Hus 6, långhus	23,6	1995±50	50 BC–70 AD		
Fosie 11B	MHM 9128	Hus 5, långhus	ca 20,50	1855±55	80–230 AD		
Lockarp, Bageritomten		MHM 12567	Hus 3, långhus	>25	1925±65	20 BC–210 AD	
				1860±40	80–220 AD		
″	″	Hus 4, långhus	38	1935±80	50 BC–210 AD		
″	″	Hus 5, långhus	31	1825±30	135–230 AD		
″	″	Hus 8, långhus	18,2	1810±45	130–250 AD		
				1935±80	50 BC–210 AD		
″	″	Hus 9, långhus	15	2010±65	100 BC–70 AD		
				1795±45	130–320 AD		
″	″	Hus 10, långhus	36,2	1955±65	40 BC–130 AD		
″	″	Hus 12, långhus	32	1990±80	100 BC–120 AD		
″	″	Hus 13, långhus	13,2	1835±60	80–250 AD		
				1880±45	70–210 AD		
″	″	Hus 14, långhus	ca 18	1965±70	50 BC–130 AD		
″	″	Hus 15, långhus	ca 14	1915±70	AD–210 AD		
″	″	Hus 16, långhus	ca 11,2	1850±65	80–240 AD		
				1870±45	80–220 AD		
″	″	Hus 17, långhus	ca 14,2	1965±65	50 BC–120 AD		
″	″	Hus 18 fas I, litet hus		8,4	-	-	Ä. RJÅ
″	″	Hus 18 fas II, långhus		15,5	-	-	Ä. RJÅ
″	″	Hus 18 fas III, sidsulahus		13	1955±45	20 BC–90 AD	
				(1515±100)	(430–620 AD)		
″	″	Hus 19, långhus	ca 20,3	1905±70	20–220 AD		
				1875±45	70–220 AD		
″	″	Hus 20, långhus	16,2	1935±70	40 BC–140 AD		
″	″	Hus 22, långhus	ca 16,2	1835±60	80–250 AD		
″	″	Hus 25, långhus	ca 24,2	1950±75	50 BC–130 AD		
″	″	Hus 30, långhus	ca 16	1905±65	20–220 AD		
″	″	Hus 35, långhus	>12,8	1945±70	40 BC–130 AD		
″	″	Hus 36, långhus	ca 18,6	1865±70	70–240 AD		
″	″	Hus 38, långhus	>14,8	1895±65	50–220 AD		
Citytunneln, delområde 8		MHM 12756, MK 67	Hus 13 långhus	>16	(1165±35)	(780–940 AD)	RJÅ
Citytunneln, delområde 6		MHM 12880	Hus 6, långhus	>22	1890±40	60–210 AD	
				1900±40	50–210 AD		
″	″	Hus 11, långhus	ca 23	1860±40	80–220 AD		
″	″	Hus 10, långhus	ca 22	1835±40	130–230 AD		

Friman_text.indd 234 2008-04-11 10:46:25

″	″	Hus 24, långhus	> 12	1825±45	120–240 AD	
″	″	Hus 26, långhus	>9	1820±45	130–250 AD	
″	″	Hus 28, långhus	>19	1815±50	120–260 AD	
Citytunneln, delområde 7		MHM 12881	Hus 1, långhus	>14	1925±60	20 BC–140 AD
Lockarp 8:4	MHM 12898	Hus 2, långhus	>10	1965±35	20 BC–75 AD	
″	″	Hus 3, långhus	>14,5	1960±45	40 BC–90 AD	
″	″	Hus 6, långhus	>13,5	2000±40	45 BC–55 AD	
″	″	Hus 9, långhus	>19	1945±45	AD–130 AD	
″	″	Hus 11, långhus	-	1825±40	130–235 AD	
″	″	Hus 13, långhus	>7	1920±45	20–130 AD	
		59 hus				

Yngre romersk järnålder (fas 7)

Undersökning	Inventarienr	Husnr, hustyp	Längd (m)	^{14}C-år BP	^{14}C-datering 1σ datering	Typologisk
Fosie IV (boplats I)		MHM 6185	Hus 2, långhus	9,00	1640±501	340–540 AD
Fosie IV (boplats III)		″	Hus 9, långhus	>4,80	-	- Y. RJÅ–FVT
″	″	Hus 10, långhus	8,00	-		Y. RJÅ–FVT
Fosie IV (boplats IV)		″	Hus 33, långhus	>11,75	-	- Y. RJÅ–FVT
″	″	Hus 35, långhus	>11,70	-	-	Y. RJÅ–FVT
″	″	Hus 40, långhus	>9,75	-	-	Y. RJÅ–FVT
″	″	Hus 41, långhus	>11,75	-	-	Y. RJÅ–VEND
″	″	Hus 42, långhus	>11,90	1630±50	380–540 AD	
″	″	Hus 58, långhus	>14,10	1735±65	230–400 AD	
″	″	Hus 61, långhus	>12,30	-	-	Y. RJÅ–VEND
″	″	Hus 62, långhus	>6,90	(1660±50)[3]	(260–510 AD)	Y. RJÅ–FVT
″	″	Hus 63, långhus	>9,20	-	-	Y. RJÅ–FVT
″	″	Hus 64, långhus	>7,40	-	-	Y. RJÅ–VEND
″	″	Hus 65, långhus	>16,25	1795±70	130–330 AD	
″	″	Hus 70, långhus	>12,10	-	-	Y. RJÅ–FVT
Fosie IV (boplats V)		″	Hus 49, långhus	9,15	1800±130	80–390 AD
″	″	Hus 52, långhus	>9,60	-	-	Y. RJÅ–FVT
″	″	Hus 54 I, långhus	>8,85	-	-	Y. RJÅ–FVT
″	″	Hus 54 II, långhus	>5,35	-	-	Y. RJÅ–VEND
″	″	Hus 76, långhus	>7,40	-	-	Y. RJÅ–VEND
Fosie IV (boplats VI)		″	Hus 89, långhus	24,25	1800±75	120–330 AD
Lockarp 7H	MHM 8547	Hus 8, långhus	20,7	1760±70	170–390 AD	
Fosie 11A	MHM 9127	Hus 2, långhus	>6,3	1620±70	350–540 AD	
″	″	Hus 5, långhus	>15,5	1740±60	230–390 AD	
″	″	Hus 6, fyrstolpbod	-	1755±60	220–390 AD	
″	″	Hus 7, fyrstolpbod	-	1645±65	260–540 AD	
″	″	Hus 9, långhus	>12,7	1720±60	250–400 AD	
Fosie 11B	MHM 9128	Hus 6, långhus	>12,20	1760±75	170–390 AD	
″	″	Hus I, långhus	>8,20	1695±60	250–420 AD	
″	″	Hus 4, långhus	ca 20,30	1695±40	260–410 AD	
				(9200±70)	(8530–8300 BC)	
″	″	Hus II, fyrstolpbod	-	-	-	Y. RJÅ?
Lockarp 8:4	MHM 12898	Hus 10, långhus	>21,5	1795±40	130–320 AD	
Lockarp, Bageritomten		MHM 12567	Hus 2, långhus	21,6	1660±60	250–530 AD
″	″	Hus 24, långhus	ca 15	1650±65	260–540 AD	
″	″	Hus 26, långhus	> 12	1690±75	250–430 AD	
″	″	Hus 27, långhus	>17,4	1670±45	260–430 AD	
				(2210±75)	(380–200 BC)	
″	″	Hus 29, långhus	17,6	1750±70	210–400 AD	
″	″	Hus 31, fyrstolpbod	-	1750±75	170–400 AD	
″	″	Hus 32, litet hus	5,1	1790±70	130–330 AD	
″	″	Hus 33, långhus	>9,6	1650±70	260–540 AD	
Citytunneln, delområde 8		MHM 12756, MK 67	Hus 12, långhus	>10	1755±40	230–350 AD

Friman_text.indd 235 2008-04-11 10:46:25

Citytunneln, delområde 6	MHM 12880	Hus 27 fyrstolpbod	-	1790±45	130–330 AD
″ ″	Hus 25, långhus	>18	1750±45	230–380 AD	
″ ″	Hus 3, långhus	>16	1725±75	230–410 AD	
″ ″	Hus 22, långhus	>6	1745±45	230–380 AD	
″ ″	Hus 14, långhus	>8	1725±45	250–390 AD	
″ ″	Hus 23, långhus	>11	1680±45	260–420 AD	
″ ″	Hus 9, långhus	>21	1660±40	260–430 AD	
″ ″	Hus 13, långhus	>9	1645±40	340–530 AD	
	49 hus				

Övrigt

Undersökning	Inventarienr	Husnr, hustyp	Längd (m)	^{14}C-år BP	^{14}C-datering 1σ datering	Typologisk
Sydgas	MHM 6650	4 långhus	?	-	-	Y. BRÅ–Ä. JÄÅ
Sydgas	MHM 6650:VIII	1 långhus	?	-	-	Y. BRÅ–Ä. JÄÅ
Sydgas	MHM 6650:IX	1 långhus	?	-	-	Y. BRÅ–Ä. JÄÅ
Kv. Bronsdolken 19:II, 20		MHM 6820	3 långhus	?	-	- Ä. JÄÅ
Kv. Benkammen, tomt 10		MHM 6939	Hus II, långhus	ca 19	-	- Ä. JÄÅ
″	″	Hus V, långhus	ca 12,5	-	-	Ä. JÄÅ
″	″	Hus VI, långhus	ca 14,5	-	-	Ä. JÄÅ
″	″	Hus VII, långhus	ca 13,5	-	-	Ä. JÄÅ
″	″	Hus VIII, fyrstolpbod		-	-	- Ä. JÄÅ
Citytunneln, delområde 7		MHM 12881	Hus 4 stolphus	?	-	- Ä. JÄÅ
		≥15 hus				
Totalt		**ca 200 hus**				

[1] Dateringen kommer från anläggning inne i huset.

[2] Termoluminescens-datering.

[3] ^{14}C-datering av blandat prov från hus 56 och 62.

Referenser

Bageritomten. Sarnäs, Anette & Engström, Tony 2006.
Citytunneln, delområde 6. Hansson, Krister & Celin, Ulf 2006.
Citytunneln, delområde 7. Celin, Ulf 2006.
Citytunneln, delområde 8. Heimer, Olle, Ifverson, Patric & Persson, Jenny 2006.
Fosie IV (boplats I–VI). Björhem, Nils & Säfvestad, Ulf 1993.
Fosie 9A–B. Jönsson, Lars & Löfgren, Karin 2003.
Fosie 11A. Hadevik, Claes & Gidlöf, Kristina 2003.
Fosie 11B. Hadevik, Claes & Gidlöf, Kristina 2003.
Kv. Benkammen 12. Arkeologiskt Topografiskt Arkiv, Malmö Kulturmiljö.
Kv. Benkammen, tomt 10. Jonsson, Esbjörn 1992.
Kv. Bronsdolken 19:II, 20. Arkeologiskt Topografiskt Arkiv, Malmö Kulturmiljö.
Kv. Båtyxan. Arkeologiskt Topografiskt Arkiv, Malmö Kulturmiljö.
Kv. Lerkärlet, tomt 3. Arkeologiskt Topografiskt Arkiv, Malmö Kulturmiljö.
Lockarp 7D. Nord, Jenny & Sarnäs, Anette 2005.
Lockarp 7E. Nord, Jenny & Sarnäs, Anette 2005.
Lockarp 7H. Sarnäs, Anette & Engström, Tony 2006.
Lockarp 8:4. Stamm Forsblad, Ellen 2004.
Sydgas. Arkeologiskt Topografiskt Arkiv, Malmö Kulturmiljö.
Sydgas VIII. Arkeologiskt Topografiskt Arkiv, Malmö Kulturmiljö.
Sydgas IX. Arkeologiskt Topografiskt Arkiv, Malmö Kulturmiljö.

Friman_text.indd 236 2008-04-11 10:46:25

Appendix II

^{14}C-dateringar av anläggningar och hus på Mellanbyn

Friman_text.indd 237 2008-04-11 10:46:26

Anläggning	Lab nr	^{14}C-år BP	^{14}C-datering 1σ	^{14}C-datering 2σ	Område
Hus 12	Ua-21724	2445±40	740–410 BC	760–400 BC	Område 1
Hus 26	Ua-21733	2245±40	390–210 BC	400–200 BC	Område 1
Hus 7	Ua-21721	2180±45	360–170 BC	380–110 BC	Område 1
Hus 27	Ua-21734	2125±40	210–50 BC	360–40 BC	Område 1
Hus 19	Ua-21729	2030±40	100 BC–30 AD	170 BC–60 AD	Område 1
Hus 5	Ua-21719	2015±45	90 BC–60 AD	170 BC–80 AD	Område 1
Hus 8	Ua-21722	2005±45	50 BC–60 AD	160 BC–90 AD	Område 1
Hus 9	Ua-21723	1910±40	30–140 AD	AD–220 AD	Område 1
Hus 2	Ua-21716	1855±45	80–230 AD	50–260 AD	Område 1
Hus 1	Ua-21715	1835±35	130–225 AD	80–260 AD	Område 1
Gropsystem A83	LuA-4802	2890±110*	1260–930 BC	1400–800 BC	Område 2
Grop i gropsystem A83	LuA-4805	2235±100	400–170 BC	550 BC–AD	Område 2
Hus 19	Ua-18169	2185±65	370–170 BC	390–50 BC	Område 3
Hus 14	Ua-18165	2105±65	350–40 BC	360 BC–30 AD	Område 3
Hus 17	Ua-18167	2095±65	210–30 BC	360 BC–60 AD	Område 3
Grop i gropsystem A1516	Ua-21640	2060±30	160 BC–AD	170 BC–10 AD	Område 3
Hus 11	Ua-18163	2030±60	150 BC–60 AD	200 BC–90 AD	Område 3
Hus 1	Ua-20044	2150±45	360–110 BC	360–50 BC	Område 4
Gropsystem A23	LuA-4803	2870±95*	1200–910 BC	1320–820 BC	Område 5
Hus 7	Ua-18160	2565±75	810–540 BC	840–410 BC	Område 5
Hus 12	Ua-18164	2250±65	400–200 BC	410–110 BC	Område 5
Hus 16	Ua-18288	2190±65	370–180 BC	400–50 BC	Område 5
Hus 9	Ua-18161	2160±65	360–110 BC	380–50 BC	Område 5
Hus 10	Ua-18162	2155±60	360–100 BC	370–50 BC	Område 5
Hus 6	Ua-19366	2115±50	200–50 BC	360 BC–10 AD	Område 5
Brunn A4032	Ua-21637	2030±40	100 BC–30 AD	170 BC–60 AD	Område 6
Hus 5	Ua-18159	2515±75	790–530 BC	800–410 BC	Område 7
Hus 15	Ua-18166	2345±65	710–260 BC	800–200 BC	Område 9
Hus 4	Ua-18158	1965±75	50 BC–130 AD	170 BC–230 AD	Område 9
Hus 3	Ua-18287	1840±65	80–250 AD	20–350 AD	Område 9
Hus 4	Ua-20047	3415±50*	1860–1630 BC	1890–1600 BC	Område 10
	Ua-21636	1830±40	130–230 AD	70–320 AD	
Hus 9	Ua-20051	3595±45*	2020–1890 BC	2130–1770 BC	Område 11
Hus 6	Ua-20049	2305±35*	410–260 BC	420–200 BC	Område 11
Hus 5	Ua-20048	1835±40	130–230 AD	70–320 AD	Område 11
Hus 2	Ua-20045	2125±45	340–50 BC	360–40 BC	Område 13
Hus 3	Ua-20046	2065±45	170 BC–AD	200 BC–30 AD	Område 13
Hus 11	Ua-21638	2145±40*	350–100 BC	360–50 BC	Område 13
	Ua-20053	1825±45	120–240 AD	70–330 AD	
Hus 10	Ua-20052	1760±45	220–350 AD	130–390 AD	Område 13

* ^{14}C-dateringar som avviker mot den typologiska- eller fynddateringen.

Friman_text.indd 238 2008-04-11 10:46:26